

Schyn-heylich

G.A. Bredero

editie E.K. Grootes

bron

G.A. Bredero, *Schyn-heylich* (ed. E.K. Grootes). Tjeenk Willink / Noorduijn, Den Haag 1979

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/bred001schy01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

Inleiding

I Aretino's *Hipocrito*, Hoofts *Schijnheiligh*, Bredero's *Schyn-heylich*

Bredero's *Schyn-heylich* wordt de lezer hier voor de eerste maal in een moderne editie aangeboden. Dat de tekst ontbreekt in de beide eerdere uitgaven van Bredero's verzameld werk, ligt aan het omstreden auteurschap, waarop ik hieronder nader zal ingaan.¹ De titelpagina van de eerste druk (1624) vermeldt Bredero als auteur. Wat er niet bij staat, is dat het spel niet meer is dan een tamelijk getrouwe berijming van een tekst in proza van P.C. Hooft.² Dat stuk op zijn beurt is een verkortende bewerking van een Italiaanse comedie: *L'Hipocrito* van Pietro Aretino.³ Over de laatste twee teksten, en in het bijzonder over de verhouding van Hoofts bewerking tot het stuk van Aretino, handelt mijn in 1973 verschenen proefschrift.⁴

Wie *Schyn-heylich* wil bestuderen, krijgt dus te maken met tenminste drie teksten.

a. Pietro Aretino's *Hipocrito* (HC) werd voor het eerst gepubliceerd in 1542.⁵ Het stuk behoort tot de zg. *commedia erudita*, waarin de traditie van Plautus en Terentius, en de daarop geïnspireerde neo-latijnse comedie, wordt voortgezet. Tezamen met Machiavelli, Ariosto en Bibbiena wordt Aretino gerekend tot de voornaamste blijspelauteurs van het zestiende-eeuwse Italië. *L'Hipocrito* is voor 1600 vier keer gedrukt. In het begin van de zeventiende eeuw, toen Aretino op de Index stond, verscheen het stuk nog tweemaal op naam van een ander. In mijn dissertatie heb ik aangetoond, dat Hoofts bewerking teruggaat op de druk van 1588.⁶

1 Zie hoofdstuk II.

2 Zie hoofdstuk III.

3 Het moderne Italiaans spelt *Ipocrito*; ik volg de spelling van de druk van 1588.

4 *Dramatische structuur in tweevoud*. Een vergelijkend onderzoek van Pietro Aretino's *Hipocrito* en P.C. Hoofts *Schijnheiligh*. Culemborg (Tjeenk Willink/Noorduijn) 1973. Hieronder afgekort als DST.

5 Een beknopte uiteenzetting over de auteur en het spel vindt men in DST, blz. 17-22, waar ook verwezen wordt naar verdere literatuur. Over de datering: DST, blz. 27-35.

6 DST, blz. 46-54.

b. Hoofts *Schijnheiligh* (SHH) is overgeleverdwordt in een autograaf, die deel uitmaakt van de collectie Hooft-handschriften van de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek.¹ De datering ervan is niet nauwkeurig bekend. Een afweging van alle externe en interne gegevens leidt tot een plaatsing ‘met vrij grote zekerheid in de periode 1615-1618, met een zekere waarschijnlijkheid in 1617-1618, en met een ruime mate van onzekerheid op begin 1618.’² De tekst is in de negentiende eeuw uitgegeven door Van Vloten, maar wel heel slordig.³

In onze editie wordt Hoofts werk parallel aan de tekst van de berijming afgedrukt, zodat de vergelijking van beide versies vergemakkelijkt wordt. Deze vergelijking heeft een reële grond, omdat de berijmde tekst vrijwel zeker op *dit* handschrift van Hooft teruggaat.⁴ Alles wijst erop dat de overgeleverde autograaf de eerste versie van Hoofts bewerking is.⁵ Alleen ten aanzien van de *Voorreden* ervan is het niet uitgesloten, dat er een klad bestaan heeft.⁶ Bepaalde fouten in de berijming (o.a. in de scènenummering) gaan terug op Hoofts manuscript.⁷ We weten echter niet, of de verbinding tussen Hoofts autograaf en de berijming direct of indirect is geweest: er kunnen afschriften tussen zitten, van Hooft zelf, van de berijmer of van anderen. Wel werd Hoofts eigen exemplaar in 1622 gebruikt door degene die het stuk ‘voorts soude doen rijmen,’⁸ wat erop kan wijzen dat er geen volledig afschrift in omloop is geweest. Enkele delen van *Schyn-heyligh* zijn in proza gebleven. Vergelijking van dit proza met de tekst van Hooft levert echter aanwijzingen op, dat de zetter van de druk van 1624 niet Hoofts autograaf voor zich had.⁹ Van deze passages moet dus in elk geval een afschrift bestaan hebben.

c. Bredero's *Schyn-heyligh* (SHB) is na de eerste uitgave van 1624 herdrukt in 1637.

- 1 Zie Hoofdstuk VI. Een gedetailleerde beschrijving van het handschrift wordt gegeven in DST, hoofdstuk 3. Ik dank het personeel van de handschriftenkamer van de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek nogmaals voor zijn gastvrijheid.
- 2 DST, blz. 59-70. Ik ben nu overigens geneigd een wat zwaarder gewicht toe te kennen aan het gegeven over de leeftijd van Liseo/Rieuwert (blz. 66), dat wees op begin 1618 als ontstaanstijd.
- 3 DST, blz. 85-86.
- 4 De veronderstelling van Eymael 1895, blz. 213, dat Bredero naast Hoofts tekst het origineel of een andere vertaling gebruikt zou kunnen hebben, wordt door Thijssen-Schoute 1932, blz. 223-25 en 227, van de hand gewezen.
- 5 DST, blz. 66-67.
- 6 DST, blz. 72-73.
- 7 DST, blz. 67 en 76-81.
- 8 Zie de brief van Hooft, afgedrukt door Eymael 1895, blz. 223, en vgl. de opmerkingen over een eventuele tweede berijmer, hieronder blz. 28.
- 9 Zie onder, blz. 51-52.

Deze druk is opgenomen in Bredero's *Alle de wercken* (1638). Het stuk maakt eveneens deel uit van *Alle de wercken* 1644 en 1678.

Deze berijming heeft tot dusver weinig aandacht gekregen van de zijde der literatuurhistorici. De voornaamste handboeken noemen het werk niet, of vermelden slechts het feit van het berijmen. Alleen Te Winkel geeft een (negatief) oordeel: ‘Het geheel was zóó zwak, dat het vaderschap van het stuk wel niemand tot eer heeft kunnen verstreken en Hooft er zijn eigen proza terecht boven verkoos.’¹ Een ongunstig oordeel vinden we ook bij degenen die Bredero's auteurschap afwijzen. Hun opvatting komt nader ter sprake in het volgende hoofdstuk van deze inleiding. Er zijn verder twee artikelen waarin de berijming iets uitvoeriger wordt behandeld: dat van Eymael over het auteurschap en dat van mevrouw Thijssen-Schoute over de dokterskarikatuur.²

Eymael en Thijssen-Schoute zijn evenmin te spreken over de kwaliteit van de berijming. De eerste brengt de zwakheden ervan voor een deel terug op gebreken van het origineel. Volgens hem is *l'Hipocrito* geen stuk van grote komische kracht. ‘Het getal werkelijk vermakelijke tooneelen is uiterst gering; men zou het bijna eene tragi-comedie of liever een “blij-eindich spel” kunnen noemen.’³ Eymael wijst daarnaast ook op positief te waarden passages in de berijming en hij meent dat het verschil met andere minder geslaagde werken van Bredero niet groot is.⁴ Toch erkent hij dat we in *Schyn-heyligh* te maken hebben met een ‘gebrekigheid en onbeholpenheid die (...) grooter is dan in eenig ander spel van onzen eersten Comicus.’⁵ Ook Thijssen-Schoute vindt de berijming, ondanks een enkele aardige uitbreiding, ‘een mislukking.’⁶

In het derde hoofdstuk van deze inleiding zal ik proberen een genuanceerder oordeel te vellen over de kwaliteiten van het stuk. Hier merk ik alleen nog op, dat Eymaels kritiek op *l'Hipocrito* mij beïnvloed lijkt door de sterke voorkeur voor ‘realisme’ in het blijspel, die de Nederlandse literatuurbeschouwers sinds Bakhuizen van den Brink kenmerkt. Men is daardoor geneigd een intrige-comedie lager aan te slaan dan een zeden-comedie of een karakter-comedie. *L'Hipocrito* is in de eerste plaats een intrige-comedie. In mijn proefschrift heb ik het spel gekenschetst als overwegend amusant; levendig, maar zonder veel verrassingen. ‘De

1 Te Winkel 1922-27, III blz. 235. Ik ken geen uitspraak van Hooft waarin zijn voorkeur voor het proza blijkt.

2 Eymael 1895 (zie onder, hoofdstuk II); Thijssen-Schoute 1932.

3 Eymael 1895, blz. 212.

4 Ibidem, blz. 212-15.

5 Ibidem, blz. 217.

6 Thijssen-Schoute 1932, blz. 225.

handeling is niet vaak dwaas of kluchtig, het lijkt me dat het stuk zelden zal opwekken tot een schaterlach, maar het is wel onderhoudend, het nodigt de toeschouwer uit tot een geamuseerd volgen van het steeds onoplosbaarder worden der verwickelingen en van de wijze waarop tenslotte alles, zoals het behoort, op zijn pootjes terecht komt.¹ De kwaliteiten van Hoofts bewerking verschillen niet essentieel van die van *l'Hipocrito*. Wel had Hooft niet steeds een gelukkige hand in het schrappen van de scènes, maar daar staat tegenover, dat hij ook aantrekkelijke elementen heeft toegevoegd. Wat de berijming aangaat, geef ik, vooruitlopend op hoofdstuk III, als mijn mening dat deze in geen geval alle positieve kanten van het origineel te niet doet.

II Auteurschap

1. Over het auteurschap van de *Schijnheyligh*-berijming is al meer papier vuil gemaakt dan de zaak waard is. De kwestie behoort net als die van het auteurschap van *Warenar* tot de curiosa uit de geschiedenis van ons vak.² Toch maakt juist deze voorgeschiedenis het onontkoombaar opnieuw op de zaak in te gaan. Wie zich met de tekst bezighoudt, wordt ook voortdurend geconfronteerd met de gevolgen van dit 'curiosum': *Schyn-heyligh* wordt door Ten Brink in zijn monografie³ alleen maar naar voren gehaald om Bredero's auteurschap af te wijzen, het stuk ontbreekt vervolgens in de door Ten Brink geredigeerde *Werken*⁴ en wordt niet betrokken in de taalkundige studies over Bredero van Nauta (1893) en Van der Veen (1905). In 1895 leverde Eymael een overtuigend pleidooi vóór de toeschrijving aan Bredero,⁵ maar desondanks liet ook Knuttel *Schyn-heyligh* weg uit zijn sedert 1918 verschijnende Bredero-editie.⁶

Na het uitvoerige exposé van Eymael heeft het geen zin de geschiedenis van het omstreden auteurschap van *Schyn-heyligh* hier nog eens volledig uit de doeken te doen. Daarom volsta ik met een overzicht van de voornaamste argumenten. Ik vermeld eerst wat er pleit vóór Bredero's auteurschap, daarna wat ertegen spreekt.

1 DST, blz. 274.

2 De oudste drukken van *Warenar* zijn anoniem; in 1661 verscheen een uitgave met op de titelpagina: 'Gerijmt door P.C. Hooft, en S. Coster.' Over het eventuele dubbele auteurschap is druk gepolemiseerd. Zie *Warenar* 1967, blz. 8-10 en de daar vermelde literatuur.

3 Ten Brink 1859, blz. 311-22.

4 Bredero, *Werken* 1890.

5 Eymael 1895, blz. 185-225.

6 Bredero, *Werken* 1918-29. Knuttel geeft geen reden op. In de *Inleiding* (dl. III, 1929, blz. XLV) zegt hij echter over de berijming: 'Stond de uitgave van de dramatische werken nog te doen, dan zou ik deze thans opnemen.'

a. Is *Schyn-heyligh* van Bredero?

Het sterkste argument-pro ligt in het feit dat de eerste druk (1624) de naam van Bredero op de titelpagina voert. Bovendien is het stuk vervolgens met dezelfde vermelding opgenomen in Bredero's *Alle de wercken* van 1638, 1644 en 1678. Externe gegevens die ons kunnen doen twifelen aan de juistheid van deze toeschrijving, zijn er niet. Een afwijzing van Bredero's auteurschap houdt in, dat de uitgever Vander Plasse van misleiding beschuldigd wordt. Nu is een dergelijk bedrog omwille van de commercie op zichzelf niet ondenkbaar. 'Plays have often been ascribed to authors for purely advertising purposes, just as cigars are given the names of popular heroes who never heard of them,' zegt Bentley over het Engelse drama in de 17de eeuw.¹ En als extreem voorbeeld vermeldt hij, dat de titelpagina van een spel van James Shirley in een quartodruk uit 1640 het werk aan Fletcher toeschrijft, terwijl Shirley leeft en één van de uitgevers van de quartodruk Shirley's eigen uitgever uit die tijd is, die al twaalf van zijn spelen had gepubliceerd.² Maar bij Vander Plasse zijn er bijzondere omstandigheden, die een dergelijk bedrog onwaarschijnlijk maken.

In de eerste plaats was al in het *Geestigh Liedt-Boecxken* (1621) aangekondigd, dat spoedig zouden volgen 'het spel van *Angniet*, met nog twee andere spelen, ende de *Groote Bron der Minne*, verciert met veel schoone copere Figuren, alles van den voorschreven Saligher G.A. BREDERODE.' De 'twee andere spelen' kunnen moeilijk iets anders zijn dan *Schyn-heyligh* en *Het daget uyt den Oosten*. Dat wordt bevestigd door een mededeling onder het *Extract uyt de Privilegie* (ged. 9 april 1622) in de beide uitgaven van Bredero's *Kluchten* van 1622: 'Den voorsz *Cornelis vander Plasse* heeft teghenvvoordigh onder handen te drucken *G.A. Brederoos Angniet. De Schijn-Heyligh*, ende oock op het Liedjen *Het Daget uyt den Oosten*, etc. Als mede het nieu groot Lied-boeck, verciert met vele konstige Figuren, ende met meer als tvvee hondert nieuue Liedtjens, die noyt voor desen in druck zyn gheweest, alles begrepen onder dit voorsz Octroy, die alle Liefhebbers, door den druck, eerst-daedhs [*sic*] vertoont sullen vverden. *Vaert vvel*.'³ Hierbij sluit de mededeling van Vander Plasse in het *Groot Lied-boeck* (1622) aan, dat hij nog drie ongepubliceerde spelen van Bredero onder zich heeft. Het jaar daarna verscheen *Angeniet* als eerste daarvan. Vander Plasse zegt in het voorwoord: 'ick [heb] dit tot mijn groote kosten laten volmaken, van soodanigen Poët derwelcker stijl best op sijn onvoltoyde werck paste,' en kondigt het volgende stuk aan: 'Verwacht

1 G.E. Bentley. 'Authenticity and attribution in the Jacobean and Caroline drama' (1942), in: Erdman/Fogel 1966, blz. 180.

2 Ibidem, blz. 184.

3 *Kluchten*, ed. Van Rijnbach, blz. LXXXII-III.

korts noch den vermakelijcken en sin-rijcken *Schijn-heylich*.¹ Deze verscheen zoals gezegd in 1624. *Het daget* moest wachten tot 1638. In de voorrede daarvan geeft Vander Plasse een verklaring van de vertraging en somt hij nog eens precies op ‘wat wercken hy [= Bredero] al heeft nagelaten: te weten, als alle de Spelen, Ghedichten en Cluchten van den selfden BREDEROODE’ (volgt een lijstje van elf titels, waaronder ‘*Schijnheyligh*’). De zorgvuldige verantwoording en de waarschuwingen van Vander Plasse dat de *Angeniet* en *Het daget* niet geheel van Bredero's hand zijn, passen niet in het beeld van een falsaris.¹

In de tweede plaats kunnen we opmerken, dat het fonds van uitgever Vander Plasse een bijzonder karakter heeft. De uitgeverij was waarschijnlijk een neven-activiteit voor hem. Bij zijn ondertrouw heet hij boekbinder, in een latere acte wordt hij boekverkoper genoemd.² Er zijn geen aanwijzingen dat hij zelf gedrukt heeft; in verscheidene van zijn uitgaven worden anderen als drukker vermeld. Vanaf 1613 tot zijn dood in 1641 zijn er van hem ongeveer 70 uitgaven bekend.³ Het werk van Bredero maakt hiervan niet minder dan *de helft* uit (35 edities, waarbij *Kluchten* en *Alle de wercken* elk als één nummer zijn geteld). Daarnaast zijn er nog eens 17 edities van werk uit de kring van de Nederduytsche Academie (waaronder negen van Samuel Coster) en drie andere toneelstukken. Onder de overige 17 uitgaven (14 verschillende titels) zijn o.m. drie werken van Van Mander en tweemaal een *Amadis*-fragment. De produktie is onregelmatig over de jaren verdeeld, meer dan de helft stamt uit 1617-1621; uit 1625, 1630, 1634-35 en 1639-41 zijn er geen uitgaven bekend.

Bredero's werk vormt duidelijk de ruggegraat van het fonds. In 1623 en 1624 zijn resp. *Angeniet* en *Schyn-heyligh* de enige publikaties en ook in 1629, 1632 en 1637/38 (*Alle de wercken*!) geeft Vander Plasse alleen Bredero uit. De publikaties van zijn weduwe (1642-44) betreffen, op een almanakje na, eveneens alleen Bredero.

Wanneer we deze gegevens overzien, en we betrekken daarbij de informatie die de verschillende voorredes van Vander Plasse opleveren, dan komt daaruit eerder het beeld naar voren van iemand die op grond van persoonlijke relaties en/of voorkeuren bepaalde werken publiceert, dan van een louter commercieel ingestelde uitgever. We beschikken helaas niet over concrete feiten met betrekking tot de relatie tussen Bredero en Vander Plasse. Wat in elk geval vaststaat, is dat hij

1 Vgl. Eymael 1895, blz. 201.

2 Kleerkooper/Van Stockum 1914-16, blz. 565 en 289.

3 Ik raadpleegde hiervoor het drukkersregister in opbouw van de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek en het zgn. Apparaat-Enschede in de Bibliotheek van de Vereniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels te Amsterdam.

Bredero's schriftelijke nalatenschap in beheer heeft gekregen. Verder kunnen we uit de schaarse biografische gegevens over Vander Plasse zien dat hij èn een leeftijdgenoot van Bredero was (op 7 mei 1611 was hij 26 jaar oud, net als Gerbrand), èn een buurtgenoot: in 1596 woont zijn vader op de Oudezijds Voorburgwal, in 1609 heeft zijn stiefmoeder een huis bij 'de vleyshalle op Ste Pieters Kerckhoff.'¹ Het zou haast verwonderlijk zijn als ze elkaar in dit Amsterdam van omstreeks 1600 niet goed gekend hadden.

Het ten onrechte op naam van Bredero stellen van de *Schijnheiligh*-berijming past absoluut niet in dit beeld. Er is ook geen enkel protest bekend van vrienden of relaties van de auteur tegen deze 'vervalsing.' Tot in 1856 heeft trouwens niemand een probleem gezien in Bredero's auteurschap.²

Er zijn enkele secundaire gegevens die de these ondersteunen dat Bredero de berijmer is. Bredero spreekt in de voorrede van zijn *Spaanschen Brabander* over 'hypokrytesche schijn-heylighe.'³ Verder vertoont de doktersscène in *Stommen Ridder* overeenkomsten met die in *Schijnheiligh*.⁴ Beide gegevens wijzen erop dat Bredero met het stuk bekend geweest is.

Eymael heeft een poging gedaan deze externe gegevens aan te vullen met *interne* kenmerken.⁵ Van de 260 min of meer eigenaardige woorden en zegswijzen die niet bij Hooft, maar wel in de berijming voorkomen, vond hij er 140 in de overige drama's van Bredero terug. Hij citeert voorts een zeventiental woorden en uitdrukkingen uit SHB die verder alleen bij Bredero zijn aangetroffen. Tenslotte merkt hij op, dat Bredero's voorliefde voor verkleinende bijwoorden en voor alliteraties eveneens in de berijming teruggevonden wordt.

Het betoog lijkt overtuigend, maar het is niet waterdicht. Eymael zelf wijst er al op, dat Bredero zich nu eenmaal bedient van de toen gangbare taal. Geen van de voorbeelden kan derhalve geacht worden exclusief voor deze auteur te zijn. Als Eymael anderen uitdaagt een schrijver aan te wijzen, bij wie de woorden *alle* of nagenoeg alle voorkomen, ziet hij over het hoofd dat de keuze van deze woorden juist berust op hun aanwezigheid bij Bredero. Het kan niet worden uitgesloten, dat een andere selectie uit het taalmateriaal van de berijming bij iemand anders aangetroffen wordt. Bovendien houdt hij geen rekening met de mogelijkheid, dat een onbekende berijmer bewust het taalgebruik van Bredero heeft geïmiteerd.

Overigens wordt dit type parallellenjacht frequent gekritiseerd in de literatuur

1 Kleerkooper/Van Stockum 1914-16, blz. 564-65.

2 Eymael 1895, blz. 197.

3 Eymael 1895, blz. 219; zie ook DST, blz. 68.

4 Thijssen-Schoute 1932; zie ook DST, blz. 68.

5 Eymael 1895, blz. 215-16.

over toeschrijvingsproblemen. Zo zegt Bailey hierover: ‘The most primitive technique in dealing with authorship problems concerns the identification of linguistic peculiarities shared by the unknown text and the known writings of the authorship candidate. But the enumeration of such similarities in text fails to account for the possibility of chance or of conscious imitation.’¹ Wat we overigens wel over Eymaels parallellen kunnen zeggen, is dat ze zeker niet negatief uitgelegd kunnen worden inzake de toeschrijving van de berijming aan Bredero. Bij de tegenstanders van Bredero's auteurschap is er geen spoor van iets dat de vergelijking met het onderzoek van Eymael kan doorstaan.

b. Is Schyn-heyligh niet van Bredero?

Alberdingk Thijm en Van Vloten zijn de eersten die Bredero's auteurschap afwijzen, Ten Brink, Worp, Unger e.a. volgen in hun voetspoor. Daarbij moet wel opgemerkt worden, dat men aanvankelijk de uitgave van 1638 voor de *editio princeps* aanzag. De afstand in tijd tussen Bredero's dood en de datum van deze druk heeft de twijfel aan het auteurschap zeker vergroot. Het bestaan van de editie-1624 werd ontdekt door Unger in 1884; eerst Eymael (1895) realiseerde zich voldoende de consequenties van deze ontdekking.

Bij de tegenstanders van Bredero's auteurschap overwegen de *interne* argumenten. Daarbij speelt de visie op het karakter en het werk van Bredero een duidelijke rol. Volgens Ten Brink gaapt er een kloof tussen de auteur van *Hipocrito* (‘den geslepen, diep bedorven en laag gezonken Aretijner’) en ‘den ongekunstelden, levenslustigen, en oprechten Amsterdammer.’² Hij wijst op het onderscheid tussen deze intrigecomédie en Bredero's karaktercomedies. Ten Brink vindt de berijming ook veel te slaafs voor Bredero; hij mist de ‘wiltweyighe’ uitweidingen die zo karakteristiek zijn voor *Moortje* en *Spaanschen Brabander*. Worp vermeldt de ‘stumperachtige’ versmaat, en zegt dat we niet het recht hebben ‘onzen eersten Hollandschen blijspeldichter’ te verdenken van ‘zooveel onhandigheid, zooveel licentiae poeticae, zoovele ongelukkige stoplappen, als wij in den berijmden “Schijnheyligh” aantreffen.’³

Eymael weerlegt elk van deze uitspraken. Voornamelijk door vergelijking met de Palmerijn-spelen en *Lucelle* toont hij aan, dat de eigenschappen van *Schyn-heyligh* niet zóver daarvan afwijken, dat het spel onmogelijk van Bredero kan zijn.

Een *extern* argument werd door Alberdingk Thijm ontleend aan de brief van

1 Richard W. Bailey. ‘Statistics and style: a historical survey,’ in: Doležel/Bailey 1969, blz. 222; een verwante opvatting o.m. in Erdman/Fogel 1966, blz. 52.

2 Ten Brink 1859, blz. 311-22, uitvoerig geciteerd door Eymael 1895, blz. 188-92.

3 Zie Eymael 1895, blz. 192.

Hooft uit 1622, waarin hij over zijn *Schijnheiligh* schrijft: ‘die hem voorts soude doen rijmen, heeft hem noch.’¹ Thijm meende uit Hoofts formulering te moeten afleiden, dat Bredero niet veel aan de berijming gedaan kan hebben, als deze vier jaar na zijn dood nog op voltooiing wachtte. Dat deze gevolgtrekking niet noodzakelijk uit Hoofts zinnetje voortvloeit, zal duidelijk zijn. Eymael heeft erop geattendeerd dat het gegeven uitstekend klopt met de ook hierboven geciteerde mededelingen van Vander Plasse.²

Andere argumenten worden gehaald uit de vermeende politieke lading van *Schijnheiligh*, die het nodig gemaakt zou hebben, het stuk onder te schuiven bij een auteur aan wie niets meer ten laste gelegd kon worden. Van Tricht heeft al het zijne gezegd over de zogenaamde satirische strekking van het stuk,³ en in mijn dissertatie heb ik mij daarbij aangesloten.⁴ Een ‘complot’ waarin Hooft en Vander Plasse tenminste vanaf 1621 gezamenlijk betrokken zijn, teneinde dit (onschuldige) stuk onder de dekmantel van Bredero's naam te publiceren, is een wat al te onwaarschijnlijke constructie.

2. In feite heeft het weinig zin om verder op de kwestie in te gaan: er zijn geen reële gegevens op tafel gekomen, die de twijfel aan Bredero's auteurschap rechtvaardigen. Wat echter blijft, is dat we hier een stuk hebben met aantoonbaar vele gebreken, dat desondanks op naam staat van een auteur die elders (en eerder) grote kwaliteiten aan den dag heeft gelegd. Deze situatie zou de roep om een *bewijs* van Bredero's auteurschap bij de lezers van het stuk opnieuw kunnen doen opklinken. Daarom zal ik hier nog wat nader ingaan op de problematiek van de bewijsvoering inzake auteurschapskwesties in het algemeen en in dit geval in het bijzonder.

Over toeschrijvingsproblematiek bestaat veel literatuur, met name in de angelsaksische landen, waar bijv. de vaststelling van de Shakespeare-canon veel pennen in beweging heeft gebracht.⁵ In het volgende baseer ik mij vooral op de verzamelbundel *Evidence for authorship* (Erdman/Fogel 1966) en op S. Schoenbaum's *Internal evidence and Elizabethan dramatic authorship* (1966), waarin o.m. allerlei tragikomische ‘missers’ op dit terrein worden besproken (zoals ‘the Case of the Solemn Ha, Ha, Ha,’ blz. 196).

1 Hooft, *Brieven* 1855-57, I blz. 214-16; Eymael 1895, blz. 222-24.

2 Eymael 1895, blz. 204.

3 Van Tricht 1951, blz. 67-68.

4 DST, blz. 289-90.

5 Een waardevolle inleiding vormt de commentariërende bibliografie van Erdman/Fogel 1966, blz. 396-523; wat de toepassing van statistische methoden betreft, vindt men een overzicht van tot dusver verricht onderzoek in Doležel/Bailey 1969, blz. 217-32, gevolgd door een bibliografie (blz. 232-36); een uitvoerige bibliografie op dit terrein levert ook Bailey/Burton 1968, blz. XI-XII en 85-102.

Als algemene indruk uit een grote hoeveelheid auteurschapsstudies blijft over, dat werkelijke oplossingen zeldzaam zijn in verhouding tot de erin gestoken energie. ‘Even an extensive and careful investigation of vocabulary, style, ideas, and historical data may not resolve for all time and for all reasonable men such questions as the authorship of *Henry VIII*’ verzuchten Erdman en Fogel.¹

Een voortdurend terugkerend probleem is het ongrijpbare van de ‘individualiteit’ van een auteur, in het bijzonder een dramatisch auteur: ‘an author's individuality never exists as pure essence, but is subtly alloyed by many interrelated factors: literary conventions and traditions; personal, professional, social, religious influences. And of all writers the dramatist is most elusive, as he appears not in his own persona but in the manifold guises of the personages that are his imaginative creations. All plays, furthermore, are in a sense collaborations, shaped from conception to performance by the author's awareness of the resources of actors and theatre, the wishes of impresario or shareholders, and the tastes and capacities of the audience.’²

Schoenbaum heeft zeven (later acht) *regels* opgesteld voor auteursonderzoek van Elizabethaanse drama's, die ook voor het geval van *Schyn-heyligh* relevant zijn. De eerste regel:

‘External evidence cannot be ignored, no matter how inconvenient such evidence may be for the theories of the investigator,’³

zou een geschikte vermaning zijn geweest aan de 19de-eeuwse tegenstanders van Bredero's auteurschap. Maar het is vooral de tweede regel van Schoenbaum die ons direct confronteert met het grootste probleem in de bewijsvoering met betrekking tot *Schyn-heyligh*:

‘If stylistic criteria are to have any meaning, the play must be written in a style.’⁴

In de toelichting concretiseert Schoenbaum dit nog door te zeggen dat ‘collaborations (...) and revisions are less likely to have stylistic individuality than the unrevised work of a single author.’

En hier zit nu precies de crux bij de *Schijnheyligh*-berijming. De tekst bevat weinig oorspronkelijks, de taal van het stuk is ondanks de uitbreiding ervan nog in hoge mate de taal van *Hooft*. In dat opzicht is het kenmerkend genoeg dat Eymael uit een tekst van 2393 versregels niet meer dan 260 ‘min of meer eigenaardige woorden en zegswijzen’ wist te verzamelen, die niet bij Hooft voorkwa-

1 Erdman/Fogel 1966, *Preface* blz. XIII.

2 S. Schoenbaum, in: Erdman/Fogel 1966, blz. 188.

3 Ibidem, blz. 191.

4 Ibidem, blz. 192.

men. Men kan veilig stellen, dat wèlk aspect men ook ter vergelijking uitkiest, steeds SHB meer op SHH zal lijken, dan op andere teksten, of deze nu van Bredero zijn of niet.¹

Ik heb ter toetsing van deze these enkele kleine steekproeven genomen op punten, waar we op grond van de ‘amplificerende’ aanpak van de berijming² nog iets van een bijzonder karakter van SHB ten opzichte van SHH hadden kunnen verwachten.

a. Zinslengte³

In een steekproef van 100 zinnen uit resp. SHH, SHB en *Lucelle* heb ik het aantal woorden per zin geteld. Het laatstgenoemde stuk week duidelijk af van de andere twee. In SHH hebben zinnen met 1-4 woorden de grootste frequentie, in SHB zinnen met 5-8 woorden, in *Lucelle* zinnen met 17-20 woorden. In SHH heeft 57% van de zinnen 8 woorden of minder, in SHB 53%, in *Lucelle* 15%. Deze verhouding hangt natuurlijk samen met het feit dat *Lucelle* voornamelijk lange clausen (gem. 10 1/2 regel per claus) heeft en nauwelijks ‘gebroken’ versregels, dit in tegenstelling tot *Schyn-heyligh*. Het verschil gaat terug op de aard van de oorspronkelijke teksten, van Le Jars⁴ en van Aretino. Dit bevestigt nog eens de boven geciteerde stelling van Schoenbaum, dat invloeden van buiten moeilijk uit te sluiten zijn.

b. Woordsoortfrequentie

Ik heb in een corresponderend fragment uit beide teksten (SHH r. 87-126, met 272 woorden; SHB vs. 83-124, met 379 woorden) de frequentie van 10 woordsoorten geteld. De nulhypothese dat beide fragmenten dezelfde woordsoortfrequentie hebben, werd door het resultaat van de berekening⁵ niet ondergraven. Bij het aantal van 9 vrijheidsgraden wordt de 5%-overschrijdingskans bereikt bij $\chi^2 = 16,9$. De berekening leverde een χ^2 van 4,88 op. Er is derhalve geen significantief verschil in de frequentie van de verschillende woordsoorten in dit fragment van de

1 De situatie komt overeen met die welke Fogel beschrijft: ‘[Literary analysis] is not very useful when one is confronted with pieces that are undistinguished in thought and manner. Contemporary works in the same genre by different authors (...) may resemble each other more than two works by the same author in different genres (...)’ (E.G. Fogel. ‘Salmons in both, or some caveats for canonical scholars’ (1959), in: Erdman/Fogel 1966, blz. 85).

2 Zie onder, blz. 22-23.

3 Verschillende voorbeelden van zinslengte-onderzoek, o.m. ter bepaling van auteurschap, vindt men in Williams 1970.

4 Zie *Lucelle*, ed. Zaalberg, blz. 206-72.

5 Statistische berekening volgens Wijvekate 1970, hfst. VIII. Daar vindt men ook de hier gebruikte terminologie uitgelegd.

teksten. De steekproef is misschien wat aan de kleine kant, maar het valt toch niet aan te nemen, dat het patroon in de rest van de teksten aanzienlijk zal verschillen van het hier gevondene.

Een ander aspect dat men in principe ter vergelijking van de berijming met werk van Bredero zou kunnen kiezen, is het *metrum*. Metrisch onderzoek staat echter als middel voor auteurschapsbepaling niet in een goede reuk. ‘The danger of metrical evidence is that it is too often believed,’ is een uitspraak van Lucas, die met instemming door Schoenbaum wordt aangehaald.¹ Zo metrisch bewijsmateriaal al iets zou kunnen aantonen, zegt Schoenbaum, dan toch hoogstens ter ondersteuning van de toeschrijving van teksten van auteurs die bekend staan om hun sterk uiteenlopende metriek.

En zelfs als onderzoek van de versmaat zin zou hebben, zou het in dit geval bijzonder moeilijk uitvoerbaar zijn. Wel heeft de nieuwe Bredero-editie onze kennis van Bredero's versmaat zeker vergroot.² Maar met betrekking tot de metriek van zijn tijdgenoten (met uitzondering van Hooft) staan er geen gelijkwaardige studies tegenover, en die zouden we, voor het noodzakelijke contra-onderzoek, toch moeten hebben.³ Bovendien is Bredero's versgebruik uiterst gedifferentieerd, en dus zeker niet in een handzame formule te vangen.⁴ Deze factoren maken dat een basis ontbreekt om de (zeker evenmin uniforme en vaak onregelmatige) metriek van *Schyn-heyligh* in een t.a.v. het auteurschap zinvolle vergelijking te betrekken.

En daarmee zijn de mogelijkheden tot dergelijk onderzoek wel zo ongeveer uitgeput. Zelfs de *rijmwoorden* komen niet in aanmerking, omdat vrijwel steeds een van de woorden van het rijmpaar uit Hooft's tekst stamt. Op de achtergrond van elk onderzoek staat altijd weer het onontkoombare feit, dat het taal materiaal (en in nog sterkere mate: de inhoud) van de berijming grotendeels van Hooft is. Dit gegeven doemt ook ieder statistisch onderzoek, bijv. naar de frequentie van bepaalde taalverschijnselen in SHB en in de overige werken van Bredero, van te voren tot uitkomsten die voor de vraag naar het auteurschap irrelevant zijn.

1 Erdman/Fogel 1966, 198.

2 Zie in het bijzonder Stuiveling, in: *Rodd'rick ende Alphonsus*, ed. Kruyskamp, blz. 50-66; Zaalberg, in zijn *Lucelle*-editie blz. 37-42 en Stutterheim, in zijn editie van *Spaanschen Brabander* blz. 93-100.

3 Van verschillende zijden wordt erop gewezen, dat onderzoek naar het auteurschap van een werk slechts steekhoudende resultaten kan opleveren, als *alle* eventueel in aanmerking komende auteurs in het onderzoek worden betrokken (Doležel/Bailey 1969, blz. 223). In het geval van SHB bestaat er nauwelijks zicht op, wie allemaal in staat geweest zouden zijn tot deze berijming, die niet overloopt van blijken van dichtelijk vormgevingsvermogen.

4 Zie vooral Stutterheim, ed. *Sp. Brabander*, blz. 93-100.

Naast de aard van de toe te schrijven tekst, is ook de aard van het vergelijkingsmateriaal van belang. Als we even alleen op Bredero letten, levert dat al grote problemen op. Zijn werken vertonen aanzienlijke verschillen, die deels te maken hebben met het genre waartoe ze behoren, deels met het materiaal dat hij bewerkte.¹ Een vergelijking van zijn *Spaanschen Brabander* en *Rodd'rick ende Alphonsus* zou ten aanzien van het gemeenschappelijk auteurschap best eens negatieve resultaten kunnen opleveren. Het is dan ook de vraag, of we kunnen spreken van *de* stijl van Bredero. We hebben waarschijnlijk eerder te maken met meer dan één stijl; elk daarvan behoort dan (gedeeltelijk) tot verschillende literaire en linguïstische systemen.²

Een andere moeilijkheid bij Bredero is, dat het aantal werken dat we in een vergelijking zouden kunnen betrekken, gering is. Cyrus Hoy beschikte over 14 stukken van Fletcher alleen en 15 stukken van Massinger alleen om als vergelijkingsmateriaal te gebruiken.³ In verband met het vorige punt is het overigens opmerkenswaard, dat Hoy een pastorale van Fletcher buiten beschouwing moest laten, omdat het taalgebruik daarvan te veel afweek van de andere spelen van deze auteur.

Als het materiaal ongeschikt is, is het verloren moeite de methodiek te perfectioneren.⁴ Uitvoerige statistische onderzoeken, of tellingen met behulp van een computer veranderen niets aan het feit dat in een tekst die overwegend van Hooft is, niets te bekijken valt aan overeenkomsten en verschillen met teksten van Bredero.

Het zoëven genoemde bezwaar van de relatief geringe omvang van Bredero's werk geldt bij vnl. kwantitatieve methoden des te sterker. De meest toonaangevende onderzoeken op dit gebied hadden zeer grote hoeveelheden materiaal ter beschikking. Ellegård maakte voor zijn toeschrijving van de 18de-eeuwse 'Junius-papers' aan Sir Philip Francis gebruik van vergelijkingsmateriaal met in totaal meer dan 1 1/2 miljoen woorden.⁵ En ook bij het beperktere onderzoek van

1 Zie het citaat van Schoenbaum hierboven blz. 16, over de invloed van dergelijke externe factoren.

2 Vgl. in dit verband de opmerking van De Vooy 1952, blz. 102: 'Het leidt dus tot misverstand, als men Bredero's taal in één grammatika wil samenvatten, gelijk Nauta en Van der Veen dat beproefden.'

3 Cyrus Hoy. 'The shares of Fletcher and his collaborators in the Beaumont and Fletcher Canon,' in Erdman/Fogel 1966, blz. 219.

4 'The mere fact that a study has been carried out on a high-speed computer makes it no better a study than one requiring only desk calculators or even only paper and pencil. The worth of a study depends entirely on the data and ideas that go into it' (Ivor S. Francis. 'An exposition of a statistical approach to The Federalist dispute,' in: Leed 1966, blz. 74).

5 Zie Ellegård 1962a en 1962b en vgl. Doležel/Bailey 1969, blz. 227.

Mosteller en Wallace naar de twee auteurs van de *Federalist* waren toch nog altijd meer dan 200.000 woorden betrokken.¹

Het was de bedoeling van de hier gegeven uiteenzetting, de grenzen te tonen van de mogelijkheid om Bredero's aandeel in de berijming te bepalen.² Voor wie bewijzen wil zien, moet de tweede helft van dit hoofdstuk teleurstellend zijn. Maar op grond van de eerste helft kan hem wel gezegd worden, dat er evenmin duidelijke argumenten zijn om aan Bredero's auteurschap te twijfelen.

II De berijming

1. Aretino's *Hipocrito* is een comédie in proza en Hoofdt maakte er een goed lopende proza-vertaling van. Waarom werd die tekst dan nog eens berijmd? Het feit op zichzelf al, dat iemand die moeite heeft genomen, is kenmerkend voor de onaangevochten positie van de versvorm op het Nederlandse toneel in de zeventiende eeuw. Zonder berijming moet men het stuk onspeelbaar hebben geacht. De vraag of proza in een drama überhaupt kàn, is in ons land voorzover ik weet toen ook niet in discussie geweest.³ Gezien tegen de buitenlandse achtergrond lijkt dat merkwaardig.

In het zestiende-eeuwse Italië was de comédie in proza gemeengoed. En deze praktijk werd begeleid door theoretische geschriften. Al in 1513 werd de keuze van proza voor Bibbiena's *Calandria* ondersteund in een voorrede van Baldassare Castiglione. Hij wijst op de grotere natuurlijkheid: mensen spreken nu eenmaal in proza.⁴ Dit argument, gewichtig als men met Cicero de comédie ziet als een *imitatio vitae*, wordt door velen na hem herhaald. De tegenstanders beroepen zich op de traditie, op de versvorm van de klassieke comédie.⁵ De discussie bereikt een hoogtepunt in de laatste jaren van de 16e eeuw. In 1592 publiceerde Agostino Michele een *Discorso* 'waarin, tegen de mening van al de beroemdste schrijvers over de *Ars Poetica* in, duidelijk wordt aangetoond hoe men met veel succes comedies en tragedies in proza kan schrijven.'⁶ Acht jaar later verscheen een Latijnse

1 Mosteller/Wallace 1964, vgl. Doležel/Bailey 1969, blz. 227.

2 Op de mogelijkheid dat er een tweede auteur aan de berijming heeft gewerkt, ga ik nog even in aan het slot van het volgende hoofdstuk (blz. 28).

3 Van Hamel 1918 bespreekt de kwestie niet.

4 Radcliff-Umstead 1969, blz. 144.

5 Hierbij moet aangetekend worden, dat het bij de Italiaanse stukken gaat om *rijmloze* verzen.

6 Agostino Michele. *Discorso di - In cui contra l'opinione di tutti i più Illustri Scrittori dell' Arte Poetica chiaramente si dimostra; come si possono scriuere con molta lode le Comedie, e le Tragedie in Prosa.* (...) Venetië 1592. Zie Weinberg 1961, blz. 678-79.

verhandeling van Paolo Beni, waarin hetzelfde standpunt wordt verdedigd, o.m. op grond van de grotere natuurlijkheid en de verstaanbaarheid van toneelteksten in proza.¹ De reacties van tegenstanders (o.a. Faustino Summo, 1600) bleven niet uit en zij zijn het die tenslotte voor lange tijd de overhand krijgen.²

De gang van zaken in Frankrijk volgt op een afstand die in Italië. Verscheidene auteurs experimenteren met proza in de comédie en verdedigen dit in hun voorredes.³ Het argument van de natuurlijkheid keert bijvoorbeeld terug in de voorrede van Le Jars' *Lucelle, tragi-comédie en prose Française*.⁴ Een overwegende plaats verwerft het proza echter niet.

De ontwikkeling in Engeland verschilt in zoveel opzichten van die op het continent, dat de situatie moeilijk te vergelijken is. Bij Shakespeare wisselen *blank verse* en proza elkaar binnen één stuk af. Daarbij speelt de *decorum*-gedachte een belangrijke rol: de versvorm past in de mond van de hooggeplaatsten, het proza is passend voor de lageren.⁵

Een vergelijkbaar onderscheid treedt op in Bredero's Palmerijn-spelen bij het gebruik van alexandrijnen tegenover vrijere versvormen. De taal van de knechten is 'natuurlijker' dan die van de ridders; de versregels barsten soms uit hun voegen, maar de stap naar het proza zet Bredero niet.

Het lijkt me dat er in elk geval twee factoren aan te wijzen zijn, die dit hebben verhinderd. Eén daarvan hangt samen met de 'late start' van de Nederlandse Renaissance. Op het moment dat het moderne blijspel hier van de grond lijkt te komen, is in het buitenland de strijd tussen poëzie en proza al grotendeels ten gunste van het vers beslist. Er zijn dus geen sterke impulsen vanuit de literaire theorie te verwachten in de richting van het prozadrama. Scaliger, de theoreticus met het grootste gezag in het begin van de zeventiende eeuw, beschouwde de versvorm als essentieel voor de poëzie (waartoe tragedie en comédie behoren).⁶ De kracht van de rederijkerstraditie werd op dit punt derhalve niet doorbroken door afwijkende moderne opvattingen.

Een andere factor zou kunnen liggen in de conventies op het gebied van de opvoeringstechniek. In Bredero's *Moortje*, vs. 1451-61, haalt *Reynier; een Jonghelingh* het oordeel aan van een zekere 'packe-bier' over de rederijkers:

1 Weinberg 1961, blz. 706-709.

2 Spingarn 1963, blz. 23.

3 Jeffery 1969, blz. 160-64.

4 Door Zaalberg afgedrukt in zijn editie van Bredero's bewerking van dit spel, blz. 208.

5 Jeffery 1969, blz. 163.

6 Spingarn 1963, blz. 23-24; Weinberg 1961, blz. 749.

Sy segghen op haar les, so stemmich en so stijf,
Al waar gevoert, gevult, met klaphout al haar lijf!¹

Deze regels hebben als gegeven over het acteren van de rederijkers iets paradoxaals: *Moortje* zelf werd per slot door de Amsterdamse Kamer opgevoerd! Maar ondanks dat, en ook al zou de beschrijving van de spelprestaties van de Amsterdamse rederijkers wat gechargeerd zijn, een zekere herkenbaarheid zal ze wel bezeten hebben. We krijgen hieruit een indicatie dat de amateur-tonelisten voor wie ook Bredero schreef, eerder ingesteld geweest zullen zijn op het reciteren van verzen, dan op levendig acteren. Dat is begrijpelijk, als we letten op de aard van veel rederijkersdrama's. Maar er zal hier wel sprake zijn van een wisselwerking. De auteurs zullen niet geneigd zijn geweest tot experimenten die zich al te ver verwijderden van wat de acteurs aankonden en het publiek verwachtte. Het kader waarbinnen het toneel zich in de eerste decennia van de 17de eeuw moest ontwikkelen, dat van de rederijkerskamers, heeft dus zeker geen stimulans gegeven voor het loslaten van de versvorm in het drama.

Ook in het vervolg van de 17de eeuw en tijdens het Frans-classicisme is men daartoe niet overgegaan. Pas in 1760 werd voor het eerst een toneelstuk in proza op de Amsterdamse schouwburg vertoond, een vertaling van *Cenie* van Mme. d'Happoncourt de Grafigny.² In de voorrede van de acteur Marten Corver verschijnen dezelfde argumenten voor het gebruik van proza die we twee eeuwen eerder in Italië aantreffen.

2. Op welke wijze wordt het proza van Hooft omgezet in een berijmde tekst? Na globale lezing houdt men de indruk over dat dit met een geringe eigen inbreng is geschied. De tekst is zoals gebruikelijk geschreven in gepaard rijm; één van de beide rijmwoorden is vrijwel altijd al aanwezig in de tekst van Hooft; het andere komt vaak voort uit omzetting van woorden in de context, uit hantering van synoniemen, uit tautologische of pleonastische aanvullingen. Het procédé leidt over het algemeen tot een zekere verwatering; de tekst wordt omslachtiger, ook al doordat korte clausen geregeld uitgebreid worden tot complete verzen.

Opvallend is bijvoorbeeld de grote frequentie van *tautologieën*. 'Beroijt' (SHH 236) wordt 'beroyt, en kalis' (SHB 230); 'eischen' (SHH 1832) wordt 'eyschen en begeeren' (SHB 1540). Bij Hooft vraagt Katryn: 'Goeden dagh vriendt, begeerdij ijets' (934); dit wordt berijmd tot: 'Goeden dagh vriend, mijn heer Wat

1 Over deze plaats (*Moortje* vs. 1456-57), in verband met de tegenstelling Nederlandse rederijkers - Engelse beroepsacteurs: Bachrach 1970.

2 Te Winkel 1922-27, V blz. 284.

soeckje, wat vraeghje, of wat is u beger?’ (879-80). Zo kunnen tientallen voorbeelden gegeven worden. Op andere plaatsen wordt een woord aangevuld met zinledige bepalingen: ‘de leugenaers, die vol leugens zijn ghepropt’ (SHB 15; in SHH 14 ‘de leugenaers’); ‘te stoken Een hoogh en costlijck vier, van uytgenomer roken’ (SHB 893-94) voor ‘vier te stoken’ in SHH 950; ‘sijn bracke traenen hiet’ (SHB 583) voor ‘sijn traenen’ (SHH 622).

Amplificatie door toevoeging van woorden of uitdrukkingen met verwante betekenis komt ook vaak voor. In SHH 117 spreekt Schijnheiligh over ‘een deck-mantel van devotij en schijn van nedrichejdt.’ De berijmer maakt hiervan een ‘Mantel [van] ootmoet en godsvruchtigheyt Van nedrigheyt oprecht, van zedigheyt en tuchtigheyt’ (SHB 117-18). Geregeld moet een *stoplap* te hulp komen om het vers rond te krijgen, zie bijvoorbeeld het gebruik van ‘dats’ in SHB 339 en 2259, ‘siet’ (755), ‘onvertsaecht’ (27), ‘braef’ (78), ‘dats waer’ (1730). Een zinloze herhaling vinden we in SHB 645, waar Hoofts ‘onder soo veel becommeringen’ wordt tot ‘onder soo vele, soo veel bekommeringhen,’ dat vervolgens nog wordt uitgebreid met ‘en wiss'linghs des ghevals verscheyde sware dinghen.’ De toevoegingen leiden soms ook tot *verzwaring van de zinsconstructie*, bijvoorbeeld in SHB vs. 631-36, 919-20, 1510-27. Af en toe lijkt de berijmer de koers kwijt te raken en ontspoort de zinsbouw. Zie bijvoorbeeld SHB vs. 70-74, 514-23, 1621-23, 2172-76.¹

Rijm dwang produceert soms zinloze woorden en uitdrukkingen (‘met bedroeve’ in vs. 1173) of minder normale woordvormen:

Mijn verstant schietende met den pijl des overlegges,
Wtten booch des ghedachts, heeft het wit en 't al segges
Getroffen (vs. 1732-34)

Nogal gewilde rijmen zijn ook: *execusy / kruys-vry* in vs. 801-802, *Domenie / wat voor nie* in vs. 2274-75 en *de / me* (= mee) in vs. 2160-61.

Op een aantal plaatsen wekt de berijmer de indruk zich weinig aan te trekken van wat er precies in zijn voorbeeld staat. Daar wordt de zin onnauwkeurig weergegeven of zelfs een formulering omgekeerd. In de berijming staat:

'T waer goet dingh met de Alchimisten,
Indien MERCURIUS maer vast te maken wiste
De losheyt hares hoofts (vs. 241-43).

Hooft had echter geschreven: ‘indien de loshejt van sijn hóóft, den Mercurius

1 De ‘ontsporing’ in vs. 514-23 zou ook opzet van de berijmer kunnen zijn: in dat geval is het Eelhart die zich verstrikt in de gekunstelde frasen van zijn *Minne-Brief*.

[d.i. het kwikzilver] con vast maecken' (SHH r. 249-51). In SHH r. 184 zegt Rieuwert over Katryn: 'o s'is soo resolutj.' In SHB vs. 178 is deze kwalificatie verschoven naar Iaquemyne, wat helemaal niet klopt. Mislezing, slordigheid of onverschilligheid kunnen de oorzaak zijn van de wijziging van 'Loop kacken Wlespiegel' (SHH r. 1762) in 'Loopt katten, uylenspieghels, loopt ooleke rabouwen' (SHB vs. 1478; zie de aant. bij dit vers). Dergelijke afwijkingen van Hoofts tekst vinden we ook in SHB vs. 84-85, 220, 1214, 1270, 2159-61. Als slordigheden kunnen ook aangemerkt worden fouten in de namen (Quist-goet voor Quistyt bijv.) en in de persoonsaanduidingen, waardoor de tekst van een personage in de mond van een ander wordt gelegd. Meestal leidde dat niet tot problemen; enkele gevallen, waar de 'tekstruil' evident onjuist bleek, heb ik volgens de lezing van SHH gecorrigeerd met verantwoording in de voetnoten.

Al deze aanmerkingen nemen niet weg, dat er ook positieve dingen over de berijming gezegd kunnen worden. Enkele scènes zijn zonder meer goed bewerkt. Dat geldt bijv. voor de knechtenscènes I 5 en V 11, die zich ook bij Hooft (en Aretino) onderscheiden door levendigheid. Kennelijk stimuleerde het voorbeeld hier de berijmer. Van andere scènes kan men zeggen dat ze economisch berijmd zijn: ze geven de inhoud van de proza-versie adequaat weer zonder overbodige aanvullingen (II 7, IV 6, V 12). Ook allerlei details kunnen positief beoordeeld worden. Tweemaal herstelt de berijming zelfs een fout van Hooft. In vs. 2114 krijgt Slockspeck weer de claus die Hoofts tekst ten onrechte aan Schijnheiligh had gegeven. En in vs. 1924 wordt door de verandering van *de minnemoeder* (SHH r. 2218) in *sijn eygen moer* de tekst weer in overeenstemming gebracht met Rieuwerts verhaal in het eerste bedrijf (SHB vs. 167). Een enkele keer slaagt de berijmer erin de tekst helderder te maken, door een andere opbouw van de zinnen (de retorische tirade van Wybrant in SHB vs. 1859-75), door vereenvoudiging van de zinsconstructie (vs. 1198-1204), door verkorting (vs. 915-16) of door juist explicieter te zijn (vs. 2113-16). De spelsituatie wordt genuanceerder door uitbreiding van de commentariërende opmerkingen van Slockspeck (SHB vs. 605, 2091, 2093-94) en door toevoeging van de vraag van Rieuwert in SHB vs. 1435. Plastischer is bijvoorbeeld 'Een mager, groot, langh vent met swarte botter-tanghden' (SHB vs. 108) waar Hooft heeft 'Een maegher lang vent.'¹ Aardig is ook SHB vs. 1647: 'Die is so blijd' datse qualick aerd' gaet raken' voor 'Die is soo blijdt oft se haer selve gevonden had' (SHH r. 1951) en het 'blaffeturen vel' in SHB vs. 1891. Zie verder SHB vs. 734, 875, 1447, 1606-7, 1611 en de reeds door

1 Al aangewezen door Thijssen-Schoute 1932, blz. 225.

Eymael geciteerde passage uit SHB II 8.¹ Een bijdrage tot groter levendigheid kan het ook zijn, als scheldwoorden als ‘vulling’ worden gebruikt, zoals in II 12 en verder in SHB vs. 1321-23, 1380-81 en 1491-93.

Opmerkelijk is dat er in verschillende passages van de berijming meer volkstaal-elementen voorkomen. Hooft heeft nauwelijks gebruik gemaakt van verschillen in dialectische kleuring om zijn personages te typeren.² Ook in SHB ontbreekt een stelselmatig onderscheid tussen de taal van hoog- en laaggeplaatsten, zoals we dat in andere stukken van Bredero aantreffen. De toevoeging van dialectische elementen strekt zich evenzeer uit tot de taal van Rieuwert en Schyn-heylich, als tot die van de knechten. In de monoloog van Rieuwert in III 9 (SHH r. 1528-47, SHB vs. 1321-36) wordt bijv. *geen* tot *gien*, *eens* tot *iens*, *uw* tot *jou* en zien we in de aanvullingen vormen als *deus* (deze) en *binje* (ben je). Een uitgesproken functie heeft dit niet. Dat is wel het geval als de berijmer Katryn dialectische vormen laat gebruiken zodra ze zich voor een dienstmaagd gaat uitgeven (in III 2), in afwijking van haar ‘beschaafde’ taal in de voorafgaande monoloog. Dit is een duidelijke verbetering ten opzichte van de prozatekst, waar geen onderscheid wordt gemaakt.

Als eigen vondsten van de berijmer zijn ook te waarden het begin van Lamferts monoloog (SHB vs. 981-92; zie hieronder blz. 48), Slockspecks geestdriftig ‘muts af, opsen Alemoer de franse’ (vs. 2131) en het schaapachtige vijfvoudig jawoord van de dochters (vs. 2331). Een bij Hooft ontbrekende satirische trek verschijnt in SHB vs. 384-86, waar over Schyn-heylich wordt gezegd: ‘Hy heeftet veel te drock met saken van de Kerck, Met d'overheyd, met staet, ende met land bestieringh, Hy is te religieus.’ SHH r. 392-94 had hier alleen: ‘hij heeft al te veel met zijn devotij te doen, hij is veel te haijligh.’ Er zijn meer van zulke plaatsen waar de *amplificatio* niet slechts vulling is, maar een aardig trekje toevoegt. Als zodanig noteerde ik nog SHB vs. 87-98, 299-304, 317, 366, 371, 681-92, 1383, 2195-97.

Er zit nog een andere kant aan de grotere woordenrijkdom van de berijmde tekst. Een toevoeging kan overbodig lijken met het oog op de betekenis van een passage, en toch uitermate functioneel zijn op het toneel. Dat is het geval als de herhalingen, de synoniemen en pleonasmen aan de acteurs de gelegenheid geven tot méér of genuanceerder spelmomenten dan het proza mogelijk maakte. De omslachtigheid, die de lezer misschien irriteert, kan bovendien gunstig zijn voor de duidelijkheid: het vluchtige gesproken woord op de planken dringt soms beter door, als de boodschap is verpakt in een zekere omhaal van woorden. Verder kan ook van het *rijm* nog gezegd worden, dat het in een opvoeringssituatie eigen ko-

1 Eymael 1895, blz. 213.

2 Zie hierover DST, blz. 250.

mische effecten kan bewerkstelligen. Wat dit laatste punt betreft, zijn we overigens bij *Schyn-heyligh* snel uitgepraat. Van een beproefd middel als het dubbelrijm wordt vrijwel geen gebruik gemaakt en rijmen die door hun verrassend karakter komisch werken, treft men nauwelijks aan.

Meer positiefs valt er te zeggen over het eerste punt. Er zijn allerlei passages die aan speelbaarheid hebben gewonnen, doordat de sprekers ter plaatse wat meer tekst hebben gekregen. De allereerste claus van Rieuwert in de berijming (vs. 87-93) geeft de acteur veel beter de gelegenheid een stijgende boosheid te spelen dan de overeenkomstige passage in SHH. De verrassende onthulling van Wybrants identiteit in SHB vs. 901-3 kan effectiever worden uitgespeeld door het over-nadrukkelijke ‘so hy bewijst Met de levende daet, die ghy hier siet voor oogen.’ Het afscheid van Dirck en Katryn in SHB vs. 585-86 is genuanceerder dan dat in SHH r. 624-26. Overeenkomstige opmerkingen kunnen gemaakt worden over SHB vs. 612, 1106-8, 1378-79, 1678-85 (scène IV 7) en 1772-91.

Zoals bijna alle positieve aspecten van de berijming een negatieve tegenhanger hebben, is dat ook bij dit punt het geval: er zijn veel passages waar de omslachtige formuleringen de levendigheid van het voorbeeld teniet doen en het tempo vertragen. Desondanks is *Schyn-heyligh* mede ten gevolge van de kwaliteiten van het origineel, altijd nog vrij levendig in verhouding tot andere Nederlandse stukken uit die tijd, al is dit een levendigheid die voornamelijk op het verbale vlak ligt. Een uitzondering vormen alleen de ‘serieuze’ liefdesscènes. Het gemiddeld aantal regels per claus over het gehele stuk gemeten bedraagt 2,5 tegen 2,7 voor *Warenar*, 4,3 voor *Moortje* en 10,5 voor *Lucelle*.

3. Wanneer we proberen de balans op te maken na deze opsomming van negatieve en positieve trekken van de berijming, dan blijft onze totale indruk van de kwaliteit ervan toch tamelijk negatief. Een gering aantal aardige scènes en enige tientallen ‘verbeteringen’ wegen niet op tegen honderden regels die in vergelijking met de tekst van Hooft alleen maar kleurlozer, omslachtiger of onbeholpener zijn geworden. De hier gebruikte vergelijkende aanpak vervormt echter enigszins onze kijk op het spel. We zijn automatisch geneigd *Schyn-heyligh*, als minder bekend spel van Bredero, af te zetten òf tegen de kernachtige proza-versie van Hooft, òf tegen de rijkdom van (volks)taal in Bredero's *Moortje* of *Spaanschen Brabander* en Hoofts *Warenar*. Wanneer we die voorbeelden even vergeten, en *Schyn-heyligh* gaan leggen naast de vele conventionele comedies en tragi-comedies die in deze periode in Frankrijk en Italië werden geproduceerd, dan steekt het stuk helemaal niet zo ongunstig af. Het bezit nog steeds de meeste positieve eigenschappen van *Hipocrito* en Hoofts *Schijnheyligh*, waarover ik uitvoerig heb geschreven

in mijn dissertatie.¹ Bij alle verschillen is bijvoorbeeld *Lucelle* een eerlijker vergelijkingsobject dan *Moortje*.² De intrige van het Franse stuk is zeker zwakker dan die van *Schyn-heyligh*. Wat wel opvalt, is dat de tekst van *Lucelle* zoveel door-wrochter en gaver is, zowel in de ‘stilistische pronkmiddelen’³ van de pathetische gedeelten, als in de levendige komische passages. De auteur heeft er kennelijk meer moeite in geïnvesteerd, dan het geval is in de *Schijnheiligh*-berijming, die in allerlei opzichten niet af lijkt te zijn.

Dat de berijmer niet klaar gekomen is met zijn werk, blijkt uit het feit dat een aantal passages in proza is gebleven. De reden is niet moeilijk te vinden: het betreft steeds gedeelten waar de dokter aan het woord is. Zijn in elke zin herhaald ‘al segh ick het self’ (meer dan honderd keer!) is de berijmer in de keel blijven steken, omdat het bij deze frequentie de soepele verwerking van de rest van Lamferts tekst in berijmde versregels in de weg zat. Misschien heeft Bredero deze moeilijk verteerbare portie laten liggen met de bedoeling er op een later moment nog eens de tanden in te zetten. In de wel berijmde tekst valt geen eenvoudig patroon van goede en zwakke gedeelten op te merken. De negatieve en positieve punten zijn her en der over het hele stuk verspreid. De tekst maakt af en toe de indruk ‘voorlopig’ te zijn: we komen formuleringen tegen, die zó onbeholpen zijn, dat men zich moeilijk kan voorstellen, dat welke auteur dan ook ze zou hebben laten staan, als hij er rustig over had kunnen nadenken. Op grond hiervan zou ik als hypothese willen stellen, dat de berijming *in haast* gemaakt is, met als leidraad: ‘als het maar rijmt, zijn we al iets verder’.⁴ Op sommige plaatsen was de berijmer meteen goed op dreef. Daar voegde de tekst van Hooft zich soepel in het kader van de versregels, of wist de berijmer direct eigen vondsten toe te passen. Op andere plaatsen stelde hij zich tevreden met een ruw afgewerkt resultaat, misschien in de hoop het later nog eens te kunnen bijschaven.

De hier gesuggereerde gang van zaken zou passen bij de literair-historische situatie die ik in mijn proefschrift heb geschetst, waarin de behoefte aan repertoire van de Nederduytsche Academie als een bepalende factor werd gezien voor de bewerking van *Isabella*, *Stommen Ridder* en *Schijnheiligh*.⁵ De veronderstelde datering van Hoofts vertaling in het voorjaar van 1618 laat ook Bredero als berijmer binnen

1 DST, spec. blz. 266-76.

2 Ook Eymael 1895, blz. 212-15 legt passages uit SHB en *Lucelle* naast elkaar.

3 Zaalberg in zijn uitgave van *Lucelle*, blz. 24.

4 Ik neem derhalve Eymaels *tweede* hypothese over (Eymael 1895, blz. 218). Over de onaannemelijkheid van de door Eymael verdedigde derde hypothese (*Schijnheiligh* als satire op de predikanten) zie DST, blz. 289-90.

5 DST, blz. 291-92.

de hypothetische gang van zaken passen.¹ Bredero kan in 1618 bezig zijn geweest met het bewerken van zijn eerder begonnen *Stommen Ridder* en met de *Schijnheiligh*-berijming. Zijn onverwachte dood² zou dan de oorzaak kunnen zijn van zowel de onvolmaakte vorm waarin we *Stommen Ridder* kennen,³ als van het niet afwerken van *Schyn-heylich*.

Bij gebrek aan zekere gegevens kan dit met meer zijn dan een bouwsel van veronderstellingen. De zaak wordt nog gecompliceerder, doordat het niet is uitgesloten dat een *tweede* berijmer aan het stuk gewerkt heeft. Daarop wijst de passage in Hooft's brief van 1622 aan Adriaen van Blijenburgh, waarin hij spreekt over degene die het stuk 'voorts soude doen rijmen.'⁴ In tegenstelling tot *Angeniet* en *Het daget*, die beide in het voorwoord een verantwoording door Vander Plasse hebben van de wijze waarop het stuk voltooid is, bevat *Schyn-heylich* echter geen mededeling dienaangaande. Gevoegd bij het feit dat enkele passages in proza zijn gebleven, zou dit erop kunnen wijzen, dat er alleen een *plan* tot verdere berijming heeft bestaan⁵ (Hooft schrijft ook *soude* en niet *sal* in zijn brief). Zoals we zagen, geeft de spreiding van de fouten resp. kwaliteiten over de berijming geen aanleiding om bepaalde herkenbare gedeelten van het stuk te onderscheiden van andere. Daarin ligt derhalve geen aanwijzing om te beslissen waar berijmer *x* zou zijn opgehouden en een berijmer *y* het werk zou hebben afgemaakt. Aangezien we geen enkel gegeven hebben over de identiteit van een eventuele tweede berijmer, zijn de methoden voor auteursbepaling hier nog minder bruikbaar dan in het geval van Bredero's betwiste auteurschap van de berijming. Ik laat daarom de mogelijkheid van een meervoudige berijmersactiviteit hier verder buiten beschouwing.

IV Overige interne aspecten

Inhoud

Gezien de gecompliceerde bouw van het stuk zal het dienstig zijn een kort overzicht te geven van de inhoud.

De hoofdpersoon van *Schyn-heylich* is Rieuwert Rompslomp, die gekweld wordt door huiselijke zorgen: hij heeft vijf dochters, een eigengereide echtgenote en een stel luie knechten, en bovendien vreest hij voor de eventuele terugkeer van

1 DST, blz. 70.

2 Stuiveling 1970a, blz. 30 en 40 noot 1.

3 *Stommen Ridder*, ed. Kruyskamp, blz. 39.

4 Eymael 1895, blz. 223.

5 Thijssen-Schoute 1932, blz. 220.

een als kind gekidnapte tweelingbroer, die aanspraak zou kunnen maken op de helft van Rieuwerts bezittingen. Hij zoekt raad bij Schyn-heylich, die met gehuichelde religiositeit zijn vertrouwen heeft gewonnen. Rieuwerts oudste dochter, Alyt, was getrouwd met Lubbert, die al jaren spoorloos is. Ze staat op het punt te hertrouwen met Steven. Een tweede dochter, Katryn, is door een trouwbelofte gebonden aan Wybrant die ze, om hem kwijt te raken, heeft uitgezonden om een feniksveer voor haar te halen. Ze is nu verloofd met Dirck. De jongste dochter Jaquemyn wordt bemind door Eelhart.

Natuurlijk breken nu op één dag alle rampen los die in deze situatie opgesloten zitten. De tweelingbroer, Symon, komt terug, wat aanleiding geeft tot een hele serie verwisselingsscènes. Lubbert duikt op en eist zijn vroegere rechten. Wybrant verschijnt met de gevraagde veer, wat Katryn en Dirck ertoe brengt om rattekruid in te nemen. In de verwarring loopt Jaquemyn weg naar haar minnaar.

In deze wanhopige situatie geeft Schyn-heylich aan Rieuwert de raad, dat hij zich nergens iets van aan moet trekken en om de fortuin moet lachen. Dit leidt tot nieuwe komische situaties in de laatste twee bedrijven, waarin de moeilijkheden één voor één tot een oplossing komen: de arts, Lamfert Loscop, blijkt aan Katryn in plaats van vergif een slaapmiddel te hebben gegeven. Wybrant ontslaat Katryn van haar verplichtingen, zodat ze met Dirck kan trouwen. Hijzelf neemt genoeg met een andere dochter van Rieuwert (Machtelt), net zoals Steven, die met Duyf zal trouwen. Eelhart en Jaquemyn willen ook niets liever dan een fatsoenlijk huwelijk. Symon tenslotte blijkt een schatrijke vrijgezel, zodat aan het eind iedereen aan het feesten slaat, behalve Rieuwert die in zijn nieuw verworven levensfilosofie volhardt en die de toeschouwers tenslotte nog eens de ijdelheid van zowel geluk als ongeluk onder ogen brengt.

Bouw

Van Tricht heeft geen goed woord over voor de compositie van het stuk: ‘Wat hij [= Hooft] niet verbeteren kon was de warrige intrige, die het stuk bij vertoning nog onbegrijpelijker moet maken dan bij lezing.’¹ Hij is niet de enige die er zo over denkt. Verscheidene beoordelaars van het toneelwerk van Aretino vinden *l'Hipocrito* eveneens verward.² In mijn proefschrift (p. 186-92) heb ik aangetoond dat dit verwijt ongegrond is. Enerzijds moet opgemerkt worden, dat een beoordeling van het stuk op grond van de *structuur* uitgaat van een waardensysteem dat vreemd is aan het werk van Aretino, anderzijds blijkt uit een exacte analyse van de opbouw dat deze wel gecompliceerd is, maar zeker niet verward.³ Het stuk

1 Van Tricht 1951, blz. 67.

2 DST, blz. 185-86.

3 DST, blz. 186-87.

brengt geen ontwikkelingen op gang die niet tot een afronding komen. De ingewikkeldheid wordt veroorzaakt door het feit, dat Aretino behalve de tweeling-intrige nog drie onafhankelijke liefdesintriges heeft opgebouwd, en doordat hij telkens scènes behorend tot verschillende intriges elkaar laat afwisselen. Het lijkt geen twijfel dat Aretino deze ingewikkeldheid bewust heeft nagestreefd. Ook andere blijspelauteurs zien we gebruik maken van de ervaring dat van gecompliceerdheid op zichzelf al een komische werking kan uitgaan. Hoe onoplosbaarder het warnet van verwickelingen om Rieuwert schijnt, des te grappiger wordt hij in zijn hulpeloosheid, des te bevredigender de serie ontknopingen die leidt tot de gewenste happy ending. Dat de auteur dit gecompliceerde bouwsel wel degelijk goed overzag, blijkt uit de functionele indeling in bedrijven (deze eindigen telkens op een knooppunt van een ontwikkeling) en uit de wijze waarop de aanzet, het hoogtepunt en de ontknoping van elk der intriges over het stuk zijn verspreid.¹

Wat daartegenover als een gebrek van het stuk aangemerkt kan worden, is het feit dat het samenbindende element, gelegen in de figuur van Rieuwert, betrekkelijk zwak is. Zijn rol is voornamelijk passief, gekenmerkt door reactie op wat er gebeurt, en niet door zelfstandige actie. Daardoor gaan de verschillende intriges een eigen leven leiden, en kunnen ze worden tot wat Hösle ‘centrifugale’ elementen heeft genoemd.² Het zwaartepunt van de aandacht verschuift telkens naar een andere van de afzonderlijke intriges, en daaruit ontstaat een indruk van grilligheid in de compositie, ook al is de constructie van de comédie volledig sluitend. De indruk van een zekere verbrokkeldheid wordt versterkt door het snel verspringen van de ene intrige naar de andere en door de vele persoonswisselingen. Ook het relatief grote aantal personages werkt niet in het voordeel van de overzichtelijkheid. Bovendien overwegen bij hen stereotiepe eigenschappen (van de knecht, van de minnaar etc.) boven individuele karaktertrekken. In een opvoering van het stuk zou men dit echter gemakkelijk kunnen ondervangen door een contrastrijke aankleding. Ik ben het derhalve niet eens met Van Tricht, dat het stuk bij vertoning nog onbegrijpelijker zal worden dan bij lezing.

Hooft heeft *l'Hipocrito* sterk ingekort (het aantal clausen verminderde met ongeveer 40%), maar hij heeft het stramien van elk der intriges in stand gelaten. Dat wil zeggen dat de gecompliceerdheid van de handeling relatief is toegenomen: binnen een kleiner bestek wordt een ongewijzigde hoeveelheid ontwikkelingen ‘samengeperst’. Dat komt de duidelijkheid van het handelingsverloop niet ten goede. Door de vele coupures komen ook bepaalde ontwikkelingen minder goed uit de verf dan bij Aretino. Het verloop wordt bruusker, het ritme der gebeurte-

1 Een schematische voorstelling hiervan vindt men in DST, blz. 189.

2 Hösle 1969, blz. 211.

nissen onrustiger. Daar staat weer tegenover dat Hooft in andere gevallen de verbinding tussen elementen van het stuk heeft verduidelijkt.

De structuur die het spel in Hoofts bewerking heeft gekregen, wordt door de berijming ongewijzigd gehandhaafd. Ook voor SHB geldt derhalve wat we zoeven aan positieve en negatieve bevindingen hebben opgesomd. Voor de verwerking daarvan in het uiteindelijke waarde-oordeel moet in het oog gehouden worden, dat het belang van de structurele kwaliteiten van een comédie niet te hoog moet worden aangeslagen.¹ Belangrijker zijn de mogelijkheden die het stuk aan de uitvoerenden biedt tot realisering van effectieve komische momenten. En die mogelijkheden zijn in alle drie versies zeker aanwezig.

Personages

De personages in *l'Hipocrito* en in Hoofts *Schynheyligh* zijn zeer uitvoerig behandeld in het zevende hoofdstuk van *Dramatische structuur in tweevoud* (blz. 193-237). Aangezien Bredero in dit opzicht vrijwel niet van Hooft afwijkt, beperk ik mij hier tot enkele samenvattende opmerkingen. Het interessantst zijn de titelfiguur en Rieuwert (in HC: Liseo). Beide personages zijn gebaseerd op een bekend type uit de klassieke comédie: resp. de parasiet en de *senex*, maar blijven daar niet bij staan.

In het karakter van Schyn-heyligh is een zekere tweespalt aanwezig tussen de eigenschappen van de traditionele parasiet (een 'ongevaarlijke' figuur, die belang heeft bij de happy ending) en die van de hypocriet. Zijn eerste optreden wekt de verwachting dat hij een uiterst negatieve invloed zal uitoefenen, maar deze wordt in het vervolg niet waargemaakt. Zeker niet in de Nederlandse teksten, waar de hypocrisie nog meer dan bij Aretino louter verbaal blijft, en waar Schyn-heyligh op de keper beschouwd een vrij verstandige indruk maakt ten overstaan van de overdreven smachtende minnaars, de onevenwichtige Rieuwert en de opgejaagde Symon. Schyn-heyligh is zeker geen Tartuffe; een vergelijking met de schepping van Molière is dan ook weinig zinvol.²

Het belangwekkende van Rieuwert ligt in zijn handelwijze na de 'bekerings-scène' (III, 11), als hij zich een houding van absolute onverschilligheid heeft aangemeten tegenover alles wat hem overkomt. In een studie over Aretino's comedies heeft Mario Baratto in Liseo's optreden een element van 'anti-comédie' aangewezen: Liseo ironiseert de komische handeling door zich aan zijn rol als personage te onttrekken.³ In Hoofts bewerking zijn juist enige passages waarin dat element naar

1 DST, blz. 186-87 en 270.

2 Zie voor een gedetailleerde analyse van de figuur: DST, blz. 205-14.

3 DST, blz. 217-19.

voren komt, geschrappt. Waarschijnlijk had in de Nederlandse situatie, zonder sterke blijspeltraditie, dit spelen met de komische vorm toch niet goed werkzaam kunnen zijn. Wel blijft Rieuwerts optreden ook in SHH en SHB een interessant exempel van een van de houdingen die de mens kan innemen tegenover de wisselvalligheid van de fortuin. Aretino plaatst zich hiermee aan de zijde van Machiavelli in het grote dispuut over de fortuin dat in het zestiende-eeuwse Italië gevoerd werd.¹ De rol van dit Fortuna-motief in het stuk moet ook mede de aantrekkelijkheid ervan bepaald hebben voor Hooft² en Bredero. In de volgende paragraaf kom ik op dit gegeven nog terug.

De overige personages sluiten zich nauwer aan bij de conventionele typen uit de klassieke comedie. Het meest een 'eigen gezicht' krijgen nog Lamfert Loscop, waarvan de tekst ten opzichte van het Italiaans zeer sterk is uitgebreid, Marry (Belij in SHH) en Slockspeck. De knechten behoren in elk geval tot de levendigste figuren, wat overigens in veel comedies het geval is. Daarentegen zijn de liefdesparen naar modern oordeel sterotiep en ongenueanceerd, en hun lange verzuchtingen en moeizame dialogen weinig aantrekkelijk.³ In mijn proefschrift heb ik echter trachten aan te geven, dat juist het serieuze, 'romantische' aspect van deze liefdes-verhoudingen, dat in strijd lijkt met de eisen van het blijspel, in de Nederlandse situatie positief gewaardeerd kan zijn.⁴ *Schyn-heylich* sluit hiermee aan bij spelen als *Isabella* en *Stommen Ridder*, die eveneens hevig dramatische liefdesgeschiedenissen bevatten. De drie stukken kunnen zoals gezegd bedoeld zijn geweest om de Nederduytsche Academie een nieuw repertoire te verschaffen, dat tegemoet kwam aan de zich ontwikkelende smaak van het toneelpubliek en dat de concurrentie-positie van de Academie tegenover de Oude Kamer kon verstevigen.

1 DST, blz. 219-23.

2 DST, blz. 287-89.

3 Vgl. het oordeel van Busken Huet over juist deze passages van het stuk: 'Een geschikte maatstaf der diepte van wansmaak, mag men zeggen, waaruit door een gelukkigen aanleg Hooft zijne poëzie gered heeft, is het proza van zijn *Schijnheilig*.' Huet citeert uitvoerig uit de dialogen van Catrijn, D rck en Wijbrandt: 'twee zamenspraken; werkelijk zoozeer spinsels, dat het gevoel en de gedachte schijnen moeten, er aan den fijnen draad eener webbe te hangen.' Hij besluit met de volgende karakteristiek: 'Welke heerschappij over de taal! Maar ook, welke gezochtheid! Is Aretino's bedoeling geweest den stijl zelf te bespotten, dien niemand ijveriger en met meer zelfbehagen schreef dan hij? Heeft Hooft hem ook hierin willen navolgen? Dit is zeker dat wij in *Schijnheilig* den broddellap der minnedichten bezitten; ook van die waarin Hooft boven zijne eigen manier zich verheft, en hij waar gevoel in aanvallige beelden kleedt.' (Huet 1883, blz. 5-7).

4 DST, blz. 230-33, 291-92.

Thematiek

In tegenstelling tot *I'Hipocrito* en Hoofts *Schijnheiligh* heeft de berijming een spreuk op de titelpagina. Het stuk is gesteld 'Op den Regel:

Onder een schijn van Heyligheyt,
Soo wort den mensch veeltijts verleyt.'

Daarmee krijgt het thema van de hypocrisie een nadrukkelijker aandacht. Dit betekent niet dat het ook in de tekst een grotere rol speelt; op dit punt volgt de berijmer nauwkeurig Hoofts bewerking, waarin de huichelachtigheid van de titelfiguur iets is afgezwakt ten opzichte van het origineel. Misschien spreekt uit het motto echter wel de behoefte van Bredero om een duidelijke afkeer van de hypocrisie te laten blijken. Dat zou wel passen bij andere uitingen in zijn werk. De spreuk bij *Schyn-heyligh* ligt in dezelfde lijn als het pregnanter 'Al sietmen de luy men kensse niet,' dat als 'woord' vermeld staat op de titelpagina van de meeste oude drukken van de *Spaanschen Brabander*. En in de voorrede van datzelfde stuk vinden we een uitval tegen de 'hypokrytesche schijn-heylighe,' wie het evenals 'eenige rechtsche of averchtsche gheleerde Doctoren (...) ghelieft [heeft], onse Spaansche Brabander in sijn eere te spreeken, sonder dat sy de man ghesien noch gehóórt hebben.'¹

De nadruk die het motto van *Schyn-heyligh* legt op de slechte invloed van de hypocrieten, klopt zoals gezegd niet met de rol die Schyn-heyligh in de handeling blijkt te spelen. Hij brengt Jaquemyn wel op het verkeerde pad (II, 8), maar hij werkt er ook aan mee, dat alles weer op zijn pootjes terecht komt. Het enige waarop hij een blijvend effect uitoefent, is de levenshouding van Rieuwert. Bedoelt het motto nu, dat we deze 'bekering' negatief moeten waarderen? Dat zou impliceren dat deze specifieke houding tegenover de fortuna als afkeurenswaardig beschouwd werd. Om dat te bezien moet ik, ter aanvulling van mijn eerdere uiteenzetting,² nog even ingaan op de betekenis van dit Fortuna-motief.

Dat Aretino's spel met het gegeven Hooft persoonlijk kan hebben aangesproken, heb ik met citaten uit het werk van de laatste proberen aan te tonen.³ Voor Bredero geldt dat wellicht in nog sterkere mate. Niet alleen zijn kenspreuk 't Kan verkeeren'⁴ en het feit dat hij 'een Fortuijn' heeft geschilderd,⁵ wijzen hierop, maar vooral ook de thematiek van verscheidene van zijn toneelstukken.

1 *Spaanschen Brabander*, ed. Stutterheim, blz. 134.

2 DST, blz. 219-23.

3 DST, blz. 287-89.

4 Zie hierover Stuiveling 1968, blz. 8.

5 Stuiveling 1970b, blz. 210.

Griane heeft ‘Het kan verkeeren’ als zinspreuk, maar deze zou evenzeer passend zijn geweest voor *Rodd'rick ende Alphonsus*, *Stommen Ridder*, *Lucelle* of *Angeniet*. In haar studie over *Rodd'rick ende Alphonsus* wijst Sonja Witstein het ‘onaantastbaar imperium van de Fortuin waaronder de mens gesteld is’ aan als ‘de basisidee van het stuk.’¹ Bredero's treurspel laat het publiek zien, hoe fataal het afloopt met iemand die door een tekort aan *temperantia* zich ongeremd laat meeslepen door de hartstochten die de mens speciaal in tegenslag belagen. Het is de moraalfilosofie die de mens leert, hoe hij met behulp van de rede de hartstochten kan bedwingen, die hetzij door voorspoed, hetzij door tegenspoed bij hem worden opgewekt.²

Ook Rieuwert is aanvankelijk een toonbeeld van *intemperantia*. Hij komt reeds in het eerste toneel boos op; hij is vervuld van een hevige angst³ voor wat er zou kunnen gebeuren (vgl. vs. 160, 171-75, 206-7), hij laat zich zo meeslepen door zijn woede dat hij handgemeen raakt met zijn vrouw (II, 12), en vervalt in volslagen wanhoop als hem slechte berichten bereiken (III, 9). Dan geeft Schyn-heylich hem het advies Fortuna volledig te verachten en zich nergens meer iets van aan te trekken. Rieuwert wordt hierdoor een ander mens, hij spot evenzeer met slechte als met goede tijdingen en tenslotte doet hij niet veel meer dan lachen en telkens herhalen dat alles niets is en niets alles.

Hoe moeten we nu deze houding beoordelen? Op het eerste gezicht lijkt Rieuwert het ideaal van de *constantia* bereikt te hebben. Zijn handelwijze voldoet bijvoorbeeld aan Coornherts definitie van ‘standvasticheyd’: ‘een onafscheydelycke starckheyd des herten die den mensche zo wel teghenspoet als voorspoet met een ghelycke moedt doet draghen, zo dat hy in weelde niet hooghmoedigh noch in ellenden niet kleynmoedigh en wordt, maar hi een ghedurighe gelyckmoedicheyd volherdt.’⁴ De overeenkomst is echter alleen aanwezig als we de definities van Coornhert (en Lipsius) losmaken uit hun context. Dat blijkt al meteen bij Lipsius als hij de standvastigheid nader bepaalt als ‘de vasticheyt die wy int herte hebben, niet van eenighe Waen oft opinie, maer van het verstant en de rechte Redelijckheyt.’ Rieuwerts onberedeneerde metamorfose schiet ten opzichte van

1 Witstein 1975; vgl. mijn recensie in *De nieuwe taalgids* 69 (1976), blz. 259-65.

2 Witstein 1975, blz. 15-19. Ook Schings 1971, blz. 19 en vlg., laat duidelijk zien, hoe de renaissancistische opvatting van de tragedie wordt bepaald door de visie op de relatie tussen mens en fortuin.

3 De vrees (*metus*), als toekomst-gerichte hartstocht, die de mens van een deugdzame, rationele handelwijze kan afhouden, wordt vermeld door Witstein 1975, blz. 18.

4 Coornhert 1942, Boek V, hoofdstuk 9, paragraaf 3. Een verwante definitie geeft Lipsius *De constantia*: ‘die oprechte ende onwankelbare cracht des ghemoets, die welcke haer niet en verheft in uuterlijke dinghen der fortuynen, oft oock om die selve niet en beswijckt.’ (Lipsius 1948, blz. 15).

dit criterium wel tekort.¹ En als we bij Coornhert verder lezen, klinkt eveneens steeds meer het positieve aspect van de *constantia* door, dat bestaat in het zich schikken naar Gods wil: ‘Zo volght de standvastighe man ghestadelyck ende onderdanighlyck Gode in al dat hy ghebiedt, zonder eenigh eyghenwilligh verkiezen.’²

Rieuwerts houding doet in feite meer denken aan de stoïcijnse *apathie*, waarbij het er om gaat alle menselijke hartstochten uit te bannen. Aangezien daarbij ook christelijke deugden als liefde en medelijden het slachtoffer worden, is dit ideaal door de kerk scherp gekritiseerd. Ook Coornhert gaat dit zeker te ver; hij is van oordeel dat hartstochten niet alleen kwaad kunnen zijn maar ook goed (zoals de liefde of de vreze Gods).³

Voorzover we uit verspreide uitingen een indruk kunnen krijgen van Bredero's ethische opvattingen op dit punt, lijken deze in de lijn te liggen van de uitspraken van Coornhert. In het *Aendachtigh Lied-Boeck* overweegt de oproep tot een actieve persoonlijke geloofsbeleving en is er geen sprake van een zich afsluiten voor emoties. Bijzonder duidelijk is verder het koor na het vierde bedrijf van *Griane*, waar tegenover ‘de aartsche sot’ de wijze als ideaal wordt gesteld:

De vroede mensch getempert vroom van gemoet,
Verheft, noch suft, in geluck noch in tegenspoet.
Maer is gelyck van zede // vol vrede // hij óócht op Godt
Op zyn gebodt // en op de wyse Reden.’ (vs. 2027-30)

Hoe onontvankelijk Rieuwert voor de stem van de Rede is geworden, blijkt in V 8. Daar gebruikt Schyn-heylich verschillende redelijke en in deze situatie passende argumenten: tot tweemaal toe wijst hij op de gewenste *mediocritas*: ‘de middelwegh (...) Daer de deught op bestaet’ (vs. 2090, zie ook 2074); hij houdt Rieuwert voor ogen dat de genade Gods de fortuin te boven gaat (vs. 2070) en door middel van een bekende ‘correspondentie’ confronteert hij hem met de hem toegewezen taak hi het leven:

Hoort, de vader moet sorgh draghen uytermaten
Voor sijn lieve kindertjens, als een Prins voor sijn Ondersaten. (vs. 2096-97)

1 Over het verschil tussen ‘opinie’ en ‘redelijckheyte’ handelt hoofdstuk 5 van *De constantia*. Daar lezen we onder meer: ‘De Redelijckheyte heeft haren oorspronck vanden Hemel, iae sy is van Godt; ende den filosooph Seneca heeft die wel heerlijk ghepresen, te sijn *een deel des Goddelijcken gheestes, dat inden mensche ghedaelt is*’ (blz. 17). Over de Waen of Opinie daarentegen heet het: ‘Huyden wilt sy, dat sy morgen versmaet; dit prijst sy, dat laect sy; al sonder oordeel, maar alleenlijcken om het lichaem ende de sinnen alles toe te gheven ende te believen’ (blz. 19).

2 Coornhert 1942, Boek V, hoofdstuk 9, paragraaf 26.

3 Ibidem, Boek I, hoofdstuk 3.

Maar Rieuwert sluit zich af voor elke menselijke aandoening. Als Schyn-heylich zijn laatste troef uitspeelt: ‘En sal u na de kinderlijcke liefd, de broederlijcke Niet ter herten gaen?’ (vs. 2101-2), lijkt Rieuwert even geraakt, maar meteen daarop valt hij weer terug in zijn stoïcijnse houding: ‘Ick ben de ghene die ick ben, en ghy sultme niet aers maken.’ Tenslotte onttrekt hij zich aan elke communicatie door een liedje te gaan zingen. ‘Ick raeck niet uyt mijn phantesye,’ zo luiden zijn laatste woorden in deze scène.

Dat het optreden van Liseo/Rieuwert dicht tegen de stoïcijnse ‘gevoelloosheid’ aanhangt, is duidelijk onderkend door Camphuysen, die in een brief aan Cornelius Geesteranus uitvoerig ingaat op Aretino's *Hipocrito*.¹ Hij kritiseert de stoïci, die van de mens een domkop maken (‘Nec audiendi sunt Stoici illi, qui hominem stipitem faciunt’), maar hij meent dat Aretino (ongewild) de juiste weg gekozen heeft, door met Liseo's laatste woorden alle apathie uit deze figuur te verwijderen. De bedoelde passage van Rieuwerts epiloog luidt in SHB: ‘Want *todo esnada*, al ist niet behalven God, Die al in al is.’ ‘Want die woorden geven uitstekend aan,’ zegt Camphuysen, ‘dat de gevoelens in de mens hem zeker niet ontrukkt moeten worden, maar dat zij omgebogen moeten worden naar iets anders, waarvan de voortreffelijkheid zo groot is, dat ten overstaan daarvan alles waardeloos wordt en volkomen onze verachting schijnt te verdienen. Datgene is zodanig, dat het voor ons de enige oorzaak kan zijn van onze liefde, verlangen, hoop, troost en geluk. Wat is dit anders dan de bron en oorsprong van alle goed en gelukzaligheid: God?’²

Voordat we concluderen dat de houding van Rieuwert toch in positieve zin gewaardeerd moet worden, is het goed te wijzen op enige dubbelzinnigheden die reeds eigen zijn aan de manier waarop deze houding in het stuk wordt gepresenteerd. Het probleem van de door Camphuysen bewonderde zinsnede is, dat deze in de *epiloog* staat, waar Rieuwert al uit zijn rol is gestapt om als acteur de toehoorders toe te spreken.³ Daarmee behoort deze uitspraak niet meer tot de ‘rol’ van Rieuwert in strikte zin, zodat het de vraag is of hij betrokken kan worden in de interpretatie van het gedrag van de toneelfiguur waarmee we ons hier bezighielden. Over die interpretatie wordt iets gezegd in de *proloog* van het stuk. Daar vinden we over Rieuwerts gedrag: ‘Naer veel tegenspoeds (...) wordt hij van een seker Schijn Hajligh soo wijs oft soo mal gebroedt dat hij sijn vertwijfelt-hejt verkeert in cloeckmoedighejdt. In veughen hij niet alleen en lacht om 't on-

1 Van den Doel 1967, blz. 121-34; vgl. de bespreking van deze brief in DST, blz. 282-84.

2 Ik wijk af van de bij Van den Doel 1967, blz. 133 gegeven vertaling uit het Latijn.

3 In HC gaat Liseo overigens aan het eind van de epiloog weer in de ‘fictieve wereld’ terug; hij besluit nl. met ‘me ne vado a vedere le pazzie nuzziali’ (‘ik ga kijken naar de bruiloftsdwaasheden’).

geluck dat sijn vijf dockters overcomt; (...) maer scheert oock de geck met het groot geluck dat hem daer nae toecomt. Soo dat wilt ghij nae sijn exempel 't Geluck te vriendt maecken en nae vw handt setten, ghij mooght nae hem luisteren.' (r. 70-82).¹ De keuze om Rieuwert wijs of mal te vinden, wordt derhalve voor de toeschouwers opengelaten. En ook de slotzin brengt ons niet veel verder: die is wel geformuleerd als een serieuze aansporing, maar hij kan heel goed ironisch zijn, zeker in de mond van deze proloogspreker.²

Ik neig zelf tot de interpretatie als ironie. Rieuwert is en blijft een dwaas, hij wordt na zijn bekering geen toonbeeld van juist gedrag. Hij demonstreert duidelijk het procédé van de komische *overdrijving*³: een eenmaal ingenomen standpunt wordt zo consequent volgehouden dat het in absurditeit ontaardt. De functie van zijn optreden ligt primair in de komische confrontatie van zijn uitzonderlijk gedrag met dat van de anderen, die binnen de komische fictie 'normaal' reageren. Daarbovenop komt dan nog een zekere spanning, doordat hij tevens in karikaturale vorm een serieuze menselijke problematiek vertegenwoordigt: hoe zich te wapenen tegen de slagen der fortuin. Waarschijnlijk is het uitermate bevredigend voor de potentiële toeschouwers om een levenshouding die voor ieder vrijwel onbereikbaar is, hier ad absurdum doorgetrokken te zien. De 'aanbeveling' in de proloog houdt de komische spanning in stand, door in haar spel met serieus/niet serieus de zaak open te houden. De verwijzing naar God in de epiloog kan tenslotte functioneren als een buiten de handeling geplaatst signaal, dat er een hogere norm bestaat dan die welke de filosofie van Schyn-heylich bepaalt. Het in de berijming toegevoegde motto zou tot taak kunnen hebben dit signaal nog wat te versterken.

Ik hoop hiermee tevens duidelijk gemaakt te hebben, dat men ter verklaring van Hoofts en Bredero's activiteiten ten aanzien van deze comédie niet hoeft terug te vallen op de gedachte aan een plichtmatige bewerking van een niemendalletje ten behoeve van een weinig kritisch publiek. Het stuk heeft wel degelijk raakpunten met zaken die de intellectuele elite uit die tijd bezighielden. In dat opzicht sluit bovenstaande uiteenzetting aan bij wat door mevrouw Smits-Veldt naar voren is gebracht over Costers *Teeuwis de Boer*.⁴

1 Ik citeer SHH, om de problematiek van enige corrupt aandoende regels in SHB hier buiten beschouwing te kunnen laten.

2 Over de problematiek van de proloog als 'mening van de auteur' handelt DST, blz. 253-57.

3 Van den Bergh 1972, blz. 54-57.

4 Smits-Veldt 1975-76.

Taal en versbouw

Hooft heeft *'Hipocrito* over het geheel genomen vertaald in kernachtig en goed lopend Nederlands proza. Tot de beste resultaten kwam hij in de scènes die ook bij Aretino levendig en kleurrijk zijn, en in de gedeelten die hij zelfstandig heeft ingevoegd. Het minst bevredigend is de zwaarwichtige en gekunstelde stijl in de ‘serieuze’ scènes van de liefdesparen.¹

De tekst bevat nauwelijks dialectische eigenaardigheden zoals Hooft die in *Warenar* wel in ruime mate toepaste. In een eerder betoog heb ik hierin een ‘experiment’ gezien, een poging om een comédie te schrijven in het in wording zijnde algemener Nederlands.² Prof. Rens heeft zich afgevraagd of de reden niet vooral kan zijn, dat Hooft het aspect volkstaal ten volle aan Bredero heeft willen overlaten.³ Dit lijkt me een aannemelijke suggestie, die meer dan mijn veronderstelling uitgaat van het gegeven dat Hoofts tekst niet als eindprodukt is bedoeld.⁴ We moeten dan wel constateren, dat Bredero van de hem geboden gelegenheid slechts schaars gebruik maakt (of: gebruik heeft kunnen maken). Zijn tekst bevat wel wat meer volkstaalelementen,⁵ maar slechts zelden vinden we er iets in terug van de rijkdom, waardoor het taalgebruik in *Moortje* of *Spaanschen Brabander* zich onderscheidt. Het meest geslaagd in dat opzicht is nog de al bij Eymael aangehaalde passage uit II 8 (vs. 762-94).⁶ Wat de overige stilistische eigenschappen van de berijming betreft, verwijs ik naar de vergelijking van SHH en SHB in hoofdstuk III van deze inleiding.

Schyn-heyligh is geschreven in gepaard rijm. In vs. 759-62 rijmen vier achtereenvolgende regels op elkaar, in 1882-4 drie. Een weesrijm vinden we in vs. 945. Er zou hier een regel uitgevallen kunnen zijn, want Hoofts ‘Al de bujren comen loopen’ (SHH r. 1026) vinden we in de berijming niet terug. Buiten het rijmverband staat ook de door Quistyt gezongen r. 1229.

Zoals gebruikelijk is, wisselen mannelijk en vrouwelijk rijm elkaar af. Deze regelmaat wordt echter op een twintigtal plaatsen doorbroken. Misschien is ook dit symptomatisch voor de onvolkomen staat waarin de berijming zich bevindt. Opmerkelijk is dat in 1440-41 het rijm over de grens tussen het derde en het vierde bedrijf heenspringt.

1 Een uiteenzetting over het taalgebruik in SHH vindt men in DST, blz. 262-66.

2 DST, blz. 266.

3 Rens 1975, blz. 54.

4 Vgl. wat in dit verband is opgemerkt in het begin van hoofdstuk III.

5 Zie hierboven, blz. 25.

6 Eymael 1895, blz. 213.

Bijzondere rijmvormen komen nauwelijks voor. In vs. 341-42 en 797-98 wordt dubbelrijm gebruikt, in 1040-41 binnenrijm. Een paar minder geslaagde rijmen heb ik hierboven (blz. 23) al aangewezen; merkwaardig zijn verder nog *was/dats* (vs. 1177-78), *verstants/altans* (1480-81), *dies/septies* (1312-13), *afkomste/voornoemste* (2162-63) en het feit dat *langher niet* (613) in het volgende vers slechts *marctganger* naast zich krijgt.

Oppervlakkig gezien treffen we in de berijming drie verstypen aan: vrije verzen, alexandrijnen en korte regels met drie jamben. De laatste categorie, die ook gebruikt wordt in 'lyrische' passages in andere spelen van Bredero, is hier vertegenwoordigd in r. 1772-1845. Vrije verzen, met een wisselend aantal lettergrepen, komen o.m. voor in II 8 en 9. Het is echter onuitvoerbaar om het stuk in zijn geheel op te delen in passages met respectievelijk het ene of het andere type. Hier doet zich hetzelfde voor wat Stutterheim voor de *Spaanschen Brabander* heeft geconstateerd: 'het is niet mogelijk "vrij vers" en "alexandrijn" zo te definiëren, dat men elke passage en elk afzonderlijk vers met absolute zekerheid hetzij onder het ene, hetzij onder het andere begrip kan brengen.'¹ In *Schyn-heyligh* ligt de zaak nog moeilijker dan in de *Spaanschen Brabander*, omdat gawe alexandrijnen er betrekkelijk weinig voorkomen. Zelden volgen meer dan twee regelmatige jambische zesvoeters direct op elkaar. Dit kan niet verklaard worden als een bewuste toepassing van antimetrie en in zijn totaliteit evenmin als slordigheid. Het lijkt er eerder op, dat de berijmer in het grootste deel van het stuk als norm slechts het aantal van twaalf, resp. dertien lettergrepen per regel hanteerde, en niet de alexandrijn. Binnen deze begrenzing, waarvan overigens dikwijls wordt afgeweken - ook binnen één claus -, veroorloofde hij zich een ruime metrische vrijheid. Daardoor is de grens tussen dit type versregel en het 'vrije vers' niet scherp te trekken. Alleen de lengte geeft nog een zeker houvast. Op grond daarvan kan men passages onderscheiden waar de norm 12/13 lettergrepen lijkt te zijn - ondanks de uitschieters naar boven (en ook wel naar beneden), en passages met langere regels, die soms uitlopen tot twintig lettergrepen.

We moeten wel, met Stutterheim,² vaststellen dat dergelijke opmerkingen over het vers weinig bijdragen tot het inzicht hi de wijze waarop de tekst door de toeschouwer wordt ervaren. Daarbij spelen immers nog zoveel andere factoren mee, die de ritmiek en het tempo van het spreken beïnvloeden. Ten aanzien van *Schyn-heyligh* moet dan nog in het bijzonder gewezen worden op het zeer grote

1 *Spaanschen Brabander*, ed. Stutterheim, blz. 99.

2 *Spaanschen Brabander*, ed. Stutterheim, blz. 95-96.

aantal gebroken versregels, waarin het spel van woord en wederwoord, maakt dat de aanwezigheid van een bepaalde metrische eenheid nauwelijks beseft wordt.

V Tekstkritische problematiek

De *Schijnheiligh*-berijming is alleen in gedrukte vorm overgeleverd. Hieronder (blz. 58) zal betoogd worden, dat aan de drukken van 1637 en later geen afzonderlijke autoriteit toegekend kan worden: ze gaan uiteindelijk alle terug op de eerste druk van 1624.

Ons uitgangspunt is, dat we een tekst willen geven die zo dicht mogelijk de door de auteur gewilde redactie benadert. We stellen ons dus niet tevreden met het weergeven van een willekeurig moment uit de geschiedenis van de overlevering van de tekst, zoals de redactie die een lezer in 1624 onder ogen kon krijgen. Indien er van *Schyn-heylich* een autograaf overgeleverd was, zou een diplomatische editie daarvan het meest wenselijk zijn geweest. Nu er alleen een postume druk is, waarvan de tekst tijdens het proces van tekstoverlevering aangetast kan zijn, ligt een kritische uitgave voor de hand.¹

Het doel van een dergelijke uitgave is door Greg, in aansluiting bij McKerrow, als volgt geformuleerd:

‘The aim of a critical edition should be to present the text, so far as the available evidence permits, in the form in which we may suppose that it would have stood in a fair copy, made by the author himself, of the work as he finally intended it.’²

Wanneer we deze uitspraak proberen toe te passen op de *Schijnheiligh*-berijming, dan blijken er wel wat haken en ogen aan de zaak te zijn. Nog afgezien van het feit dat ‘the author himself’ hier een onzekere factor is, wijzen zowel de externe gegevens (zie boven blz. 28) als de eigenschappen van de tekst zelf erop, dat we in elk geval geen werk voor ons hebben ‘as [the author] finally intended it.’ Het ideaal: de door de auteur goedgekeurde tekst te reconstrueren, mist hier zijn richtpunt.

Een dergelijke situatie laat normaliter voor de editeur geen andere weg over dan zich tevreden te stellen met wat voor hem ligt: een vrijwel zeker niet correcte redactie van een tekst die naar de drukker is gegaan vóór hij zijn definitieve versie had bereikt. Wel kan de editeur de plaatsen verbeteren waar de (zet)fout en de uit te voeren correctie evident zijn, maar bij afwezigheid van andere redacties met een onafhankelijke autoriteit is de weg naar verdergaande niet-subjectieve tekstkritiek geblokkeerd.

1 Veenstra 1972-73, blz. 334-35.

2 Greg 1942, blz. X.

Behalve misschien in het geval van de *Schijnheiligh*-berijming. Want daar doet zich de bijzondere situatie voor, dat er een andere ‘autoriteit’ beschikbaar is: de tekst die de basis was voor de berijming, is in autograaf overgeleverd. Deze handschriftelijke bron nu biedt een mogelijkheid tot emendering van plaatsen die anders als ‘waarschijnlijk corrupt, maar niet herstelbaar’ beschouwd zouden zijn.

Natuurlijk is het gebruik van Hoofts *Schijnheiligh* voor tekstkritiek in de berijmde versie een uiterst hachelijke zaak. Tussen beide teksten bevindt zich de berijmer en hij bezit - en gebruikt - de vrijheid om de tekst naar zijn hand te zetten, om toe te voegen, weg te laten en te veranderen. Ook de vrijheid om zich ongelukkig uit te drukken, om ‘fouten’ te maken, om zijn voorbeeld mis te verstaan, komt hem toe en in deze vrijheid mag de editeur niet treden.

Dat het de berijmer zelf is, aan wie sommige oneffenheden moeten worden aangewreven, lijkt wel zeker. In SHB vs. 190 wordt een fout in een naam gemaakt. Rieuwert zegt over zijn dochter Katryn:

De tweede is verlooft aen een jongh gheestigh quanckje,
Een fraey gheselletje, hoe hiet hy oock! WYBRANCKJE.

Katryns verloofde heet echter *Dirck*. De rijmpositie van *Wybranckje* laat zien dat hier niet een zetter of kopiist schuldig is aan de fout.¹ Dezelfde naamsverwisseling komt in vs. 1621 buiten het rijm voor. In sommige vanuit Hoofts tekst gezien verhaspelde tekstgedeelten is de fout zozeer verweven met de hele passage, dat verklaring als een simpele leesfout niet mogelijk is. Het blijft wel raadselachtig hoe Bredero (voorlopig?) zich ermee tevreden gesteld kan hebben, maar in elk geval is de fout niet op een eenvoudige manier vanuit SHH te herstellen. Vgl. de wijze waarop SHH r. 2536-41 in de berijming is verwerkt. Hoofts tekst

Jck wil v gewaerschouwt hebben dat om redenen van sekere tegenspoedt
jck vw broeder heb geraeden *ende* in 't hoofd gehangen de fortuin t'eenmael
te verachten, sulx dat hij niet en doet als lachen om geluck en ongeluck.

wordt in SHB vs. 2172-6:

Ick waerschou u in dat om eenige sekere reen
Van vele tegenspoet, dien ick u broeder met een
In't hoofd hanghen, dat 's de fortuyn gants teenemale
Te verachten, waer in hy so verd is gaen verdwalen,
So dat hy niet en doet als lacchen om geluck en ongeluck.

1 Het is ook mogelijk dat het helemaal geen vergissing van Bredero is, maar dat hij opzettelijk de wat verwarde Rieuwert een fout laat maken. Omdat Wybrandt hier voor het eerst genoemd wordt, kan men zich echter moeilijk voorstellen dat dit op het toneel gewerkt zou hebben.

In dezelfde scène maken overigens ook de verzen 2159-63, die ik hieronder nog zal aanhalen, de indruk nonchalant berijmd te zijn.

Op andere plaatsen kan men twijfelen of de berijmer een fout heeft gemaakt. De eerste proloogspreker wil eigenwijze doctoren toepasselijk met ‘een keten van vrinaelen’ om de hals laten lopen (SHH r. 15-18). In de berijming (vs. 20) is dat geworden tot ‘een keten van fijn-Alen.’ Er is een redelijke kans dat hier sprake is van een fout door mislezing van zeventiende-eeuws handschrift. De letters *vrin* kunnen gelezen zijn als *viin* en deze vorm kan geïnterpreteerd zijn als *fijn*. Nu geeft de hand van Hooft op deze plaats weinig reden tot deze fout. Men zou daarom kunnen veronderstellen, dat het handschrift van de berijmer tot mislezing aanleiding heeft gegeven en dat de schuld hier bijvoorbeeld bij de zetter ligt. Maar de mogelijkheid valt niet uit te sluiten dat de *berijmer* (d.w.z. de auteur met wie we hier te maken hebben) voor *fijn-Alen* verantwoordelijk is. We weten immers niets van de tekstoverlevering! Mogelijk heeft reeds Bredero een afschrift van Hoofts autograaf gebruikt dat tot de lezing *viinalen* aanleiding gaf. Misschien is hij door een momentane mislezing-op-het-eerste-gezicht op het idee gebracht dat een halssieraad van alen wel zo komisch zou werken als een ketting van urinalen. In elk geval moet de beslissing van de editeur hier zijn dat, ondanks het sterke vermoeden dat we met een overleveringsfout te maken hebben, er onvoldoende grond is voor een emending.

Daarmee zijn de criteria voor tekstkritiek met behulp van Hoofts tekst impliciet al gegeven. Er zal sprake moeten zijn van een fout die niet aan de activiteit van de berijmer, maar aan het proces van tekstoverlevering geweten moet worden. Het gaat dus om kopieer- of zetfouten, en deze moeten verklaard kunnen worden uit wat we weten van kopiisten- en zetttersgedrag.¹ De norm voor het verwijzen van een fout naar de zetter of afschrijver is dat er een *oninterpreteerbare* tekst is ontstaan. Dat houdt in dat we er van uitgaan dat de berijmer een tekst heeft willen leveren die a) verstaanbaar was en b) de ‘boodschap’ van de tekst van Hooft in berijmden vorm correct of ‘verbeterd’ wilde overleveren.

Het begrip ‘oninterpreteerbaar’ is een zwakke schakel in de redenering die tot al of niet ingrijpen leidt. Het hangt immers af van het inzicht van de editeur in de mogelijkheden van zeventiende-eeuws taalgebruik. Ik heb mij echter zo behoudend mogelijk opgesteld en elke lezing geaccepteerd, die ook maar enigszins in de context te integreren leek. Het volgende voorbeeld kan dit misschien verduidelijken.

1 De soorten fouten die zettters plegen te maken, vindt men beschreven in McKerrow 1960, blz. 252-58 en Gaskell 1972, blz. 343-48.

In SHH r. 2519-23 moraliseert Schijnheiligh:

Sijns naestens moejten te vergelden is vanden geslachte des goeds:
d'ellendighe te helpen, de tong te bedwingen, 't ongelijck te vergeven *ende*
de waerdighe te eeren is van den afcoomst des goedertierenhejds.

De weergave van deze passage in de berijming (vs. 2159-63) maakt sterk de indruk corrupt te zijn:

Huns naestens moeyten te vergelden wilt dit weten,
Is vanden geslachte Godes, deylinge te helpen, de
Tongh te bedwinge, 't ongeluck te vergheven me,
De waerdighe te eeren, is vanden hooghe afkomste
Des goedertierenheyt, het beste en voornoemste.

De verleiding om hier te emenderen is groot. Het gebruik van 'Huns' en 'vanden geslachte Godes' hangt tegen onzin aan; 'Huns' en 'Godes' kunnen als mislezing van handschrift verklaard worden, evenals 'ongeluck' voor 'ongelijck.' Maar men kan met wat goede wil de passage zo lezen dat iemand zich enigszins onhandig uitdrukt in het zeggen dat de mensen (Gods geslacht) de moeite van hun naasten behoren te belonen; 'deylinge' zou 'uitdeling' kunnen betekenen, en 't ongeluck' is misschien het ongeluk dat iemand wordt aangedaan (zie verder het woordcommentaar ter plaatse). Bovendien wijzen de uitzonderlijk slechte rijmen eerder op een zwak moment van de berijmer dan op fouten in de tekstoverlevering. Ik heb op deze plaats dan ook geen tekstkritiek toegepast, maar alleen in de aantekeningen gewezen op mogelijke corrupties. Dezelfde voorzichtige handelwijze is bijv. aangehouden bij 't Weste Arabya' (vs. 650) voor 't Woest Arabien' (= Arabia Deserta) in SHH r. 689 en bij 'indien u broeder u/ Onbillick is bejegende' (SHB vs. 2180-81) voor 'indien vw broeder v wat oubolligh bejegende' (SHH r. 2546-47). In beide gevallen zou de berijmer de fout gemaakt kunnen hebben; de tekst blijft interpreteerbaar.

Over de grens daarentegen ligt een fout in de epiloog van het stuk. Rieuwert zegt daar (in SHH r. 2822-24) dat de dichter net als hij 'grillen inde kop' heeft: 'de poet die 't spel gemaect heeft, heeft alalleens grillen inde kop als jck.' In de berijming lezen we: 'de Poët (...) heeft akelliers grillen inde/Cop.' Het woord *akelliers* komt niet in het WNT voor, de verklaring van Oudemans als een bastaardvloek is een gissing uit verlegenheid.¹ De oorsprong van het merkwaardige *akelliers* is na te gaan: in Hoofts handschrift is de eerste *l* van *alalleens* zo gecorri-

1 Oudemans 1857, blz. 13.

geerd dat deze op een *k* lijkt. In dit geval is voldaan aan de voorwaarden voor emendatie. Het ontstaan van de fout kan verklaard worden en we hebben m.i. te maken met een tekst die niet interpreteerbaar is. Daar komt nog bij dat het woord voorkomt in een niet-berijmd gedeelte van het stuk; over de bijzondere plaats daarvan met het oog op de tekstkritiek kom ik hieronder nog te spreken.

Een type fout dat waarschijnlijk zonder de aanwezigheid van Hoofts tekst niet hersteld had kunnen worden, is het niet kloppen van persoonsaanduidingen. Daarbij valt het niet te bewijzen dat een ander dan de berijmer de fout gemaakt heeft, al is het bekend dat dergelijke fouten (bijv. in herdrukken) gemakkelijk ontstaan. Waar het weglaten van de naam van een spreker ertoe leidde dat een ander personage een hem niet passende tekst toegeschoven kreeg, heb ik gecorrigeerd.

De interpunctie maakt vaak een willekeurige indruk, vooral wanneer we de tekst van Hooft ernaast leggen. Opvallend is het zeer frekwente gebruik van de komma, ook op plaatsen waar Hooft geen leesteken heeft of een punt. Ik heb de leestekens van de editie-1624 laten staan, ook waar deze de lezing nogal bemoeilijkten. Slechts op enige plaatsen waar de betekenis van de tekst door een vreemde interpunctie verstoord werd, heb ik gemeend te moeten ingrijpen. Alle afwijkingen van de editie-1624 worden in de tekstkritische aantekeningen vermeld.

Bijzondere problemen levert het *Latijn* in de *Schyn-heylicht*tekst op. Het stuk bevat relatief veel daarvan. Schyn-heylich houdt ervan, af en toe een latijnse zinswending te gebruiken, maar vooral de dokter doorspekt zijn zinnen met Latijn - en pseudolatijn. In totaal bevat het stuk ongeveer 300 latijnse woorden.

Als men de berijming naast Hoofts tekst legt, is het evident dat bij de tekstoverdracht nogal wat van de latijnse uitdrukkingen verminkt zijn. Ik geeft enkele voorbeelden. SHH r. 2802-5 luidt:

Lam.

Salmer soo vijf hijlijcken teffens slujten, hoe
wilmer t'avont bancken al seg jck het self.

Rie.

Nada es todos.

Lam.

*Ego preservavi filiam et socerum tuum
contra venenum.*¹

In de druk van 1624 (en in de latere drukken) staat het volgende (vs. 2361-63):

LAM.

Salmender soo vijf hylicken teffens sluyten?
Hoe wilmer tavond bancken, al sech ick het selfs, *Venium*.

1 Vertaling van de latijnse citaten vindt men in de woordverklaring bij de desbetreffende versregels.

RIEU.

Nada estodos, Lamert, ego prefervou filiam & fonerum tum contra.

Het is duidelijk dat hier verschillende typen fouten zijn gemaakt. Een persoonsaanduiding (*Lamfert*) is voor een onderdeel van de gesproken tekst aangezien, een waarschijnlijk boven de regel geschreven *venenum* is een regel te hoog beland, en verder heeft iemand sommige latijnse woorden niet herkend, zodat een lange *s* in *preservavi* en *socerum* als *f* is gelezen en ook enkele andere groepen van letters verkeerd zijn overgekomen. Een typische mislezing van een gotische hand lijkt ook *Gal est* (SHB r. 1037) voor *Hoc est* uit SHH r. 1155.

In SHH r. 1221-22 zegt Lamfert: ‘*Tu venies matrem tuam bene domum. hoc est* (...) ghij sult vw moêr wel t’huys coomen.’ De grap ligt hier in het klakkeloos verlatijnsen van Nederlands idioom. In SHB r. 1087 is het effect teniet gedaan doordat er staat: ‘*tu vemus matrem tuam te mudomun hoc est*, (...) ghy sult u moer wel t’ huys comen.’ Het valt moeilijk aan te nemen, dat hier van een gewilde verbastering sprake is. Duidelijke mislezingen zijn ook *conimatu/Lare* (SHB r. 1981-82) voor *commaculare* (SHH r. 2291) en *quadratio, hovestati* (SHB r. 2365) voor *quod ratio honestatis* (SHH r. 2807). In SHB r. 1079 lezen we *Confersationem sivilam*; SHH r. 1208 heeft *conversationem civilam*. Dit kan een aanwijzing zijn, dat de tekst op een bepaald punt in de overlevering *gedicteerd* is. Aangezien het een geïsoleerd geval betreft, wil ik hieraan niet teveel aandacht schenken.

De weergave van SHH r. 2266-73 vertoont een aantal merkwaardige verschijnselen. De tekst bij Hooft luidt (Lamfert spreekt):

*Et interim. (Interea AEnaeas sejd̄t Virgilius,) dum divido, subdivido,
distribuo et distingo (quia qui bene dividit bene docet, per parentesim)
omnes febres et febriculas, et febricitationes et febricitatiunculas* al seg
jck het self *ego accipio* een inval, *veluti* al eveleens, al seg jck het self, oft
daer een gecomen had (...)

SHB (r. 1955-64) heeft:

*& interna intrea adeam,
Seyt Virgilius, dum divido subdivido, distribuo,
Et distingo, quia qui bene dividit, bene docet,
Par Patrum te sum omnes febres & fabricaculas,
Et febricitationes & febricitatiurculas,
Al sech ick het selfs, ego accipio, een
Imdal veluti al evenleens, al sech ick het selfs,
Of daer een ghekomen hadt, (...)*

Opvallend is in de eerste plaats dat nog vrij veel latijnse woorden hier in een juiste vorm zijn overgekomen. Verder is *per parentem* wel verbasterd, maar het resultaat *Par Patrum te sum* ziet er zeer ‘latijns’ uit, dat in tegenstelling tot de eerder geciteerde ‘fouten’ (vgl. ook de verminking van *apud Grecos* in SHH r. 2314 tot *apud gerch* in SHB r. 2003). Daarentegen is de zin van Lamferts pedante glosse in r. 2266 weer volkomen weggenomen. De vorm *adeam* doet veronderstellen dat niet Hoofts handschrift (met *AEnaeas*) is misgelezen, maar een afschrift, met de Spelling *Aeneas* of *Aenaeas* (*e* en *d* worden in gotische hand gemakkelijk verwisseld). Ook *Imdal* in r. 1962 veronderstelt een ander voorbeeld, waarin de *v* van *inval* geprononceerder is neergeschreven dan bij Hooft het geval is. Dit *Imdal* is overigens helemaal een curieuze verschijning. Kennelijk was de latijnse omgeving van het woord voor de zetter of kopiist zo duister, dat het Nederlandse *inval* niet als zodanig herkend werd. Men krijgt de indruk dat iemand, zodra hij de tekst voor Latijn aanzag, op goed geluk zette of overschreef wat hij dacht dat er zou kunnen staan. Een dergelijke aantasting van de omgeving van het Latijn komt vaker voor. In twee gevallen begint het ‘Latijn’ in de berijming een woord te vroeg. SHB vs. 1312-14 ‘ick sal hem dies Betalen mette spreuck vande *Proffem septies/Cadit justitie*’ is een bewerking van SHH r. 1515-17 ‘jck sal hem betaelen met de spreuck van den Propheet *Septies cadit justus in die.*’ In SHH r. 1602-3 staat: ‘ende die geen Liefde en heeft, gaet *in ignem aeternum.*’ De tekst vanaf ‘gaet’ is overgekomen als *gadt ingnem intermin*. Opnieuw werd een ‘gotisch e-tje’ als *d* misgelezen. Op andere plaatsen is een latijns woord als Nederlands geïnterpreteerd, bijv. ‘rechter’ (SHB r. 1009) voor *rector* (SHH r. 1113).

Merkwaardiger nog is de schepping van nieuw ‘Latijn’ uit een Nederlands woord in SHB vs. 2271. Bij Hooft zegt Schijnheiligh: ‘Die daer achter hem komt dats Joncker Steven.’ (r. 2673). Daarna begint hij een nieuwe zin, in het handschrift op de volgende regel, met ‘Sepertjes...’ (zeker...). De druk heeft: ‘Die daer achter hem komt is *Steve superties.*’ Ook hier moet wel sprake zijn van een mislezing door het niet begrijpen van het voorbeeld. Bij deze gevallen moet worden aangetekend dat in Hoofts manuscript de latijnse woorden niet zo duidelijk van de Nederlandse onderscheiden zijn, als in de druk, waar ze in romein staan temidden van de gotische tekst. Hooft schrijft het Latijn iets ruimer en met een enigszins afwijkende stand van de letters, maar vaak is het verschil met zijn normale hand nauwelijks of niet te merken. In dit opzicht kan reeds dit handschrift aanleiding gegeven hebben tot vergissingen, in het bijzonder bij iemand voor wie Hoofts mengsel van Latijn en Nederlands onbegrijpelijk was.

Bij de aangehaalde voorbeelden gaat het telkens om evidente fouten. Ze zouden gemaakt kunnen zijn door een afschrijver of zetter. Dat het laatste het geval kan

zijn, toont het feit dat het proces van tekstbederf zich voortzet in de volgende drukken. Zo wordt in 1637 een zestal gave plekken in het Latijn van SHB alsnog bedorven: *totaliter* (vs. 983) wordt *toraliter*; *propter* (r. 2372) wordt *prodter*, etc. Op grond van de boven geformuleerde principes zou de editeur hier moeten emenderen. Voor we hiertoe besluiten, lijkt het echter verstandig even te kijken naar enige andere werken waar we met een overeenkomstig probleem te maken hebben.

In *Stommen Ridder* vs. 1900-1929 treedt Doctor Gratianus op, die net als Lamfert potjeslatijn uitslaat¹: ‘*Echo habio Elperienca* van al watter te verstaan is’ (etc.). Kruyskamp heeft in zijn editie (1973) in tegenstelling tot Knuttel² niet geprobeerd van dit brabbeltaaltje fatsoenlijk Latijn te maken.³ Dat lijkt me juist. De functie ervan is immers brabbeltaal te zijn en zo de dokter belachelijk te maken. Overigens verraadt het gebazel van Gratianus wel kennis van enige latijnse spreekwoorden bij de auteur, wat van belang is in verband met een hieronder te maken opmerking.

Een verschil met *Schyn-heyligh* is, dat het Latijn in *Stommen Ridder* alleen een functie heeft als statische karakteristiek. Zolang Gratianus in zijn alleenspraak maar de *indruk* wekt Latijn te spreken, wordt het beoogde effect bereikt. Hoogstens zal een latinist nog extra plezier beleven aan de verhouding van dit Latijn tot het Latijn. In *Schyn-heyligh* daarentegen wordt met het Latijn gecommuniceerd, daar heeft het een meer dynamische functie in het verloop van de dialoog. Vandaar dat op veel plaatsen ook meteen een parallelle vertaling wordt gegeven. Het komische effect berust er vooral op de *inhoud* van de latijnse zinswendingen, en minder op het feit van het (potjes)latijn spreken op zichzelf. In zo'n geval is het van groter belang dat we het Latijn lezen dat de auteur bedoeld heeft.

De eerste druk van Costers *Boere-klucht van Teeuwis de Boer, en men Juffer van Grevelinckhuysen* verscheen in 1627, net als *Schyn-heyligh* bij Vander Plasse, wat niet wil zeggen dat dezelfde drukker ervoor verantwoordelijk is geweest (zie boven, blz. 12). Ook in dit stuk vinden we verbasterd Latijn, vnl. in de tekst van de advocaat, Meester Bartelt. Het gebruik van het Latijn vertoont overeenkomsten met *Schyn-heyligh*⁴: ook bij Coster is het niet alleen maar klinkklank, maar speelt

1 Thijssen-Schoute 1932, blz. 234-37.

2 Bredero, *Werken* 1918-1929, I blz. 255.

3 Het is wel onduidelijk waarom Kruyskamp ten aanzien van dit latijn de correcties van 1638 of 1645 (bijv. *Experientia* in vs. 1901) niet volgt, terwijl hij kennelijk op andere punten wel autoriteit aan deze edities toekent. Vgl. de opmerkingen van P.J. Verkruysse, in *Spektator*3 (1973-74), blz. 409-10.

4 Thijssen-Schoute 1932, blz. 242.

eveneens de inhoud van Meester Bartelts woorden mee. Sommige zinsneden krijgen ook hier een parallelle vertaling.

De eerste woorden van Bartelt (vs. 1009-10) luiden:

Imposua contrario me celencium, 'k heb me Cases vast
Convincere omnes, se sweghen al, al segh ic, al die daer waren.

In de volgende drukken zijn correcties aangebracht. Zo heeft de druk van 1633 bij Vander Plasse op de aangehaalde plaats:

Imposui contrario meo cilencium, 'k heb me Casus vast,
Conticuere omnes, se sweghen al (etc.).¹

In de uitgave Stoett/Wijngaards zijn deze verbeteringen overgenomen. Terecht' want er zijn aanwijzingen dat de auteur zelf de hand heeft gehad in de correctie.² Maar de editeurs handelen niet volledig consequent. Ze normaliseren *cilencium* (correctie van *celencium*) tot *silentium*. En op enkele plaatsen volgen ze niet de gecorrigeerde redactie, maar die van 1627 (bijv. in vs. 1021 en 1023).

Een belangrijk verschil tussen *Teeuwis* en *Schyn-heylich* is het feit dat aan de varianten van het eerstgenoemde stuk autoriteit toegekend zou kunnen worden, terwijl dat bij SHB niet het geval is. Verder weten we dat Samuel Coster het Latijn beheerste, terwijl dat bij onze berijmer nog maar de vraag is. Dat Bredero Latijn kende, lijkt vrijwel uitgesloten. Het laatste betekent, dat sommige fouten tot de 'tekst van de auteur' behoord kunnen hebben.

Maar begreep de berijmer inderdaad geen Latijn? Er zijn enige gegevens die aan het bevestigend antwoord op deze vraag doen twijfelen. Deze vinden we voornamelijk aan het begin van Lamferts eerste monoloog. In vs. 983-4 van SHB zegt Lamfert:

Ick heb de *Herbaria*, de *Florilegia*, al segh ick het self, *totaliter* in mijn hooft,
Ibi est, al segh ick het self, daer sit het, (...).

Deze woorden komen bij Hooft niet voor. In SHH r. 1073-74 staat 'Ego sum al seg jck het self *Gallenistus et Paracelcistus* allebej.' In SHB vs. 987-8 is dit ter wille van het rijm als volgt gevarieerd:

Ick heb, al seg ick het self, *Galenum* en *Paracelsum* beyd doorcruyst,
Et id circo, (...).

1 Coster 1883, blz. 43.

2 Smits-Veldt 1975-76, blz. 669-70.

In. SHH r. 1079-82 scheidt Lamfert als volgt op:

Al de doctoren van Leuven met haer grepen en mit haer grillen, *Ego* al seg jck het self, *illos tarto omnes ad vnum*, al seg jck het self.

De berijming (vs. 990-92) heeft hier:

Al die Doctoren van Leuven met haer *Sophismata*, met haer grepen met haer grillen, *Ego*, al segh ick het self, *ad unum tarto omnes illos*.
Ick achtse niet meer, al segh ick het selfs, als *Pedanten, Pueros, & pupillos*,

We zien dat, opnieuw terwille van het rijm, zelfstandig latijnse woorden zijn toegevoegd en dat *ad unum* op correcte wijze is verplaatst. Bovendien is de methode dezelfde als bij Hooft, het zijn grapjes met het Latijn, en niet met vernietiging van het Latijn. Dat houdt echter meteen in, dat de berijmer (of de berijmer met deskundige hulp) in staat geacht moet worden er een spelletje mee te spelen. En dat spel kan ook bestaan hebben uit het bewust schrijven van fout Latijn. Dat doet Hooft immers ook. Vgl. het zoëven geciteerde *tarto*, een verlatijnsing van het Nederlandse tarten. In r. 999 schrijft Hooft *meus facundia*, in r. 1228 spelt bij *haebeo* (in SHB vs. 1098 ‘verbeterd’ tot *habeo*) en in r. 1176-77 spelt hij een bekend spreekwoord als ‘*qui nesck is simulare, nesck is regnare*.’ In principe is er geen verschil met wat de berijming doet in vs. 152: *In nomine Domine*, dat het risico loopt om op grond van de afwijking van Hoofts *In nomine domini* als corruptie gebrandmerkt te worden.

Het probleem van de wel of niet bewuste verbastering komt ook duidelijk naar voren in SHH r. 1605, resp. SHB vs. 1379. Aretino had hier (HC III, 16) een burleske inversie gegeven van de uitdrukking *lupus est in fabula* (als je over de duivel spreekt...). Hooft nam dit over. Hij schreef waarschijnlijk eerst, net als Aretino, *Fabula est in lupus*, maar ging daarna een stapje verder door *Fabula* te veranderen in *tabula*. In de berijming lezen we *Fabula est julupus* (rijmend op ‘flus’). Waar ligt nu de grens van de bewuste verandering, op grond waarvan we zouden moeten bepalen of tekstkritiek gewettigd is of niet? Komt de *F* in de berijming er door het fout lezen van Hoofts *t* over *F*(?), of door het niet begrijpen van *tabula* hier, of door het bewust weer vereenvoudigen van de grap? Hoofts *tabula* kan alleen functioneren als achter de verbastering de oorspronkelijke uitdrukking (*lupus est in fabula*) herkenbaar blijft. Maar hoe ligt dat met *julupus*? Daar komt deze herkenbaarheid toch wel erg in het gedrang. Bovendien lijkt *ju* een voor de hand liggende mis-

lezing van *jn* met lange *i* (waarbij overigens aangetekend moet worden dat in Hoofts handschrift juist op deze plaats een onmiskenbare korte *i* staat: weer een aanwijzing voor een apograaf als intermediair). Maar wat moet de tekstcriticus nu: de redactie van de druk handhaven, met betekenisloos *julupus*, of emenderen tot *Fabula est in (of jn?) lupus*, of teruggaan naar Hoofts *tabula est in lupus*?

Als we al het Latijn zouden corrigeren volgens de tekst van Hoofts manuscript, zou daarmee elke bewuste verandering van de hand van de berijmer verdonkeremaand worden. Er zijn nog meer plaatsen waarbij in elk geval zo'n rigoureuze rechtekking problemen oplevert.

SHH r. 144-45 heeft de bede van Schijnheilig *neque in ira tua corripias me*. In SHB vs. 147 staat *Neque in ira tua corripus meae*. De *u* voor *a* kan een leesfout zijn, maar bij *meae* voor *me* is dat onwaarschijnlijk. Moeilijker ligt het bij het hierboven al geciteerde 'En die geen liefde' en heeft *gaet ignem intermin*' (SHB vs. 1377). Hooft had her 'gaet in ignem aeternum' (SHH r. 1603). De verandering laat zich moeiteloos als mislezing van handschrift interpreteren. Maar in dit geval kan moeilijk de zetter als schuldige worden aangewezen, want *intermin* rijmt op 'sin' in de voorafgaande regel. Dus toch de berijmer? Maar verbastert deze nu bewust, of hebben we te maken met iemand die, geconfronteerd met voor hem onverstaanbare woorden, er maar een potje van maakt? Hij had per slot van rekening best rijm en betekenis kunnen redden door te schrijven 'gaet ignem aeternum in.'

Er is meer 'fout Latijn' in rijmpositie. Hooft laat de titelfiguur in r. 2399 (net als bij Aretino) zeggen: *et sic de singulis*. In SHB vs. 2070 wordt dit *Et hic de singules*, rijmend op 'een schoon les' in de volgende regel. Is hier na mislezing (*singules*) een passend rijmwoord gevonden, of is *singulis* opzettelijk verbasterd ter wille van het rijm op 'les'? Hoofts *Exsultant Justi in Domino* (r. 2459) wordt tot *Exulatie justi in dominum* en kan zo rijmen op *Canticum canticorum* in SHB vs. 2117. *Dominum* voor *Domino* lijkt meer op een bewuste verandering dan op een mislezing. Gekker nog is de hierboven al aangehaalde serie verbasteringen in SHB vs. 1312-14. Bij Hooft (r. 1515-17) zegt Schijnheilig: 'jck sal hem betaelen met de spreuck van den Propheet *Septies cadit justus in die*.' In de berijming lezen we: 'ick sal hem dies [rijmwoord] / Betalen mette spreuck vande *Proffem septies* [rijmwoord] / *Cadit justicie*.' *Septies* kan een bewust komisch rijm zijn (vergelijkbaar met het rijmen van *aperies* op 'kies' in SHB vs. 2138), maar ook een haastig noodrijm van een niet-latinist. *Justicie* kan voortkomen uit slordigheid, maar kan ook bedoeld zijn als komische verbastering.¹ Het zinledige *Proffem* lijkt daarentegen een fout van een kopiist of zetter die volstrekt niet begreep wat hij las.

1 Moet men het begrijpen als 'zeven maal valt de justitie'? De tekst bij Hooft gaat terug op de bijbel (Spreuken 24:16). Zie de aant. bij vs. 1313.

In al deze gevallen kan de mogelijkheid van bewuste (komische) verbastering door de berijmer niet worden uitgesloten. Wat nu opvalt, is dat de in dit verband geciteerde plaatsen alle afkomstig zijn uit de *berijmde* tekst van het stuk en niet uit de onberijmd gebleven tirades van de dokter met hun vele latijnse wendingen. Misschien is dat niet helemaal toevallig.

Zoëven heb ik er al op gewezen, dat juist in het begin van Lamferts monoloog, waar de tekst nog berijmd is, eigen latijnse vondsten worden aangetroffen. In de berijmde delen van het stuk komen ook nauwelijks dusdanige verminkingen voor, dat het oorspronkelijke vrijwel onherkenbaar is geworden. Verregaande verhaspeling begint daarentegen bijna onmiddellijk op te treden zodra we binnen de tekst zijn die in proza is gebleven. Bijzonder opvallend is dit in de passage SHB r. 1945-2016. De monoloog van Lamfert in V 4 (r. 1945-90) is niet berijmd. De tekst volgt nauwkeurig SHH tot het eerste woord Latijn komt. Dan gaat het mis. Zoals we hierboven al hebben gezien (blz. 45-46) wemelt het vervolg van onverstaanbaar Latijn. De passage eindigt met: ‘& mirre, al sech ick het selfs, / *Admiandam, stupendam & mere, dibilem meam phudentiam / Singularem*, al sech ick het selfs,’ een verbastering van ‘*Et miror al seg jck het self admirandam stupendam et incredibilem meam prudentiam singularem*, al seg jck het self (SHH r. 2298-2300). De volgende verzen, SHB vs. 1991-2000, zijn weer berijmd. Er staan twee latijnse uitdrukkingen in: *mea claratate* (SHH had *mea claritate*) en *quia ego dedi*. Het laatste is zelfs een fractie correcter dan SHH r. 2310, waar een komma tussen *ego* en *dedi* staat (misschien ter scheiding van deze dicht aaneengeschreven woorden?). In SHH r. 2312-15 stootte de berijmer op tweemaal ‘al seg jck het self,’ wat het maken van een fatsoenlijk versregel bijzonder bemoeilijkte. Het rijm stopt hier dan ook weer. SHB r. 2001-2003 staan in proza en juist daar wordt Hoofts Latijn weer volledig verbrodeld: *Quamus plarmacum accipitumen bonis est, / Malus partem apud gerch*, voor SHH r. 2313-14 *quamvis pharmacum accipitur, in bonum et malum partem apud Grecos*. De volgende regels, vanaf SHB vs. 2004, zijn weer berijmd. We vinden er twee latijnse formuleringen vrijwel correct weergegeven: *Hoc est quod dico* in vs. 2006 (zowel *hoc* als *quod* komen in het voorafgaande proza meer dan eens in verminkte vorm voor) en ‘*bonis dies, hoc est goeden dagh*’ (met *bonis* i.p.v. *bonus*) in vs. 2016.

Het is duidelijk dat het hier niet gaat om een absoluut verschil tussen het proza en de berijmde gedeelten, maar om een verschil in graad. Dit verschil pleit echter wel voor een zekere differentiatie in de aanpak van corrupte plaatsen in de onderscheiden tekstgedeelten. In de berijmde delen is immers hoe dan ook sprake van een bewuste *bewerking* van Hoofts tekst, of dit nu geschied is door Bredero of door een ander. Bij de proza-gedeelten is dat waarschijnlijk niet het geval. Wel moeten

we aannemen, dat de druk van 1624 niet Hoofts handschrift, zoals dat nu in de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek bewaard wordt, tot kopij heeft gehad voor deze gedeelten. Ik grond dat op het terloops al enkele malen vermelde feit, dat een aantal fouten lijkt voort te komen uit mislezing van 17de-eeuws ('gotisch') handschrift, maar juist niet van Hóófts schrift ter plaatse. Het woord *Inval* kan in principe *Imdal* (r. 1964) worden, wanneer de *v* wat hoog is doorgetrokken, maar in SHH r. 2271 is het Schrift m.i. volkomen duidelijk. Datzelfde geldt ook voor *rector magnificus* (SHH r. 1112; in SHB r. 1009 'rechter *manuetiquus*').

Het lijkt evenmin waarschijnlijk dat deze prozagedeelten al in het oorspronkelijke handschrift van de berijming hebben gestaan. Waarom zou een berijmer op het punt waar hij vastloopt het proza overnemen? Openlaten van ruimte voor een nieuwe poging lijkt meer voor de hand te liggen. Maar ook dan blijven er vele mogelijkheden aanwezig. Er kan een apograaf naar Hoofts manuscript geweest zijn van de hand van de berijmer of van een ander; van de berijming kunnen verschillende autografen of apografen bestaan hebben, met of zonder ingevoegd proza. We weten niet eens of er één of meer berijmers na elkaar aan het werk zijn geweest.¹ In elk geval zou het verschil in behandeling van het Latijn in de berijmde en niet-berijmde passages verklaard kunnen worden door aan te nemen, dat ergens in de tekstgeschiedenis er van kopij in twee verschillende handen is uitgegaan, hetzij bij het zetten van de druk van 1624, hetzij eerder bij het afschrijven van de tekst. Het ene deel van deze kopij bestond dan uit of kwam voort uit de autograaf van de berijmer en het andere uit een afschrift van de tekst van Hooft.

Willen we echter aannemen dat het proza niet 'bewerkt' is, maar slechts via één of meer fasen van mechanisch kopiëren op Hoofts handschrift teruggaat, dan moeten alle varianten tussen het proza in SHB en de redactie in SHH verklaard kunnen worden uit normaal kopiïsten- of zetttersgedrag. Het lijkt me dat dit mogelijk is. Wel is het aantal varianten vrij groot (afgezien van de zuivere spellingvarianten noteerde ik er een zestigtal in de 174 regels van het proza), maar ze kunnen alle gerekend worden tot wat iemand schrijft die de inhoud van een tekst wil laten overkomen, maar vrij onverschillig staat ten opzichte van de vorm. Dat geldt voor dialectische variaties (meester/miester, sal/sel), voor veranderingen in een woord die de betekenis niet aantasten (self/selver/selfs, gemengt/vermenght, bevraeghen, vraghen), voor kleine wijzigingen in de volgorde. Er zijn verder enkele geringe toevoegingen en weglatingen; het overslaan van enkele regels tegelijk (SHH r. 1139-41) kan verklaard worden uit overspringen van een woord op het identieke woord enige regels lager. Iets verder gaan 'enen pedel' voor 'de pedel' (SHB r. 1008), 'susters' voor 'suster' (r. 1969). Tenslotte is er een categorie

1 Zie het slot van hoofdstuk III, blz. 28.

varianten die als *fouten* van de afschrijver of zetter gezien moeten worden, zoals ‘elentsche’ voor ‘elementsche’ (r. 1948) en ‘al Soo wel’ voor ‘alhoewel’ (r. 1970-71). Alles bijeengenomen is er nergens sprake van ‘verbetering’, m.a.w. er is geen bewuste (literaire) vormgeving toegepast op de tekst van Hooft.

Wanneer we op grond van het bovenstaande tot een conclusie trachten te komen ten aanzien van de aanpak van het corrupte Latijn, dan kunnen we het volgende vaststellen.

Van de verschillende mogelijkheden hoeft het ene uiterste, al het verhaspelde Latijn te laten staan zoals we het in de druk van 1624 vinden, nauwelijks overwogen te worden. We mogen toch aannemen dat de auteur van de berijming een lees-c.q. speelbare tekst heeft willen afleveren. Het lijkt me uitgesloten dat hij dan in zijn ‘fair copy’ een formulering als van r. 2362-63 (zie blz. 44-45) zou hebben willen handhaven.

Er is echter ook voldoende grond om niet in het andere uiterste te vervallen en rigoreus alle Latijn te herstellen in de vorm die Hoofts manuscript heeft. Bij deze laatste handelwijze zou men zich wel gesteund kunnen weten door de autoriteit van McKerrow. In zijn *Prolegomena for the Oxford Shakespeare* geeft hij voorbeelden van verminkte uitdrukkingen in vreemde talen. Het type fouten lijkt op dat in SHB, vgl. ‘*vemchie, vencha, que non te vnde, que non te perreche*’ in *Love's labor's lost*, dat door McKerrow ontcijferd wordt als *Venetia, Venetia, chi non ti vede, non ti pretia*. Hij is van mening dat men idealiter vergissingen van de auteur zou moeten kunnen onderscheiden van fouten van de zetter. Aangezien dat in feite onmogelijk is, kiest hij voor een praktische oplossing:

‘It is (...) not unreasonable that we should follow whatever practice seems most convenient, and this is clearly that the form printed should be intelligible to the reader. I have, therefore, in all cases of the kind attempted to give such phrases in a form and spelling which would have been regarded as allowable at the date of the text, noting, however, what is found in the original edition, and, when editors have interpreted the phrase differently, the various readings given by them.’¹

De mogelijkheid van bewuste komische verminking van de vreemde taal door de auteur zelf is klaarblijkelijk buiten McKerrows overwegingen gebleven. En daar ligt nu juist de crux in ons geval. Het voornaamste bezwaar tegen zo'n rigoureuze manier van emendering blijft bij SHB dat de lezer de kans wordt ontnomen, om de mogelijkheid van bewuste verhaspeling te overwegen. Zoals we gezien hebben

1 McKerrow 1939, blz. 31.

(blz. 50), lopen we in elk geval met deze aanpak vast bij het op ‘sin’ rijmende *intermin* (voor Hoofds *aeternum*).

Wel is het goed te verdedigen deze handelwijze toe te passen op de onberijmde gedeelten, waar geen bewuste bewerking is waar te nemen, maar eerder slordigheid en onbedoelde verminking. Gezien de omstandigheid dat we daar in feite te doen hebben met de tekst van *Hoofdt*, is het aanvaardbaar dan ook de juiste redactie daarvan te herstellen op de plaatsen waar de afschrijver of zetter een fout heeft gemaakt. Dit houdt in dat we in het proza weliswaar de redactie van de druk volgen (om niet de eenheid van de tekst qua spelling en interpunctie te verbreken), maar dat we, o.a. in het Latijn, minder behoudend zijn bij de tekstkritiek dan in de berijmde delen. We laten dus in het proza geen marge voor de mogelijkheid van bewuste verbastering van het Latijn door de bewerker van Hoofds tekst.

In de berijmde gedeelten gaan we t.a.v. het Latijn van dezelfde tekstkritische normen uit als t.a.v. het Nederlands: we emenderen alleen daar, waar de tekst (ook als komische verbastering) oninterpreteerbaar is geworden en waar tevens een verklaring voor de fout gevonden kan worden. Dat betekent bijvoorbeeld dat ik *Neque in ira tua corripus meae* in SHB vs. 147 laat staan (suggereert *meae* i.p.v. *me* misschien een zangerige uithaal van Schyn-heylich?), maar dat ik *Domine labiamer aperies* in SHB vs. 2138 emendeer tot *Domine labia mea aperies*. Op de plaatsen waar ik corrigeer, deel ik de redactie van 1624 mee in de tekstkritische voetnoten; waar ik een mogelijke verbastering laat staan, wordt het ‘juiste’ Latijn bij het woordcommentaar vermeld.

E.K. GROOTES

Verantwoording

Hoofts Schijnheiligh

De autograaf waarin Hoofts tekst is overgeleverd, wordt in de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek bewaard onder signatuur II C 14 *a*.¹ De achttiende-eeuwse band met Hoofthandschriften waarin *Schijnheiligh* als voorste was gebonden, is in het kader van de voorbereiding van een nieuwe P.C. Hooft-editie gedemonteerd. Daardoor kan dit handschrift nu als een afzonderlijke eenheid worden gehanteerd. De codex II C 14 heeft een moderne paginering in potlood. *Schijnheiligh* beslaat hiervan blz. 1-116.

De *Schijnheiligh*-autograaf bestaat uit twee ongelijke katernen. De eerste daarvan werd oorspronkelijk gevormd door 24 in elkaar gevouwen en met touw samengenaaide vellen. De buitenste daarvan (met blz. 1-4 en 93-96) zijn ooit losgeraakt. De tweede katern bestaat uit vier in elkaar gevouwen vellen. Het lijkt aannemelijk dat deze tweede katern pas is toegevoegd, toen de eerste te weinig ruimte bleek te bieden voor de vertaling. Deze opbouw vormt één van de argumenten voor de stelling dat SHH de eerste versie van de vertaling is, en niet teruggaat op een klad.²

De diplomata waaruit het geheel is samengesteld, meten 397 × 312 mm. Sommige bladen zijn aan de rand enigszins afgebrokkeld. Blijkens het watermerk is het papier afkomstig uit één partij. Het titelblad van het handschrift is samengelijmd uit verschillende stukken papier. Behalve een doorgehaalde en een definitieve titel bevat het, op de weggeplakte achterzijde, een met grote halen doorgestreepte lijst van *Personaedjen*. Een nieuwe lijst is opgenomen op de recto-zijde van blad 2.

Het handschrift vertoont, afgezien van de tekst en de correcties daarin, sporen van gebruik. De eerste en vooral de laatste bladzijde zijn nogal vervuild. Dit zou een gevolg kunnen zijn van de omzwervingen van het manuscript, waarvan

- 1 Voor een uitvoeriger beschrijving van het handschrift verwijs ik naar het derde hoofdstuk van mijn dissertatie: DST, blz. 55-92. Daar worden ook argumenten gegeven voor bepaalde conclusies die hier als feit zijn meegedeeld.
- 2 Andere argumenten in DST, blz. 66-67.

Hoofts brieven getuigen.¹ Alle bladen vertonen drie verticale vouwen. De buitenste daarvan zijn aangebracht ter markering van de marge op de recto- en versozijde van elk blad. Langs de daarbij ontstane middenvouw is het handschrift dubbel-gevouwen geweest.

Op de versozijde van blad 20 (pagina 40) bevinden zich zes lakzegels. Ze vertonen het wapen van Hooft. Kennelijk is het handschrift verzegeld geweest, toen Hooft met de tekst gevorderd was tot en met bladzij 39.² Dat houdt in dat Hooft het werk aan de vertaling onderbroken zou hebben na het voltooien van de zevende scène van het tweede bedrijf. Naar de reden hiervoor kan men slechts gissen. De zorgvuldige verzegeling kan erop wijzen, dat Hooft het manuscript de deur uit heeft laten gaan. Een verleidelijke hypothese is, dat al in een vroeg stadium, vèr voor de voltooiing van de vertaling, de berijmer van het stuk inzage in de reeds beschikbare tekst zal hebben gekregen. Enig bewijs hiervoor is echter niet te leveren.

De tekst is geschreven in Hoofts ‘gotische hand’.³ Het schrift is vrij regelmatig en duidelijk, zonder een erg zorgvuldige indruk te maken. Op tal van plaatsen vinden we correcties. Sommige daarvan zijn duidelijk van de hand van Hooft, bij andere kan men daaraan twijfelen. Dat geldt in het bijzonder voor verbeteringen met potlood (soms met inkt herhaald) en in Italiaanse hand. We vinden ze vooral in de namen van de personages. De mogelijkheid dat ook deze verbeteringen door Hooft zijn gemaakt, is echter zeker aanwezig.⁴ Een deel van de correcties moet aangebracht zijn nadat de berijmer het manuscript had gebruikt. SHB geeft soms een plaats uit SHH in gecorrigeerde redactie weer, andere keren echter in nog niet gecorrigeerde redactie. Voor een bespreking van de verschillende correctiefasen verwijs ik naar mijn proefschrift.

Daar zijn ook de problemen van de translitteratie en de editering van dit handschrift aan de orde gesteld.⁵ De daarbij geformuleerde principes heb ik in de hier volgende uitgave gehandhaafd. Dit betekent dat de tekst diplomatisch wordt weergegeven, volgens de uitgangspunten die zijn gehanteerd in de *Proeven van tekst en commentaar voor de uitgave van Hoofts lyriek*, maar dat is afgezien van het verantwoorden van onzekere lezingen in de tekst. Dergelijke onzekerheden treden vooral op bij de keuze tussen hoofdletter en kleine letter. Ik heb in zulke gevallen

1 Eymael 1895, blz. 222-25.

2 Argumenten voor deze vaststelling in DST, blz. 70-71.

3 Op 10 december 1635 wijzigde Hooft zijn handschrift: voortaan gebruikte hij het Italiaanse schrift in plaats van het gotische (Van Tricht 1951, blz. 275).

4 DST, blz. 81-84.

5 DST, blz. 86-92.

telkens de knoop doorgemaakt, rekening houdend met Hoofds systeem van hoofdlettergebruik.¹ Dit houdt onder meer in, dat de namen van de sprekende personages alle met een hoofdletter worden gespeld. Ik heb lang gearzeld of ik deze gevallen, die over het algemeen geen belang hebben voor de interpretatie van de tekst, toch in de aantekeningen zou vermelden. Uiteindelijk heb ik besloten dat niet te doen voor majuskel/minuskel en voor al of niet aaneenschrijven van woorden, en wel op grond van de argumenten die ik op blz. 87-88 van mijn proefschrift heb opgesomd. Iedere onderzoeker voor wie dit soort gegevens van belang is, zal toch zelf terug naar het manuscript moeten. Een garantie dat *alle* twijfelgevallen zijn onderkend, kan immers niet geboden worden, ook niet met de meest angstvallige verantwoording van onzekerheid.

Een probleem bij het diplomatisch weergeven van Hoofds handschrift vormden verder de passages in het Latijn. Hooft gebruikt hiervoor over het algemeen een schrift dat enigszins verschilt van dat in de rest van de tekst, o.a. doordat de letters er wat meer ruimte krijgen. Het onderscheid is echter niet altijd duidelijk aanwezig. Ik heb verkozen in de uitgave alle Latijn te cursiveren, liever dan telkens ad hoc een vaak aanvechtbare keuze tussen romein en cursief te moeten maken.

Wat de correcties in het handschrift aangaat, deze neem ik in mijn editie over, en wel op grond van de redenering dat ze, blijkens de gecorrigeerde lijst van personages, vrijwel allemaal, zo al niet door Hooft zelf aangebracht, dan toch door hem bedoeld zijn. Alleen de doorhaling met potlood in r. 88-89, die mij evident onjuist voorkomt, heb ik niet gevolgd. Alle correcties die in het handschrift staan, worden hierachter in de manuscriptologische aantekeningen gesignaleerd. Een uitzondering maak ik slechts voor de veranderingen in de persoonsaanduidingen (bijv. die van *Landtheiligh* in *Schijnheiligh*) die consequent door het hele stuk heen zijn aangebracht. Deze vermeld ik de eerste keer dat ze voorkomen en voorts daar waar de correctie bijzondere aspecten vertoont. Ik heb doorhalingen zoveel mogelijk ontcijferd. Ze kunnen onder meer een indruk geven van de varianten die Hooft heeft overwogen bij het vertalen van de Italiaanse tekst.

Ten behoeve van de nummering zijn in de uitgave de regels van het handschrift aangehouden. Bij Hooft staan de namen van de sprekende personages vóór de regels, behalve bij het begin van een nieuwe scène. Ter wille van de parallelie met de tekst van de berijming zijn ze nu telkens boven de regel geplaatst.

Woordverklaringen bij Hoofds tekst zijn alleen in die gevallen opgenomen, waar de lezer geen steun kon vinden in de berijming en de daarbij gegeven aantekeningen.

1 DST, blz. 88-92.

Bredero's Schyn-heyligh

De tekst is in vier zeventiende-eeuwse edities overgeleverd: de eerste druk van 1624 (A), de uitgave van 1637 (B), opgenomen in *Alle de wercken* 1638,¹ die van 1644 (C) in *Alle de wercken* van dat jaar² en de druk in *Alle de wercken* 1678 (D).³ De uitgaven van 1644 en 1678 zijn nadrukken zonder autoriteit: ze bezitten geen directe relatie met handschriftelijke kopij. De druk van 1637 zou deze wel kunnen hebben. De uitgever Vander Plasse deelt immers in de voorrede van *Het daghet uyt den Oosten* over de werken van Bredero mee, dat deze zijn ‘Te samen oversien, verbeteret en vermeerdert uyt syn eyghen Schriften.’ Onder de daarbij opgesomde werken komt ook *Schyn-heyligh* voor. Veenstra heeft voor *Griane* aangetoond, dat dit geen reden vormt om de druk van 1638 als uitgangspunt voor een moderne editie te verkiezen boven de eerste druk.⁴ Voor *Schyn-heyligh* geldt dit eveneens. Aan de druk van 1624 ligt in elk geval handschriftelijke kopij ten grondslag, van welke aard deze dan ook geweest mag zijn. Blijkens de overgenomen fouten (zoals *wijs'* voor *wijf* in vs. 284, *Eerste* i.p.v. *Tweede bedrijf* boven II 6) heeft de uitgave-1624 als kopij gediend voor die van 1637. Kenmerkend zijn daarvoor ook de onjuiste correctie van een zetsfout in A (*vernfutich* in vs. 2060 tot *vernutch* i.p.v. het juiste *vernuftich*) en het weergeven van *ad ortum* met zeer dunne *t* (vs. 983) als *adorum* in B.

Afgezien van evidente zetsfouten, spelling- en interpunctievarianten en alternatieve woordvormen (*fijntjens/fijntjes*, *self/selfs*) noteerde ik ruim 150 varianten van 1637 t.o.v. 1624. Ongeveer de helft hiervan is zeker als fout te kenmerken, bij een aantal andere is dat mogelijk het geval. De overige varianten zijn grotendeels neutraal. Slechts acht gevallen zouden eventueel als verbeteringen aangemerkt kunnen worden:

	vs.	1624 (A)	1637 (B)
1.	18	dien	die (nominatief)
2.	20	soude	souden (meervoud)
3.	29	secht	segh (geb. wijs enkelvoud)
4.	819	konen	konnen
5.	932	gedenckt	gedenck (geb. wijs enkelvoud)
6.	1114	soo spreekwoort	so 't spreekwoort
7.	1464	ack	ach
8.	1942	niemant niet wel velen	niemant wel velen

1 Unger 1884, blz. 5 sub C.

2 Unger 1884, blz. 7 sub D.

3 Unger 1884, blz. 7-8, sub E.

4 Veenstra 1972-73.

Voor de meeste van de hier geciteerde lezingen uit A is het overigens twijfelachtig of ze fout genoemd mogen worden. Vormen als 1, 2 en 3 komen bij Bredero geregeld voor, evenals de dubbele ontkenning (8). In elk geval kan iedere ‘verbetering’ aangebracht zijn zonder raadpleging van een handschrift. Dat betekent dat er geen reden is, om aan druk B een onafhankelijke autoriteit toe te kennen. De varianten in deze druk kunnen derhalve ook geen basis vormen voor tekstkritiek. Hoogstens kunnen ze een emending volgens de eerder uiteengezette principes (zie blz. 42) ondersteunen, indien ze laten zien dat een willekeurig zeventiende-eeuws taalgebruiker (de zetter of corrector van druk B) een overeenkomstige correctie heeft aangebracht. Het gezag van deze taalgebruiker wordt echter wel danig ondergraven door de grote hoeveelheid evidente fouten die hij heeft laten passeren.

Op grond van deze situatie heeft het niet méér zin de varianten van B af te drukken in onze editie, dan de varianten van C of D, uitgaven waarin de corrumpering van de tekst zich nog verder heeft voortgezet. Dat we de varianten van 1637 met uitzondering van spelling- en interpunctievarianten desondanks opgeven,¹ geschiedt terwille van de uniformiteit in de uitgave van Bredero's werken.

De eerste druk dient derhalve als basis voor onze editie. Mij zijn vijf exemplaren ervan bekend: U.B.-Amsterdam sign. 461 F 8¹⁰, U.B.-Leiden sign. 707 C 7⁸ (katern B ontbreekt), U.B.-Utrecht sign. Z.oct.3551, K.B.-Den Haag sign. 938 B 87 en Bibliothèque Nationale Parijs sign. Yi 892.² Ik heb de exemplaren Amsterdam, Utrecht en Den Haag en fotokopieën van de exx. Leiden³ en Parijs volledig gecollationeerd. Hierbij is geen enkele onderlinge afwijking aan het licht gekomen, afgezien van enige nuancering in het zwart ten gevolge van lichtere of zwaardere inkt. De overgeleverde exemplaren geven derhalve geen aanwijzingen dat er op de pers gecorrigeerd zou zijn.

De titelpagina van de druk van 1624 is hierachter naar het Amsterdamse exemplaar gereproduceerd. Het handelt om een boekje in-4°, met als collatieformule *⁴, A-H⁴. De naam van de drukker wordt, zoals vaker in uitgaven van Vander Plasse, niet vermeld. Bredero's *Angeniet*, die een jaar eerder verscheen, bevat wel een colofon, met de mededeling dat het boek is ‘Ghedrukt by Paulus van Ravesteyn.’ Er is geen grond voor een veronderstelling, dat *Schyn-heyligh* ook bij Van

1 Ik maakte hiervoor gebruik van het exemplaar U.B.-Amsterdam 229 F1.

2 Een door Herman Pleij in de Stadt- und Universitätsbibliothek Hamburg ontdekt exemplaar (sign. Scrin. A/695:17) kon niet meer in het onderzoek worden betrokken.

3 Dr. Kruyskamp was zo vriendelijk mij deze fotokopie te bezorgen. Ik heb ook dankbaar gebruik gemaakt van een door hem vervaardigd typoscript van de gehele tekst.

Ravesteyn gedrukt zou zijn. Wel komen zowel de gebruikte tekstletter als de grote sierletters overeen, maar dat materiaal is te courant om er een toeschrijving op te baseren. De afgedrukte sierletters bezitten geen zodanige bijzondere kenmerken (zoals beschadigingen), dat ze ter identificatie gebruikt zouden kunnen worden. In *Angeniet* is er bovendien een grotere verscheidenheid aan lettertypen (er wordt bijv. ook een civilité gebruikt) en vergelijkbare elementen in de twee drukken (privilege, lijst van personages) zijn typografisch anders aangepakt. Tenslotte is ook het ontbreken van een colofon in *Schyn-heylich* een negatieve aanwijzing. Vander Plasse heeft trouwens door de jaren heen van de diensten van allerlei drukkers gebruik gemaakt.

Op de tekstkritische problemen bij het weergeven van de tekst ben ik reeds in het voorafgaande hoofdstuk ingegaan. Wat de overige tekstbehandeling betreft, sluit deze editie aan bij de andere uitgaven in deze reeks van Bredero's werken. In overeenstemming met de praktijk van de meeste collegae-editors heb ik het gebruik van de hoofdletters I/J en U/V genormaliseerd.¹ Voor de namen van de sprekende personen wordt, net als in Stutterheims editie van de *Spaanschen Brabander*, niet de spelling van de lijst van *Personagien* aangehouden, maar die van de eerste vermelding boven een scène. Hierop heb ik echter twee uitzonderingen gemaakt. De vorm *Simon* komt alleen de eerste keer voor, boven I 5, elders staat bijna steeds *Symon*. Een overeenkomstig geval is *Marrie* (alleen in I 6), de normale vorm (ook in de gesproken tekst) is *Marry*. Ik spel daarom *Symon* en *Marry*.

De richtlijnen zoals die door de tekstverzorgers van de Bredero-editie zijn vastgesteld, bepalen dat romeins lettertype bij eigennamen, vreemde woorden, korte citaten enz. in de tekst in fractuur worden weergegeven door klein kapitaal. In *Schyn-heylich* zou deze bepaling door het vele Latijn, vooral in de tekst van Lamfert, tot een qua typografie ongelukkig resultaat leiden. In onze editie is daarom gekozen voor cursivering, behalve voor de eigennamen. Voor het overige gelden de afgesproken richtlijnen:

Evidente drukfouten worden in de tekst verbeterd, maar met verantwoording dienaangaande in de voetnoten.

Een lange □ wordt vervangen door een s, een ronde r door een gewone.

Een schuine streep, in gotisch schrift, wordt vervangen door een komma.

De weinig talrijke afkortingen worden aangevuld.

Namen van sprekende personen worden zowel naar de spelling als in typografisch opzicht genormaliseerd door ze steeds voluit in klein kapitaal boven de versregels te plaatsen. Toneelaanwijzingen worden eveneens genormaliseerd door ze steeds cursief, met de eigennamen voluit, en zonodig door een punt afgesloten,

¹ *Stommen Ridder*, ed. Kruyskamp, blz. 47.

tussen de versregels te plaatsen. Bij een toneelaanwijzing die tevens de aankondiging van een volgende spreker betekent, wordt de eigenaam in klein kapitaal gedrukt, de rest cursief.

De oorspronkelijke aanduidingen van bedrijven en tonelen blijven gehandhaafd. Indien ze kennelijk ergens ontbreken of in enig opzicht foutief zijn, wordt zondig een regel wit in de tekst tussengevoegd, met verantwoording dienaangaande in een voetnoot.

Om het oorspronkelijke versbeeld zoveel mogelijk te behouden, worden in de tekst geen verwijzingstekens geplaatst. Wel worden de versregels per vijftal genummerd.

De noten die de weergave van de tekst betreffen, worden op iedere bladzijde direct onder het tekstgedeelte afgedrukt.

De noten ter verklaring van bepaalde woorden en zinswendingen worden onder aan de bladzijde in twee kolommen afgedrukt. Indien uitvoeriger verklaringen nodig zijn, worden deze afgedrukt achter de gehele tekst. Naar deze Aantekeningen wordt verwezen door middel van een sterretje in het voetnotenapparaat.

Ik dank dr. C. van de Ketterij voor zijn hulp bij het interpreteren van enkele moeilijke plaatsen in Bredero's tekst en mevrouw M.H. Keip voor het uittikken van de woordverklaringen. Van de kritische aandacht van prof. dr. G. Stuiveling heeft deze uitgave op talloze punten geprofiteerd.

Lijst van diakritische tekens (gebaseerd op Proeven 1968, blz. 26-27)

~	onleesbare letter(s)
a?	<i>a</i> onzeker
a(b?)	<i>b</i> achter <i>a</i> onzeker
[-a]	<i>a</i> op enigerlei wijze geschrapt
□a□	<i>a</i> toegevoegd
≤a≥	<i>a</i> interlineair toegevoegd
[-≤a≥]	<i>a</i> interlineair toegevoegd en vervolgens geschrapt
[a+]□b□	<i>b</i> over <i>a</i> heengeschreven
□Schijn□ [-Landt]hajligh	<i>Schijn</i> vóór het doorgehaalde <i>Landt</i> geplaatst
(?)	achter een der bovenstaande noteringen: onzeker of het aangegevene plaats vond

Indien de noteringen leestekens betreffen, worden die voluit genoemd.

E.K.G.

[Teksten]

[naar Hoofd]

G. A. Brederoods
 SCHYN-HEYLIGH.

Op den Regel:

Onder een ſchijn van Heyligheyt/
 Soo woxt den menſch veeltijds verleyt.

ʼAMSTELREDAM,

Voor *Cornelis Lodowijkz. vander Plasse*, woonende
 op de hoeck vande Beurs, in de Italiaenſche
 Bybel, Anno 1624.

Met Privilegie voor ſeven Jaeren.

+Extract uyt de privilegie

+*2] v^o

*

- [1] Die Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, hebben geconsenteert¹
 [2] ende geoctroyeert, consenteren ende octroyeren mits desen, *Cornelis Lodo-*
 [3] *wycksz vander Plasse*², Boeck-verkooper ende Borger der Stadt AMSTELREDAM,³
 [4] dat hy voor den tijt van Ses Iaren naestkomende alleene inde Vereenighde⁴
 [5] Nederlanden sal mogen drucken, ofte doen drucken, uytgeven ende ver-
 [6] koopen de *VVercken soo spelen, Poëmata, Emblemata ende andere Rijmerijen*
van-
 [7] *den treffelijcken Amsterdamschen Poët Gerbrand Adriaensz Brederode Saliger,*
*Ver-*⁷
 [8] biedende alle ende een yegelijck Inghesetenen van dese Landen binnen den
 [9] voorschreven tijt van Ses Iaeren naest-komende de voorschreven wercken
 [10] vanden voorsz *Poët Gerbrand Adriaensz Brederode*, in't geheele, of ten deele,¹⁰
 [11] in't groote ofte in't kleyne te her-drucken, uytgeven ende verkoopen, ofte¹¹
 [12] elders na-gedruckt inde Vereenigde Provintien te brengen, om verkoft te
 [13] werden, sonder consent vanden voorschreven *Cornelis Lodowijcksz vander*¹³
 [14] *Plasse*, by pene van verbeurte van sulcke nagedruckte Exemplaren, ende daer-¹⁴
 [15] en-boven vande somme van dry hondert Carolus guldens, T'appliceren een¹⁵
 [16] derden-deel daer van tot behoef vanden Officier die de Calengie doen sal, het¹⁶
 [17] tweede derden-deel tot behoef vanden Armen, ende het resterende derden-

- Dit *Extract* is, behoudens de spellingvarianten, gelijk aan dat in het *Groot Lied-boeck* (1622).
 * *In romein; namen, titel van het werk en onderschrift in cursief.*

- 1 *geconsenteert*: toegestaan.
 2 *geoctroyeert*: officieel gemachtigd; *mits desen*: bij deze, hierbij.
 3 *Borger*: aanduiding ter onderscheiding van wie alleen maar 'inwoner' is en niet het volledige burgerrecht heeft verworven.
 4 *alleene*: als enige.
 7 *treffelijcken*: voortreffelijke.
 10 *voorsz*: voornoemde, bovengenoemde.
 11 *in 't groote ofte in 't kleyne*: en gros of en détail; of duidt dit op het formaat? (*Lied-boeck* 1975, blz. 12).
 13 *consent*: toestemming.
 14 *by pene van*: op straffe van.
 15 *Carolus guldens*: oorspr. gouden munt met de beeldenaar van Karel V, als rekeneenheid zeer lang in gebruik gebleven; *appliceren*: besteden, aanwenden.
 16 *Calengie*: bekeuring.

[18] deel tot behoef vanden voorsz *Cornelis Lodowijcksz vander Plasse*. Gedaen

[19] ter vergaderinghe vande Hoogh-Ghemelte Heeren Staten Generael, In¹⁹

[20] 's GRAVEN-HAGE opten negenden Aprilis sestien-hondert twee-en-twintigh,

[21] ende was geparagrapheert *E. vander Mark*^{vt 21}.

[22] Leeger stond,²²

[23] *Ter Ordonnantie vande Hoogh-Gemelte Heeren*

[24] *Staten Generael, ende was onderteeckent*

[25] *C. Aerssens*.²⁵

19 *Hoogh-Ghemelte*: bovengenoemde.

21 *geparagrapheert*: geparafeerd; *vt.*: vidit, heeft gezien.

22 *Leeger*: lager, daaronder.

25 *C. Aerssens*: Cornelis van Aerssen was van 1585-1627 griffier van de Staten-Generaal.

+Voor-reden,+*3 r⁰

[naar Hoof]

*

*Gesproken van twee Personen.***D'EERSTE**

- Om dat ghy wilt dat ick uyt brabbel nu mijn grillen,¹
 Soo hoort dan eensjes toe, wat dat ick wel Sou willen:
 Voor eerst de rijckeliens, die gierich zijn en wreck,³
 En die so karich zijn, datse schier eten haren dreck,⁴
 5 En haer nootdrufigheyit van 't haers niet durven koopen,⁵
 Die wod ick dat ick sach mette bille door de broeck loopen.⁶
 Ick wilde dat de schrijvers, schrabbelaers vol onbescheyt,⁷
 Die dick meer willen weten als haer hooge Overigheyit,⁸
 En staechs elck een waen-wijs, bespotten en berispen,⁹
 10 Woud ick vande Scholiers van 't groot school wel sien gispen.¹⁰
 Ick wilde dat 'k een hal was daermen verkocht van als,¹¹
 Veel vrienden schoon in 't ooch, after de rugh heel vals.

* *Opschrift in romein, D'EERSTE in hoofdletters; de tekst in fractuur van groter formaat dan die in de eigenlijke toneeltekst.*

1 Sierletter O over 4 regels, de erop volgende M in romein kap. - 7 schrijvers, schrabbelaers vol B schrijvers vol - 8 Die dick meer B Die meer

1 ghy: de tweede proloogspreker; grillen: (dwaze) wensen.

3 Voor eerst: ten eerste; wreck: vrekking; syn. van gierich en karich (vs. 4).

4 schier: bijna.

5 nootdrufigheyit: wat nodig is voor hun levensonderhoud; van 't haers; van hun eigen geld.

6 wod: wilde; mette bille door de broeck: van armoede, vgl. *Veelderhande Geneuchl. Dichten*, ed. 1899, blz. 123: 'Al die met dit Schip van Armoede wil varen: De bille deur den broeck vry sonder schamen'.

7 schrabbelaers: krabbelaars, prulschrijvers; onbescheyt: onverstand, of onbeschoftheid.

8 dick: dikwijls; haer: hun; Overigheyit: overheid.

9 staechs: voortdurend.

10 't groot school: de latijnse school; gispen: geselen.

11 van als: van alles (zoals valse vrienden).

[naar Hoofft]

*

- Ick wilde d'onbeschaemde die hooch zijn in haer wapen,¹³
 Als varckens inde troch wel schoontjens reyn sien schrapen.¹⁴
 15 Ick wilde de leugenaers, die vol leugens zijn ghepropt,
 Van eenen Pelletier wel soo hebben gheklopt¹⁶
 Ghelijckse haer vellen doen, om 't vuyl daer uyt te royen.¹⁷
 Ick wilde de Doctours, dien hoope Latijns uyt stroyen,¹⁸
 En van alle dingh willen weten, en geen dingh en verstaen,¹⁹
 20 Met eenen keten van fijn-Alen soude gaen.²⁰
 Ick wilde de hutspot en de frickedelle wel maken,²¹
 Vande kaekelaers, die een aer altijd spits-vinnich laken
 En selver met het vuylste vuyl dick zijn besmet.
 Ick wilde sommige geesten aende pley hebben gheset,²⁴
 25 Die schrijven datmen 't niet verstaen kan noch versinnen,²⁵
 Om uyt te pijnigen 't geen dat sy voeren van binnen.²⁶
 Ick wilde wel beulingh stoppen vande darmen, onvertsaecht,²⁷
 Van die al 't geen hy doet, niet op sijn voor-hoofd draecht.
 Secht mijn wat leet dat ghyse wel soud willen leeren?

TWEEDE

- 30 +Ick ben een soet, saft hart, 'k sou dat quaet niet begeeren:³⁰
 Maer ick wilde wel datmen die bedillery
 Eens uyt de werrelt hulp, en schaften die ter zy,³²

+*3 v⁰

- * 18 dien B die - 19 dingh en verstaen B dingh verstaen - 20 soude B souden - 25 datmen't B datment 't - 29 Secht B Segh - na 29 TWEEDE. in romein kap. - 30 Hoofdletter I over 2 regels
- 13 *die hooch zijn in haer wapen*: die zichzelf boven anderen stellen.
 14 *troch*: bak waarin geslachte varkens worden afgeschraapt; *schoontjens reyn*: mooi schoon.
 16 *Pelletier*: bontwerker.
 17 *Ghelijckse haer vellen doen*: zoals zij (de pelletiers) met hun huiden doen; *royen*: verwijderen, eruit drijven.
 18 *dien*: die; *hoope Latijns*: grote hoeveelheden Latijn.
 19 *verstaen*: begrijpen.
 20 *fijn-Alen*: waarschijnlijk een mislezing voor het hier beter passende *urinalen* in SHH (zie de Inleiding, blz. 42). Fijnaal (*anguilla acutirostris*) is een aalsoort met een fijne kop.
 21 *frickedelle*: gehakt vlees.
 24 *geesten*: personen van vernuft; *pley*: folterwerktuig.
 25 *Die schrijven enz.*: die onbegrijpelijke dingen schrijven.
 26 *'t geen dat sy voeren van binnen*: wat zij bedoelen.
 27 *beulingh*: worst; *onvertsaecht*: onbeschroomd (stoplap).
 30 *saft*: zachtmoedig.
 32 *hulp*: zou helpen.

[naar Hooff]

*

- Ghelijck u en uws ghelijck, die niet wel en meucht lyen
 Dat de werrelt sijn gangh gaet, maer wilt elck een benyen.³⁴
 35 Want cleetmen hem net en juyst, soo gaet de kreet strack op,³⁵
 Siet hem daer comen aen, kijck, datsen kermis-pop!³⁶
 Pastmen niet op de voechlijckheyt, so ist altoosjes,³⁷
 Siet hem daer comen aen 't puyck vande slodderhoosjes,³⁸
 Ja dats een sollefus: gaetmen schickelijck, 't is de bruyt.³⁹
 40 Gaetmen ras, hy loopt te post: spreekctmen weynich, daer comt niet uyt:⁴⁰
 Spreekctmen veel, ist strack een raffelaer, een wryter,⁴¹
 Gaetmen statich ter kercken, 't is dats een pijlaer-byter,⁴²
 En blijftmen daer van daen, ist, hy comt in kerck noch hi kluyts,⁴³
 En ismen liberael, of houtmen een ruym huys,⁴⁴
 45 Ist, hy wilder deur wesen, 't geen hy lang heeft beseten,
 En benje suynich, ist, hy sou sen struyf wel eten,⁴⁶
 Moeytmen sich met aer luy, sp krijchtmen oock sijn deel,
 't Is bemoey-al, beschick-al, en een onder-wint-veel.⁴⁸
 Moeytmen sich met niemants pack, om dat te helpe draghen,⁴⁹
 50 Soo benje strack gien man voor vrienden noch voor maghen.⁵⁰
 Zijt ghy edel en rijck, 't wert u benijt, vergunt.⁵¹
 Zijt ghy arm en on-eel, dat ghy niet voort en kunt,
 Ghy wert belacht, versmaet: wat sal ick meerder uytten?
 Altemael wiert het berispt, 't zy deftegen oft licht-schuyten,⁵⁴
 55 Jae de middelmaet Selfs. By een exempel gaet⁵⁵

- * 37 voechlijckheyt B voechlijck
 34 *elck een benyen*: iedereen afkammen.
 35 *juyst*: zoals het past; *strack*: terstond.
 36 *kermis-pop*: pronker.
 37 *voechlijckheyt*: fatsoen, wat passend is; *so ist altoosjes*: dan zegt men telkens.
 38 *slodderhoosjes*: sloddervossen.
 39 *sollefus*: sukkel; zie over deze vorm WNT XVI, kolom 560-61 en VII, kolom 548;
schickelijck: op gepaste wijze (SHH heeft hier: *stil en schickelijck*); *'t is de bruyt*: gezegd van iemand die statig gaat.
 40 *hy loopt te post*: hij loopt overhaast; *niet*: niets.
 41 *strack*: meteen; *raffelaer*: kletskaus; *wryter*: ruziemaker.
 42 *pijlaer-byter*: iemand die overdreven godsdienstig is.
 43 *hy comt in kerck noch in kluyts*: hij onthoudt zich van alle godsdienstige activiteit.
 44 *liberael*: vrijgevig; *houtmen een ruym huys*: leeft men royaal.
 46 *struyf*: stront.
 48 *beschick-al*: iemand die alles bedisselt; *onderwint-veel*: bemoelial (WNTX, kolom 1575).
 49 *pack*: zorgen, last.
 50 *strack*: meteen; *maghen*: verwanten.
 51 *vergun*: misgund.
 54 *deftegen*: degelijke lieden; *licht-schuyten*: losbollen.
 55 *By een exempel*: bijvoorbeeld.

[naar Hooff]

*

- Iens midden, door het slijck, iens midden door de straet,
 Midden door de regen, en midden door het strije,⁵⁷
 Midden door het vyer, midden door de popelsije,⁵⁸
 Soomen niet en seyt, datje een grooten Esel zijt,
 60 Ghy sultet winnen dan, en ick Sal 't wesen quijt,⁶⁰
 Sulcks dat ick mocht beleven dat deus werrelt vol kallen,⁶¹
 Eens reyn gesuyvert was van sulcke bedil-allen,
 Neuswijse bet-weters, ick souder meerder mee
 Vermaeckt wesen, als ick met een hopen officien dee,⁶⁴
 65 +Ampten, hoogheden, en sullecks maecksel van vodden,
 Daer de ghemeene man altsaem wel graech an wodden.⁶⁶ +*4 r⁰
 Nu spoedje en gaet henen, daer ick flusjes heb geseyt,⁶⁷
 En als ick stracx de sin van 't spel heb uytgeleyt,⁶⁸
 Kom ick u datelijck by sonder langh staen te luyeren.
 70 Mijn Heere, dese man die daer vast komt aen kuyeren,⁷⁰
 Hiet RIEWERT ROMPSLOMP, want hy is altoos gewent⁷¹
 Sijn dinghen by den hoop te doen, 't geen hy sich selfs inprent,⁷²
 En dat wel vastelijck, sonder lichten of swaren,⁷³
 Naeckt heel veel teghenspoet, 't geen wy u sullen verklaren.⁷⁴
 75 Voorts wort hy door een SCHYN, so wijs of mal ghebroet,⁷⁵
 Dat sijn vertwijffeltheyt verandert in kloeck moet:⁷⁶
 In voegen hy niet alleen lacht om de ongelucken⁷⁷
 Van sijn vijf dochters braef dat hem op 't hart comt drucken.⁷⁸

- * 56 midden B middel - 71 RIEWERT ROMPSLOMP *in romein* - 75 SCHYN *in romein*
 57 *strije*: strijden.
 58 *vyer*: vuur; *popelsije*: beroerte of vallende ziekte.
 60 *Ghy sultet* enz.: dan win jij, en ik wil er af wezen; of: en ik zal het spoor bijster zijn.
 61 *Sulcks dat*: zodat indien; *kallen*: geklets.
 64 *officien*: ambten.
 66 *Daer de ghemeene man* enz.: die de gewone man allemaal wel graag zou willen hebben.
 67 *daer*: waar; *flusjes*: zoëven.
 68 *stracx*: zo dadelijk.
 70 *Mijn Heere (mv.)*: tot de toeschouwers gezegd; *vast*: al.
 71 *rompslomp*: in de 17de eeuw een bijwoord met de bet. in het wilde weg, slordig, door elkaar.
 72 *by den hoop*: allemaal door elkaar; *'t geen hy sich selfs inprent*: wat hij zichzelf als goed aanpraat.
 73 *vastelijck*: onwrikbaar; *sonder lichten of swaren*: zonder geven en nemen.
 74 *Naeckt*: nadert. De zinsconstructie lijkt niet meer te kloppen, vgl. die van SHH r. 66-72*^{aant.}
 75 *een Schyn*: een schijnheilige; *ghebroet*: gemaakt*^{aant.}
 76 *kloeck moet*: kloekmoedigheid.
 77 *In voegen*: zodat.
 78 *braef* (achtergeplaatst bnw.): met goede eigenschappen, of mooi; *dat*: slaat onjuist terug op *de ongelucken*.

[naar Hooff]

*

- 80 Van de welck met namen d'een sijn dochter KATERYN
 Drinckt sekere slaep-dranck, en meent het is fenijn.
 Een lammery die doch in heele vijftich speelen⁸¹
 Niet eens te pas en comt, al doorsochtmen alle deelen,⁸²
 Maer scheert oock voort de geck met het aldergrootste luck,⁸³
 Dat hem daer na toe comt. Indien jy in dit stuck,⁸⁴
 85 Of exempel het luck, soeckt mede te bekooren,⁸⁵
 Ghy moocht na hem luysteren, en gauwetjes toe hooren.

Eynde vande Voor-reden.

- * 79 KATERYN *in romein* - 81 doorsochtmen A doorsochten - 83 oock voort de B oock de - *na*
 86 *Onderschrift in romein*
 81 *lammery*: flauwiteit; *in heele vijftich speelen*: in wel vijftig toneelstukken.
 82 *Niet eens te pas en comt*: niet eenmaal aan de orde komt (ironisch)*^{aant.}.
 83 *Maer scheert*: t.w. Riewert.
 84 *Indien jy*: tot de toeschouwer gezegd; *in dit stuck*, *Of exempel*: *in*, lees *na*? Vgl. SHH r. 80-82.
 85 *het luck, soeckt mede te bekooren*: eveneens Fortuna probeert naar je hand te zetten.

+Personagien,*

+*4 v°

[naar Hoof]

*

RIEUWERT ROMPSLOMP.
 SLOCK-SPECK. } Dienaers.
 QUISTTYT. } Dienaers.
 DACH-DIEF. } Dienaers.
 SYMON ROMPSLOMP, syn broeder, tweelingh.
 WOUTER, Symons knecht.
 SCHYN-HEYLICH, Pan-licker.
 STEVEN DE STILLE, Vryer van Alyt, Bruydegom met Duyf.
 DIRCK van TROUVENOORT, verlooft aen Catryntje.
 WYBRAND van WYDER-MEER, vryer van Catryntje.
 Bruydegom met Machtelt.
 EELHART van WESTEN, Vryer ende nae Bruydegom van Iaquemyn.
 SNOEP, Eelharts jonghen.
 LUBBERT LANCK-HAYR, man van Alyt.
 ALYT. } Dochters van Rieuwert Rompslomp.
 CATRYNTJE. } Dochters van Rieuwert Rompslomp.
 DUYF. } Dochters van Rieuwert Rompslomp.
 MACHTELT. } Dochters van Rieuwert Rompslomp.
 IAQUEMYN. } Dochters van Rieuwert Rompslomp.
 MARRY ROMPSLOMPS, huysvrou van Riewert.
 LAMMERT LOS-KOP, Doctor inde Medecyne.

* *Pan-licker*: klaploper, parasiet; *jonghen*: knecht.

* *Geheel in romein*

Eerste bedrijf. I. Tooneel.

[naar Hoofd]

*

RIEUWERT ROMPSLOMP, *Slockspeck*.

Waer zijn nu dese guyts? Ick krijt mijn keel schier schor,⁸⁷

Isser wel yemant t' huys, denck ick, van al 't gesnor,⁸⁸

Van Jonghes en van Knechts? Ick segh by mijnder trouwen,⁸⁹

90 Die niet wil zijn gedient, die moet veel Boden houwen.⁹⁰

Want t' wijl den eenen schudd' laet op den ander staen,⁹¹

So komt de sorg en 't werck vast op het Heerschap aen.⁹²

Waer is al dit gejach? SLOCKSPECK? DACH-DIEF? QUISTIJT?⁹³

SLOCKSPECK

Wat gelieft mijn Heer?

RIEUWERT

Maer dat ghy beurse snijt,⁹⁴

* *Gehele tekst - voorzover niet anders aangegeven - in fractuur; opschriften van bedrijven en scènes in romein; namen van sprekende personages in romein klein kap.; toneelaanwijzingen, namen in de tekst en latijnse woorden in romein*
87 Sierletter W over 9 regels, AER in romein kap.

87 *guyts*: boeven.

88 *gesnor*: gespuis.

89 *by mijnder trouwen*: op mijn woord.

90 *Boden*: personeel.

91 *schudd'*: boef, deugniet; *laet op den ander staen*: zich achter de andere verschuilt.

92 *vast*: steeds.

93 *al dit gejach*: deze hele (drukke) troep(?); deze bet. niet in de woordenboeken.

94 *Maer dat ghy beurse snijt*: Rieuwert reageert sarcastisch op Slockspecks geveinsde onschuld. In vs. 96 gaat de knecht quasi-serieus op deze 'opdracht' van zijn meester in.

[naar Hooff]

95 Ghy groote stukke-boefs! Ghy koe van alle garpen?⁹⁵

SLOCKSPECK

Och meester dese kunst mach gheen droogh-broot op warpen!⁹⁶

Want soo veel Ambachts-luy zijnder in t' selve gildt.

Gelieft u anders yet?

RIEUWERT

Hoe staje soo en trilt?⁹⁸

Gaet by SCHYN-HEYLIGH stracx, seght hem van mijnent weggen⁹⁹

100 Dat ick hem gaeren sprack een woortje, quamt geleghen.

SLOCKSPECK

Ick kan hem niet mijn Heer!

RIEUWERT

Hy draagt een kael kasiack.¹⁰¹

Heel langhsaem en bedacht spreeckt hy op sijn ghemack.¹⁰²

SLOCKSPECK

Ick kan hem niet bedencken.¹⁰³

95 *stukke-boefs*: boef (vgl. 'jij stuk ellende'); *Ghy koe van alle garpen?*: niet in het WNT. Oudemans 1857 geeft als bet. 'koe die overal vrij mag weiden', vandaar: jij die overal je handen uitslaat om te grijpen wat je grijpen kunt. In plaats van het vraagteken zou men nu een uitroepteken zetten.

96 *dese kunst*: nl. het beurzensnijden of zakken-rollen; *mach*: kan; *op warpen*: opleveren.

98 *Hoe staje soo en trilt?*: wat sta je te trillen?

99 *stracx*: dadelijk.

101 *kasiack*: (over)jas.

102 *bedacht*: bedachtzaam.

103 *bedencken*: voor de geest roepen.

[naar Hoofd]

*

RIEUWERT

Hy woont besyen Roomen.¹⁰³
Wel hey! en kenjem niet?

SLOCKSPECK

Ick ginner op te comen?¹⁰⁴

RIEUWERT

105 Met de langhe Mantel met op-staende bef.

SLOCKSPECK

'K wilme laten britsen soo'ck stracx niet en tref.¹⁰⁶

RIEUWERT

Hy draeght een hooge hoet met duske breede ranghden.¹⁰⁷

SLOCKSPECK

Een mager, groot, langh vent met swarte botter-tanghden.¹⁰⁸

RIEUWERT

Dat is de selve man.

* 104 *De persoonsaanduiding wordt herhaald voor Wel* - 106 SLOCKSPECK A SIOCK.
103 *Roomen:* wschl. wordt een huis van die naam bedoeld; mogelijk een toespeling op het feit dat Schyn-heylich rooms-katholiek is.
104 *ginner:* begin er.
106 *britsen:* kastijden, slaan; *soo'ck stracx niet en tref:* als ik hem niet meteen vind.
107 *duske:* zulke.
108 *botter-tanghden:* middelste voortanden.

[naar Hoofd]

*

SLOCKSPECK

Ick kan hem by gants doot,¹⁰⁹

110 By de klopsustertjes: Daer is hy bijster groot,¹¹⁰

De slocker gods is staegh by Nonnen en Begijnnen.¹¹¹

RIEUWERT

Ja die mensch meen ick noch.¹¹²

SLOCKSPECK

Maer waer sal ick hem vijnnen?

RIEUWERT

Op 't hof of op de sael by Winckels en Boeck-kasjes?¹¹³

SLOCKSPECK

Heer dat gater na toe.

RIEUWERT

Ick wacht u in huys, gaet rasjes.

* 114 *Na deze regel ontbreekt een opschrift met aanduiding van de nieuwe scène*

109 *by gants doot*: bastaard-vloek, *gants* is een verbastering van Gods.

110 *By de klopsustertjes: Daer is hy bijster groot*: hij is bijzonder in de gratie bij de klopjes, de begijntjes (ongehuwde katholieke vrouwen die hun leven in dienst stelden van de kerk, zonder in een klooster te treden).

111 *slocker gods*: een *slocker* is een slokop, of een sukkel; hier een aan God gewijde sukkel; of misschien een toespeling op de rooms-katholieke communie?; *staegh*: voortdurend.

112 *noch*: ook; *vijnnen*: vinden.

113 *Op't hof of op de sael*: op het Binnenhof of in de Ridderzaal, waar in de 17de eeuw druk handel gedreven werd*^{aant.}.

[I, 2]

[naar Hoof]t]

*

SCHYN-HEYLIGH

- 115 Die de huyck niet kan hanghen na de wint, die weet¹¹⁵
 Van het ghemeen beloop des werelts niet een beet:¹¹⁶
 Onder dusken Mantel van ootmoet en godsvruchtigheyt¹¹⁷
 Van nedrigheyt opreckt, van zedigheyt en tuchtigheyt,¹¹⁸
 Doetmen met goet met eer met 't herte vande mensch,
 120 De meeste boevery na meer wil en wensch.¹²⁰
 Gemeene panlickers en kakelaers wy verguysen,¹²¹
 Wat zijse doch gheacht, inde rijke-luyer huysen?
 +Wat zijse doch by ons, sy legghen veelste laegh:
 De luy steeckter de walligh af, hier in den Haegh,¹²⁴
 125 En met haer slempery van slocken, suypen, spouwen,
 Soo maken sy infaem de geen die haer aenhouwen.¹²⁶
 Men souw sijn deur (seg ick) sluyten voor sulck ghespuys,
 En halen mijn of mijns ghelijck fijntjens in huys:
 Want wy luy krijghen haer met onse schijn van heyligheyt¹²⁹
 130 Tot alle guytery in bequamigheyt en veyligheyt.¹³⁰
 Heeft oyt de Duyvel doch aerdigher kuur verdicht,¹³¹
 Als dat hy hem verthoont als een Enghel des licht,¹³²

+A 1 v⁰

- * 117 Mantel van ootmoet A Mantel ootmoet - 120 wensch. A wensch, - 126 infaem B in saem
 - 130 guytery in bequamigheyt A guytery bequamigheyt
- 115 *Die de huyck niet kan hanghen na de wint*: wie zijn overtuiging niet kan laten wisselen met de omstandigheden.
- 116 *het ghemeen beloop*: de algemene gang van zaken.
- 117 *Onder dusken Mantel van ootmoet*: onder zulk een dekmantel van ootmoed.
- 118 *oprecht*: achtergeplaatst bijv. nw.; SHH r. 117 heeft 'schijn van nedrichejdt'; *tuchtigheyt*: deugdzaamheid.
- 120 *na meer wil en wensch*: meer naar wil en wens.
- 121 *panlickers*: parasieten, klaplopers.
- 124 *De luy steeckter de walligh af*: de mensen walgen ervan.
- 126 *infaem*: eerloos; *die haer aenhouwen*: degenen die met hen omgaan.
- 129 *haer*: t.w. degenen die ons binnenhalen.
- 130 *guytery*: boevenstreken, schelmerij; *in bequamigheyt en veyligheyt*: met gemak en zonder risico.
- 131 *aerdigher kuur verdicht*: een ingenieuzere streek verzonnen (Kiliaen heeft voor *aerdigh* o.m. ingeniosus, solers, argutus).
- 132 *hem*: zich; *als een Enghel des licht*: bijbelse toespeling*^{aant.}.

[naar Hooff]

*

- Ick legh hier niet en roep met groote beestigheyt,¹³³
 Over de wijsheyt, en de gheswinde geestigheyt,¹³⁴
 135 Die hier de rijke luy komt vloeyen uyt de mont,
 Oft yeuwers aen begaen: Maer ick prijs t' aller stont¹³⁶
 Haer vromigheyt, haer deugt, haer godsvrucht, haer goe wercken,
 Haer aelmoes, haer aflaet, haer lieve gifte tot de Kercken:
 En om te stellen haer voornemelijck in 't quaet,¹³⁹
 140 In 't slampampen en woeck'ren, en in overdaet:
 Soo treck ick op mijn lip en weet manier te houden,¹⁴¹
 En geef een ginnick of ick morghen lacchen soude,¹⁴²
 'K segh: de broosheyt van 't vleys, 't moet over die boegh gaen,¹⁴³
 Het is nu de manier het moeder so op staen,¹⁴⁴
 145 Die hier der sonden vrient ter werelt niet wil wesen,
 Wert vyant vande mensch: maer wie daer? Ick aen 't lesen.¹⁴⁶
*Neque in ira tua corripus meae.*¹⁴⁷

[I, 3]

Slockspeck, Schyn-heyligh, Rieuwert.

SLOCKSPECK

Ick ginch u waerdigheyt rechts soecken *Domine*,¹⁴⁸

- * 138 aelmoes B aelmoets - 143 'K segh: A 'K segh! - van 't vleys A van vleys (SHH 141-2: van 't vleisch) - over die boegh A over de boegh (SHH 142: over die boegh) - 146 wie daer A wel daer (vgl. SHH 143-4) - 147 *Na deze regel ontbreekt een opschrift met aanduiding van de nieuwe scène*
- 133 *Ick legh hier niet enz.:* ik sta hier niet met grote lomphed hoog op te geven over de wijsheid (etc.).
- 134 *de gheswinde geestigheyt:* de schrandere uitingen van hun vernuft, vgl. *Moortje* ed. Stoett, aant. bij vs. 3161.
- 136 *Oft yeuwers aen begaen:* pred. toev. bij *Ick*: alsof ik er in enig opzicht mee begaan was.
- 139 *En om te stellen haer voornemelijck in 't quaet:* en om hen vooral te stijven in het kwaad.
- 141 *en weet manier te houden:* en weet een gepaste houding te bewaren.
- 142 *ginnick:* grijns.
- 143 *broosheyt:* zwakheid; *'t moet over die boegh gaen:* het moet op die manier gaan (hangt niet meer af van 'K segh).
- 144 *het moeder so op staen:* het moet nu zo gaan, hoe het ook afloopt.
- 146 *Ick aen't lesen:* Schyn-heyligh neemt zijn brevier (dat wel in *l'Hipocrito* wordt genoemd, maar niet in SHH of SHB) om zich devoot voor te doen.
- 147 *Neque in ira tua corripus meae:* verbastering van *neque in ira tua corripas me* (SHH r. 144-45), d.i. straf mij niet in uw toorn (Ps. 6:2 of 38(in de Vulgaat 37):2).
- 148 *u waerdigheyt:* beleefdheidsformule, vgl. uwe edelheid e.d.; *rechts:* juist.

[naar Hoofd]

*

SCHYN-HEYLIGH

Wel.

SLOCKSPECK

't Aersgat, houwt! 't Heerschap heeft wat met u te spreken.¹⁴⁹

SCHYN-HEYLIGH

150 Garen, 't sal aen mijnder liefden niet ghebreken!¹⁵⁰

SLOCKSPECK

Ick sal 't hem segghen Heer! Terstont comt mijn monseur.

SCHYN-HEYLIGH

*In nomine Domine.*¹⁵²

SLOCKSPECK

Daer staet hy in de deur.

RIEUWERT

Goeden dach: O Heerom! ghy zijt my wel ghecomen.¹⁵³

SCHYN-HEYLIGH

Goeden dach, een goet jaer.

* 150 ghebreken! A ghebreken? - 152 Daer ... deur. *ontbreekt in B*
 149 *houwt!*: ho! Slockspeck valt zichzelf in de rede en corrigeert zijn 'verspreking'.
 150 *Garen*: gaarne; *'t sal aen mijnder liefden niet ghebreken*: het zal hier niet ontbreken aan mijn liefde.
 152 *In nomine Domine*: voor *In nomine domini* (SHH r. 152); in naam des Heren.
 153 *Heer-oom*: aanspreekvorm voor een r.k. geestelijke; *wel ghecomen*: welkom.

[naar Hoofd]

*

RIEUWERT

Mijn heer ick spreek met schromen,
 155 Mits ick u Eerwaardigheyt in sijn devoty stoor,¹⁵⁵
 Maer siet mijn druckt.¹⁵⁶

SCHYN-HEYLIGH

Den evennaesten die gaet voor
 Het bidden, en de liefde is beter als vasten.

RIEUWERT

Ick steeck in swarigheyt, in hondert duysent lasten,
 Dies soud' ick gaeren nu met u wat plegen raet.

SCHYN-HEYLIGH

160 Al wat in mijn macht is.

RIEUWERT

'K ben in de droefste staet.

SCHYN-HEYLIGH

*Domine providebet.*¹⁶¹

RIEUWERT

Daer sal ick mijn hoop op bouwen.

* 156 voor A voor, B voor

155 *Mits*: omdat; *devoty*: godsdienstplichten (zie de aant. bij vs. 146).

156 *mijn druckt*: ik zit met problemen*^{aant.}.

161 *Domine providebet*: voor *Dominus providebit* (SHH r. 164), de Heer moge erin voorzien.

[naar Hoofd]

*

SCHYN-HEYLIGHIn der liefden, ghy meught u daer wel op vertrouwen.¹⁶²**RIEUWERT**Ick, dat ghy 't weet, ick ben een gheboren tweelingh,¹⁶³Met noch een knechtje dat mijn moer met my ontfingh,¹⁶⁴165 Die krijgh quam in 't lant, een van Ducdalfs soldaten¹⁶⁵

Sloop steels-gewijs in huys, terwyl de mayt liep praten,

+Die mijn moer vande hals het lieve kintje nam,¹⁶⁷Terwijl ick in de wiegh, souw ick segghen kreegh de mam.¹⁶⁸+A 2 r⁰SYMEN hiet mijn broertje, en sint sy zijn vertoghen,¹⁶⁹170 En heb ick noyt gehoort waer datse zijn vervloghen.¹⁷⁰

Maer als ick denck dat hy noch in het leven is,

Soo beef ick, dat ick schier van anghst mijn broeck bepis:

Want dat hy noch eens quam het goetje met mijn deelen,

Van landen, huysen, gelt, rent-brieven en juweelen:

175 'K waer een bedorven man.¹⁷⁵**SCHYN-HEYLIGH**

Maer RIEUWERT zydy mal,

Ghy sorghit wie dat de lest te kercken brenghen sal.¹⁷⁶

* 163 ben B bed - 176 de lest B de leste

162 *In der liefden*: bij de liefde, stopwoord van Schyn-heylich.163 *ick ben een gheboren tweelingh*: ik ben als tweeling geboren.164 *knechtje*: jongetje.165 *Die krijgh*: de oorlog met Spanje; *Ducdalf*: Alva.167 *Die*: t.w. de soldaat.168 *mam*: borst. De correctio-formule *souw ick segghen* heeft hier geen functie. In SHH (r. 171-72) luidt deze passage: *terwijl dat jck inde wiegh, soud jck seggen aen de borst lagh en mamde*.169 *vertoghen*: vertrokken.170 *vervloghen*: gevlogen, verdwenen.175 *bedorven*: verloren, te gronde gericht.176 *Ghy sorghit enz.*: je bent bezorgd erover wie de laatste mens zal begraven, d.w.z. je maakt je zorgen over niets.

[naar Hoofst]

*

RIEUWERT

- Daer boven heb ick noch vijf dochters, IAQUEMYNE,¹⁷⁷
 O 's is so resolut, DUYF, AEL, MACHTELT, KATRYNE,
 De oudste is ghetrouwt met een man als een Reus,
 180 Maer daer toe was hy wuft, met wilt hayr in de neus,¹⁸⁰
 En wouw wt dertelheyt, hoe wy'er teghen waren,¹⁸¹
 Met kracht en met geweld, na MAGELANES varen,¹⁸²
 En heeft nu seven jaer al uyt gheweest, en voort
 En hebben wy van hem gheen tij'ngh of niet ghehoort,¹⁸⁴
 185 En nadien dat van daegh die tijt die sy gehouwen¹⁸⁵
 Te wachten was, is om, sal sy een ander trouwen:¹⁸⁶
 Nu tavont sullen wy op 't huw'lijck sitten gaen.¹⁸⁷

SCHYN-HEYLIGH

Inder liefden RIEUWERT ghy hebt seer wel ghedaen.

RIEUWERT

- De tweede is verlooft aen een jongh gheestigh quanckje,¹⁸⁹
 190 Een fraey gheselletje, hoe hiet hy oock! WYBRANCKJE.¹⁹⁰
 Maer om dat haer een aer drie jaer langh had ghevrijt
 En hem met aller eer mocht bequaemlijck raken quijt,¹⁹²

* 191 ghevrijt A ghevrijt.

177 *Daer boven*: bovendien.

180 *wuft*: wispelturig.

181 *wt dertelheyt*: uit overmoed; *hoe wy'er teghen waren*: hoezeer wij er ook tegen waren.

182 *Met kracht en met geweld*: met alle geweld; *na Magelanes*: naar de Straat van Magelhães*
 aant.

184 *gheen tij'ngh of niet*: totaal geen bericht.

185 *nadien dat*: aangezien.

186 *sy*: t.w. de oudste dochter Alyt.

187 *op 't huw'lijck sitten gaen*: samenkomen om de huwelijkse voorwaarden vast te stellen.

189 *quanckje*: kwantje, kereltje.

190 *Wybranckje*: Rieuwert vergist zich hier, de verloofde van Katryn heet *Dirck*. Wybrant is de weggezonden minnaar waarover in vs. 191-95 gesproken wordt. Het kan zijn dat de berijmer hier een fout maakt, maar het is ook mogelijk dat hij hiermee laat zien hoe zeer Rieuwert in de war is.

192 *En hem enz.*: onjuiste samentrekking; men leze *En om dat se hem enz.*: en om in alle eer op een geschikte manier van hem af te komen.

[naar Hoofft]

Soo heeft sy hem belooft te trouwen, met bedinghen¹⁹³

Dat hy haer, 'k weet niet wat voor veeren wist te bringhen

195 In seker tax van tijt, en soo sy hem hier in¹⁹⁵

Haer woort gheen stant en doet, soo dunckt haer in heur zin,¹⁹⁶

Dattet haer nimmermeer sal wel gaen in haer leven,

Soo dat sy haer te bedd' by gheen man wil begeven.

Maer 't is den laetsten dagh van daegh, en comt hy niet

200 So gaetet tavont voort, het is hem lief of liet.²⁰⁰

Want siet sulck een besluyt so heb ick nu ghenomen,

'T is my aleveleens sijn blijven of sijn comen.²⁰²

Maer isset oock te straf, en tegen het ghebruyck?

SCHYN-HEYLIGH

En of den Hemel vil so had de kerck een huyck.²⁰⁴

205 Wel mijn salighe man, waer meught ghy doch voor sorghen.

RIEUWERT

Maer ick heb so gedroomt van desen hedemorghen,

So dat ick ben beducht, en sorgh voor ons yet quaets.²⁰⁷

Het is wel waer, dat ick 't met d'and're in de plaets²⁰⁸

Te rechte brenghen can, ist dat sy over comen.²⁰⁹

SCHYN-HEYLIGH

210 De Droomen gaen by nacht met een kijcker uyt mommen,²¹⁰

193 *met bedinghen*: op voorwaarde.

195 *in seker tax van tijt*: binnen een zekere termijn; *soo*: indien.

196 *Haer woort gheen stant en doet*: haar woord niet gestand doet.

200 *So gaetet*: t.w. het huwelijk met Dirck; *hem*: Wybrant; *liet*: leed.

202 *aleveleens*: hetzelfde, lood om oud ijzer.

204 *En of enz.*: als de hemel viel, had de kerk een (blauwe) muts op (spreekw.), m.a.w. maak je daar niet druk om.

207 *sorgh*: ducht, vrees.

208 *met d'and're*: t.w. met de andere dochters (als vervangende bruiden).

209 *sy*: Wybrant en Lubbert (degene die naar de Straat van Magelhâes is gevaren); *over comen*: komen opdagen.

210 *kijcker*: masker, mombakkes; *gaen...uyt mommen*: gaan er gemaskerd op uit. Ook in *Clucht van een Huys-man en een Barbier* vs. 26, zie de aant. van Van Rijnbach in Bredero, *Kluchten* 1926, blz. 176.

[naar Hooff]

*

Dat na de waerheyt is heel fraey gheconterfeyt,²¹¹
Maer inder daet sijnse maer loghens en valscheyt.²¹²

RIEUWERT

+En om dat mijn gequel gheheel sou zijn vol streken,²¹³
So isser hoopwerck-knechts die 't hoeft my komen breken²¹⁴
215 Om de dochters.

+A 2 v⁰

SCHYN-HEYLIGH

Een teken van uw' qualiteyt.

RIEUWERT

Nu sou ick bidden aen uwe eerweerdigheyt,
Dat ghy, die kennis hebt met allerleye lieden,
Dat ghy mijn raden wout (alst immers moet gheschieden,)²¹⁸
Aen welck slach, dat ick best mijn kind'ren sal beste'en.

SCHYN-HEYLIGH

220 De werelt is by my soo langhen overle'en,²²⁰
Dat icker niemant ken, maer ick heb wel ghelesen
In MARCK AURELIUS hoe de swaghers moesten wesen,²²²
En in d' Oud-vaders oock, soo heylich als gheleert,²²³

* 221 ken, A ken?

211 *Dat na de waerheyt* enz.: dat een fraaie nabootsing is van de waarheid, de werkelijkheid.

212 *inder daet*: in feite.

213 *En om dat* enz.: en om mijn kwellingen helemaal compleet te maken; *vol streken*: volledig gemaakt.

214 *hoopwerck-knechts die* enz.: een hele troep jongelieden die mij lastig vallen, aan mijn hoofd zeuren.

218 *alst immers moet gheschieden*: als het hoe dan ook toch moet gebeuren (nl. dat ze trouwen).

220 *De werelt is* enz.: ik heb mij al zo lang uit de wereld teruggetrokken.

222 *In Marck Aurelius*: keizer Marcus Aurelius Antoninus (121-180; keizer sinds 161) was bekend om zijn stoïsche levensfilosofie, neergelegd in zijn 'zelfbespiegelingen' *^{aant}; *swaghers*: schoonzoons.

223 *Oud-vaders*: kerkvaders; *soo*: even.

[naar Hooff]

- Oock heb ick by de luy eertijds oock wat verkeert,²²⁴
 225 So dat ick na den plicht der liefden, en in trouwen,²²⁵
 Na mijn vermogen u het beste sal voor houwen.

RIEUWERT

Dat bid ick u.

SCHYN-HEYLIGH

- In conscienti ick souw u raan,²²⁷
 Met krijghs-lien noch soldaets gheen huw'lijck aen te gaan,
 Want inde plaets van een die over weet te winnen,²²⁹
 230 Soo zijnder thien beroyt, en kalis, alsse sinnen,²³⁰
 Veel zijnder van Capiteyns gheworden Herbergiers,
 Ja hoerdewaerden en verklickers en verspiers:
 Ay lieve laet dat volck al tuysschen, vloecken vechten,²³³
 Tot datse moede zijn.

RIEUWERT

- Ghy raet my wel te rechten,
 235 Dat dient my niet voor al.

SCHYN-HEYLIGH

- Den Hof-joncker so lang
 Hy met zijn prins wel staet, so gaet hy grof sijn gangh,²³⁶
 Maer wat ist! draeght een vorst of machtigh man te Roomen,²³⁷
 En set hem onsacht neer, ghy sult danckloos t' huys komen.²³⁸

224 *by de luy*: onder de mensen.

225 *in trouwen*: naar waarheid.

227 *In conscienti ick souw u raan*: ik zou u in gemoede willen aanraden.

229 *die over weet te winnen*: die wat weet over te houden.

230 *kalis*: kale lui; *sinnen*: zijn.

233 *tuysschen*: dobbelen.

236 *met zijn prins wel staet*: bij zijn vorst in de gunst staat.

237 *draeght*: draag eens (in een draagstoel?); *een vorst of machtigh man*: lijd. vw. bij *draeght*;
te: naar.

238 *danckloos*: zonder bedankt te worden

[naar Hoofd]

*

RIEUWERT

Men moet wel voor hem sien.²³⁹

SCHYN-HEYLIGH

Schilders, beelthouwers sy
240 En zijn niet anders als lichtmiss' en grillery.²⁴⁰

RIEUWERT

Al gecken ghenoegh.

SCHYN-HEYLIGH

'T waer goet dingh met de Alchimisten,
Indien MERCURIUS maer vast te maken wiste²⁴²
De losheyt hares hoofts.²⁴³

RIEUWERT

Hoe gaetet met dat goet?
De nelboogh door de mouw, het hayr al door de hoet.²⁴⁴

SCHYN-HEYLIGH

245 De koopman die wint maeckt met sijn hantschoen te sling'ren,²⁴⁵
Die met brieven lardeert sijn magre dunne ving'ren,²⁴⁶

* 241 Alchimisten B Alchinusten - 245 die wint maeckt A die wint, maeckt

239 *Men moet wel voor hem sien*: men moet goed uitkijken.

240 *lichtmiss' en grillery*: losbollen en fratsenmakers.

242 *Mercurius*: hier als god van de geleerdheid(?) *^{aant.}.

243 *de losheyt hares hoofts*: vgl. het 17de-eeuwse *los-hoofd* voor een lichtzinnige of een domme figuur; *hares*: van hun.

244 *De nelboogh*: de elleboog.

245 *die wint maeckt* (in SHH r. 254-55 *die windt op de beurs maeckt*): die veel nodeloze drukte maakt.

246 *brieven*: waarschijnlijk schuldbrieven, schuldbekentenissen.

[naar Hooff]

*

Die is gemeenelijck, betaelt hy niet contant,²⁴⁷

Hier kuylenburgh, of een cessij sijn voor-lant:²⁴⁸

Daer toe ist een dol dingh sijn hoofd-som te gebieden,²⁴⁹

250 In gunste vande wint, en trouw van and're lieden.

RIEUWERT

Dat wist ick niet.

SCHYN-HEYLIGH

Den Edelman die soliciteert

Soo langh om ampt oft staat, tot dat hy schier verteert²⁵²

Sijn midd'len gants en gaer, door 't dagelijcks vermind'ren,

En raackt eer hij 't verwerft wel midden in de kind'ren.

RIEUWERT

255 Hoe vint men 't dan te pas?

SCHYN-HEYLIGH

Een slecht man die wel vaert,²⁵⁵

En daer toe is verciert met voeghlijckheyt van aert,²⁵⁶

Die magh sijn eerlijck hoofd in 't minste niet opsteken,²⁵⁷

Of sy sullen wel dreutsch op sijn afcomste spreken.²⁵⁸

* 251 Den B Een

247 *Die*: hem (meew. vw.); *gemeenelijck*: gewoonlijk.

248 *kuylenburgh*: vrijstad waar bankroetiers hun toevlucht zochten; *cessij*: met een 'brief van cессie' (schertsend 'een papieren harnas' genoemd, zie SHH r. 258) werd iemand surséance van betaling verleend.

249 *sijn hoofd-som te gebieden*, *In gunste vande wint*: zijn kapitaal toe te vertrouwen aan de gunst van de wind.

252 *staat*: goede positie.

255 *te pas*: naar behoren, naar zijn zin; *Een slecht man die wel vaert*: een eenvoudig man wie het goed gaat.

256 *En daer toe* enz.: en die bovendien oppassend is van karakter.

257 *eerlijck*: fatsoenlijk, rechtschapen.

258 *dreutsch*: schamper; *op sijn afcomste spreken*: iets te zeggen hebben op zijn afkomst.

[naar Hoofd]

* +

+A 3 r°**RIEUWERT**SCHYN-HEYLIGH dat gaet vast.²⁵⁹**SCHYN-HEYLIGH**

'T is als de son so claer,

260 De Rechts-gheleerde leeft offer gheen recht en waer,²⁶⁰Want hy geeft menighmael, hier onder reverenci,²⁶¹

Nae gevoelijckste reen, van 't best alloy, sentenci.

RIEUWERT'T gaet so wat heen.²⁶³**SCHYN-HEYLIGH**

De Doctours inde medecijn

Hoe wel sy eerlijck beuls, en mensche-moorders zijn,²⁶⁴265 En dat s' in spijt van 't recht met die kunst werden rijcker,²⁶⁵

Sy sijn noch evenwel kack-proevers en pis-kijckers.

RIEUWERT

Fy, fy.

SCHYN-HEYLIGHDe musicien der krekelen ghesind,²⁶⁷

- * 262 best B beste
 259 *dat gaet vast*: dat is zeker.
 260 *offer*: alsof er.
 261 *hy geeft... nae gevoelijckste reen... sentenci*: hij wijst vonnis op grond van de 'hardste' argumenten (nl. klinkende munt); *onder reverenci*: met uw verlof.
 263 *'T gaet so wat heen*: zo gaat het vaak toe(?)^{*. aantl.}.
 264 *eerlijck*: op een nette manier (SHH r. 280 heeft: *een eerlijcke beul*).
 265 *in spijt van*: in weerwil van, ondanks.
 267 *Fy*: foei; *De musicien enz.*: de musicus en de familie der krekels dat is één pot nat.

[naar Hooff]

*

Die zijn al een hutspot, sy leven by de wind,
Wind zijne alle bay, en wind sullen sy warden.

RIEUWERT

270 Dats niet de pijn waert, dat wy daer lang me marden.²⁷⁰

SCHYN-HEYLIGH

De Poët die souje steeds 't hoofd breken met de maet,
Met fransche snee, met clanck, wat hart of soetjes gaet,²⁷²
En kallen al u sin, en wat ghy liefst wilt hooren²⁷³

275 Als of u huysje waer een Babilonsche Tooren,
Cort om: soo u dochters so verleckert zijn op rijm,
Soo dat haer anders niet en lust t' eten, als mirthen, klim en tijm,²⁷⁶
En willen sy gheen dracht als juyst van lauwre bladen,
Soo geeft haer aen dit.

RIEUWERT

Dat is mijn ongheraden,
Hoe soudn wy voorwaer zijn opgeschotelt dan.

280 Och dat is mijn cost niet, praet dat een ander an.

SCHYN-HEYLIGH

De Philosoph die niet dan om de maent can passen²⁸¹
Sijn baert te kemmen, en sijn backes wat te wassen,

* 271 Poët *de ë in romein* - 282 kemmen B kennen.

270 *Dats niet* enz.: dat is niet de moeite waard om er lang bij stil te staan.

272 *fransche snee*: de (toen moderne) uit Frankrijk afkomstige versbouw; *hart*: tegen het metrum in, niet zoetvloeiend.

273 *kallen*: kletsen.

276 *mirthen, klim*: plantennamen uit de poëtische sfeer, gebruikt in verband met het verwerven van dichterlijke roem, evenals *lauwre bladen* (vs. 277); *tijm* werd genoemd in het devies van de Nederduytsche Academie.

281 *can passen*: erop kan letten.

[naar Hooft]

*

Die souw willen sijn wijf gaen leeren met geweld,

Dat ARISTOT'LES meer in konst als PLATO gelt,²⁸⁴

285 En dat net CHAOS was in formeloose kimmen,²⁸⁵

En dat het swangher gingh van ijdeen en van schimmen,²⁸⁶

Sy worden quaet als ick haer vraagh, wat tijd, wanneer,²⁸⁷

Dats' op haer reeckeningh zijn, en garen was kompeer.²⁸⁸

Ach! de starrekijcker die lempst staegh van ARIES,²⁸⁹

290 Van LEO, vande BEER, en vande SAGITTARIES,

Van SODIAC, van RAM, van HORIZON en POOL,

En hondert namen meer diemen voorwaer in school

De kleyne kindertjes om d' ouwers te believen,

Spelden leeren souw in plaets van d'oostersche brieven.²⁹⁴

RIEUWERT

295 't Hooft is heur opter loop.

SCHYN-HEYLIGH

Ick segt niet om yemant

Te last'ren, dat sy ver. Ick dingh na niemants schant,

Maer nader liefden aert soo koom ick u waerschouwen,

Van wat voor vollickje dat ghy u moet onthouwen,

Te weten: voor Doctours, voor hoofsche Practicijns,²⁹⁹

* 283 wijf A wijs' - 289 lempst B leemt - 294 in plaets van A in plaets dan (SHH 312-3: in stee van)

284 *Dat Aristot'les* enz.: het plaatsn van Aristoteles boven Plato kan als 'ouderwets' worden gezien. Vgl. echter de aant.*aant.

285 *dat het Chaos was in formeloose kimmen*: dat de Chaos bestond in vormeloosheid.

286 *het*: t.w. het Chaos; *ijdeen*: Ideeën (in platonische zin).

287 *Sy*: d.w.z. de filosofen; *wanneer*; *Dats' op haer reeckeningh zijn*: wanneer de geboorte wordt verwacht.

288 *en garen was kompeer*: en als ik hun zeg dat ik graag peetvader zou willen zijn (de samentrekking is foutief).

289 *Ach!*: Hooft (r. 308) laat Rieuwert hier lachen, weergegeven door *Ach, ach, ach*. Heeft de berijmer dat niet begrepen?; *lempst*: zeurt, zanikt.

294 *spelden*: spellen; *oostersche brieven*: verwijzing naar een schoolboek?*aant.

299 *hoofsche Practicijns*: procureurs of advocaten aan een gerechtshof.

[naar Hoofft]

*

- 300 Voor Avocaten vals, en lichte Musicijns,³⁰⁰
 Voor Schilders wilt en wuft, en malle rederijckers,³⁰¹
 Voor Poeet en Philosoph, maer meest voor Starrekijckers,
 Voor Koopluy, Alchimist, Goudsmeen en Juwiliers,
 Voor swarte kunstenaers, en quade fynanciers,³⁰⁴
 305 Want siet behalven dat de key haar leyt en leutert,³⁰⁵
 +So wert de kas veeltijts verbakert en verpeutert:³⁰⁶
 Oock zijn 't seker fatsoen van menschen uytgedroocht,³⁰⁷
 Met Bocke-baerden, en heel mager en hol-oocht,
 Met langh en smerich hayr, en siener uyt van wanghen
 310 Men souwer nickertjes en gras-duyvels mede vanghen.³¹⁰

+A 3 v°

RIEUWERT

- Ick moeter om lacchen: wel dat komt seker fray,
 Loopt dat neuswijse volck wat met de Laytsche kay:³¹²
 Ick weet dat ick eens lust tot soo een swagher hadden,³¹³
 Die soo met schrabbe kon een deel papiers bekladden,³¹⁴
 315 Als ick soo hier en daer inde Boek-winckels sach,³¹⁵
 Tractaet van sulck en sulck dat daer op't venster lach,³¹⁶
 Met gracy en consent op groote beusselinghen.³¹⁷

SCHYN-HEYLIGH

- Ick segh niet dat de Raat het oogh is vande dinghen,³¹⁸
 Die ons toekoment zijn: dees spreuck is u vertrout,³¹⁹

- * 315 Boek-winckels A Bock-winckels
 300 *lichte*: lichtzinnige.
 301 *wuft*: wispelturig.
 304 *swarte kunstenaers*: beoefenaars van zwarte kunst, tovenarij.
 305 *dat de key haar leyt en leutert*: dat ze gek zijn*^{aant.}.
 306 *verbakert en verpeutert*: in de war gebracht, verknoeid.
 307 *fatsoen*: soort.
 310 *nickertjes*: duiveltjes; *gras-duyvels*: duivels die in gras(halmen) huizen*^{aant.}.
 312 *met de Laytsche kay*: zie de aant. bij vs. 305.
 313 *swagher*: schoonzoon.
 314 *schrabbe*: krassen.
 315 *Als*: wanneer.
 316 *Tractaet van sulck en sulck*: een verhandeling van die en gene; *op 't venster*: voor het raam.
 317 *Met gracy en consent*: voorzien van een (officiële) vergunning.
 318 *dat de Raat het oogh is enz.*: dat een advies ons zicht kan geven op toekomstige zaken.
 319 *is u vertrout*: wordt u toevertrouwd, voorgehouden.

[naar Hooff]

- 320 Niet om dat ghyse juyst terstont anteyck'nen sout.³²⁰
 Maar ick en vind niet goet dat ghyse soud besteden
 Aen een jonge melck-muyl, noch van ghelijcken meden³²²
 An een broets jongelingh van leden hevich heet,
 Noch dat ghy haer doch niet an een out man besteet,
 325 Want lichtlijck so mocht daer eenich schandael uyt rysen,
 Mits de broosheyte van 't vlees in liefde te bewijsen.³²⁶

RIEUWERT

Ay letter nader op, en doet daer toe wat vlyt.

SCHYN-HEYLIGH

Die gissingh maeck ick oock.³²⁸

RIEUWERT

Hebt ghy gheen appetijt?

SCHYN-HEYLIGH

Wat weet ick het.³²⁹

RIEUWERT

- Ghy moet Heer sonder tegen spreken,
 330 Een weynichje met my nu inde mond wat steken:
 Komt gaewe na de sael, wel waer ist dat ghy zijt?
 Voort SLOCKSPECK, gaet terstont en set ons wat onbijt.³³²

320 *om dat*: opdat.

322 *noch van ghelijcken meden*: en evenmin.

326 *Mits de broosheyte* enz.: lett. wegens de zwakheid van 't vlees die in de liefde zal blijken, d.w.z. omdat de vrouw dan voor de verleidingen zal bezwijken.

328 *Die gissingh maeck ick oock*: dat is ook mijn voornemen.

329 *Wat weet ick het*: hoe zou ik het weten (als een van het materiële afkerige figuur).

332 *onbijt*: een lichte maaltijd, niet per se in de ochtend.

EERSTE BEDRIJF, VIERDE TOONEEL.

[naar Hoofd]

*

EELHART VAN WESTEN, *Snoep syn longen.*Naer dien ick seker ben, dat Juffrou IAQUEMYNE,³³³

In wien dat ick myn ziel in haer ziel sie verschijne:

335 Oock het leven en het licht, van mijn leven en licht,³³⁵

Mijn goedertierelijck anschout met soet ghesicht,

So pas ick niet een sier op de onwetentheden³³⁷

Van Vader of van moer, die op my zyn t' onvreden,

Vermits ick dagelijcks dats by haer dochter kom:³³⁹

340 Sy spreken van my quaet, en weten niet waerom.

Nu wil ick schrijven gaen een droeve minne-brief,

⁺Aen haer die 'k met mijn hert, met siel en sinnen lief,

Waer in ick mijn ellent en mijn verliefte verdriet

Het allerminste nau en sal vergeten niet.³⁴⁴+ A 4 r^o345 Past ghy de Camenier maer om een hoeck te spreken,³⁴⁵En wilt haer in de hand een Roosenobel steken,³⁴⁶

Want gheen dingh wercket meer als dat bekoorlijck gelt,

En bidt haer dat sy dees ghetrouwelijck bestelt.³⁴⁸**SNOEP**Wat Camenier mijn Heer, wilje wat goets uytrechten,³⁴⁹350 So soeckt doch and're lien als dienst-meysjes en knechten,³⁵⁰

Sy luy en doen gheen goet, maer doen onwetent quaet,

Sy praten 't over al en brenghen 't over straet:

Heur dienst is niet-met-al, het moet een volckje wesen³⁵³Die u Lief niet alleen maer d'ouders can belesen.³⁵⁴* 333 *Sierletter N over 9 regels, AER in romein kap.*333 *Naer dien:* omdat.335 *Oock het leven enz.:* die ook het leven enz. is (bijstelling bij Iaquemyne, vgl. SHH r. 350).337 *So pas ick niet een sier op de onwetentheden:* trek ik me geen zier aan van het gebrek aan inzicht (vgl. vs. 340).339 *Vermits:* omdat; *dats:* d.w.z. In deze betekenis is het een zinloze stoplap; men kan hier ook denken aan een fout, bijv. voor *daer*.344 *Het allerminste enz.:* volstrekt niet voor het geringste deel zal vergeten.345 *Past ghy:* draag jij er zorg voor.346 *Roosenobel:* gouden munt met een waarde van ongeveer acht (toenmalige) guldens.348 *dees:* d.i. de brief.349 *uytrechten:* teweegbrengen.350 *als:* dan.353 *het moet een volckje wesen:* je hebt mensen nodig.354 *belesen:* bepraten, overhalen.

[naar Hoof]

*

EELHART

355 Maer och! wat raet daer toe? wat luyden moeten, 't zijn?

SNOEPDe Geestlijckheyd is daer bequaemst wel af dunckt mijn,³⁵⁶Want soeckt de werelt deur, ghy sult doch nieuwers raken³⁵⁷

Een volckje dat so wel een huwelijck ken maken,

Voornamelijcken by de Catholijcke leer

360 Gaen wond're grollen om. Daer is een seker Heer,³⁶⁰SCHYNEYLICH is sijn naem, sijn hoofd hanght op sijn schouwers.³⁶¹Die man die dienje best, stuurt die eens by haer Ouwers.³⁶²**EELHART**

Die ken ick wel.

SNOEP

Hy is so bekent en vermaert,

Ghelijck de bonte-hont is met de blaeuwe staert.³⁶⁴365 Het is te wonder hoe dat hy hem can vlyen³⁶⁵By wijn-koop en vry-lach, by doelens smetseryen,³⁶⁶By slot van houwelijck, by bruyloft, by banquet,³⁶⁷Daer is gheen slemp, daer hy gheen vette muyl van het,³⁶⁸

* 367 bruyloft B bruylofs

356 *daer bequaemst wel af*: daarvoor het meest geschikt.357 *nieuwers raken*: nergens aantreffen.360 *Gaen wond're grollen om*: vinden wonderlijke kunsten plaats.361 *sijn hoofd hanght op sijn schouwers*: hij neemt een deemoedige houding aan*^{aant.}.362 *die dienje best*: daar heb je het meeste aan.364 *Gelijck de bonte-hont is met de blaeuwe staert*: als de bonte hond*^{aant.}.365 *hoe dat hy hem can vlyen*: hoe hij zich kan voegen, een plaats weet te krijgen.366 *wijn-koop*: wijn die geschonken wordt om een koop te beklinken; *vry-lach*: vrij gelag; *doelens smetseryen*: schranspartijen in de Doelen, de schietbaan, waar ook ander vermaak bedreven werd.367 *slot van houwelijck*: het tekenen van het huwelijkscontract.368 *slemp*: smulpartij.

[naar Hooff]

- By lijck en scheyel-mael van vrienden de betreurste,³⁶⁹
 370 Endelingh over al is hy Govert in 't veurste,³⁷⁰
 Hy is heel onbeveynst bysonder aenden dis,³⁷¹
 Als hy wel ghestoffeert van leckernyen is,³⁷²
 Dan can hy sijn buyckje so propertjes vol stuwen,
 Dat elck wonder geeft hoe dat hy't can verduwen,
 375 Denckt of hy'er niet bescheyelijck wat toe doet,³⁷⁵
 Die t'elcke quartier uys een rif uyt binden moet:³⁷⁶
 En van drincken 't is vreemt, ick sagh mijn leven daghen
 Gheen mensch die so veel nats kon laden en verdraghen,
 Eer dat hy droncken wert.

EELHART

Men sou dat niet vermoen.

SNOEP

- 380 Het is een groote const.³⁸⁰

EELHART

Die een koe wel nae sou doen.

SNOEP

Duwt hem maer in de vuyst een dosijn Albertijnen,³⁸¹
 En beveelt hem de saeck, ghy sult u wel bevijnen.³⁸²

- 369 *lijck en scheyel-mael*: begrafenismaal en afscheidsmaal; *de betreurste*: zelfs de meest betreurde, dus de meest intieme.
 370 *Endelingh*: tenslotte, kortom; *Govert in't veurste*: haantje de voorste (als vaste uitdr. genoemd door Harrebomée I, blz. 255).
 371 *heel onbeveynst*: zonder veinzerij, precies zoals hij is.
 372 *ghestoffeert van*: voorzien van.
 375 *bescheyelijck*: duidelijk; *toe*: erbij.
 376 *een rif uyt binden*: een reefje losmaken, zijn kleding ruimer maken.
 380 *Die een koe wel nae sou doen*: de uitdrukking *drincken as een koe* ook in *Symen s.S.* vs. 277, zie de aant. van Van Rijnbach in Bredero, *Kluchten* 1926, blz. 140.
 381 *Albertijnen*: gouden muntjes. f2,50 à f3, - in toenmalige guldens.
 382 *beveelt hem*: draag aan hem op; *bevijnen*: bevinden.

[naar Hooft]

*

EELHART

Die man lieve SNOEP die maeckt daer van gheen werck,
Hy heeftet veel te drock met saken van de Kerck,

385 Met d'overheyd, met staet, ende met land bestieringh,³⁸⁵
Hy is te religieus.

SNOEP

Niet hoogher als de vlieringh

+Van 't huys, streckt sijn ghelooft, besoeckt het met de man,³⁸⁷

Ghy sult dan wel eer langh wijs worden wat hy kan,

Betroutet sijn verstant.

+A 4 v°**EELHART**

Wy sullent onderlegghen,³⁸⁹

390 Ick gae dichten een brief, hoort hier, let op mijn seggen,³⁹⁰

Gaet na de Perfinier en siet dat gyme brengt,³⁹¹

Voor een pont vlaems Civet met Ambere vermenght,³⁹²

Tot reuck werck vande brief, gaet heen na mijn vermanen.

I. BEDRIJF, VIJFDE TONEEL

SYMON, *Wouter syn knecht.*

Men magh segghen watmen wil van d'Italianen,

395 Maer REDALOSSO MILLANEES, die heeft aen mijn
Bewesen dat sy lien beleefde menschen zijn,³⁹⁶

- * 385 staet B straet - 394 *Sierletter M over 9 regels, E in romein kap., n in romein onderkast*
385 *Met d'overheyd* enz.: opmerking over de politieke bemoeizucht van de geestelijkheid, een satirisch trekje dat bij Hooft ontbreekt.
387 *besoeckt*: probeer.
389 *Betroutet sijn verstant*: vertrouw het toe aan zijn oordeel; *onderlegghen*: beproeven.
390 *dichten*: schrijven.
391 *Perfinier*: parfumer.
392 *pont vlaems*: munt ter waarde van ± zes (toenmalige) guldens; *Civet, Amber*: destijds gebruikelijke reukstoffen.
396 *beleefde*: humane, liefderijke.

[naar Hooff]

*

Want of hy mijn al schoon mijn ouders heeft ontnomen,³⁹⁷

Gelijckwel soo is my veel goets van hem gecomen.³⁹⁸

Hy heeft my eerelijck en tuchtigh laten voen,³⁹⁹

400 En by Neerlanders jongh aldaer verkeeren doen,
Om dat ick mocht bequaem mijn ouders tale leeren.

Na sijn bannissement en luckigh weder keeren,⁴⁰²

Heeft hem de Coningh om sijn vromigheyt in 't velt,⁴⁰³

Genomen in genae en in sijn goet ghestelt.⁴⁰⁴

405 Van welcken dat hy my, oud zijnde en in 't sterven

Heeft erfghenaem gemaect, en al het sijns te erven.⁴⁰⁶

Van mijn afcomst wist hy met alle gheen bescheyt,⁴⁰⁷

Anders niet als dit, dat heeft hy wel gheseyt

Dat ick ben inden Haegh ghewonnen en gheboren,

410 En dat hy in de tijd van 't Nederlants verstoren,⁴¹⁰

Mijn greep van moeders borst, en steel-wijs met my liep,⁴¹¹

En dat hem onse meyt al schreyende na riep:

Och! daer loopt een soldaet nu deur met onse SYMEN,⁴¹³

Hy loopt met SYMEN deur, en voort seegh sy door 't swymen.⁴¹⁴

415 Dat nu het bloet soo trock, ghelijck het somtijts doet,

Soo mocht ick nu yemant ontmoeten van mijn bloet,

Erkennen, het waer door bloosen of verbleken,⁴¹⁷

En 't naeste maeghschap voort mijn goederen bespreken,⁴¹⁸

Want daerom kom ick hier van Italien gherent,

* 406 erven. A erven,

397 *of hy mijn al schoon*: of schoon hij mij: *mijn ouders*: aan mijn ouders.

398 *Gelijckwel soo*: niettemin.

399 *Hy heeft my enz.*: hij heeft mij fatsoenlijk en naar behoren laten opvoeden.

402 *Na sijn bannissement*: na afloop van de termijn van zijn verbanning.

403 *vromigheyt in 't velt*: dapperheid op het slagveld.

404 *in sijn goet ghestelt*: in het bezit van zijn goederen gesteld (die kennelijk bij de verbanning verbeurd verklaard waren).

406 *en*: nl. om; de zinconstructie is niet duidelijk, mogelijk hangt *te erven* af van *gemaect*.

407 *wist hy met alle gheen bescheyt*: kon hij niets met zekerheid zeggen.

410 *verstoren*: opstand.

411 *steel-wijs*: de normale bet. 'heimelijk' past hier slecht (vgl. vs. 412), misschien hier: 'als een dief'.

413 *deur*: ervandoor.

414 *en voort enz.*: en vervolgens zakte ze ineem doordat ze bezwijmde.

417 *Erkennen*: (hem) herkennen; het ww. hangt net als *ontmoeten* af van *mocht* (vs. 416).

418 *bespreken*: vermaken.

[naar Hoofft]

- 420 En om mijn leven hier te brenghen tot een ent,
 +Want daermen is geteelt, daer wilmen altijd wesen,
 Al waert in een quaet landt.⁴²¹

+B 1 r°

WOUTER

- Dat is hier niet te vreesen:
 Want 't is het quaetste niet een schoone landouwe,⁴²³
 Een vrye regering, een plaetse vol ghebouwen,
 425 Van heerlijkheyd, van stal en lustich om te sien,⁴²⁵
 En daer toe groots bewoont van veel vermoghen lien.
 Maer of dit is een stadt heb ick noyt onderkropen.⁴²⁷

SYMON

- d'Een maeckter van een stadt, en d'andere van Europe
 Het treffelijckste dorp: de reden is dunckt mijn⁴²⁹
 430 Om datter muren, noch geen grachten om en zijn.

Quistyt, Dach-dief, Symon, Wouter.

QUISTYT

Daer hoor ick het heerschop.

DACH-DIEF

Wel wat is ditte.

QUISTYT

De beste vellen an.⁴³²

- 421 *Al waert in een quaet landt*: zinspeling op een vaste uitdrukking: 'Het is kwaad, in een kwaad land geboren te zijn; want men wil er altijd weder wezen' (Harrebomée II, blz. 6 en III, blz. 274).
 423 *landouwe*: landstreek.
 425 *Van heerlijkheyd*: prachtig van rijke versiering; *van stal*: statig van bouwtrant; *lustich*: aangenaam.
 427 *onderkropen*: nauwkeurig nagegaan.
 429 *treffelijckste*: voortreffelijckste*^{aant.}.
 432 *De beste vellen*: de mooiste kleren.

[naar Hoofd]

DACH-DIEF

Men sal op 't hylick sitten.⁴³²

WOUTER

Wel wat wil dit volckje?

SYMON

Staet stil, wie of het gelt?⁴³³

DACH-DIEF

De ceelen zijn gehaelt.

QUISTYT

De wijn is al bestelt.⁴³⁴

SYMON

435 Tegen wie praet ghy lien?

DACH-DIEF

Met wie soude wy praten,
Met mijn Heer.

WOUTER

Ghy raest God betert, gaet uwer straten⁴³⁶

DACH-DIEF

't Is seker excelente Dele-wijn.⁴³⁷

432 *Men sal op 't hylick sitten*: men zal de huwelijksvoorwaarden gaan vaststellen.

433 *wie of het gelt*: om wie gaat het?

434 *ceelen*: geleibiljetten, bewijsstukken dat de wijnnaccijns is betaald en dat de wijn derhalve vervoerd mag worden; *bestelt*: afgeleverd.

436 *gaet uwer straten*: maak dat je wegkomt.

437 *Dele-wijn*: een rijnwijn van goede kwaliteit.

[naar Hoofd]

*

SYMON

Swijgt stil:

QUISTYT

't Is een koopje.

SYMON

't Is dat ick niet segghen en wil.⁴³⁸

WOUTER

Soo sy niet droncken zijn, ten minsten zijse geck.

QUISTYT

440 't Heerschop boert met ons.

DACH-DIEF

Nu QUIST-GOET houtje beek,⁴⁴⁰
Daer komt ons Juffrou an.

EERSTE BEDRIJF, SESTE TONEEL.

MARRY ROMPSLOMP, *Symon, Wouter, Quistyt, Dach-dief.*

Maer man hoe pasje dit,⁴⁴¹
Ick kom daer datelijck van ANDRIES de Goutsmit:
Daer zijn de peerlen, en sie daer de goude keten
Van onse ALIJT: hout, noch heb ick wat vergeten.⁴⁴⁴

* 441 MARRY ROMPSLOMP A MARRIE, ROMPSLOMP - *sierletter M over 9 regels*; - pasje B pasie
438 't Is dat enz.: Symon slikt een scherpere uitval in (vgl. *Moortje* ed. Stoett vs. 1817, aant.).
440 *Quist-goet*: deze variant van *Quistyt* komt ook voor in vs. 816 en 842.
441 *hoe pasje dit*: hoe goed weet je dit te schikken, wat komt dat goed uit.
444 *hout*: wacht even.

[naar Hoofd]

*

SYMON

445 Geefse my.

MARRY

Ay brengtse thuys: en ghy DACH-DIEF, en ghy
Komt herwaerts en gaet ter vis-marckt eens met my.

QUISTYT

Gelieft mijn Heer dat wy ons Juffrou convoyeren.⁴⁴⁷

SYMON

O jae, gaet datje swiet, gaet inde naem des Heeren.

DACH-DIEF

Wat een kluchtigen baes:

QUISTYT

Het is te nuwen haen.⁴⁴⁹

Symon en Wouter.

SYMON

450 Men siet mijn voorseker hier voor een ander aen:
^{+Wie hoorde nuwer clucht in sijn geheele leven,⁴⁵¹}
De droomen soude selfs haer gheen geloove geven,
Om de Haghenaers niet voor nesck te houden hier,⁴⁵³
Soo mach ick dencken dat het vermaerde Delfs bier

^{+B 1 v°}

* 448 datje B datie

447 *convoyeren*: begeleiden.

449 *nuwen haen*: dwaze pronker, vgl. vs. 432 (*De beste vellen an*); *te* is een versterkend bijwoord.

451 *nuwer*: dwazer.

453 *nesck*: gek.

[naar Hooff]

- 455 Die vertuyt in hem heeft, dat het de vreemde lieden⁴⁵⁵
 Verandert in ghedaent, of soudet wel gheschieden,
 Dat hier het volckjen is soo gheestigh van virtuyt⁴⁵⁷
 Dat sy uyt haren hoofd speelen so nuwen cluyt.⁴⁵⁸
 'T zy wat het wil ick heb den Aep onder de armtjes,⁴⁵⁹
- 460 Daer wil ick mee na huys so stracx al wieck en warmtjes,⁴⁶⁰
 Wat sou ick doen, 't is wel een ongheluckigh mensch, diet⁴⁶¹
 Geluc niet aen en neemt wanneer hy't voor hem siet.

WOUTER

Weet mijn heer wat ik denck'?

SYMON

Wat?

WOUTER

maer om 's graven-Hage.

SYMON

Wel hoe dat.

WOUTER

Maer het volck is so loos als de plage,⁴⁶⁴

SYMON

- 465 En wat ist dan?

455 *vertuyt*: kracht; *in hem*: in zich.

457 *soo gheestigh van virtuyt*: zo talentvol.

458 *chuyt*: klucht.

459 *'T zy enz.*: hoe het ook zij, ik heb de buit binnen.

460 *stracx*: dadelijk; *al wieck en warmtjes*: nu hij nog week en warm is*^{aant.}.

461 *Wat sou ick doen*: wat zou ik anders moeten doen.

464 *loos*: doortrapt; *als de plage*: als de pest.

[naar Hoofd]

WOUTER

Ja seker moy bescheyt:⁴⁶⁶

Wie droes weet op wat moer dat dit spulletje leyt.⁴⁶⁷

Qualick hebt ghy ghedaen dat ghy naemt de Juweelen,

SYMON

Ick kreeghse.

WOUTER

Ja, dat's alleens, nemen, krijgen of stelen.⁴⁶⁸

De lieden die zijn hier, bysonder in het Hof,

470 So verengelst en so verfranst, weet icker of.

SYMON

De duyvel heeft mijn wel dapper gaen blint-doecken.

WOUTER

Ick sorgh by gort, dat sy de Schout of Bailjuw soecken,⁴⁷³

Om ons te vanghen met het goetje in de hant,

'T is een gemaecckte mou, alleenelijck om an't⁴⁷⁴

475 Turcx of Spaensche paert na haer wil en geliefte

Te krijgen by accoort, voor dese onse diefte.⁴⁷⁶

SYMON

Gants lijden 'tsal so zijn.⁴⁷⁷

466 *moy bescheyt*: een mooie handelwijze (ironisch).

467 *Wie droes* enz.: wie voor de drommel weet wat hier achter zit.

468 *dat's alleens*: dat komt op hetzelfde neer.

473 *Ick sorgh*: ik vrees; *by gort*: bastaardvloek.

474 *een gemaecckte mou*: een doorgestoken kaart; *om an't ... paert ... te krijgen*: SHH r. 496-7 heeft *om aen het ... paert te geraecken*; contaminatie?; *na haer wil en geliefte*: volgens hun wens.

476 *by accoort*: door het op een accoordje te gooien. Wouter is bang dat de (kostbare) paarden van Symon hem op deze manier afhandig gemaakt zullen worden.

477 *Gants lijden*: bastaardvloek (Gods lijden).

[naar Hoofd]

*

WOUTER

Slaet daer geen twyfel aen.

SYMON

Loope wy na 't logijs.

WOUTER

Deur! want daer comt volc gaen.⁴⁷⁸

I. BEDRIJF, SEVENDE TOONEEL.

Eelhart en Snoep syn jonghen.

SNOEP

Myn Heer daer ist parfuym, meester BOUDAIN die seyde
480 Dat het van 't selfde was daer hy mede bereyde
De kolder van de Palts, daer is soo veel aen wicht.⁴⁸¹

EELHART

En ick heb hier de brief al veerdigh en ghedicht,
Met het verstandt dat my de minne in gingh sturen,
En niet met 't gene dat ick hebbe van naturen.

SNOEP

485 Kanmen door de min geraken so goet coop

* 479 *Sierletter M. over 9 regels* - die B dit

478 *Deur!*: ervandoor!

481 *kolder*: wambuis zonder mouwen, meestal van leer. Vgl. *Moortje* (1638) vs. 2789: 'de waert met syn parfuymde kolder'; *de Palts*: de paltsgraaf (SHH r. 505 *de Palsgraef*); voor de vorm *Palts* vgl. *Lucelle* vs. 2639, waar gesproken wordt over *Mijn Heer den Paltzensoon**^{aant.}; *wicht*: gewicht.

[naar Hooff]

*

Aen verstand, so wil'ck oock gaen picken uyt den hoop
 †Een quijlbeck of malloot, en daer mijn sin op legghen,
 En minnen dat ick barst, ick had wel hooren segghen,
 Dat men daer geck of wert.⁴⁸⁹

†B 2 r⁰

EELHART

Luystert toe so gy wilt.

SNOEP

490 Wel laet hooren mijn Heer wat ghy voert in u schilt.

EELHART

Ick hadde eerst gedacht yet anders te versinnen,
 Daer nae so vand ick goet en best dus te beginnen,
 Want daer is overvloet van stoffe, dat yet weet,⁴⁹³
 Alsmen in handel van de soete minne treet.

SNOEP

495 Ay leest een regeltje, ick ben belust na reden,⁴⁹⁵
 Soo 't u belieft mijn Heer.

EELHART

Wel aen, ick ben te vreden.

* 486 wil'ck B wil ick - 490 laet B niet

489 *Dat men daer geck of wert*: dat men er gek van werd (t.w. van de liefde).

493 *dat yet weet*: dat wat te betekenen heeft(?); mogelijk is er sprake van een zetfout voor *datjet weet*, dat moet je weten.

495 *ick ben belust na reden*: ik verlang ernaar de taal te horen.

[naar Hooff]

*

Minne-Brief.

Tzedert dat mijn gesicht u beeltenis trock in,⁴⁹⁷
 En hield ick nimmer op te bidden aen de min,
 Dat hy sijn goedigheyd aen mijn wilde besteden,
 500 In het vergeven al van mijn goetdunckentheden,⁵⁰⁰
 Die my so hoogh doen sien.

SNOEP

'T is wat meer als gemeen.⁵⁰¹

EELHART

Want men en sondicht niet, waerde Juffrou, alleen
 Met datmen u begeert, maer oock met u 't aenschouwen,
 Met de geneghentheyd van ons te licht vertrouwen,⁵⁰⁴
 505 Waer van ick wiert beweeght, die u aenbidde niet
 Naer u waerdye hoogh, maer na mijn macht toeliet.⁵⁰⁶

SNOEP

Welcke woortjes! maer hoe connen de Vryers smeken.⁵⁰⁷

EELHART

Hoe wel d' eerbiedigheyd 't behooren mach ontbreken,⁵⁰⁸
 So dunckt mijn can te recht wel werden weer ghebracht,
 510 Met u te dienen nae 't vermoghen van mijn macht,
 En 't selve soo voldaan, en sout niet voeghen connen,⁵¹¹
 Dat ghy mijn danckbaerheyt daer voor soud mogen jonnen?⁵¹²

* 497 *Minne-Brief. het opschrift in romein - Hoofdletter T in romein over 2 regels - 508 mach A macht*
 497 *Minne-Brief*: de brief van Eelhart levert een parodie van het gekunsteld taalgebruik van de petrarkistische liefde.
 500 *goetdunckentheden*: eigenwaan.
 501 *als gemeen*: dan gewoon.
 504 *te licht vertrouwen*: te gemakkelijk vertrouwen (nl. dat hij haar zou mogen beminnen).
 506 *na*: slechts in zoverre.
 507 *smeken*: vleien.
 508 *Hoe wel* enz.: hoewel (de aard van) mijn eerbied mogelijk niet geheel naar behoren is, kan dit, dunkt mij, weer worden hersteld.
 511 *En 't selve* enz.: en als dit verwezenlijkt is, zou het niet kunnen passen.
 512 *mijn*: mij; *jonnen*: gunnen.

[naar Hooff]

*

Nochtans mijn trouwigheyt en staet niet af te slaen,⁵¹³

De welck om dat ick weet, en grondigh can verstaen⁵¹⁴

515 Dat liefd' is een begeert geneghen tot het schoone,

En een wil tot het goet, gelijk ick can betoonen⁵¹⁶

Aen u, die niet alleen van schoonheyd en goedheyd

Te samen hanght, maer met vlijt des natuurs zijt bereyd:

Op dat in u aenschijn en wel-ghemaecte leden,

520 De menschen souden sien hare wonderlijckheden,⁵²⁰

En om my uwe slaef te geven so veel stof,

Waer door, 'ck onwaerdigh, mijn slavernye grof,⁵²²

Mocht roemen breet en wijd, en nimmer doen vergeten.

SNOEP

Wat gecken zijnder oock: een fraey dingh wat te weten.

EELHART

525 Daerom verquickt my eer dat ick sterve, of doet⁵²⁵

Dat minder uwe glantz uws behaeghelijckheyds soet.

Gemerckt de groene tijdt vlied als een stroom daer henen,⁵²⁷

En of de tweede haer stracx vollight op de beenen,⁵²⁸

⁺Soo is sy doch de eerst in 't minsten niet ghelijck,

530 Noch oock den ouderdom van jaren groot en rijck,⁵³⁰

De welcke altijts heeft met naerstigheyt het ooge⁵³¹

⁺B 2 v°

* 524 zijnder B zijnde - 531 het ooge A het ooge;

513 *mijn trouwigheyt en staet niet af te slaen*: mijn trouw moet niet verworpen worden.

514 *De welck* is nergens mee verbonden; Eelhart verstrikt zich in zijn gecompliceerde zinnen.

516 *het goet*: het goede; *betoonen*: bewijzen.

520 *hare wonderlijckheden*: de wonderen van de natuur.

522 *slavernye grof*: zware slavernij (met achtergeplaatst adjectief).

525 *of doet* enz.: of handel zódanig, dat uw aantrekkingskracht vermindert (?). Vgl. SHH r. 559-61.

527 *Gemerckt*: aangezien; *de groene tijdt*: de jeugd.

528 *En of* enz.: en ook al volgt de tweede levensfase de eerste op de voet.

530 *den ouderdom van jaren groot en rijck*: de langdurige periode van de ouderdom.

531 *De welcke* enz.: die altijd het oog ijverig gericht houdt op.

[naar Hooff]

*

Op de wreetheyt des doots, die nimmer kan ghedooge⁵³²
 Eenige vreucht of lust, of vrolijckheden blijft,
 Maer klaecht gedurich om de vreucht verloren tijt.⁵³⁴

SNOEP

535 Sy siet toe is sy wijs.

EELHART

Ick stel u dese leeren,⁵³⁵
 En de ghelijckenis meerder om u te eeren
 Als om mijn voordeel. Voor aengesien ick beken
 Dat ick doch sonder hoop van loon u slave ben,
 Dat al gafje mijn self, an mijn self, ick sou gheven
 540 Mijn self weer in u dienst, die meest doch in u leven.⁵⁴⁰

SNOEP

Onderteeckentse doch by u eyghen hant,⁵⁴¹
 En versegeltse met een schoone Dyamant,
 Indien ghy wilt dat sy de keyssel-steenen bewegen,⁵⁴³
 Want de meysjes zijn meest tot soo een ding ghenegen.

- * 532 nimmer B immer
 532 *die*: t.w. de ouderdom.
 534 *om de vreucht verloren tijt*: om de tijt die voor de vreugde verloren is gegaan, die niet aan de vreugde is besteed.
 535 *Sy siet toe is sy wijs*: ze past op als ze wijs is; *Ick stel u*: ik vertrouw u ... toe.
 540 *die meest doch in u leven*: (ik) die het meest toch in u leef*^{aant.}.
 541 *se slaat terug op dese leeren* (vs. 535).
 543 *dat sy de keyssel-steenen bewegen*: dat ze zelfs het hardste, nl. kiezelstenen, vermurwen*^{aant.}.

Tweede bedrijf, eerste tooneel.

[naar Hoofd]

*

*Steven de stille, Dirck van Dwaesbeeck.***STEVEN**545 Swagher.⁵⁴⁵**DIRCK**

Heet my noch also gheen swager, 't is wat te vroeck.

STEVENNiet met allen, ghy zijt voorseeckert nu genoeg,⁵⁴⁶

Het sal nu niet afgaen, dat hoeft niet te vreesen,

Dat u teghen parthy thuys sal komen of wesen,⁵⁴⁸

Ghelijck als ick moet doen, die vrees dat Alijts man

550 Tot mijnen ongeluck noch wederkeeren kan.

DIRCKDaer is wel eer ghebeurt, gelooft soo nuwen dingh.⁵⁵¹

* 545 *Sierletter S over 9 regels* - 549 Alijts A altijd - 550 mijnen B mijn
Dirck van Dwaesbeeck: in de lijst van personages heet deze figuur *Dirck van Trouvenoort*.
Dwaesbeeck is de oorspronkelijke naam in SHH, naderhand is deze gecorrigeerd (zie DST,
 blz. 75-76).

545 *Swagher*: Steven en Dirck hopen beiden te trouwen met een dochter van Rieuwert.

546 *Niet met allen*: helemaal niet.

548 *u teghen parthy*: vgl. vs. 191-200.

551 *Daer is enz.*: er is wel eerder, geloof het maar, zo iets vreemds gebeurt.

[naar Hoofd]

*

STEVEN

't Is doch wel geschiet dat een Koe een Haes vingh,
Maer 't beurt lijkwel selden, en doetet niet mijn breurtje,⁵⁵³
Siet daer Juffrou KATRYN, die staet daer in haer deurtje.

TWEEDE BEDRIJF, TWEEDE TOONEEL.

Katryn, Steven, Dirck.

KATRYN

555 Myn moeder en komt noch nieuwers te voorschijn⁵⁵⁵
Met Keten, Parle-snoer, O God waer machse zijn?
En ALYD krijgt van spijt, noyt was sy ongeruster.⁵⁵⁷

STEVEN

God verleen u goeden dach toekomende suster.⁵⁵⁸

+

+B 3 r°

KATRYN

560 Soo ick niet dobbel vast gingh inde jonst van u,⁵⁵⁹
Ick sou meenen dat ghy waert onse vyant nu:
O joncker DIRCK soo verandert ghy u spreken,
En soo beswijckt u kleur, van waer komt dat verbleken?

DIRCK

Het beven is sulcken eygenschap van vrees,
Datmen niet vragen moet waer uyt dat hy eerst rees.

* 555 *Sierletter M over 4 regels* - noch B noch noch - 559 dobbel B bobbel
553 *lijkwel*: evenwel; *en doetet niet*: is het niet zo? nietwaar?; *mijn breurtje*: tot Dirck gezegd.
555 *nieuwers*: nergens.
557 *spijt*: ergernis.
558 *toekomende*: aanstaande.
559 *dobbel vast gingh inde jonst van u*: volledig zeker was van uw genegenheid.

[naar Hoofd]

KATRYN

565 Laet andre vreesen lief! ghy zijt toch uyt u sorghen.

DIRCK

Waert saeck dat de fortuyn in u wil hadt verborgen⁵⁶⁶
Haer leggher-stee en plaets, het sou soo wesen: maer
Dewijl sy elders woont soo vrees ick steeds voor haer.⁵⁶⁸

KATRYN

570 Als 't gheluck wou de min, die ick u draech, beletten,⁵⁶⁹
En gingh sich sturelingh en dwars daer tegen setten.⁵⁷⁰
So soud' ick noch bestaen, het ginck oock hoe het wou,⁵⁷¹
Een dingh daer 't heele land lustich of waghen sou.⁵⁷²

DIRCK

Ghy spreekt eenstemmich met de wackerste grootheden⁵⁷³
Van u edel ghemoet, dies stel ick mijn te vreden.⁵⁷⁴
575 Daerom verquick ick mijn met uwen adem soet,
En met de woortjes die u montje aen mijn doet.⁵⁷⁶

KATRYN

Rust u mijn lieve hart: Ist dat WYBRANT mijn Joncker
Tavont niet thuys en is, hier tusschen licht en doncker,
Te weten van sijn reys, soo loof ick datelijck siet⁵⁷⁹
580 U te vertroosten: maer mijn ziel! en schreyt toch niet.⁵⁸⁰

566 *Waert saeck*: als het zo was.

568 *Dewijl*: aangezien.

569 *'t gheluck*: de fortuin, het lot; *draech*: toedraag.

570 *sturelingh*: stuurs, nors.

571 *bestaen*: durven doen.

572 *lustich of waghen sou*: druk over zou spreken.

573 *de wackerste grootheden Van u edel ghemoet*: aandikking van *de groothejt van uw gemoedt* (SHH r. 613-14).

574 *dies*: derhalve.

576 *aen mijn doet*: mij aandoet, mij verschaft.

579 *loof*: beloof; *siet*: overbodig tussenvoegsel.

580 *vertroosten*: wederliefde betonen.

[naar Hoofd]

STEVEN

Hy die te dapper houd u soo grooten aanbieden,⁵⁸¹
 En acht niet dat de danck door woorden kan gheschieden.⁵⁸²
 Daerom bewijst hy met sijn bracke tranen hiet,⁵⁸³
 Dat hy u antwoord met de tongh der zielen biet.

DIRCK

585 Ghy lecht mijn in mijn hart.

KATRYN

Ghy inme ziel en sinnen.
 Adieu lief.

STEVEN

Goeden dach.

KATRYN

Ick moet nootsaecklijck binnen.

DIRCK

So ras de deur toe gingh, so stont mijn hoop en stant,⁵⁸⁷
 Al even als een kaers die in sijn pijp al brant.⁵⁸⁸

STEVEN

Daer hebjet weer vant spoock.⁵⁸⁹

581 *te dapper houd*: te groot, te geweldig vindt.

582 *En acht niet dat de danck*: meent dat de dank niet (*En* is negatie).

583 *tranen hiet*: hete tranen.

587 *stant*: toestand, geestesgesteldheid.

588 *die in sijn pijp al brant*: die in de houder brandt, d.w.z. al bijna uit is.

589 *Daer hebjet enz.*: volgens Steven ziet Dirck opnieuw spoken.

[naar Hoofd]

*

DIRCK

Vaert wel ick gae heen strijcken:⁵⁸⁹
590 Ick moet mijn dingen doen.

STEVEN

En ick oock van ghelijcken.

Binnen.

TWEEDE BEDRIJF, DERDE TONEEL.

RIEUWERT, *Slockspeck*.

Als wy mannen vande vrouwen wat meer wercks maken,
En wat meer gebiets als rechts, toelaten inde huys saken:⁵⁹²
So worden wy terstont in plaets van meester knecht,
Ick sal daer een schut voor schieten, en dat met vry wat recht,⁵⁹⁴
595 ⁺Of ick gheraecte wel voort heel onder de pels,⁵⁹⁵
By gans hongden MARRY ROMPSLOMPS ick ben soo hels.⁵⁹⁶

⁺B 3 v⁰

SLOCKSPECK

Princelijke net, Heer, staen u dese nuwe kleeren.

RIEUWERT

Igut Juffrou kladde-bels ick sel u dat verleen:⁵⁹⁸
Sy is huydemorghen te negen uren al uytte gaen,
600 En sy is noch niet thuyt gheweest, mach dat wel bestaen?⁶⁰⁰

* 591 *Sierletter A over 4 regels*

589 *ick gae heen strijcken*: ik ga er van door.

592 *wat meer gebiets als rechts*: wat meer gezag dan haar toekomst.

594 *een schut voor schieten*: een stokje voor steken.

595 *onder de pels*: onder de pantoffel (een *pels* is een vrouwenrok).

596 *By gans hongden*: bastaardvloek, uit *bij Gods wonden* (volgens WNT IV, kolom 250 uit *bij Gods onde*, genade).

598 *Igut*: bastaardvloek, uit *bij God*.

600 *mach dat wel bestaen?*: kan dat wel gaan, is dat niet verkeerd?

[naar Hoofd]

SLOCKSPECK

Ghy bent t' onnaertigh eguert, ghy lijkt wel thien jaer jonger.⁶⁰¹

RIEUWERT

De vrienden selfs teghen t'avont te noon, dat drongher:⁶⁰²

En om de Goutsmit te betalen het gout en het fatsoen,⁶⁰³

Dat en kon oock niemant van haer sin, of wel van passe doen.⁶⁰⁴

SLOCKSPECK

605 Ghy bent een man als de letterde Son, wat leyter an bedreven?⁶⁰⁵

Ja wel dat ick nou een nieuwe duyts had, ick soude jou geven.

O de hennen sullen jou niet kennen. Siet dat jou niet geschiet

Datmen van Jan de Backer seyt: dat is, hy kon sijn selven niet.⁶⁰⁸

RIEUWERT

Wat hebje al quaet snaps? ick seltje flus noch uyt drijven.⁶⁰⁹

SLOCKSPECK

610 Ick segh dat QUIST-TYT en DACH-DIEF, verstant hebben van uytblijven.

RIEUWERT

Ick wil dat ghy alle drie een beter leven leyts:

Oft, oft.⁶¹²

601 *t'onnaertigh eguert*: verschrikkelijk mooi uitgedost.

602 *De vriende* enz.: zelf de familie voor vanavond uitnodigen, dat moest ze zo nodig.

603 *fatsoen*: model, ontwerp.

604 *van haer sin*: naar haar zin; *wel van passe*: op de juiste manier.

605 *letterde*: geletterde, hier om de positieve betekenis gebruikt; *wat leyter an bedreven?*: wat kan het schelen (terzijde?).

608 *Jan de Backer*: spreekwoordelijk geworden eigennaam, duidend op iemand die zijn grenzen niet kent (?)^{*.aanl.}.

609 *ick seltje flus noch uyt drijven*: ik zal het er wel snel bij je uit slaan.

612 *Oft, oft*: of... (met weggelaten dreigement).

[naar Hoofd]

SLOCKSPECK

Alsoo waer, also waer.

RIEUWERT

Also waer, dats ghenoech gheseyt.⁶¹²

SLOCKSPECK

Also waer, also waer miester.

RIEUWERT

Also waer bengel, terght mijn langher niet.

SLOCKSPECK

Ay myn lieve goude miestertje! ay sulverste! maeckt mijn marctganger.⁶¹⁴

RIEUWERT

615 Hoe dat?

SLOCKSPECK

Maer wilje waerachtich dat wy een beter leven leye?
So moet jy voor ons achter inde keucken, altemets wat leckers bereyen,
Als een middel-rifje fruytieren, een merghel-schinckeltje stoven,⁶¹⁷
Een hutspotje over hanghe, een schravesants kaesje daer boven,⁶¹⁸
Om de ghesloten maech somtijts wat te versegelen.⁶¹⁹

- 612 *Alsoo waer, also waer*: Slockspeck sluit zich haastig bij de uitspraak van Rieuwert aan (?); *dats ghenoech gheseyt*: sluit aan op Rieuwerts eigen *Also waer*: laat dat voldoende zijn; of: sluit aan op Slockspecks woorden, Rieuwert bedoelt dan het omgekeerde: is dat alles wat je te zeggen hebt?
- 614 *sulverste*: overtreffende trap van zilver; *marctganger*: d.w.z. degene die de boodschappen doet.
- 617 *fruytieren*: fruiten.
- 618 *hutspot*: naam van verschillende gerechten met fijngehakte bestanddelen (vnl. vlees); *over hanghe*: boven het vuur hangen; *schravesants kaesje*: kaas uit 's-Gravezande (Z.H.).
- 619 *Om de ghesloten maech enz.*: d.w.z. als de maag vol is.

[naar Hoofd]

*

RIEUWERT

620 Ick wil seggen, dat ghy u leven wat beter sult regelen,
En u quade manieren verwerpen: Esels als ghy zijt.

SLOCKSPECK

Heb ick sulcke ooren, so bid ick dat ghyse mijn af-snijt.⁶²²

RIEUWERT

Laet ons gaen in huys datter de pocken hael⁶²³
De knechts, de hoeren, de jonges, de Juffrou, altemael.

Binnen.

II. BEDRIJF, VIERDE TONEEL.

WYBRANT in syn reys-kleeren.

625 Mach hy hem niet salich en wel geluckich noemen,⁶²⁵
Die hem aensienlijck en loflijk mach beroemen,⁶²⁶
Als dat hy heeft ghesien soo veel verscheydenheen
Van wateren, van volck, van landen en van steen,⁶²⁸
⁺Als ick? jae hy voorwaer, maer ick keer tot de minne,⁶²⁹
630 Die geen die moedeloos en slapjes is van sinnen,
Of die hier geen gedult met hopen is verliet,⁶³¹

⁺B 4 r°

* na 624 VIERDE A vijfde - 625 Sierletter M over 4 regels

622 *sulcke ooren*: d.w.z. ezelsoren.

623 *datter*: dat haar (= hen); *datter de pocken hael*: vaker gebruikte verwensing; de (Spaanse) pokken is de benaming van waarschijnlijk syfilis.

- Wybrant is de van zijn verre reis terugkerende minnaar van Katryn.

625 *hem*: zich.

626 *aensienlijck en loflijk*: aanzien en lof verwervend.

628 *steen*: steden.

629 *jae hy voorwaer*: ja, dat mag hij zeker (nl. zich gelukkig noemen); *maer ick keer enz.*: maar om weer over de liefde te spreken: degene die (enz.).

631 *met hopen*: in grote hoeveelheden.

[naar Hooff]

*

- Die onderwerp sich niet dat hy de minne dient:⁶³²
 Want hy en laet hem niet genoeghen, noch verleyen⁶³³
 Van soete lachjes, noch van al te bitter schreyen:
 635 Noch hy en wort niet min ghekoestert en ghevoet,⁶³⁵
 Van lijdsaemheynt in leet, als kloeckheynt van gemoet.
 Daer kan ick, daer kan ick, ghetuygenis of gheven,⁶³⁷
 Die 't selve heeft versocht met prijckel van mijn leven.⁶³⁸
 Ick die om het versoeck te volbrengen, van mijn
 640 Waerdighe hartselief, mijn Juffrou KATERYN,
 Veel wijder ben ghereyst als oyt de Sonne dede:⁶⁴¹
 Niet passend' op 't geluyd noch op de grimmigheden⁶⁴²
 Des bulderende wints, noch dulligheynt des zees,⁶⁴³
 Noch bosschen akelheyts, noch bergen steylheyts vrees.⁶⁴⁴
 645 En onder soo vele, soo veel bekommeringhen,⁶⁴⁵
 En wiss'linghs des ghevals verscheyde sware dinghen,⁶⁴⁶
 Heeft mijn ghedachten noyt soo wijt verstroyt gheweest,
 Of ick sach met eerbiet haer aenschijn inne gheest.
 Daer tusschen leyde my de min al sacht en leenich,⁶⁴⁹
 650 Van 't weste ARABYA, nae 't klippich of het steenich,⁶⁵⁰
 En van het steenighe ick op 't gheluckich klam,⁶⁵¹
 Daer ick de ved'ren van Gout en Purper bequam
 Vanden voghel Phenix: Daer toe van 't welrieckich⁶⁵³

*

650 steenich B steeuich

- 632 *Die onderwerp sich niet*: die stelle zich niet eraan bloot (?); SHH r. 676 heeft *die onderwinde sich niet* (die verstoute zich niet).
 633 *hy*: de Min; *genoeghen*: tevreden stellen; *verleyen*: overhalen.
 635 *Noch hy en wort enz.*: SHH r. 677-79 is hier iets duidelijker: *want hij wordt niet min gevoedt van cloeckmoedighejdt ende lijdsaemheidt als van lachen en schrejen*.
 637 *Daer kan ick, daer kan ick*: herhaling om nadruk te geven op *ick*, met een verschuiving van het algemene naar het persoonlijke (?).
 638 *'t selve*: d.w.z. de min te dienen; *prijckel*: perikel, gevaar.
 641 *wijder*: verder.
 642 *Niet passend' op*: mij niet bekommerend om.
 643 *dulligheynt*: woestheid.
 644 *Noch ... vrees*: noch (mij bekommerend om) vrees voor het huiveringwekkende van de bossen, noch (om die) voor de steilte der bergen.
 645 *soo vele, soo veel*: herhaald om nadruk te geven?
 646 *En wiss'linghs enz.*: En (zoveel) wisseling van uiteenlopende zware beproevingen door het lot.
 649 *leenich*: soepel (de woordkeus is merkwaardig na vs. 642-46).
 650 *'t weste Arabya*: West-Arabië*^{aant.}.
 651 *'t gheluckich*: Arabia felix. Zie de aantekening bij vs. 650.
 653 *den voghel Phenix*: mythische vogel*^{aant.}.

[naar Hoofft]

*

- En kostelijke hout, waer van s' haer kennent sieckich,⁶⁵⁴
 655 Een rustich vyer bestoockt op 't hooghste van het lant,⁶⁵⁵
 Daers in haer ouderdom tot pulpher in verbrant.⁶⁵⁶
 Welcke reliquien ick bespeurt heb en bevonde,⁶⁵⁷
 En met sorchvuldigheyt in deus sluyer gewonde.
 Maer waerom gafse mijn te halen gheen bevel?
 660 Van starren uyt de lucht, en kolen uyt den hel:⁶⁶⁰
 Op dat ick mocht aldaer soo boven als beneden,⁶⁶¹
 De naem hebben gheplant van haer uytstekenheden
 En mijn ghetrouwigheyt dien ick heb kunt ghedaen,⁶⁶³
 Int rijke van SABAE by menich INDIAEN.⁶⁶⁴
 665 Nu mach ick mijn verkleen en 't hart wat voedsel gheven,⁶⁶⁵
 En vinden dan daer nae de ziel daer ick in leve.⁶⁶⁶

Binnen.

+TWEEDE BEDRIJF, VIJFDE TONEEL.

⁺B 4 v⁰

EELHART, *Schyn-heylich*.

Jonghen blijft after ghy, ick sie SCHYNHEYLICH gints⁶⁶⁷
 Al lijelijck comen aen, hy mocht hem andersints,⁶⁶⁸
 Sprack ick hem niet alleen, wel desen handel schamen.⁶⁶⁹

- * 662 uytstekenheden A uytstekenheden. - na 666 TWEEDE A Eerste - VIJFDE A Seste - 667
Sierletter I over 9 regels - 668 lijelijck B lijelijck
 654 *haer kennent sieckich*: als ze weet dat ze ziek is (participiumconstr. bij *se bestoockt*).
 655 *rustich*: flink.
 656 *pulpher*: poeder, as.
 657 *bespeurt heb en bevonde*: opgemerkt en aangetroffen heb.
 660 *starren en kolen*: object van *halen* (vs. 659).
 661 *soo*: zowel.
 663 *kunt ghedaen*: bekend gemaakt.
 664 *Sabae*: Sjeba, het tegenwoordige Jemen; *Indiaen*: allerlei niet-blanke bewoners van
 buiten-europese gebieden werden 'Indianen' genoemd.
 665 *'t hart wat voedsel gheven*: wat moet scheppen.
 666 *de ziel daer ick in leve*: t.w. Katryn. Zie de aant. bij vs. 540.
 667 *Jonghen*: d.i. Eelharts knecht Snoep.
 668 *lijelijck*: zachtjes, langzaam.
 669 *desen handel*: nl. het betrokken worden bij koppelaarsactiviteiten.

[naar Hoofft]

- 670 Hy begint kennis van veers te rekenen en te ramen,⁶⁷⁰
 Met een gemaecte lach die hy mijn toont: O boef!
 Wiens schalckheyt ick vermerck, al eer dat ickse proef.⁶⁷²
 Maer dewijl hy my schijnt te kennen, en beneven⁶⁷³
 Soo groot ten huysen is van Heer ROMPSLOMP voorschreven,⁶⁷⁴
- 675 Wie weet of hyme niet eenighe hoop en brengt,
 Met lieflijckheydt van troost, gebalsemt en vermenght.
 Dit denck ick, mits ick thans mijn Joffrou IAQUEMYNE⁶⁷⁷
 So s' ande venster quam nae haer gewoont verschijne,⁶⁷⁸
 My toonde een sek'ren brief, soo 't scheen, na mijn vermoen,
- 680 Doch ick en wist niet wat sy daer mee wilde doen.

SCHYN-HEYLIGH

De liefde zy met u.

EELHART

My is lief u te groeten.

SCHYN-HEYLIGH

Dats naer der liefden aert.

EELHART

Mach liever my ontmoeten?⁶⁸²

- 670 *kennis ... te rekenen en te ramen*: te kijken of hij mij kent (?). Minder aannemelijk lijkt mij *kennis* als afstandsmaat (WNT VII, kolom 2177), hoewel deze bet. goed combineert met *rekenen en ramen*.
- 672 *shalckheyt*: doortraptheid; *proef*: ondervind.
- 673 *dewijl*: aangezien; *beneven*: bovendien.
- 674 *Soo groot...is*: zo hoog in achting staat.
- 677 *mits*: omdat; *mits ick*: in het zinsverband is *ick* overbodig en storend, misschien is het een fout voor *mits dat*; *thans*: zoëven.
- 678 *So*: toen.
- 682 *Mach liever my ontmoeten*: kan mij een aangenamer iemand ontmoeten? (retorische vraag, met impliciet negatief antwoord).

[naar Hoofd]

SCHYN-HEYLIGH

Daer de liefde is, is de vervullingh der Wet.⁶⁸³

EELHART

Ick wilde dat ick het bewijsen kon soo net.⁶⁸⁴

SCHYN-HEYLIGH

685 Ick nader liefden aert gheloof de goede saken.⁶⁸⁵

EELHART

Ick heb altijd verlanght om kennisse te maken.

SCHYN-HEYLIGH

En ick beweecht door de ghenegentheyt van u
Te troosten, stel mijn ziel in groot perijckel nu:
Want wat het lijf belanght dat gaeter noch mee henen.⁶⁸⁹

EELHART

690 Mijn Heer, en al mijn troost, van blijtschap moet ick weenen.

SCHYN-HEYLIGH

Ick ben een aerd-wormpje van armer qualiteyt,
Maer een groot meester inde liefde.

EELHART

Wel gheseyt.

683 *Daer de liefde is, is de vervullingh der Wet:* vgl. Rom. 13: 8-10.

684 *bewijsen:* laten zien.

685 *nader liefden aert:* volgens de aard van de liefde.

689 *Want wat het lijf enz.:* wat het lichaam betreft, dat kan er nog mee door.

[naar Hoofd]

*

SCHYN-HEYLIGH

Een yegelijck weet schier van al de jongh ghesellen,
 Wat Joncker RIEWERT goets van myn weet te vertellen:
 695 En ghy oock denck ick wel?

EELHART

Jae Heer.

SCHYN-HEYLIGH

Sijn dochters zijn
 Oock na de liefde aert, de kindertjes van mijn,
 Waer door vrou IAQUEMYN tot die liefd is gheneghen,
 Die wreede Leeuwen fel kan toomen en bewegen,⁶⁹⁸
 Ick laet staen de maechdekens: voorwaer
 700 In goeder conscienty ick ben begaen met haer.⁷⁰⁰

EELHART

O Vader!

SCHYN-HEYLIGH

Ick gheparst van d'ondraechgelijcke pijnen,⁷⁰¹
 Die haer daghelijcks doen als sneeuw op 't velt verdwijnen,
 †Die kom van harenthalf u brenghen desen brief.⁷⁰³

†C 1 r°

EELHART

O gheluckighe EELHART! O weerdighe lief!

* 698 toomen B toonen
 698 *fel*: achtergeplaatst bijv. nw.
 700 *in goeder conscienty*: in gemoede.
 701 *gheparst van*: gedreven, genoopt door.
 703 *van harenthalf*: uit haar naam.

[naar Hoofd]

*

SCHYN-HEYLIGH

705 Het hartseer dat ick sach an haer met een wanhaghen,⁷⁰⁵
Heeft my hier toe ghebracht, om desen u te draghen.

EELHART

Leefter gheluckigher man als ick? Ach ick blaeck!⁷⁰⁷

SCHYN-HEYLIGH

In conscienty, EELHART, so is het om die saeck.⁷⁰⁸

EELHART

Desen Rinck schenck ick u tot teken datmen vrouwe,
710 En ick insonderheyt, in u seer ben ghehouwe.⁷¹⁰

SCHYN-HEYLIGH

't Geen ghy uyt liefden gheeft, neem ick uyt liefden aen.

EELHART

't Is goet dat ick niet voort met mijn brief ben ghegaen.

SCHYN-HEYLIGH

Ick laet u jongelingh inde liefde des Heeren:
Als mijn even naesten mijn hulp sal begeeren,
715 En sal ick nimmermeer nae laten kunnen niet,⁷¹⁵
De wercke der liefde te oeffenen so ghy siet.⁷¹⁶

* 712 voort B voor

705 *met een wanhaghen*: met ontstemming.

707 *ick blaeck*: ik gloei, brand.

708 *In conscienty*: in gemoede; *so is het om die saeck*: zo is het om (wegens) die zaak (dat ik dit doe).

710 *in u seer ben ghehouwe*: zeer aan u verplicht ben.

715 *nimmermeer nae laten kunnen niet*: nooit kunnen nalaten.

716 *wercke*: werken; *te oeffenen*: in praktijk te brengen.

[naar Hoofd]

*

EELHART

Maer Heerom gheeft myn doch bescheyt een weynich breeder.⁷¹⁷

SCHYN-HEYLIGH

Inder liefden EELHART ick spreek u noch wel weder.

Schyn-heylich binnen, Eelhart blijft staen.

TWEEDE BEDRIJF, SESTE TONEEL.

EELHART

- Nu set ick aen een sijdt, waer toe dat haer begheeft⁷¹⁹
 720 Een jongh verliefde vrouw die nae haer lusten leeft:
 En ick slaa over noch hoe dat soo een SCHYNHEYLICH
 Hem by de vroutjes maeckt alsoo bekend en veylich.⁷²²
 Sulcks dat sy lieden hem, door sijn gheveynsde praet,
 Ghebruycken en nemen tot haren nausten raet.⁷²⁴
 725 Nu wil ick desen brief met aendacht eens gaen lesen:
 Maer sal ick wel soo stout of soo vermetel wesen,
 Dat eer ickse opbreeck, ick eerst niet en beken
 Dat ick onwaardich van haer te lesen ben?
 De minnelijcke kracht doet mijn ingewant beven.
 730 Maer wat seyt het opschrift doch? Desen sy ghegeven
 Inden Hemel, in handen van mijn Engel soet.
 Nu van binnen: O overgheven goetheyt goet!⁷³²
 O mijn wat schoonder hant! wat letters! O wat schrijven!
 Gheen Plaet-snijder en mach 't graef-yser soo niet drijven,⁷³⁴
 735 Al waer dat hem 't gheval in alles mede viel.⁷³⁵

* na 718 SESTE A sevende - 719 Sierletter N over 9 regels

717 *bescheyt*: bericht.

719 *Nu set ick aen een sijdt*: nu laat ik buiten beschouwing.

722 *veylich*: vertrouwd.

724 *nausten raet*: meest intieme raadsman.

732 *overgheven*: toegewijde.

734 *Plaet-snijder*: graveur; *graef-yser*: graveerstift.

735 *'t gheval*: het geluk.

[naar Hooff]

*

O harte van mijn hart! O ziele van mijn ziel:⁷³⁶⁺Al het gheluck dat ghy een ander kond aanbieden,⁷³⁷En wat ick wenschen kan dat sy met uwer lieden.⁷³⁸+C 1 v⁰Wat soeter wonden ach! O troost van mijn ghemoet!⁷³⁹740 Ist beter medecijn die de sieckte verhoet,⁷⁴⁰

Als diese wel gheneest, So heb ick voorghekomen,

De cranckheyt die misschien sou hebben wech genomen

My vander aerden af, met u te senden dees.⁷⁴³(Ick moet schreyen, ick moet, ist dat ick verder lees.)⁷⁴⁴745 Maer na de heusheyt en de goddelijcke reden,⁷⁴⁵

In u te boven gaet, al u uytmuntentheden,

Soo hoop ick niet alleen, maer ben versekert dat

Ghy de doot niet en soeckt voor my die u aenbat,⁷⁴⁸Bidt, en noch bidden sal, ghelijck ick ben ghehouwen.⁷⁴⁹750 Dees is meer een goddin als sterffelijcke vrouwe.⁷⁵⁰

Al hoe wel dat de doot my 't leven soude zijn,

Als ick maer sterven mocht de uwe, niet de mijn.

Wat hart en soude niet ontroeren door die woorden,

Ick lees gheen reghel meer, want seker ick behoorden

755 Soo veel gheluckx alhier ter werelt siet⁷⁵⁵

Niet te ontfanghen, als ick heden nu gheniet.

Waerlijck ick droech tot noch mijn na de juyste mate,⁷⁵⁷

Die de bescheydenheyt en matigheyt toe late,

- * 740 sieckte A siecke (SHH 785: sieckte) - 744 (Ick moet B (Ick met - 746 uytmuntentheden, A uytmuntentheden. - 748 aenbat B bat
- 736 *O harte* enz.: hier begint de brief van Iaquemyn, die de verzen 736-38, 740-43, 745-49 en 751-52 beslaat.
- 737 *kond*: zou kunnen.
- 738 *met uwer lieden*: met u.
- 739 *Wat soeter wonden*: interruptie van Eelhart: wat een aangename (liefdes) wonden (ontvang ik)*^{aant.}.
- 740 *Ist beter medecijn* enz.: als het een betere arts is die de ziekte voorkomt dan die ze geneest.
- 743 *met u te senden dees*: sluit aan bij *voorghekomen* (vs. 741).
- 744 *ist dat*: indien.
- 745 *na*: omdat; *heusheyt*: vriendelijkheid, welwillendheid.
- 748 *soeckt*: wenst.
- 749 *ghehouwen*: verplicht (t.w. op grond van uw kwaliteiten).
- 750 *Dees is* enz.: tussengevoegde overweging van Eelhart.
- 755 *siet*: overbodig tussenvoegsel terwille van het rijm.
- 757 *ick droech...mijn*: ik droeg me.

[naar Hoofft]

*

- Een eerlijck jonghelingh, maer ick laet nu voortaan⁷⁵⁹
 760 Mijn selven alsoo veel als die ghene voorstaen,
 Die van het mild gheluck zijn gunstich toe ghedaen.

Binnen.

TWEEDE BEDRIJF, SEVENDE TOONEEL.

DACH-DIEF, *Quistyt.*

Den Baes is werentelijck een nuwelijcken haen.⁷⁶²
 Maer 't is langer geen huys te houden mette basin,
 Ick loof niet of dat wijf dat het de duyvel in.⁷⁶⁴

QUISTYT

- 765 De popelensy op haer lijf.

DACH-DIEF

- Daer zijn in huys geen hockels noch hoecken,⁷⁶⁵
 Of sy selse een hielen dach door-snoffelen en door soecken.
 Sy snuyft het al deur, het sy kamers, in keucken, in kelder, in bottelerij,⁷⁶⁷
 Ien mensch mach niet een hoens-boutje, of een pijntje wijns steken aen een zy,⁷⁶⁸
 Of sy isser strax achter. Op straet en mach haer niemant komen te moet,⁷⁶⁹
 770 Diese niet stil doet staen, of die sy niet en groet.
 Isset een soldaet, of een snoes-haen, of een vegher,⁷⁷¹

* na 761 SEVENDE A achtste - 762 Sierletter D over 9 regels, EN in romein kap. - 764 of B af - 766 door-snoffelen B door-snoeffelen

759 *Een eerlijck jonghelingh*: meewerkend voorwerp bij toelaten (vs. 758); *eerlijck*: rechtschapen; *ick laet nu...toe ghedaen*: ik zal nu voortaan een even hoge dunk van mijzelf hebben als diegenen, wie het milde geluk gunstig gezind is*^{aant.}.

762 *werentelijck*: werkelijk; *een nuwelijcken haen*: een zonderlinge kerel.

764 *Ick loof niet of*: ik geloof zeker dat.

765 *popelensy*: vallende ziekte; *hockels*: (verborgen) hoekjes.

767 *bottelerij*: provisiekamer.

768 *pijntje*: pintje; *steken aen een zy*: opzij leggen, nl. voor zichzelf, dus stiekem willen stelen.

769 *strax*: meteen.

771 *snoes-haen*: opschepper die zich krijgshaftig voordoet; *vegher*: vechtersbaas.

[naar Hooff]

*

Die vraegtse na wat nuws vande krijgh of van 't legher.

[†]En ist een jongetje dat puntich is en beknopt,⁷⁷³

Soo roeptse wat heb ick jou wel duytsjes uyt jou billetjes eklopt.⁷⁷⁴

[†]C 2 r⁰

775 En ist een meysje dat na haer blicckster sal gaen na buyte,⁷⁷⁵

Daer hebjet, jou moer en ick, Heer dat ware sulcke kornuyte:

Wat het jou vaer en Petemoey wel eslooft,⁷⁷⁷

En sietse yemant met een sier bien, of een doeck om 't hooft,⁷⁷⁸

Daer weetse meer als M^r. IAN SMEERTENBORST van Delft te seggen:⁷⁷⁹

780 Dit seljer op schraepen, en dit en dat, en dat en dit suljer op leggen.⁷⁸⁰

Al de luy geeftse voor de koorts koeck, briefjes en raed,⁷⁸¹

En wiese niet ghebruyckt daer tegens blijftse byster quaed.

Sy wijst de Boeren hoe sy haer landen sullen mesten en toemaken.⁷⁸³

En de Snyder hoe hy 't profijtelijckst sal over leggen met het laken.⁷⁸⁴

785 Den Apteker en de kruyenir, hoe dat sy sullen stampen haer kruyt,⁷⁸⁵

En hoe zijt uyt de vysel met een hase-poot sullen vegen uyt.

Sy leert de vrijsters by wat waer-segghers dat sy haer sullen laten koppen,⁷⁸⁷

En wat voor linnen, vlas, of kaerssen sy haer inde hangt moeten stoppen.

Sy leert de Weduwen bidden voor haer afgestorven man,

790 En met wat abelheyt sy weer een ander moet halen an.⁷⁹⁰

Sy leert de oude totebellen haer backessen met blancketsel strijcken,

Op datse voor de vrijers ende Wevenaers wat schoonder souwen lijcken.⁷⁹²

Sy leert de melaetscheyt, de kancker, en de pocken, hoe

Datse de luy sullen eten tot het vleys vande geest toe.⁷⁹⁴

* 776 ware B waer - 793 kancker B krancker

773 *puntich*: netjes; *beknopt*: keurig.

774 *duytjes uyt jou billetjes eklopt*: voor je billen gegeven (?)^{*aant.}.

775 *blieckster*: bleekster; blekerijen vond men buiten de steden.

777 *eslooft*: gesloofd, gezwoged.

778 *sier bien*: zeer been.

779 *Mr. Ian Smeertenborst van Delft*: komische bijnaam voor een heelmeester^{*aant.}.

780 *Dit seljer op schraepen*: voor sommige genees-middelen werden fijngeschraapte stoffen (zoals krijt) gebruikt. Zie WNT XIV, kolom 1003 i.v. *schrappen*.

781 *koeck*: tabletten (?)^{*aant.}; *briefjes*: recepten.

783 *toemaken*: bewerken.

784 *Snyder*: kleermaker; *over leggen*: economisch te werk gaan.

785 *kruyenir*: drogist.

787 *koppen*: bloed aftappen om daaruit de waarheid, speciaal in liefdeszaken, af te leiden.

790 *abelheyt*: handigheid, kunstjes.

792 *Wevenaers*: weduwnaars.

794 *eten*: uitteren.

[naar Hoofd]

*

QUISTYT

795 Al dese goetdunckentheynt komt haer door den ouwen,⁷⁹⁵
Die al haer malligheyt niet in toom heeft gehouwen.

DACH-DIEF

Wie seyde daer tegens?

QUISTYT

So neuswijs als die besuckte maloot is,⁷⁹⁷
Sy is soo brood-droncken, datse self niet weet hoese wil, so mal alsse groot is.⁷⁹⁸

DACH-DIEF

De Baes is oock geck.

QUISTYT

Quaet mal is hy, dats 'tquaetst van al.⁷⁹⁹

DACH-DIEF

800 Holla dat schut ick speciael, 't is beter quaet als mal.⁸⁰⁰

QUISTYT

Hy ist waerachtich alle bey. Maer wat raed DACH-DIEF om excusus?⁸⁰¹

* 797 seyde B seyde

795 *goetdunckentheynt*: eigenwaan.

797 *besuckte*: ellendige, duivelse.

798 *brood-droncken*: overmoedig.

799 *Quaet mal*: gezien de reactie in vs. 800 zal de nadruk op *quaet* liggen; SHH r. 836 heeft *Quaed is hij*.

800 *dat schut ick*: dat spreek ik tegen; 't is beter quaet als mal.* *aant*.

801 *wat raed ... om excusus*: welk middel is er voor een excuus (nl. voor het te lang wegblijven).

[naar Hoofd]

*

DACH-DIEFWisten wy soo goe raed om geld, ick hiel u met niet een kruys vry.⁸⁰²**QUISTYT**Wat docht u van die kalkoenen, en van dat paer⁸⁰³
Kapoenen, he?**DACH-DIEF**Sy waren lydich en schrickelijck swaer.⁸⁰⁴**QUISTYT**

805 Wast goe koop?

DACH-DIEFHallif te geef: nu gheef ickje te raden,
Hoe soumense best smaken duncktje, gesoden of gebraden?⁸⁰⁶**QUISTYT**Ick souse laten stoven, had ickse, met cyter en lamoen,⁸⁰⁷
En voort wou icker wijn, suycker, kaneel, en foly daer by doen.⁸⁰⁸
O dats een sop voor den Graef!⁸⁰⁹

- * 804 Kapoenen B Lapoenen - 805 ickje te raden B ickje raden - 806 duncktje B dunckje
- 802 *Wisten wy* enz.: wisten wij even goed raad om geld (te krijgen), dan hield ik je met niemendal vrij; m.a.w. hij weet geen raad daartoe; *niet een kruys*, of *geen kruis* bet. 'geen geld', en vandaar 'niet het geringste, niemendal'.
- 803 *kalkoenen*: Dach-dief en Quistyt zijn kennelijk niet slechts op de vismarkt (zie vs. 446) geweest; *Kapoenen*: gesneden hanen.
- 804 *lydich*: enorm (bijwoord).
- 806 *smaken*: nuttigen, laten smaken; *gesoden*: gekookt.
- 807 *met cyter en lamoen*: met citroen (*citrus medisa* en de minder zure *citrus limonum*?).
- 808 *foly*: foelie.
- 809 *sop*: gerecht met in veel nat gestoofd vlees of ook groenten; *voor den Graef*: bepaling om de voortreffelijkheid van het gerecht aan te geven.

[naar Hoofd]

*

DACH-DIEFEn ick souse borduren⁸⁰⁹

- 810 Met kruynagels, abrekokes, en andere confituren,⁸¹⁰
 En dan aen 't spit gesteken met butter wel ghedroopt,
 My dunckt dat icker een jeugt aen eet, siet hoe my 't quijl ontloopt.⁸¹²

DACH-DIEF

Vermaledijt moet hy wesen, die goet heeft en geen hart,
 Die 't selfde niet ghebruyckt, en dat bewaert met smart.⁸¹⁴

QUISTYT

- 815 In huys maer een Hondts-backes voor, en d'ooren dicht.

DACH-DIEFGans sacker sinnen.⁸¹⁵O bloed! daer is de scheuck, loopt QUIST-GOET alje best na binnen.⁸¹⁶**+TWEDE BEDRIJF, ACHTSTE TOONEEL.**+C 2 v⁰**MARRY ROMPSLOMPS, *Slockspeck*.**

Die huyshouwen wil, die moet selfs by de back⁸¹⁷
 En over al by zijn. Ick leef soo niet op mijn ghemack

* na 816 ACHTSTE A negende - 817 Sierletter D over 4 regels, IE in fractuur kap.
 809 *borduren*: besteken, bezetten.
 810 *abrekokes*: abrikozen.
 812 *dat icker een jeugt aen eet*: dat ik erdoor verjongd word.
 814 *'t selfde*: dit (het goed).
 815 *Hondts-backes*: een norske, of een uitgestreken gelaatsuitdrukking(?)*^{aant.}; *Gans sacker sinnen*: bastaardvloek, uit Gods sacramenten (?).
 816 *scheuck*: slet, wijf; *Quist-goet*: sic, ook in vs. 440 en 842.
 817 *de back*: de plaats waar het eten wordt opgeschept, of mogelijk de regenbak*^{aant.}.

[naar Hooff]

*

- Als dat hanghdeloose volck, dat wel lastigh konen spreken,⁸¹⁹
 820 Doet dit of dat, en selfs sy niet een hanght in 't kouwe water steken.⁸²⁰
 Die een heele tijt voor de tralij sitten, of op 't plancier,⁸²¹
 En bewaren so de straet. Die van daer met groot ghetier⁸²²
 De arme dienst-boden versnauwen en versnercken.⁸²³
 Wat noch prijs ick mijn selfs, ick ben niet vervaert voor wercken,⁸²⁴
 825 Ick slae self hand aen 't werck, en steeck self hand uyt de mou,
 So 'er de vrou niet na en sach, wanneer oft vleysch over raken sou?⁸²⁶
 Wanneer de saal gheveecht? wie sou de bedde maken?
 En alle dingh op sijn stel, neen kijns, ick beschick mijn eygen saken.⁸²⁸
 Daer heb ick self de vrienden tegen tavond wesen noon,⁸²⁹
 830 Ick doese allegaer even vol, even, dat deelt schoon,⁸³⁰
 Ick maak geen leep oogh: wat wasser lest een spul eermen 't brocht te recht,⁸³¹
 Om dat Moeytje AALTJE, maer ghebeden was door de knecht.⁸³²
 Siet het was Nuffje nichts schult, 't scheen in geen vaten te koelen,⁸³³
 Sy mochter selfs egaen hebben tot onse AALTJE boelen.⁸³⁴
 835 De luy wetent niet over te leggen, het schicken ist al⁸³⁵
 Segh ick teughen ons volck, sonder dat ist niemendal:
 Ick heb daer sucken huys vol dochters te vryen,

- * 819 konen B konnen - 826 vleysch B vleysche
 819 *hanghdeloose*: SHH r. 865 heeft *dien de handen tot den elleboogh af zijn*, d.w.z. die de handen niet uit de mouwen willen steken, die lui zijn; *lastigh*: op een hinderlijke, vermoeiende manier; *konen*: kunnen; ofschoon het betr. vnw. *dat* het onderwerp is, wordt toch het ww. in de meervoudsvorm gebruikt, omdat *volck* een grote hoeveelheid aanduidt.
 820 *niet een hanght in 't kouwe water steken*: (uitdr.) geen onaangenaam werk doen; ook in *Symen s.S.* vs. 491.
 821 *voor de tralij*: voor het getraliede venster; *plancier*: houten vlonder op de vloer voor het raam in het voorhuis.
 822 *bewaren*: toezicht houden op.
 823 *versnauwen en versnercken*: afsnauwen.
 824 *vervaert*: bang.
 826 *over*: boven (het vuur).
 828 *kijns*: kind.
 829 *vrienden*: verwanten; *noon*: uitnodigen.
 830 *Ick doese allegaer even vol*: ik behandel ze allen op gelijke voet; *even, dat deelt schoon*: deze uitdr. niet in WNT i.v. *even* en Stoett, *Ned. Spreekw.* Harrebomeé III, blz. 15 i.v. *deelen* heeft wel 'Elk wat, deelt het schoonst'.
 831 *Ick maak geen leep oogh*: ik maak geen schele ogen, ik maak niemand afgunstig.
 832 *Moeytje*: tante; *ghebeden*: gevraagd.
 833 *Nuffje nichts schult*: de schuld van nicht Wijsneus; 't: d.w.z. de boosheid van Aaltje.
 834 *tot onse Aaltje boelen*: naar ons Aaltje-lief.
 835 *over te leggen*: met overleg te regelen; *het schicken ist al*: alles hangt er van af hoe men het weet te regelen.

[naar Hoofft]

Elck is quickser as ander, had ick het niet konen vlyen⁸³⁸
 Hoe sou ickt ghemaect hebben? SLOCKSPECK, waer zydy bloed?⁸³⁹

SLOCKSPECK

840 Och Juffrou datje tuys komt dat is heel goed,
 Het heerschap is soo boos, o bloed, hy het soo gekeven,
 Om dat QUIST-GOET en DACH-DIEF soo langh zijn uytgebleven,⁸⁴²
 Sy komen daer effen eerst in, mijn meester gaet daer effen uyt.⁸⁴³

MARRY

845 Wat rabauwen zijn dat? ick salt haer verleeren wat dat beduyt,⁸⁴⁴
 't Is wel ses uren geleen dat sy lien met my gingen
 Op de vis-marckt, inde hal, en voort om andere dingen.⁸⁴⁶
 Maer soo ick nergens sach mijn gadingh wel van pas,
 Soo sond ick haer na huys so ras my mog'lijck was.

SLOCKSPECK

Juffrou ALYT vreest dat haer juweelen zijn genomen.

MARRY

850 Wel zijne niet thuyt?

SLOCKSPECK

Sy zijn noch niet te voorschijn ghekomen

MARRY

Daer speelt de nicker mee.⁸⁵¹

838 *Elck is quickser as ander*: de één is nog levenslustiger, vuriger dan de ander; *vlyen*: regelen, schikken.

839 *waer zydy bloed?*: waar ben je, kerel?

842 *Quist-goet*: sic, ook in vs. 440 en 816.

843 *daer effen eerst in*: zoëven pas thuis; *daer effen uyt*: nu juist uit.

844 *wat dat beduyt*: wat heeft dat te betekenen.

846 *de hal*: de vleeshal.

851 *nicker*: duivel.

[naar Hoofd]

*

SLOCKSPECK

Ick denck dat mijn Heer daerom is gegaen.

MARRYIck gaf s' hem over langh. Doet de deur toe van stonden aen.⁸⁵²**+TWEEDE BEDRIJF, NEGENDE TOONEEL.**+C 3 r°**LUBBERTLUBBERT: DEZE NAAM WORDT VAAK GEBRUIKT MET BET. SUKKEL, SUFFERD.**

Die weet wat blijdschap is, dat ben ick, sou ick meenen,

Want doen ick op sagh gaen de roock vande schorsteenen

855 Van den Haagh, ick docht te schreyen van vreught mijn lest,⁸⁵⁵

'T is soo het spreek-woord seyde, 't is al oost, west, t' huys best,

Soo ick mijn leven weer trek op so vreemde tochten,⁸⁵⁷So wild' ick datse my de kaack tot welkomst brochten,⁸⁵⁸Wanneer ick wederkeer: Ick hebt geavontuurt,⁸⁵⁹860 En mijn dol-koppigheyt rechtvaerdigh wel besuurt.⁸⁶⁰Maer! is dat door de straet van Magellanes varen,⁸⁶¹

Het sal my heughen wel al leefd' ick duysent jaren.

Gants lijden, niemant weet, en ick had niet geloofd,⁸⁶³Wat het waernemen is van yemant anders hoeft,⁸⁶⁴865 Als die het heeft besocht, dat ben ick over-ghecomen,⁸⁶⁵

* na 852 NEGENDE A thiende - 853 Sierletter D over 9 regels - 856 spreek-woord B spreekt-woord

852 *over langh*: al een tijd geleden; *van stonden aen*: onmiddellijk.855 *mijn lest*: mijn laatste traan.857 *mijn leven*: van mijn leven.858 *So wild'ick enz.*: dan mogen ze mij verwelkomen als een misdadiger; *kaack*: plaats waar misdadigers werden te pronk gesteld en gestraft.859 *Ick hebt geavontuurt*: ik heb het gewaagd (nl op vreemde tochten te trekken).860 *rechtvaerdigh*: terecht.861 *Magellanes*: zie de aant. bij vs. 182.863 *Gants lijden*: bastaardvloek.864 *het waernemen van yemants anders hoeft*: naar het pijpen van iemand anders dansen (ook in Symen s.S. vs. 224).865 *besocht*: geprobeerd; *over-ghecomen*: te boven gekomen.

[naar Hooff]

*

Word ick maer in genaed' nu weder aenghenomen
Van mijn Schoonvaer en moer, en van ALYT mijn Vrouw:
Soo weet ick van gheen Heer als van den Keyser trouw.⁸⁶⁸

TWEEDE BEDRIJF, THIENDE TOONEEL.

WYBRANT, *Katryn*.

- 870 Noch vind ick het voor best by mijn meestres te keeren,⁸⁶⁹
En comen onbekend in dese mijn reys-kleeren:
Op dat ick so haer hert beproeve metter daet;
Maer is sy 't niet die daer nu aende deure staet?
Och jae! sy ist, sy ist, ick voelt aen het ontfoncken,
En lieflijck stralen van haer lodderlijcke loncken.⁸⁷⁴
875 Och ick die wel eer sagh veel wilde monsters quaet,
Ben noyt verandert noch van verruw noch ghelaet,⁸⁷⁶
Wat verschiet ickse nu om 't by zijn van mijn waerde,
Van mijn alderliefste en grootste goet op aerden.
Goeden dagh me Juffrou.

KATRYN

- 880 Goeden dagh vriend, mijn heer
Wat Soeckje, wat vraeghje, of wat is u begeer?

WYBRANT

Ick soeck Juffrou CATRYN, dien ick nu cus de handen,
En brengh u een boodschap uyt verre vreemde landen.

* 867 Schoonvaer B Schoou vaer - na 868 THIENDE A elfde - 869 *Sierletter N over 4 regels* -
870 comen B connen - 875 sagh B sal - 882 verre vreemde landen B verre landen
868 *Soo weet ick* enz.: dan stoor ik me nergens aan*^{aanl.}.
869 *meestres*: geliefde.
874 *lodderlijcke loncken*: aanminnige blikken.
876 *noch van verruw noch ghelaet*: van gelaatskleur (hendiadys).

[naar Hoofd]

*

KATRYN

Van waer is dan de komst?

WYBRANT

Wt Oost-Indien: maer

Ick heb om seker negotien op te doen aldaer

885 ⁺Aen 't vaste land geweest een wijl, en daer gevonden,
WYBRANT van WYDERMEER, die oock ter selver stonden

Aldaer gestorven is: Die in doods noode my
Ghebeden heeft, dat ick aen u dit pacxken sy

890 Bestellen wilde doch, 't welck hy van my begeerde,
Soo veer ick immermeer in Holland wederkeerde.⁸⁹⁰

⁺C 3 v°

KATRYN

Is hy dan dood? van wat sieckt' is hy overle'en?

WYBRANT

Maer komend' in Arabien ter plaets en ste'en,

Daer den Voghel Phoenix was besigh om te stoken

Een hoogh en costlijck vier, van uytgenomer roken,⁸⁹⁴

895 Daer hy hem selven heel tot asschen in verbrand:

En so WYBRANT te na hem by het altaer vand,⁸⁹⁶

En mits hy meestendeel oock niet dan hitte was,⁸⁹⁷

Ontstack hy aen dat vuyr en brande voorts tot as,

Die ick in dit packet, als oock sommige Veeren

900 Van den selven Voghel, u come nu vereeren:⁹⁰⁰

En gelijk uyt sijn asch den dooden Phoenix rijst,

* 890 immermeer B nimmermeer - 898 ontstack B ontstaect

890 *Soo veer ick immermeer*: indien ik ooit.

894 *van uytgenomer roken*: uitnemend van. geur.

896 *En so Wybrant enz.*: en omdat W. zich te dicht bij het altaar bevond.

897 *mits*: doordat; *niet dan hitte*: nl. van het liefdesvuur.

900 *vereeren*: aanbieden.

[naar Hooff]

So staet hy uyt sijn asch oock op so hy bewijst
Met de levende daet, die ghy hier siet voor oogen.

KATRYN

Sijt ghy WYBRAND?

WYBRANT

Ick ben 't en ben ick niet bedroghen.

KATRYN

905 En dit de Vederen?

WYBRANT

Dit zijnse, rood en blauw.
Me Juffrou wat is dit? maer waerom word ghy flauw?
Ist u leed dat ick leef?

KATRYN

Neent: maer dat ick niet sterve.⁹⁰⁷

WYBRANT

O verloren reyse! o vergheefs ydel swerven!

KATRYN

Sijt niet beducht, ick ben veel liever lijveloos⁹⁰⁹
910 Te werden, als te zijn hier trouweloos altoos:
Ick hoor daer een getier, vader en moeder kijven,
Gaet ghy naer huys ick sal gheen half uyr van u blijven.

907 *Neent ... sterve*: nee, maar (het doet me leed) dat ik niet sterf.

909 *lijveloos*: zonder leven, dood.

[naar Hoofd]

*

WYBRANT

Ick ducht dat my hoop en 't loon van mijn dienst noch wel⁹¹³

Mocht komen uyt helaes, op een droevigh treurspel:

915 Wat reden souden doch my dit gheloof beletten,⁹¹⁵

T'wijl sy niet in mijn dood maer leven haer ontsette.⁹¹⁶

TWEEDE BEDRIJF, ELFDE TOONEEL.

RIEUWERT, *Marry, Quistyt, Dach-dief.*

Weetje waerom ick soo langh stond of ick stom was, Juffrouw?

Maer om dat mijn krop soo vol was, dat het daer niet teffens uyt en wouw,

En so de wegh stopte, ghelijck als men praet,⁹¹⁹

920 Dat het met de nauw-halsde kannen gaet,

Maer ick hoor dus te varen, om dat ick so geck was by vlagen,⁹²¹

⁺Dat ick jou mal-om-'t hoeft de broeck het dragen.⁹²²

⁺C 4 r°

MARRY

Schoon bescheyd.⁹²³

RIEUWERT

Waer nam ick u af⁹²³

De Parlen, en de Keten? waer wast dat ghyse my gaf?

* 913 my hoop B myn hoop - 914 uyt B nyt - na 916 ELFDE A twaelfde - 917 *Sierletter W over 4 regels*

913 *my*: mijn.

915 *Wat reden*: welke argumenten.

916 *T'wijl*: aangezien; *in*: om; *ontsette*: ontstelde.

919 *als men praet* is wat ongelukkig ingevoegd in de vergelijking; vgl. SHH r. 984-86: *en soo den wegh stopte, gelijk het met de nauhalsde kannen gaet.*

921 *dus te varen*: zo op te treden.

922 *mal-om-'t hoeft*: zottin (als scheldwoord ook in *Moortje* vs. 2205).

923 *Schoon bescheyd*: een mooie verklaring.

923 *nam ick u af*: heb ik van u aangenomen, kreeg ik van u.

[naar Hoofd]

MARRY

925 Op straet, ten by wesen van beyde dese knechten.⁹²⁵

RIEUWERT

O elementen MARRY, hoe sel ickje noch afrechten.⁹²⁶

DACH-DIEF

'T is also mijn Heer.

RIEUWERT

Swijghje cort, en alst nauwt⁹²⁷

Ghy lieghet door de halsen van al de werelt rabauwt.⁹²⁸

DACH-DIEF

Mijn Heer staet vry wat hem belieft te seggen of te laten.

MARRY

930 Denckt dat ghy een ander knecht by u hadt, daer ghy mee stond te praten.

RIEUWERT

De plaegh op u hals.⁹³¹

DACH-DIEF

Ghewisselijck 't is alsoo, op mijn trouw.

925 *ten by wesen*: in het bijzijn.

926 *elementen*: bastaardvloek, men vindt ook *gants* (Gods) *elementen*; *afrechten*: toetakelen.

927 *cort*: gauw; *alst nauwt*: lett. als het nijpt, als 't er op aan komt; hier: en om te zeggen waar het op aankomt: je liegt het...

928 *door de halsen van al de werelt*: 'door de hals liegen' is een vaste uitdr. voor grof of onbeschaamd liegen, hier, in navolging van Aretino, in overdreven vorm. Zie WNT V, kolom 1658-59.

931 *de plaegh*: de pest.

[naar Hoofd]

*

RIEUWERT

O Gauwedieven!

QUISTYT

Gedenckt mijn heer niet dat Juffrow⁹³²
Doen syse u gaf, dat ghy doen tegens ons luy seyden,
Dat wy onse Juffrou op de Visch-marckt soudén gheleyden.

RIEUWERT

935 O Schelmen!

MARRY

U hoeft is op de loop, houd daer, soo sal ickje belesen.⁹³⁵

RIEUWERT

Sijt ghy mijn wijf, ghy meught mijn quaden Engel wesen:
Mijn goed, mijn goed, mijn goed.

QUISTYT

Wie heeftet u ontnomen?

RIEUWERT

'T wijf, om datset met haer Larijsters sonder schromen⁹³⁸
Mocht verslampampen.

* 932 Gedenckt B Gedenck - 936 quaden B quade

932 *Gedenckt*: herinnert zich.

935 *houd daer*: pak aan, nl. tegelijk met een klap; *belesen*: de les leren.

938 *om datset*: opdat ze het; *Larijsters*: klets-kousen, roddelaarsters.

[naar Hoof]t]

MARRY

Wat blaf gy al, mienje al waers?

RIEUWERT

940 Ghy varcken, ghy sack, ghy panckt, ghy blay, ghy flaers.⁹⁴⁰

MARRY

Ghy onwetende raascop.

RIEUWERT

Selmen my dat spelen.⁹⁴¹

MARRY

Ghy droncken fun.

RIEUWERT

Bijtje? by gort sacramenten dat magh ick niet velen.⁹⁴²

QUISTYT

Al hoogh ghenoegh.

DACH-DIEF

Nou, vrou, vrou, doet het quaetste niet.

940 *panckt*: pand, iets waardevols, in ironische zin als scheldwoord gebruikt (zie *Moortje*, ed. Stoett, aant. bij vs. 1886); *blay* en *flaers*: komen voor als scheldwoorden voor vrouwen, met niet exact te bepalen betekenis (WNT II, kolom 2754 en III, kolom 4500).
Jo Daan vertaalt *flaers* als ‘kletswijf’ in *Symen s.S.* vs. 134

941 *spelen*: leveren.

942 *fun*: schelm, schurk. De woordgroep *droncke fun* ook in *Meulenaer* vs. 517; *by gort sacramenten*: bastaardvloek.

[naar Hoofd]

*

RIEUWERT

Och ick ben dood.

QUISTYT

Laet hem op.

MARRY

Ick ben een vrou met eeren, soo siet.⁹⁴⁴

RIEUWERT

945 Helptme, SLOCKSPECK, de Meer scheurt mijn aen flarden.⁹⁴⁵

Slockspeck comter by.

SLOCKSPECK

Staet op, staet op, wat schand, wat malligheyt is dit?

RIEUWERT

Help segh ick.

MARRY

Ick een slampamster?

RIEUWERT

Mijn armen zijn uyt 't lit,
En dit boose panght het my daertoe mijn goed bestolen.⁹⁴⁸

* 947 RIEUWERT *A persoonsaanduiding ontbreekt*
944 *laet hem op*: laat hem opstaan; *soo siet*: begrijp dat goed.
945 *Meer*: heks, feeks.
948 *panght*: scheldwoord, zie vs. 940.

[naar Hoofd]

*

SLOCKSPECK

Ey Juffrou.

MARRY

Wat baerje al? flus steeck ick het huys aen kolen.⁹⁴⁹

RIEUWERT

950 Mijn fijne Huysvrouw steelt mijn goed, en daarna bewijst sy
Met rabauwen, dat sy 't heeft gegeven noch aen my.

DACH-DIEF

O my, o my.

RIEUWERT

ghy eerloose stucke diefs.⁹⁵²

QUISTYT

Ick heb genogh.

RIEUWERT

Verscheuren wil ick dy.

SLOCKSPECK

Wegh in huys.

* 949 baerje B baertje - 953 Verscheuren B Verschuren

949 *Wat baerje*: wat raas je.

952 *stucke diefs*: stuk dief (vgl. vs. 95).

[naar Hoofd]

RIEUWERT

Ter spijt van dese sogh.⁹⁵³

SLOCKSPECK

Loopt, aller hasen moer, loopt: ay! Juffrouw gaet doch binnen.⁹⁵⁴

RIEUWERT

955 Gants elewillighe! krijgh ickje, ick selje levendigh verslinnen.⁹⁵⁵

953 *Ter spijt van dese sogh*: in weerwil van deze zeug (Marry).

954 *aller hasen moer*: als een ouwe haas, zo snel mogelijk.

955 *Gants elewillighe*: bastaardvloek (uit: Gods heilige wil); *ick selje levendigh verslinnen*: ik zal je levend verslinden.

+Derde bedrijf, eerste toneel.+ C 4 v⁰

[naar Hoofd]

*

KATRYN, in dienst-meyds cleeren.

- De doolwegh op de welck mijn geest nu is ghebracht,
 Door het schielijck weder-keeren onverwacht,
 Van WYBRAND WYDERMEER, is van sulcker naturen
 Dat ick mijn ghedachten niet eensjes en mach sturen
- 960 Op d' heymelijcke twist tusschen mijn vaer en moer,⁹⁶⁰
 Door welck ons heele huys nu is in rep en roer,
 Maer ick denck hoe ick best mijn opset aen sal legghen.
 Wat geef icker oock om wat mijn ouders sullen segghen,
 Of wat sy sullen doen, indien dat sy verstaen
- 965 Dat ick aldus ghecleed ben over straet gegaen.
 Ick was vol hoops, en had oock gaeren stracx ghestorven⁹⁶⁶
 Doen ick mijn Vryer sagh, die soo langh heeft ghesworven,
 Maer met de goede hoop my soo verquickten siet,⁹⁶⁸
 Soo kon ick aende gheest te geven, raken niet,⁹⁶⁹
- 970 Sulcx dat ick inder daet wel dubbeld ben ellendigh,
 Naer dien dat my de dood niet hebben wil uytwendigh,⁹⁷¹
 Nu ick het leven niet houden wil: maer ter spijt⁹⁷²
 Van leven en van dood, so sal ick nu ter tijt
 Al so veel scherp Fenijns gaen halen, en voort eten,⁹⁷⁴

- * 956 *Hoofdletter D in romein over 4 regels* - 969 aende B aenden
- 960 *heymelijcke*: ongelukkig gekozen woord (niet in SHH), gezien het voorafgaande toneel, tenzij het hier de oorspr. bet. 'huiselijke' heeft.
- 966 *vol hoops*: nl. ter plaatse te zullen sterven.
- 968 *met*: terwijl, doordat.
- 969 *Soo kon ick ... raken niet*: zo lukte het me niet.
- 971 *Naer dien dat*: omdat; *uytwendigh*: klaarblijkelijk (?).
- 972 *ter spijt Van*: in weerwil van.
- 974 *voort*: vervolgens.

[naar Hooff]

*

- 975 Dat my leven en dood in 't cort sal doen vergeten.⁹⁷⁵
 En op dat niemand van mijn aenslagh yet en weet,⁹⁷⁶
 Soo heb ick mijn terstont op dese wijs ghecleet,
 Vermits ick duchten dat d'Aptekers jonghens souwen⁹⁷⁸
 Het schadelijck fenijn my anders niet vertrouwen.
 980 Daer komt een man die my dient.

DERDE BEDRIJF, TWEDE TOONEEL.

D. LAMFERT LOSCOP, *Katryn*

- Wystme noch een reys, al segh ick het self, sulcken man als ick ben,⁹⁸¹
 Die de vremde crachten der kruyen, trots alle *Herbaristen*, op een prick ken,⁹⁸²
 Ick heb de *Herbaria*, de *Florilegia*, al segh ick het self, *totaliter* in mijn hoofd,⁹⁸³
Ibi est, al segh ick het self, daer sit het, daer com een reys een die 't daer uyt rooft.⁹⁸⁴
 985 Daerom, al segh ick het self, ofje schoon *ab occasu ad ortum* gaet,⁹⁸⁵
 Wijstme, al seg ick het self, noch een reys sulcken man als hier voor u staet.
 †Ick heb, al seg ick het self, *Galenum* en *Paracelsum* beyd doorcruyst,⁹⁸⁷
Et id circo, al segh ick het self, *teneo totam medicinam* in mijn vuyst,⁹⁸⁸

†D 1 r⁰

- * 981 *Sierletter W over 9 regels* - 982 *Herbaristen B Harbaristen* - 983 *totaliter B toraliter* -
 985 *ad ortum B adorum* - 986 sulcken B sucken
 975 *Dat*: dat het; *in 't cort*: snel.
 976 *aenslagh*: plan.
 978 *Vermits ick duchten*: omdat ik vreesde.
 981 *reys*: keer; *sulcken man als ick ben*: iemand als ik (met de implicatie dat zo iemand niet bestaat)*.aant.
 982 *trots*: zo goed als; *Herbaristen*: kruidkundigen.
 983 *Herbaria*: kruidenboeken, het beroemdste is het *Cruydtboeck* van Rembertus Dodonaeus (1554); *Florilegia*: bloemlezingen; woordspel met de letterlijke betekenis, of toespeling op de 'retorische kwaliteiten' van de arts, waarvoor citatenverzamelingen als het *Florilegium Magnum* van Jos. Langius dienst konden doen; *totaliter*: volledig.
 984 *Ibi est*: daar zit het; *daer com een reys een*: laat er maar eens één komen.
 985 *ab occasu ad ortum*: van het eind naar het begin; de normale formule is: *ab ortu ad occasum* (in het bijz. van de zon: van oost naar west).
 987 *Galenus* (130-200) was de beroemdste arts uit de Romeinse oudheid; *Paracelsus*: befaamd zestiende-eeuws medicus*.aant.; *doorcruyst*: doorvorst, geheel doorgenomen.
 988 *Et id circo*: en dat geheel en al (?). *Circo* is wellicht verlatijnt uit 'rondom', overal, helemaal; *teneo totam medicinam in mijn vuyst*: ik houd de hele geneeskunst in mijn vuist, ik beheers ze volledig.

[naar Hoofft]

*

- Al segh ick het self, laetse comen, al segh ick het self, wie dat willen,
 990 Al die Doctoren van Leuven met haer *Sophismata*, met haer grepen met haer grillen,⁹⁹⁰
Ego, al segh ick het self, *ad unum tarto omnes illos*.⁹⁹¹
 Ick achtse niet meer, al segh ick het selfs, als *Pedanten, Pueros, & pupillos*,⁹⁹²
 Ick ben *Philosophus, Physicus, Logicus, Ethicus, Physiognomicus*,⁹⁹³
 Al segh ick het selfs, ende dattet niet al te quacksalver-achtigh stont,⁹⁹⁴
 995 al segh ick het selfs, ick soude also wel yemant van den steen snijden⁹⁹⁵
 als de beste, al sout noch vijftigh boeren costen, al segh ick het selfs,
 ick verstaet my op de *alghemy*, sou ick segghen, de *Anatomy*, al segh⁹⁹⁷
 ick het selfs, trots alle de Doctoren van 't lant, ende alst met praten⁹⁹⁸
 te doen is, al segh ick het selfs, *tantum est meus facundia*, dat al segh⁹⁹⁹
 1000 ick het selfs, als ick op mijn revel-stoel com, ick verdwael schier *in*¹⁰⁰⁰
copiam verborum & rerum, ick selje daer op een stel op een sprongh
 met krijt of met cool gaen beschrijven een boom vande oorsprongh¹⁰⁰²
 vande Coortse, al segh ick het selfs, ende bereeckenen haer afcomst
 van lidt tot lidt, van aver tot aver, die is haer vaer, die haer beste-¹⁰⁰⁴
 1005 vaer, die haer over-bestevaer, die haer broer, die haer susterlingh,¹⁰⁰⁵
 al segh ick het selfs, die afters kijnt, en die eerste lidt, al segh ick het¹⁰⁰⁶

- * 991 *tarto B taro* - 993-1016 *in proza* - 996 al B Als - 997 *Anatomy A Anotemy* (SHH 1091 *anatomij*) 1000 *in copiam verborum & rerum A incopium verborum & reum* (vgl. SHH 1097) - 1005 over-bestevaer B over bestevaers
- 990 *van Leuven*: zie de aant. bij vs. 1009-10; *Sophismata*: spitsvondige redeneringen; in de traditionele medische opleiding namen disputaties een belangrijke plaats in; *grepen, grillen*: kunsten.
- 991 *Ego (...)* *ad unum tarto omnes illos*: ik daag ze allen tot de laatste man uit (*tarto* is potjeslatijn voor ndl. *tarten*).
- 992 *Pueros*: kinderen; *pupillos*: onmondige knapen.
- 993 *Physiognomicus*: gelaatkundige*^{aant.}.
- 994 *dattet*: indien het.
- 995 *van den steen snijden*: opereren om een (nier-) steen te verwijderen; maar ook: iemand beetnemen door hem te veel te laten betalen, hem snijden.
- 997 *alghemy*: alchemie*^{aant.}.
- 998 *trots*: zo goed als.
- 999 *tantum est meus facundia*: zo groot is mijn welbespraaktheid (Lamferts latijn is niet correct).
- 1000 *revel-stoel*: praatstoel (revelen = raaskallen); *in copiam verborum & rerum*: in een overvloed van woorden en zaken*^{aant.}.
- 1002 *cool*: houtskool; *boom*: stamboom.
- 1004 *van aver tot aver*: van geslacht op geslacht; *bestevaer*: grootvader.
- 1005 *susterlingh*: zusterskind.
- 1006 *afters kijnt*: achterneef of -nicht; *eerste lidt*: meest nabije verwanten in de opgaande of neergaande lijn, d.w.z. vanuit kinderen de ouders, vanuit ouders de kinderen; het gebruik op deze plaats in de opsomming dient mede om Lamfert belachelijk te maken.

[naar Hooff]

*

- selfs, jae datmen die coortse, Al segh ick het selfs, verdaghvaerde,
 door eenen pedel, al segh ick het selfs, om getuygenisse der waerheyt¹⁰⁰⁸
 te geven, al segh ick het selfs, ter *requisitie* van den *rector magni*-¹⁰⁰⁹
 1010 *ficus facultatis medici* van Leuven Doctor *Gratianus Grimbecq*, al segh¹⁰¹⁰
 ick het selfs, sy souden moeten bekennen ende belijden, niet anders,
 al segh ick het selfs, al gaefjer oock stroppelecoorde, al segh ick het¹⁰¹²
 selfs, als dat Doctor *Lamfertus Loscopius Amersfordensis Stichtius, Ultra*-¹⁰¹³
jectinus sulcken kennis heeft van haer afcomst, staet, qualiteyt, ge-¹⁰¹⁴
 1015 legentheyd, en stirredomstantien, datter, al segh ick het selfs, geen¹⁰¹⁵
 houwen aen en is, al segh ick het selfs.

KATRYN

- Ick dien hem niet te steuren in sijn Sermoen,¹⁰¹⁷
 De man maeckt sijn sinnen te bijster veel te doen,¹⁰¹⁸
 Siet dese Paracellisten zijn Aptekers en Doctoren¹⁰¹⁹
 1020 Van beydts.

- * 1007 het selfs B het sels - 1009 ter *requisitie* van den *rector magnificus facultatis medici* van Leuven Doctor *Gratianus Grimbecq* A ter *requisitie* van den rechter *manuetiquus facultatus medici* van leven Docter *Grasianus Grimbecq* (vgl. SHH 1112-4) - 1010 segh B segt - 1011 souden B sonden - 1012 stroppelecoorde A strippelecoorde (SHH 1117-8: stroppele coorde; zie WNT XVI, kolom 203-1013 *Amersfordensis Stichtius, Ultrajectinus* A *Amersfordius stichtus, utrajectius* (vgl. SHH 1120-21)
- 1008 *pedel*: bode van de universiteit.
- 1009 *ter requisitie van*: op vordering van (rechts-term, in het bijz. gebruikt met betrekking tot het oproepen van getuigen); *rector magnificus facultatis medici van Leuven*: rector magnificus van de medische faculteit van Leuven*^{aant.}.
- 1010 *Gratianus Grimbecq*: Gratiano is een traditionele naam voor de komische figuur van de dokter in de Italiaanse commedia dell'arte. Zie Thijssen-Schoute 1932, blz. 234-35; *Grimbecq*:*^{aant.}.
- 1012 *stroppelecoorde*: een straf waarbij men de veroordeelde met een touw aan zijn op de rug gebonden handen ophing en één of meer keren plotseling liet neervallen (WNT XVI, kolom 203).
- 1013 *Amersfordensis Stichtius, Ultrajectinus*: uit Amersfoort in het Sticht (bisdom) van Utrecht. Amersfoorters golden als dwazen*^{aant.}.
- 1014 *staet*: gesteldheid; *gelegentheyd*: toestand, positie.
- 1015 *stirredomstantien*: verbastering van circumstantiën, omstandigheden, met toespeling op een wschl. obscene *stirredom* (vgl. *Stommen Ridder* vs. 1608).
- 1017 *Sermoen*: betoog.
- 1018 *De man enz.*: de man geeft zijn geest wel erg veel te doen.
- 1019 *Siet*: bedenk dat; *Paracellisten*: voor Paracelsisten, volgelingen van Paracelsus (zie aant. bij vs. 987); *zijn Aptekers en Doctoren van beydts*: zowel apothekers als artsen*^{aant.}.

[naar Hoofd]

*

LAMFERT

Hoe sullense staen al dese Professoren,
 Al segh ick het selfs, als ick nu doe drucken voor den dach
 En in 't licht doe comen, de schoone tractaten, al segh ick het selfs,
 Die ick onder handen heb, al segh ick het selfs, *de venasectione*,¹⁰²³
de lotionne, de gestione, & de pulsu, ick argueer, al segh ick het selfs,¹⁰²⁴
 1025 tot een haer toe, al segh ick het selfs.

KATRYNGoeden dagh Domine Doctor.¹⁰²⁶**LAMFERT***Et te salvere jubeo, quis es?***KATRYN**

Ick verstae u niet heer, ick en can gheen Latijn.

LAMFERT[†]En ick gheen duyts, al segh ick het selfs, *Ego sum solitum*,¹⁰²⁸Al segh ick het selfs, *cum uxor, cum pueris, cum ancilla, cum*†D 1 v°

- * 1021 Al B Als - als ick nu doe A ick nu doe (SHH 1132: als jck nu doe) - 1021-25 *in proza*
 - 1024 argueer A arugeer (SHH 1137: argueer) - 1024 *Vgl.* SHH 1137-40: Jck argueer, al
 seg jck het self, en debateer en kloof al seg jck het self al die materiaelen, al seg jck het self,
 tot een hajr toe, al seg jck het self. - 1026 *Et te salvere jubeo, quis es? A Et salvere gubeo*
quies. (vgl. SHH 1143) - 1028-32 *in proza* - 1028 *Ego sum solitum, [...], cum uxor, cum*
pueris, cum ancilla, cum rusticus A Ego sam solitam, [...], cam uror, cam prieris, cam ancilla,
cam rasticus (vgl. SHH 1145-7)
- 1023 *de venasectione, de lotionne, de gestione, & de pulsu*: over de aderlating, de wassing (het
 lavement?), de behandeling (?), en over het kloppen (de polsslag)*^{aant.}.
- 1024 *ick argueer (...)* tot een haer toe: hier ontbreekt een lijdend vw.; zie de tekstkritische aant.
- 1026 *Domine*: Mijnheer; *Et te salvere jubeo, quis es?*: ik groet jou ook, wie ben je?
- 1028 *Ego sum solitum ... cum uxor*, (enz.): ik ben gewoon met mijn vrouw, met de kinderen, met
 de dienstbode, met de boer op de boerderij.

[naar Hooff]

*

- 1030 *rusticus in villa*, al segh ick het selfs, anders niet als latijn
Te spreken, al segh ick het self, en connen sijt niet verstaen
Sy moghen 't laten, al segh ick het self.

KATRYN

Sijnse niet wel beraen, die by dusdanige cloecken,¹⁰³³
Gesontheyt, beterschap en 't lieve leve soecken?

- 1035 Ja soecken mochtmenser, maer 't gheender my toe nood¹⁰³⁵
Mochtenser vinden, dat 's voornamelijck de dood.

LAMFERT

Quis es tu? Hoc est, waer comje van daen, waer woonje,¹⁰³⁷
En wie heeft u ghesonden, al segh ick het self,
En wat is u begeeren, al segh ick het self.

KATRYN

- 1040 Ick ben de Dienstmaeght van mijn Juffrou ANNE GRYNs,¹⁰⁴⁰
Dat 's alliens, en ick had gaeren wat fenijns.¹⁰⁴¹

LAMFERT

Quid faceres cum? hoc est, al segh ick het self, wat soujer me doen?¹⁰⁴²

KATRYN

Maer wy hebben t' onsent so veel muysen en ratten,

- * 1035 mochtmenser B machmenser - 1037 *Quis es tu? Hoc est*, A *Qui es tu? Gal est*, (vgl. SHH 1155) - 1042 *Quid faceres cum? hoc est* A *Quid faceris cum hoc est* (vgl. SHH 1162)
- 1033 *beraen*: geholpen; *cloecken*: bekwame lieden.
- 1035 *'t gheender my toe nood*: wat mij hiertoe brengt (nl. de dood, i.c. de wens om te sterven).
- 1037 *Quis es tu? Hoc est*: Wie ben je, dat wil zeggen.
- 1040 *Anne Gryns*: de naam (niet in SHH) zal gekozen zijn ter wille van het rijm.
- 1041 *Dat's alliens*: maar dat doet er niet toe.
- 1042 *Quid faceres cum? hoc est*: wat ga je ermee doen? dat is.

[naar Hooff]

*

- Dat wyse niet connen vangen met vallen noch met katten,
 1045 En dat schelmse goet dat het een hiel groot gat
 In mijn Huyck ebeten, Docter ick segh jou dat,¹⁰⁴⁶
 Sy hebben van mijn vrou een paer fluwele muylen
 Aen stucken ghekapt, en nou doetse niet dan pruylen,¹⁰⁴⁸
 En is tegen ons een hielen dagh te euvelijcke quaet,¹⁰⁴⁹
 1050 En daerom com ick by jou, Domine, om raet.¹⁰⁵⁰

LAMFERT

- Wat gebrabbel heb ick hier, al segh ick het self,
 Die elementsche meer, al segh ick het self,¹⁰⁵²
 Sietmen voor een rottecruyts man aen, al segh¹⁰⁵³
 Ick het selfs, tis by gort de croon, *Pileum*¹⁰⁵⁴
 1055 Soud ick segghen, van de faculteyt te na, al segh ick het self,
 Maer *qui nesk is simulare nesk is regnare*,¹⁰⁵⁶
 Ick sel mijn houden, al segh ick het self, als of ick het
 My niet aen en trock, al segh ick het self, en in plaets
 Van rottecruyt, haer tarwen-meel geven met slaep-cruyt
 1060 Vermenght, dat de rotte wel groeyen en toe nemen, al segh
 Ick het self, en kappen by gort al haer beste kleeren aen¹⁰⁶¹

- * 1053 aen A aen *ontbreekt, wel in SHH 1173 - 1054 Pileum A van Pillem (SHH 1174: pileum)*
 - 1055 faculteyt A *faluteyt (SHH 1175: facultejt) - 1056 qui nesk is A qui nesk. Is (SHH*
 1176: *qui nesckis) - simulare B simulate*
 1046 *Huyck*: mantel zonder mouwen.
 1048 *ghekapt*: geknaagd, gebeten.
 1049 *te euvelijcke quaet*: geweldig kwaad.
 1050 *Domine*: Mijnheer.
 1052 *elementsche*: vervloekte, ellendige; *meer*: merrie.
 1053 *rottecruyts man*: verkoper van rattenkruit, een van de minst in aanzien staande beroepen.
 Zie *Catalogus Arm in de Gouden Eeuw* nr. 42 en afb. 8.
 1054 *by gort*: bastaardvloek; *tis ... de croon ... van de faculteyt te na*: het is de eer van de faculteit
 te na, de eer van de faculteit is ermee gemoeid (WNT VIII, kolom 348, vgl. *Moortje* vs.
 2202: *By gord, dat was myn kroon te nae!*).
Pileum: hier als pedante vertaling van *croon*; de *pileum* was een hoofddeksel dat door de
 romeinen bij feestelijke gelegenheden werd gedragen.
 1056 *qui nesk is simulare nesk is regnare*: komische verbastering van het spreekwoord *qui nescit*
simulare, nescit regnare, wie niet weet te veinzen, weet niet te regeren. Het sprw. komt voor
 in de *Gemeene Duytsche Spreckwoorden* van 1550 (Van Dale, blz. 2599). *Nesk* bet. gek,
 dwaas.
 1061 *kappen*: knagen, stukbijten.

[naar Hooff]

*

stucken, al segh ick het self, sy moghen leeren, al segh ick het self,
Respectum draghen, al segh ick het self.

KATRYN

- Ay lieve Domine gheeftme toch sulcke fenijnen,¹⁰⁶⁴
1065 Daerse van langher hand af sterven en verdwijnen,¹⁰⁶⁵
Op dat de dieven toch wat lijden voort verdriet
En schade, die ons van de schellemen gheschiet.

LAMFERT

*A morte Repentino libera nos,*¹⁰⁶⁸

KATRYN

Wat 's dat gheseyd Domine, suldijt gaen halen?

LAMFERT

*Ita.*¹⁰⁶⁹

KATRYN

- 1070 Sluyt sijn latijnse reden niet beter als sijn duytsse woorden,
Sy waeren ghenoech om Katten en Honden mede te vermoorden:
†Ick laet rotten of muysen staen.¹⁰⁷²

†D 2 r°

LAMFERT

Siet hier meysjen hier ist.

- * 1067 schellemen B schelmen - 1068 KATRYN: *de persoonsaanduiding ontbreekt in A, wel aanw. in B* - 1072 meysjen B meysjes
1064 *Domine*: Mijnheer.
1065 *van langher hand*: langzamerhand. Katryn wil een langzaamwerkend vergif om haar belofte aan Wybrant nog te kunnen nakomen.
1068 *A morte Repentino libera nos*: bewaar ons voor een plotselinge dood*^{aanl.}.
1069 *Ita*: Ja.
1072 *Ick laet ... staen*: om maar niet te spreken van.

[naar Hoofd]

*

KATRYN

Hoe salmen 't ghebruycken Domine, dat wod ick dat ick wist?¹⁰⁷³

LAMFERT

Ghy sult het menghen, al segh ick het selfs, met
 1075 Schoon reghen-water, al segh ick het selfs,
 En setten 't dan in een schotel, al segh ick het selfs,
In loco, hoc est, ter plaetse, daer, al segh ick het selfs,¹⁰⁷⁷
 De rotten haer dagelijcksen burgherlijcken ommegangh hebben,¹⁰⁷⁸
 Al segh ick het selfs, *Conversationem civilam*, handel en wandel¹⁰⁷⁹
 1080 hebben, al segh ick het selfs.

KATRYN

Hoe veel moetje hebben Domine?

LAMFERT

Een Schellingh voor de consulatie, al segh ick het self,¹⁰⁸¹
 En vijf stuyvers voor 't fenijn, facit, laet sien,¹⁰⁸²
 Vijf en ses is twaelf, al segh ick het selfs,
 Ick schelje met een paer schellinghe quijt.¹⁰⁸⁴

* 1077 *In loco, hoc est* A *In loco hoc est* - 1078 dagelijcksen burgherlijcken A burgherlijcken dagelijcksen (SHH 1207: daeghelijxschen burgherlijcken; vgl. *het latijnse equivalent in r. 1079*) - 1079 *Conversationem civilam* A *Confersationem sivilam* (SHH 1208: *conversationem civilam*) - 1081 ick het A ickhet B ick het

1073 *wod*: wilde.

1077 *In loco, hoc est*: op de plaats, dat is.

1078 *burgherlijcken*: zoals in een geordende samenleving voorkomt, normale; *ommegangh*: omgang, onderling verkeer.

1079 *Conversationem civilam*: (correct zou zijn *civilem*): burgerlijke omgang.

1081 *de consulatie*: het consult.

1082 *facit*: dat maakt.

1084 *een paer schellinghe*: 2 schellingen = 12 stuivers.

[naar Hoofd]

*

KATRYN

1085 Ist heel fijn dan?

LAMFERT

Van 't alderfijnste datter gemaect wert,
Al segh ick het selfs.

KATRYN

Daer is jou gelt: goeden dagh.

LAMFERT

Gaet henen, *tu venies matrem tuam bene domum, hoc est*,¹⁰⁸⁷

Al segh ick het selfs, ghy sult u moer wel 't huys comen.

Nunc Tempus est, al segh ick het selfs, dat ick gae visenteren¹⁰⁸⁹

1090 Mijn patientien, *hoc est*, den Advocaet GRILLENSTEYN,¹⁰⁹⁰

Al segh ick het selfs, CAYENDYCK en NESKENHUYSEN,¹⁰⁹¹

Ego habeo tantam practicam, al segh ick het selfs,¹⁰⁹²

Dat ick wel een muyl-esel van doen hadde,

Al segh ick het selfs, als de *liberalitas*¹⁰⁹⁴

1095 Van de luyden, al segh ick het selfs, het afwerpen¹⁰⁹⁵

Mocht, al segh ick het selfs.

* 1087 *tu venies matrem tuam bene domum, hoc est* A *tu vemus matrem tuam te mudomun hoc est* (vgl. SHH 1221-2) B *mudomum* - 1088 comen. A comen - 1089 *Nunc Tempus est* A Nu, *Tempris est* (SHH 1224: *Nunc tempus est*) - visenteren A visenteren, - 1092 *practicam* A *praticam* (SHH 1218: *practicam*) - 1095 het afwerpen Mocht A het afwerpente Recht (SHH 1232: het afwerpen moght)

1087 *tu venies matrem tuam bene domum*: letterlijke verlatijnsing van *Ghy sult u moer wel 't huys comen*, d.w.z. je zult wel met de kous op de kop thuiskomen*^{aant.}.

1089 *Nunc Tempus est*: nu is het tijd.

1090 *hoc est*: dat is.

1091 *Cayendyck*: een *kay* is een dwaas (vgl. vs. 2268); *Neskenhuysen*: *nesk* bet. gek.

1092 *Ego habeo tantam practicam*: ik heb een zo grote praktijk.

1094 *liberalitas*: vrijgevigheid.

1095 *afwerpen*: opleveren.

DERDE BEDRIJF, DERDE TOONEEL.

[naar Hoofd]

*

*Schyn-heylich, Symon.***SCHYN-HEYLIGH**

De Heer sterckt u in liefde, ontmoet ick u hier mijn heer?

SYMON

Goeden dagh vrient, ghelieft u yet? wat is u begheer?

SCHYN-HEYLIGH

Ick heb een groote saeck met uwer liefde te verrichten,
 1100 En bid den Heer nae der liefden dat hy u verstant wil verlichten.

SYMON

Wat magh dat zijn?

SCHYN-HEYLIGH

Maer dewijl ghy besloten zijt,
 Bruyloft te houden van u twee Dochters KATRYN en ALYT,
 So sou ick uwer liefden raden na der liefden aert,
 †Dat ghy met het huwelijck van IAQUEMYN oock voort mee vaert.

†D 2 v⁰**SYMON**

1105 Wat ALYT, wat KATRYN, en wat IAQUEMYN?
 Mijn dunckt dat ghy niet wel met u hoeft bewaert moet zijn,
 'T is vande geck, al mee droncken, al mee droncken,¹¹⁰⁷

* na 1096 DERDE TOONEEL A vierde Tooneel - 1097 *Sierletter D over 9 regels* - 1102 van u twee B van twee - 1107 geck, A geck (vgl. SHH 1247)
 1107 *'T is vande geck*: het is (volstrekt) dwaas. De constr. met *van* nu nog in volks- en kindertaal; *al mee*: ook al (nl. net als de knechten in I, 5).

[naar Hooff]

*

Fijn man ghy hebt meer gelaen, als ick u heb gheschoncken.¹¹⁰⁸

SCHYN-HEYLIGH

De liefde dringht mijn gemoet om uwer liefden te raen

- 1110 Wat mijn dunckt dat u best is om aen te gaen,
 Voorwaer Joncker EELHART is een eelman na mijn gissen,
 Van treffelijcken adel, en goe getuyghenissen,
 Al het hy wat wilt gelopen, hy is noch bedaert, dat 's best,¹¹¹³
 En soo 't spreekwoort seyt, niet gekoot best, beter eerst als lest.¹¹¹⁴

SYMON

- 1115 Hy is wel ghequelt die met gecken ghequelt is.

SCHYN-HEYLIGH

Hoe dus vreemt me Joncker 't schijnt dat u hoeft ontstelt is.

SYMON

Ick segh datje deur-gaet, eer ickje voeten maeck.¹¹¹⁷

SCHYN-HEYLIGH

- Ick gae in der liefden: dit is wel een vreemde saeck,
 De man die maect sijn selfs so veel becommeringhen,
 1120 Dat hem 't hoeft omme loopt van al de sware dinghen,
 Ick sorgh van synen 't wegghen blijft hy noch langh so mal,¹¹²¹

- * 1114 soo 't spreekwoort A soo spreekwoort B so 't spreekwoort
 1108 *Fijn man*: beste man (als aanspreking); *gelaen*: naar binnen geslagen.
 1113 *Al het hy wat wilt gelopen*: al is hij wat losbandig geweest; *noch*: nochtans.
 1114 *niet gekoot* enz.: niet 'gespeeld' te hebben is het beste, en beter vroeg dan laat; *koten* (een kinderspel) wordt in overdr. bet. gebruikt voor een losbandig leven leiden. Er zijn versch. zegswijzen met de bet. *beter vroeg gekoot, dan laat*.
 1117 *deur-gaet*: verdwijnt; *voeten maeck*: (met geweld) wegjaag.
 1121 *sorgh*: vrees, ben bezorgd.

[naar Hooff]

*

- Dat hy 't hans of morghen in een door-kist raken sal,¹¹²²
 Sijn Petemoeys dol-huys soo ick hoor,¹¹²³
 Dat hanght hem gewisselijck aen 't oor:¹¹²⁴
 1125 Wat zijnder al geslachten daer de kay is in 't bloet,¹¹²⁵
 'T is al evenwel prijckeleus werck met dat krancksinnige goet,¹¹²⁶
 Sy comt altemets eens op donderen princepalijck dunckt mijn¹¹²⁷
 Alsse begoten wert met brande moris of spaense wijn,¹¹²⁸
 Soo wortse wel so groen in weynigh uren van een morghen,¹¹²⁹
 1130 Datmen een heele Somer voor geen verdorren heeft te sorgen,¹¹³⁰
 Maer dees is juyst op sijn quaetste, niet mal-ghenoegh om te sluyten,¹¹³¹
 Noch niet wijs genoegh om alleen te gaen, 't hylick sal niet stuyten.¹¹³²
 Wil hy sijn Dochter EELHART niet geven met sijn danck,¹¹³³
 Ick wed ickse hem doe nemen tegen sijn wil en dat eer lanck:¹¹³⁴
 1135 Ick sel de dochter oprockenen en daer toe verwecken,¹¹³⁵
 Datse met de Vrijer haes-op ander hayden sel trecken,¹¹³⁶
 Haest datse yewers tot een Nicht wert gehuysvest en gehoofft,¹¹³⁷
 Hy heeftme beloo moye hondert daelders beloof,¹¹³⁸
 Dat en is voorseker geen brock om te vermuylen.¹¹³⁹

- * 1129 morghen A morgheu - 1131 mal-genoegh: *koppelteken onzeker, de vorm wijkt af van de normale koppeltekens in deze druk* - 1133 Wil B Wilt
- 1122 *door-kist*: hok waarin een krankzinnige wordt opgesloten, dolcel.
- 1123 *Sijn Petemoeys dol-huys*: het feit dat zijn peet-tante in een gekkenhuis is (of was).
- 1124 *hanght hem ... aen 't oor*: staat hem bij, staat hem voor de geest. Een bet. 'hangt hem boven 't hoofd', die hier zou passen, niet in het WNT i.v. *oor*.
- 1125 *daer de kay is in 't bloet*: waar krankzinnigheid erfelijk is.
- 1126 *prijckeleus*: periculeus, gevaarlijk.
- 1127 *Sy comt enz.*: zij (de krankzinnigheid) komt af en toe boven (te voorschijn), in het bijzonder dunkt mij, als ze.
- 1128 *brande moris*: brandewijn.
- 1129 *groen*: tierig, levenskrachtig.
- 1130 *verdorren*: verdwijnen, sluit aan bij *groen* (vs. 1129); *sorgen*: vrezen.
- 1131 *te sluyten*: op te sluiten.
- 1132 *hylick*: huwelijk.
- 1133 *met sijn danck*: met zijn wil, instemming.
- 1134 *eer lanck*: spoedig.
- 1135 *oprockenen*: opruien, aansporen.
- 1136 *haes-op ander hayden sel trecken*: er van door zal gaan.
- 1137 *Haest*: wellicht, mogelijk; *yewers*: ergens; *tot een Nicht*: toevoeging van de berijmer, de nicht wordt verder niet meer genoemd; *gehoofft*: van *hoven*, een onderkomen, een schuilplaats verlenen.
- 1138 *beloo*: uitroep om een verzekering te bekrachtigen.
- 1139 *vermuylen*: versmaden.

+DERDE BEDRIJF, VIERDE TOONEEL.+D 3 r°

[naar Hoofd]

*

DIRCK, Wybrant.

1140 Noch vrees ick offer wel een boefje by mocht schuylen,¹¹⁴⁰
 Al is den dag schier om mijn hartje dat tuygt mijn,
 Dat van Juffrou KATRYN ick sal versteken zijn.¹¹⁴²
 Ick ben heel ongherust al wil ick het verbloemen.

WYBRANT

Wel hoor ick daer mijn Juffrou KATRYN niet noemen?

DIRCK

1145 Nietemin ick maeck alle dinghen ghereet
 Als Bruygom, dewijl men elck Bruydegom heet.¹¹⁴⁶

WYBRANT

Wat praet hy van Bruygom?

DIRCK

Ick soud garen verduysteren,¹¹⁴⁷
 Ick toon een bly ghesicht.

WYBRANT

Ick moet hier wat luysteren.

* na 1139 VIERDE A vijfde - 1140 *Sierletter N over 9 regels* - 1145 maeck B maect - 1146 Bruygom B Bruydegom - 1147 Bruygom B Bruydegom
 1140 *offer wel een boefje by mocht schuylen*: dat er een adder onder het gras zou kunnen schuilen.
 1142 *versteken*: verstoken, beroofd.
 1146 *dewijl men elck*: omdat iedereen mij.
 1147 *Ick soud garen verduysteren*: ik zou graag een somber gezicht trekken, maar.

[naar Hoofd]

*

DIRCKIck denck vast om het gheen dat sy sprack stout en vry,¹¹⁴⁹

1150 In teghenwoordigheyt van STEVEN-STIL en my:

*Als 't geluck wou de min, die ick u draegh beletten,*¹¹⁵¹*En gingh sich sturelinghs en dwars daer tegen setten,*¹¹⁵²*So soud ick noch bestaen (het gingh oock hoe het wou)*¹¹⁵³*Een dingh daer het landt lustich af waghen sou.*¹¹⁵⁴**WYBRANT**1155 Ick weet niet waert vast is.¹¹⁵⁵**DIRCK**

'k Vroech haer hoe zijt mocht peysen,

Dat sy de jonghman liet om sulcken bootschap reysen.

WYBRANTHy heeftet van myn voor.¹¹⁵⁷**DIRCK**

Soo heeftse my geseyt

Ten was uyt liefde niet maer uyt medogentheyt.

WYBRANTWel wat gaet mijn toch aen?¹¹⁵⁹* 1149 sprack B spreekken - 1151-54 *in romein*1149 *vast*: voortdurend.1151 *'t geluck*: de fortuin, het lot; *draegh*: toedraag.1152 *sturelinghs*: op norske wijze.1153 *bestaen*: durven doen.1154 *lustich af waghen sou*: druk over zou spreken.1155 *Ick weet niet waert vast is*: ik weet niet hoe de vork in de steel zit; *mocht peysen*: kon bedenken.1157 *van myn voor*: over mij.1159 *wat gaet mijn toch aen*: wat overkomt mij toch?

[naar Hoofd]

*

DIRCK

Overmits dat sy achten¹¹⁵⁹

- 1160 Dat hem de lange reys sijn lyden sou versachten:
En dat d'onmoochlijckheit van 't volbrenghen sijn rou,
En oock sijn heete liefd' allengsjes koelen sou.

WYBRANT

Oyme helaes! mijn bloet dat mocht hem wel vergieten.¹¹⁶³

DIRCK

Sy swoer dat niemant haer als ick en sou ghenieten.¹¹⁶⁴

WYBRANT

- 1165 Ick ben verloren, ach!

DIRCK

Alst uurtjen om is maer,
Soo gae ick by mijn lief, en maeck het hyljick klaer.

WYBRANT

Mocht ick het niet wel dencken, t'hans doen ick haer verkonde¹¹⁶⁷

Mijn reys en oock mijn naem, dat sy my had uytgesonde

Om van mijn ontslagen te zijn, daerom sonder veel bescheyt¹¹⁶⁹

- 1170 Vaerdichdese mijn af, en sey 'k bid mijn tuwaers beyt,¹¹⁷⁰
Ick sal by u komen, sprack sy, soo het scheen met meenen,

* 1164 ick en sou B ick sou - 1166 maeck B maeck t - 1169 sonder B souder

1159 *Overmits dat sy achten*: omdat ze meende.

1163 *hem*: zich.

1164 *dat niemant enz.*: dat niemand behalve ik haar als vrouw zou bezitten.

1167 *t'hans doen*: op het moment dat.

1169 *sonder veel bescheyt*: zonder veel te antwoorden.

1170 *Vaerdichdese mijn af*: stuurde ze mij weg (vgl. de situatie in vs. 909-12); *mijn tuwaers beyt*: wacht in uw huis op mij.

[naar Hooff]

*

Daer's groot gherucht in ons huys, 'k bid u gaet toch heenen:
'K ben liever lyveloos als trouloos, saydse met bedroeve.
Nu ick mach binne gaen en hare komst vertoeve.¹¹⁷⁴

+DERDE BEDRIJF, VIJFDE TOONEEL.

+D 3 v°

LUBBERT en Steven.

1175 Wat leyder mare verstaec'ck, mijn leen staen mijn en trillen,¹¹⁷⁵
Mijn huysvrou is de bruydt met een STEVE DE STILLE.

STEVEN

Wat heeft hy mijn te noemen.

LUBBERT

Maer alsser geen recht en was
Hier inden Haech, so soud ick wel willen dats¹¹⁷⁸
Die mijn wettighe huysvrouwe sou willen afhandich maken.

STEVEN

1180 Het hart klopt mijn.

* na 1174 VIJFDE A seste - 1175 Sierletter W over 9 regels - Wat leyder mare A Wat, leyder, mare (SHH 1324: Wat leyder mare). *Kennelijk is het bnw. leyde als het tussenwerpsel leyder (helaas) begrepen.* - 1177 *De persoonsaanduiding STEVEN staat een regel te laag.*

1174 *vertoeve:* afwachten.

1175 *Wat leyder enz.:* welke onaangename tijding verneem ik! ik sta te trillen op mijn benen.

1178 *so soud ick ... maken:* de zin klopt niet. Vgl. SHH r. 1328-30: *Maer alsser geen recht in den Haegh en waer, sou soud jck noch willen sien wie mij mijn wettighe huisvrouw onthouden soude.* Misschien moet men na willen in SHB een welsprekend gebaar ingevoegd denken met de betekenis 'vermoorden' of iets dergelijks; *dats die* is dan te verklaren als: d.w.z. hem die.

[naar Hoofd]

*

LUBBERT

Neen dat doet sal icker wel staken.¹¹⁸⁰

STEVEN

Ick swetet meyn.¹¹⁸¹

LUBBERT

En of een jonghman de lust quam an,
Om wat te besoecken gaen, soudemen hem daerom van¹¹⁸²
Sijn vrou setten?

STEVEN

Na ick hoor so heeft hij 't van mijn voor:¹¹⁸³
Ick mach hem spreken aen, goeden dach Monseur,
1185 Mijn dunckt ick heb u wel voor desen tijt ghesien.

LUBBERT

Dat mocht wel.

STEVEN

Ghy zijt hier van daen soo ick recht mien.

LUBBERT

Ja ick waerlijck, en hebber oock vrienden en een vrouwe,
Met de welck een STEVE DE STIL maeckt rekening te trouwe:
En 't is wel dartien jaer dat 'kse tot mijn bruyt ontfingh.

* 1181 de lust B die lust
1180 *doent*: manier van doen; *sal icker wel staken*: daar zal ik wel een stokje voor steken.
1181 *Ick swetet meyn*: het zweet breekt me uit.
1182 *te besoecken gaen*: op onderzoek uit te gaan (understatement voor Lubberts wereldreis).
1183 *'t van mijn voor*: het over mij.

[naar Hoofd]

*

STEVEN

1190 Wat avontuur is dit? wel dat is sonderlingh.¹¹⁹⁰

LUBBERT

Dat moochje wel seggen.

STEVEN

Wat comt mijn over!

LUBBERT

De gene
Diese te trouwen meent, ick sweer hem datter eene
Van onser beyden hun leven in schieten sal.¹¹⁹³

STEVEN

Ick arme ellendige! dits voor mijn een misval.¹¹⁹⁴

LUBBERT

1195 Ick sech 't waer tegen eerbaerheen en billickheyden.

STEVEN

Ick hebbe wel gehoord dat een sekere RIEWERT seyde.¹¹⁹⁶

LUBBERT

Secht mijn niet meer, dat is de man daer ick het mee hou.

* 1195 waer B waert

1190 *avontuur*: lotgeval, toeval. Steven heeft het misschien over deze ontmoeting, Lubbert betreft het op zijn situatie; *sonderlingh*: vreemd.

1193 *hun leven*: zijn leven.

1194 *misval*: ongeluk, ramp.

1196 *seyde*: de zin is niet af, Lubbert valt Steven in de rede.

[naar Hoofd]

*

STEVEN

Indien de tijt om is ten eynde vanden jare, de vrou

Vry staet te trouwe, soose van u geen tijnghe heeft gekregen,¹¹⁹⁹

1200 En alst dan was gheschied, wat conjer dan doch tegen?

Soo dat ghyder u muts meucht na werpen, in sulcken gheval.¹²⁰¹En soude het Hof Provinciael, nochte den hoogen Raet al,¹²⁰²Met hare mandamenten, interdicten noch relyven,¹²⁰³

U niet kunnen helpen hoe seer ghyder by wilt blijven.

LUBBERT1205 Het Hof mach doen alsoot haer op dees saeck verstaet.¹²⁰⁵Ghebreeckt het mijn aen 't recht, ick wreack het stracx met quaet,¹²⁰⁶

Al sou 'k van desen dach dees besten hals verbeuren.

STEVENIck hebber meer gheweten die de vlach voerde van te veuren,¹²⁰⁸

Maer alsse voor 't recht quamen leerde sy kleyn singen daer.

LUBBERT1210 'k Weet waerje wesen wilt, jy wilt staen op de seve jaer¹²¹⁰Drie dagen, maer al warensse om ick passer niet op,¹²¹¹

* 1209 alsse B alsser

1199 *tijnghe*: tijding.1201 *ghyder u muts meucht na werpen*: u ernaar kunt fluiten.1202 *Hof Provinciael, hoogen Raet*: de twee hoogste rechtscolleges in Holland en Zeeland*^{aant.}; *den hooghen Raet al*: de gehele Hoge Raad. In SHH r. 1363-64 is *al* anders verbonden: *nocht hooghen raedt met al haer mandamenten*, etc.1203 *mandamenten, interdicten noch relyven*: gerechtelijke bevelen, verboden, of besluiten waarbij een vroegere rechtstoestand wordt hersteld.1205 *alsoot haer op dees saeck verstaet*: al naar het verstand heeft van deze zaak.1206 *stracx*: dadelijk.1208 *die de vlach voerde van te veuren*: die te voren het hoogste woord hadden.1210 *seve jaer Drie dagen*: juridische termijn*^{aant.}.1211 *ick passer niet op*: ik trek me er niets van aan.

[naar Hooff]

*

En indien dees nuwe vryer is van uwe vrientschop,
Secht hem dat hy met mijn oneerlijck heeft gaen handele.¹²¹³

STEVEN

Die gene die het is, swijmt hem, of ghy hem siet wandele.¹²¹⁴

1215 ⁺Daerom ick gae hem alles terstont te kennen geven.

⁺D 4 r°

LUBBERT

Doet dat, en 't sal van mijn oock werden deurgedreven,
Ick wilt niet aers neergeleyt hebben als met rappier en poinjaert.¹²¹⁷
Hoe wel ick bewijsen ken, dat tsedert mijn uytvaart,¹²¹⁸
Brieven geschreven heb uyt Japon en andre wegen.¹²¹⁹

STEVEN

1220 Hoort.

LUBBERT

Wat isser te doen?

STEVEN

Niemendal het is te degen.¹²²⁰

* 1219 Japon B Hapon

1213 *oneerlijck*: onbehoorlijk.

1214 *swijmt*: lijkt op. Op grond van het voorbeeld zou men hier *swijmt mij* verwachten. Vgl. SHH r. 1380-81. Misschien kan *swijmt hem*, enz. worden begrepen als: lijkt op degene over wie u spreekt, alsof gij die voor ogen ziet.

1217 *neergeleyt*: beslecht; *poinjaert*: ponjaard, korte degen.

1218 *uytvaart*: afreis.

1219 *uyt Japon en andre wegen*: uit Japan en van elders.

1220 *te degen*: in orde.

[naar Hoofd]

*

LUBBERT

Ghy sulterme gereet altoos vinden om te staen,¹²²¹

Soo langh ick een droppel bloet heb en sal 'k u niet ontgaen.¹²²²

DERDE BEDRIJF, SESTE TOONEEL.

Slockspeck, Quistyt en Lubbert.

SLOCKSPECK

Tmost een langhe waghe zijn,

Tmost een langhe waghén zijn,¹²²⁴

1225 Daermense al op soude voeren,

Knechjens die de nellebooch roeren,¹²²⁶

Meysjens die gheen maeght en zijn.

Wat segjer toe QUIS-TYT?

QUISTYT

La ha, fa la, fa la, fa la, fa la, fa la, fa la, fa la, fa la.

SLOCKSPECK

1230 Wel wanneer sult ghy doch na miester PIETER gaen streven.¹²³⁰

- * *na* 1222 SESTE A sevende - 1223 *Hoofdletter T in romein over 2 regels* - 1229 *in romein*
 1221 *om te staen*: om mijn mannetje te staan.
 1222 *ontgaen*: ontwijken. In afwijking van HC en SHH lijkt Lubbert hier te kennen te geven dat hij weet Steven zelf voor zich te hebben.
 1224 *Tmost een langhe waghe zijn*: van dit liedje (ook in SHH) is mij geen andere vindplaats bekend (niet in Van Duyse; niet geregistreerd in het Ned. Volksliedarchief van het Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde te Amsterdam).
 1226 *de nellebooch roeren*: dobbelen (of drinken).
 1230 *na miester Pieter*: naar meester Pieter*^{aant.}.

[naar Hoofd]

*

LUBBERT

Sulcken ROMPSLOMP heeft mijn schoon-vaer al sijn leven¹²³¹
Gheweest, soo weet hy staech sijn saken over te leggen.¹²³²

SLOCKSPECK

Wat snoes-haen komt daer aen? wel wat of hy wil seggen?

LUBBERT

Staet wat aen d'een zy, ick moet hier wesen in.

SLOCKSPECK

1235 Jy bent an een verkeert huys, wy zijn dat niet van sin.

LUBBERT

Nou laetme deur.

QUISTYT

Wel hey jy moet hier toch niet wese.

LUBBERT

Jy luyden soecktet, en ghy sultet vinden gae ick vrese¹²³⁷
Van uwent wegen noch, want ick slader lichtlijck op.¹²³⁸

* 1237 lichtlijck B lichtelyck

1231 *Rompslomp*: ordeloze figuur.

1232 *staech*: voortdurend; *over te leggen*: te regelen (ironisch).

1237 *Jy luyden soecktet*: jullie zoeken blijkbaar ruzie.

1238 *Van uwent wegen noch*: en wel op grond van uw eigen handelwijze; *lichtlijck*: gemakkelijk, snel.

[naar Hoofd]

*

SLOCKSPECK

Al soetjes vrient, wy passen hier niet op u qua kop.¹²³⁹

LUBBERT

1240 Ick ben een vanden huys.

SLOCKSPECK

Waert ghy een goude keten
Ick soude u ghelooven: maer nu ghy een mensch zijt, nu weten
Wy van u niet.¹²⁴²

LUBBERT

Ick ben de man van ALYT,
Swagher van Joncker ROMPSLOMP.¹²⁴³

SLOCKSPECK

Treect van leer QUIS-TYT,
Sal hy tegen onse danck al dringende in huys komen?¹²⁴⁴

LUBBERT

1245 Salmen mijn dit spelen? wel, dit schijnen wel droomen.

SLOCKSPECK

Staet af segh ick noch eens, of dat gater door jou vilt.¹²⁴⁶

* 1239 vrient B vrient - 1241 soude B sou - 1246 ick noch eens B ick eens
1239 *Al soetjes*: kalm aan; *wy passen niet op*: wij trekken ons niets aan van.
1242 *niet*: niets.
1243 *Swagher*: schoonzoon.
1244 *danck*: wil.
1246 *Staet af*: terug!; *door jou vilt*: door je huid.

[naar Hoofd]

QUISTYT

Toeft soo langh het heerschop komt, en segt dan watje wilt.¹²⁴⁷

LUBBERT

Roetmen de oude Juffrou dan ick selse maer iens spreken.¹²⁴⁸

SLOCKSPECK

Sy hettet veel te drock, hoe staeje hier te preken,
1250 Ja sy quam niet al wasser sijn Excellensy veur.¹²⁵⁰

LUBBERT

Juffrou ALYT dan?

QUISTYT

Het komt haer ongelegen gaet deur.¹²⁵¹

LUBBERT

Een vande meysjes dan?

SLOCKSPECK

Ghy hebt hier gien vermogen.¹²⁵²

QUISTYT

Lapt de deur toe so wayt hem gien roock in sijn ooghen.¹²⁵³

1247 *Toeft soo langh*: wacht zolang tot.

1248 *ick selse*: ik moet haar.

1250 *sijn Excellensy*: meestal gebruikt als aanduiding van de stadhouder.

1251 *gaet deur*: ga weg.

1252 *gien vermoghen*: niets te zeggen.

1253 *Lapt*: sla; *so wayt enz.*: dezelfde uitdrukking in *Moortje* vs. 851.

+Derde bedrijf, sevende tooneel.+D 4 v⁰

[naar Hoofd]

*

LUBBERTGants lijden wat derteler overghever snoo ghespuys¹²⁵⁴1255 Van knechs, soo heeftmen Schoonvaer nou rechtevoort in huys.¹²⁵⁵Dit komt om datmen haer soo veel heeft toe gaen geven.¹²⁵⁶Kort moetmense houwen, of men heeft sijn leven¹²⁵⁷

Gien deech mee, nu ick mach gaen wandele nae 't Hof,

En sie dat 'k mijn Schoon-vaer vin en seggen hem hier of.¹²⁵⁹**DERDE BEDRIJF, ACHTSTE TOONEEL.****SCHYN-HEYLIGH, *Iaquemyn.***

1260 Daer staet Juffrou IAQUEMYN.

IAQUEMYN

Zijt wellekom mijn Heer.

SCHYN-HEYLIGH

De Heer sterckt u in u liefd.

IAQUEMYN

Ick danckje seer.

Is de brief al bestelt, aen mijn lief serveteurtje?

* na 1253 SEVENDE A achtste - 1254 Sierletter G over 4 regels - na 1259 ACHTSTE A negende - 1260 Hoofdletter D in romein over 4 regels

1254 *Gants lijden*: bastaardvloek; *wat derteler overghever snoo*: wat een onbeschoft, doortrapt, slecht.

1255 *rechtevoort*: tegenwoordig.

1256 *haer*: hun.

1257 *of men heeft* enz.: of me heeft er zijn leven lang geen plezier van.

1259 *seggen hem hier of*: om hem hierover te spreken.

[naar Hoofd]

SCHYN-HEYLIGH

Och jae, en ontfinhse oock met een kussent honneurtje.¹²⁶³

De liefde die ghy in u hart tot hemwaerts draeght,

1265 Is hem het aengenaemst dat hem ter werelt haeght.¹²⁶⁵

IAQUEMYN

Och ist waer datje seght!

SCHYN-HEYLIGH

't Is soo, 't kan aers niet wesen:

't Is een perrel van een knecht, vol deuchden uytgelesen,¹²⁶⁷

Dat de natuur noch eens sulcken man scheppen wou,¹²⁶⁸

'k Meen datse met al haer macht genoeg te doen hebbe sou.

IAQUEMYN

1270 't Is loflijk en ick beelt oock vastlijck inme sinnen.¹²⁷⁰

SCHYN-HEYLIGH

De sedigheyt, de gevoelijckheyt, 't schijnt dat in hum allien binnen.¹²⁷¹

IAQUEMYN

Ach lieve doch!

1263 *en ontfinhse* enz. en hij ontving hem ook met een kus als eerbewijs.

1265 *haeght*: behaagt.

1267 *knecht*: jongeman.

1268 *Dat*: indien.

1270 *loflijk*: lofwaardig (?)*^{aant.}; *en ick beelt*: en ik stel het me ook voortdurend voor ogen.

1271 *gevoelijckheyt*: welvoeglijkheid; *binnen*: zijn.

[naar Hoofd]

*

SCHYN-HEYLIGH

Sijn trou en sijn oprechtigheyt, die winnen 't hart
Van al de werelt wijt, ja de best ick by hem tart.¹²⁷³

IAQUEMYN

Mijn bloet!

SCHYN-HEYLIGH

Soo weet hy hem te schicke naer tijts gelegentheytsjes.¹²⁷⁴
1275 Hy kan over een geklooft rietjen gaen, netjes en hiel freytjes,¹²⁷⁵
Hy kan lichten en swaren.

IAQUEMYN

Watten bescheydentheyt.¹²⁷⁶

SCHYN-HEYLIGH

Hy is deftig met defteghen, en vrolijck met de vrolijckheyt,¹²⁷⁷
Liefelijck met de sachten, vermakelijck met de boertrijcke,¹²⁷⁸
Openhartich met de vrijen, eerlijck met de treffelijcke.¹²⁷⁹

- * 1275 geklooft B gelooft
- 1273 *de best ick by hem tart*: ik daag de beste uit zich met hem te meten.
- 1274 *Mijn bloet*: in 17de-eeuwse teksten vaker voorkomende uitroep; *Soo weet* enz.: zo weet hij zich te voegen naar de omstandigheden van het moment. De lofprijzingen in vs. 1274-80 passen uitstekend in de mond van Schyn-heylich.
- 1275 *Hy kan over een geklooft rietjen gaen*: (zeds-wijze) hij is heel behendig; ook in *Claes Cloet* vs. 38, zie de aant. van Van Rijnbach in Bredero, *Kluchten* 1926, blz. 183; *freytjes*: fraai.
- 1276 *lichten en swaren*: geven en nemen (vgl. vs. 73); *bescheydentheyt*: verstand, inzicht.
- 1277 *deftig*: verstandig en bezadigd, of: zedig, ingetogen.
- 1278 *Liefelijck met de sachten*: beminnelijk in gezelschap van de zachtmoedigen; *boertrijcke*: grappenmakers.
- 1279 *eerlijck met de treffelijcke*: achtenswaardig, fatsoenlijk in gezelschap van de aanzienlijken.

[naar Hoof]t]

*

IAQUEMYN

1280 Ach! ick bid datje al sijn begaeftheden opweckt.¹²⁸⁰

SCHYN-HEYLIGH

In kort, hy denckt, hy wenst, hy begeert, hy snackt, hy spreckt¹²⁸¹
Niet, als dat met sijne gheschicktheyt over een kome.¹²⁸²

IAQUEMYN

Ach hoe luckigh ben ick!

SCHYN-HEYLIGH

Dit moet zijn waergenomen:¹²⁸³

+Hooft, oude lien zijn oude lien en enden vast haer tijt,¹²⁸⁴

1285 En jonghe lien, zijn jonge lien, dat ghy te wacker zijt¹²⁸⁵

Zijn sy te traech, te stijf, de ouderdom door de jaeren,¹²⁸⁶

Die gants zijn afgemat door 't krimpen van haer aaren,

Zijn te ghelijcken niet by u lien, die soo radt,

Als quicksilver zijt, daerom ick segh jou dat

1290 Soud ghy so lang wachten, tot u ouders u souwen uythouwen,¹²⁹⁰

Ghy mocht licht sterven, eer ghy eens quaemt te trouwen.

+E 1 r⁰

IAQUEMYN

Wat raed ghy mijn dan nu? 'k bid ghymen 't best aenprijs.

* 1281 spreckt B spreeckt - 1291 quaemt B quam

1280 *opweckt*: naar voren doet komen (SHH r. 1477 gebruikt hier *ophalen*: verkondigen, vermelden).

1281 *snackt*: zegt, vertelt.

1282 *gheschicktheyt*: zedigheid, bescheidenheid.

1283 *Dit moet zijn waergenomen*: die kans moet ik waarnemen (terzijde).

1284 *enden vast haer tijt*: komen weldra aan het einde van hun leven.

1285 *dat ghy*: terwijl jullie; *wacker*: actief, levendig.

1286 *de ouderdom door de jaeren*, *Die gants*: de oude lieden die door de jaren geheel.

1290 *uythouwen*: uithuwelijken.

[naar Hoofd]

SCHYN-HEYLIGH

Maer dat ghy inder daet doet 't geen ghy in 't pampier bewijst.¹²⁹³

IAQUEMYN

Kond ick slechts ick sou, maer ick sel niet wel keunen.¹²⁹⁴

SCHYN-HEYLIGH

1295 Och, och! ghy keunt soo wel, wat meugher tegen kreunen.¹²⁹⁵

IAQUEMYN

In wat manieren doch?

SCHYN-HEYLIGH

Maer komt en gaet met mijn,

Ick sal u brenghen by u troost u medecijn!

En dan somme sommarum, sult ghy 't saem soo wel maken,¹²⁹⁸

Dat u vader blijdt sal zijn, dattet huwelijck voort sal raken,

1300 Hoe eer hoe liever.

IAQUEMYN

Ach! ick ben gants niet getoyt.¹³⁰⁰

SCHYN-HEYLIGH

Wat leyt daer aen, al moy, 'k bid sulcks toch niet uytstroyt.¹³⁰¹

1293 *'t pampier*: d.i. de brief die zij heeft geschreven; *bewijst*: laat blijken.

1294 *keunen*: kunnen.

1295 *wat meugher tegen kreunen*: lett. wat kan (je?) er tegen mopperen, m.a.w. er is geen reden er tegen te zijn.

1298 *somme sommarum*: (juister: *somma sommarum*, als in SHH r. 1499-1500): om kort te gaan.

1300 *getoyt*: (voor de gelegenheid) gekleed.

1301 *wat leyt daer aen*: wat doet dat er toe; *uytstroyt*: aan anderen bekend maakt (nl. door zich binnen te gaan verkleeden).

[naar Hoofd]

*

IAQUEMYN

Och neen, ick soud dus doend wel een geckin ghelijcken.¹³⁰²

SCHYN-HEYLIGH

Wat niemendalle: och! ghy moet soo nau niet kijcken,
Men moet de tijt waer nemen, eer datse krijcht een kier.¹³⁰⁴

IAQUEMYN

1305 Wacht toch een weynich dan, dat ick mijn wat op-cier.

SCHYN-HEYLIGH

Comt dan wat rasjes weer, ick sal u hier verbeyen.¹³⁰⁶

IAQUEMYN

In een ommesien tijts sal ick van binnen scheyen.

SCHYN-HEYLIGH

So desen aenslach mijn niet averechs om en keert,¹³⁰⁸

Sal ick d'hond slachten die aen kleyne lapjes leert¹³⁰⁹

1310 Het leer eten, en soo heb ick oock voorghenomen,
Soo veel te klaren als mijn tellekes voorkomen,¹³¹¹
En wert yemandt mijn doent ghewaer, ick sal hem dies
Betalen mette spreuck vande Propheet *septies*¹³¹³
Cadit justicie, en dierghelijcke spreucken.

* 1313 Propheet A *Proffem* (SHH 1516 Propheet)

1302 *dus doend*: d.w.z. door in deze kleding te gaan.

1304 *Men moet* enz.: men moet de gelegenheid gebruiken, voordat ze een wending neemt; *kier*:
keer.

1306 *verbeyen*: opwachten.

1308 *So desen aenslach* enz.: Tenzij deze onderneming voor mij averechts afloopt.

1309 *d'hond slachten*: op de hond lijken.

1311 *Soo veel* enz.: zoveel (van dergelijke zaakjes) te regelen als mij telkens toevallen.

1313 *septies Cadit justicie*: verbastering van *septies cadit justus in die* (SHH r. 1516-17), de
rechtvaardige valt zeven maal op een dag (naar Spr. 24:16.)*^{aant.}.

[naar Hoofd]

*

IAQUEMYN

1315 De knechts zijn inde kelder, de meysjes inde keucken,
Mijn moeder inde kamer, mijn susters zijn by haer,
Hier is niemant van kennis die ons nu wert ghewaer,
Com gaeuwe volenden ons voorgenomen wercke.¹³¹⁸

SCHYN-HEYLIGH

Volght mijn van aftere na op dattet niemant mercke.¹³¹⁹

IAQUEMYN

1320 Och! daer comt, volck aen.¹³²⁰

SCHYN-HEYLIGH

Com slaenwe dit ras om.

DERDE BEDRIJF, NEGENDE TOONEEL.

RIEUWERT, *Slockspeck*.

Is dat gants lichters recht? het is veel eerder krom,¹³²¹
Ick hebt de Procureur generael altemael gaen verklaren,
Hoe dat ick met mijn wijf die flaers al ben ghevaren.¹³²³
+Doen hymen had gehoort seyde hy RIEWERT houtet dicht,¹³²⁴

+E 1 v°

* 1316 susters B suster - 1319 mercke. A mercke - na 1320 NEGENDE A thiende - 1321 *Sierletter*
I over 4 regels

1318 *gaeuwe*: laten we gaan*^{aant.}.

1319 *van aftere*: achter mij (op enige afstand? vgl. SHH r. 1524 *Volghdme wat van veere*).

1320 *daer comt, volck aen*: SHH r. 1526 heeft hier geen komma; is dit een zetfout, of accentueert het leesteken de gejaagdheid van Iaquemyn?

1321 *gants lichters*: bastaardvloek, oorspr. bet. volgens De Vries (*Warenar* 1843, blz. 98) 'bij Gods gewijde kandelaren'.

1323 *flaers*: scheldwoord, vgl. vs. 940.

1324 *Doen hymen*: toen hij mij; *houtet dicht*: zwijg erover.

[naar Hooff]

*

- 1325 Want sny jy eens jou neus, jy schent jou hiele aensicht:
Denckt 't is jou huysvrou, en ghy hebt kinderen te vryen:
Vergeten is veer best, stelt deus mallery ter syen.¹³²⁷
Men doet over dusdanighen misverstant gien recht,
Dat tusschen man en vrou, hoe binje toch so slecht,¹³²⁹
- 1330 Daer blyven noch genoeg ongedecideerde parten,¹³³⁰
Al moeyt hem 't hof nu niet met uwe beuselmarten.¹³³¹
Dan nou pacienty, doe 'k mijn mond by gort iens op,¹³³²
Doe ickse iens op, 't barst wel teffens uyt mijn krop:¹³³³
Ick sel by den elimalimenten hiele manden vol kalle,¹³³⁴
- 1335 Ja 't selder uyt gaen oft uyt een hoosvat quam valle:
Daer komt SLOCKSPECK aen, wel hoe dus wilt-wayich en dus woest?¹³³⁶

SLOCKSPECK

Gans duysent duyckers Heerschop.

RIEUWERT

Wel hoe heb jyt dus noest?¹³³⁷

SLOCKSPECK

Ach! ach! ick kom met ramp die u is opghedrongen.

RIEUWERT

Hoe na is flus het wijf quaet inde put ghesprongen?¹³³⁹

- * 1338 die u is opghedrongen B die opghedrongen
- 1327 *veer best*: verreweg het beste.
- 1329 *slecht*: onnozel.
- 1330 *ongedecideerde parten*: onbesliste zaken*^{aant.}.
- 1331 *beuselmarten*: beuzelingen, futiliteiten.
- 1332 *Dan nou pacienty*: Rieuwert spreekt zichzelf kalmerend toe, maar barst daarna los; *by gort*: bastaardvloek; *op*: open.
- 1333 *teffens*: tegelijk.
- 1334 *by den elimalimenten*: bij de elementen, bastaardvloek, vgl. SHH r. 1544 bij *Gorts elementen*; *manden*: SHH r. 1345 heeft *monden*; *kalle*: praten.
- 1336 *wilt-wayich*: buitensporig, vgl. *Moortje* vs. 1038.
- 1337 *Gans duysent duyckers*: bastaardvloek (Gods duizend duivels); *dus noest*: zo druk.
- 1339 *Hoe na is flus het wijf*: is mijn vrouw misschien zojuist.

[naar Hoofd]

*

SLOCKSPECK

1340 Al argher.

RIEUWERT

Slaetme de kop of.

SLOCKSPECK

Jae watten reveligh kallen,¹³⁴⁰

Ten eersten is KATRYN in een despraetheyt gevallen,¹³⁴¹

En raest, en baert, en tiert, en slaet haer handen in 't haer,¹³⁴²

Dat het een steenen hart bewegen sou door 't ghebaer,¹³⁴³

Dat ghy haer hoorden eens, ghy trilden wel van vrees.

RIEUWERT

1345 WYBRANT VAN WYDERMEER sal wederom gekeert wesen.

SLOCKSPECK

Daer na is IAQUEMYN gheteghen op de bien,¹³⁴⁶

En men weet niet waer heen, of men weet niet met wien.

RIEUWERT

Sy mocht de donder doen.¹³⁴⁸

* 1343 ghebaer B ghevaer

1340 *reveligh kallen*: gebazel, geraaskal.

1341 *despraetheyt*: wanhoop.

1342 *baert*: gaat te keer.

1343 *ghebaer*: geschreeuw.

1346 *is Iaquemyn gheteghen op de bien*: heeft Iaquemyn de benen genomen.

1348 *Sy mocht de donder doen*: ze móest het voor den donder doen, m.a.w. het leek te moeten gebeuren.

[naar Hoofd]

*

SLOCKSPECK

Ay wilt jou niet verbasen,¹³⁴⁸

Voort hetter aende deur ien geweldich wesen rasen,

1350 Een vreemt uytheems snoeshaen, seggende dat hy was

De man van u ALYT, en wou in huys heel ras.

RIEUWERT

Wat komt mijn teffens op, waer sal ick mijn noch keeren?¹³⁵²

SLOCKSPECK

Met dees gewapende hant, heb ick hem moeten weeren.

RIEUWERT

Ten waer dat ick hem niet te voren had verwacht,¹³⁵⁴

1355 't Waer om mijn sinnen te missen.

SLOCKSPECK

'k Prijst dat jyt niet en acht.

Ick meende van avond de kruycke heel fraytjes te beschicken,¹³⁵⁶

En daer komt de boose sathan en breeckt ons vreucht an sticken.

RIEUWERT

'k Weet langer niet te seggen, ick ben een bedruckt man.¹³⁵⁸

* 1351 van u ALYT B van ALYT

1348 *wilt jou niet verbasen*: laat je niet van je stuk brengen, uit het veld slaan.

1352 *komt...op*: overkomt.

1354 *Ten waer enz.*: als ik hem van tevoren al niet had verwacht, zou het zijn om krankzinnig te worden (met dubbele ontkenning; vgl. SHH r. 1571-72 *Ten waer dat jck het te voeren te gemoet had gesien 't waer om sijn sinnen te missen*).

1356 *de kruycke te beschicken*: (vaste uitdr.) het feestmaal te organiseren (vgl. *Warenar* vs. 404).

1358 *bedruckt*: ter neer geslagen.

[naar Hoofd]

*

SLOCKSPECK

Waer wilt ghy met mijn heen?

RIEUWERT

Daer mijn niemant vinden kan.

+DERDE BEDRIJF, THIENDE TOONEEL.

+E 2 r°

SNOEP en Schyn-heylich.

1360 Theerschop is soo in u ghehouden als oyt sijn leven,¹³⁶⁰
Hy wil niet alleenlijck de hondert daelders gheven,
Maer hondert ponden vlaems.¹³⁶²

SCHYN-HEYLIGH

Danck heb sijn goedigheyt.

SNOEP

En u behendigheyt, raet, en subtijl beleyt.

SCHYN-HEYLIGH

Ick en kon niet laten de wercken der liefde
1365 Te oeffenen, dewijl 't hem van my soo geliefde.

SNOEP

Dan seggen de Geusen noch datter gheen mirakelen schien.¹³⁶⁶

* *na 1359 A herstelt hier de fout in de scènetelling door deze scène opnieuw als tiende te nummeren - 1360 Sierletter T over 4 regels*

1360 *Theerschop*: d.i. Eelhart; *in u ghehouden*: aan u verplicht.

1362 *hondert ponden vlaems*: een *pond vlaems* is zes gulden. Eelhart heeft dus het bedrag verviervoudigd.

1366 *Geusen*: protestanten; *schien*: geschieden.

[naar Hoofd]

*

SCHYN-HEYLIGH

De liefde gaet het al te boven, soo jy hier aen moocht sien.

SNOEP

Ghy hebt mijn Heer van daech van sijn doot gaen opwecken.

SCHYN-HEYLIGH

En haer het leven gegheven.

SNOEP

Dat zijn twee gebreken.¹³⁶⁹

SCHYN-HEYLIGH

1370 Nu wil ick gaen sien de baen klaer te maken van al,¹³⁷⁰
 En hoop dattet met haer vader heel wel afloopen sal,
 Want de broosheyt des vleesch, en de jonckheyt van tye,¹³⁷²
 En sachtheyt van natuur, hebben de reden op haer sye.

SNOEP

Watten schoonen parabel!

SCHYN-HEYLIGH

Daer benefens ist een eer
 1375 Voor de vader, een dochter te hebben die haer dus slaet ter neer.¹³⁷⁵

* 1367 moocht B mocht
 1369 *gebreken*: aan te vullen met ‘verholpen’ of iets dergelijks? Of is het ironisch? SHH r. 1591 heeft slechts: *Dat zijn twee*.
 1370 *klaer ... van al*: vrij van alles, geheel vrij.
 1372 *broosheyt*: zwakheid; *tye*: jaren.
 1375 *die haer dus slaet ter neer*: die zich zo (d.w.z. in een dergelijk adellijk huis) vestigt.

[naar Hooff]

*

Aenmerckt eens de schrift die van de liefd' schrijft d'rechte sin,
En die geen liefd' en heeft gaet *in ignem intermin*.¹³⁷⁷

SNOEP

Wat prebelen is dit? nou, hadieu dan tot flus.¹³⁷⁸
Goeden dach Domine.

SCHYN-HEYLIGH

Fabula est in lupus.¹³⁷⁹

DERDE BEDRIJF, ELFDE TOONEEL.

Rieuwert, Slockspeck, Schyn-heylich.

RIEUWERT

1380 Sy mach het haer wel schamen die lichtvaerdighe karonie.¹³⁸⁰

SLOCKSPECK

Wie meenje?

RIEUWERT

De fortuyn die ooleke slavonie.¹³⁸¹

- * 1377 gaet *in ignem intermin A gadt ingnem intermin* (vgl. SHH 1603) - 1379 *in lupus A julupus* (SHH 1605: *in lupus*) - 1380 *Sierletter S over 9 regels*
- 1377 *gaet in ignem intermin*: voor SHH r. 1603 *gaet in ignem aeternum*, gaat het eeuwige vuur (de hel) in. Zie voor het tekstkritische probleem de Inleiding, blz. 50.
- 1378 *prebelen*: prevelen; *flus*: zo dadelijk.
- 1379 *Fabula est in lupus*: omzetting van *lupus est in fabula*, '(zoals) de wolf is in de fabel', gezegd als iemand onverwachts verschijnt terwijl men van hem spreekt. Deze uitdrukking wordt al gebruikt in Terentius' *Adelphi*, r. 537 (Van Dale, blz. 2576).
- 1380 *die lichtvaerdighe karonie*: dat onbetrouwbare kreng.
- 1381 *ooleke*: beroerde, ongelukkige; of: slimme, doortrapte; *slavonie*: (uit: Slavoniër), een teugelloze, overmoedige figuur (?) (WNT XIV, kolom 1613).

[naar Hoofd]

*

SLOCKSPECK

Waerom?

RIEUWERT

Maer datse haer komt versetten tegens een man¹³⁸²
Van vijftich jaren, die hem nauwelijcx weeren kan,

SCHYN-HEYLIGH

Mijn Heer ROMPSLOMP zijt ghegroet, hoe gatet met u saken?

RIEUWERT

1385 Onse lieven Heer sendt u tot mijn, want ick wetet langher niet te maecken
Wat aengaen, soo heeftmen de fortuyn van desen dach gequelt.¹³⁸⁶

SCHYN-HEYLIGH

⁺Hebt goeden moet, en maeckt u hier in niet ontstelt,
't Sal alles seer wel gaen, vertrouut dat sonder jocke.

⁺E 2 v°

SLOCKSPECK

Met goeden moet en purgatie geneestmen de Spaensche pocke.¹³⁸⁹

* 1389 Spaensche B Spansche

1382 *haer komt versetten tegens*: zich gaat keren tegen.

1386 *Wat aengaen*: wat te beginnen; *van desen dach*: vandaag.

1389 *de Spaensche pocke*: syfilis. De hele zin drukt een onwaarschijnlijkheid uit, zoiets als: ja ja, je kunt me nog meer vertellen.

[naar Hoofd]

*

RIEUWERT

1390 De man uyt ARABYEN is thuys gekomen weer,
En die van MAGELANUS oock.

SCHYN-HEYLIGH

Wel isser nu niet meer?

RIEUWERT

De dochters opter loop, en voorts een hope schaden.

SCHYN-HEYLIGH

Daer vele ramps is, daer 's ghemeenlijck veel te raden.¹³⁹³

rieuwert

O, O!

SCHYN-HEYLIGH

Met een receptie dien ick u in geven sal,¹³⁹⁴

1395 Tegen het ongeluck sullen wy het hoop ick al
Te recht helpen.

RIEUWERT

Dat woort doet het hart verlichten.

SCHYN-HEYLIGH

Ick heb sulcks oock wel eer in mijn gemoet gaen stichten,¹³⁹⁷

* 1392 dochters B dochten

1393 *veel te raden*: veel (goede) raad te geven.

1394 *receptie*: receptje.

1397 *Ick heb sulcks* enz.: ik heb mij zoiets ook wel eens in het hoofd gehaald; vgl. SHH r. 1629:
Jck heb wel eer oock half fantastijck geweest.

[naar Hooff]

En quelde mijn selve met de slanghe, ketens, en sulcks mier,¹³⁹⁸

Als gloeyenden ovens, peck, solfer van 't helsche vyer.¹³⁹⁹

1400 En telkes als mijn de temtatie des vlees over quame,

Schrickten ick voor heyntje pick, en voor Luycefer bename.¹⁴⁰¹

Maer so haest als ick een moed greep, had icker den dril van,¹⁴⁰²

Verklaert u inder liefden en treckt u sulcks niet an.¹⁴⁰³

RIEUWERT

Laet ons tot die recepte comen, ick stader nae te wachte.

SCHYN-HEYLIGH

1405 't Geen datje hebt te doen, dats nergens op te achte.¹⁴⁰⁵

RIEUWERT

Ja ofmen kan of niet?

schyn-heylich

't Is dat ghy 't slechts maer doet.

SLOCKSPECK

Daer houd ick het oock voor.

RIEUWERT

Swygt ghy jou mallen bloet.

1398 *en sulcks mier*; *Als*: en zo meer, zoals.

1399 *solfer*: zwavel.

1401 *bename*: met name, vooral.

1402 *een moed greep*: moed vatte; *had icker den dril van* (SHH r. 1636-37: *had jck 'er den Lejdsen dril af*): had ik er genoeg van (nl. om mij zo bang te laten maken)*^{aant.}.

1403 *Verklaert u*: verheugt u (?)*^{aant.}; *treckt u sulcks niet an*: (ontbreekt in SHH) deze toevoeging lijkt vooruit te lopen op vs. 1405; in dat geval zou vs. 1404 een uiting van onbegrip zijn.

1405 *nergens op te achte*: nergens acht op te slaan, zich nergens iets van aan te trekken.

[naar Hoofd]

*

SCHYN-HEYLIGH

- De fortuyn is van een aert ghelijck de lichte vrouwen,
 Die alsse een goe pol hebben, daer sy yets op vertrouwen,¹⁴⁰⁹
 1410 Of die op haer verslingert is, daer gaense soo me an,¹⁴¹⁰
 Als de kat doet met de muys, maer alsse een litsert dan¹⁴¹¹
 Voor krijghen, die voor een gat niet en is ghekrege,¹⁴¹²
 En dieder met een eynd houts altemet op slaet te deghe.¹⁴¹³
 Ick verseker u datse dan kleyn singen doort ghetou.¹⁴¹⁴

SLOCKSPECK

- 1415 En was mijn 'tspreken niet verboden, stracx ick sou¹⁴¹⁵
 't Lof van u gheperfymeerde ghelijckenisse gaen verheffen.

RIEUWERT

Het gaet mijn oock ter harten, want het zijn re'en die treffen.¹⁴¹⁷

SCHYN-HEYLIGH

- De diefsche fortuyn is van een aert, ick segh jou dat,¹⁴¹⁸
 Als een Wijn-verlater die ghewaer wort dat een vat,¹⁴¹⁹
 1420 Of oxhooft, of pijp, het leckingh of ghebreken,¹⁴²⁰
 Soo gaet hy stracx de wijn op een ander dicht vat steken,¹⁴²¹
 En de verloren druppelen gaen hem van 'shartsen bloet.¹⁴²²

- * 1422 de B die - 'shartsen volgens SHH 1667 A 'sharsen
 1409 *pol*: minnaar.
 1410 *daer gaense soo me an*: daar springen ze zo mee om.
 1411 *litsert*: slimmerd.
 1412 *die voor* enz.: die niet voor één gat te vangen is (de lezing van SHH r. 1654-55).
 1413 *altemet*: van tijd tot tijd.
 1414 *ghetou*: pak slaag; van *touwen*: aflossen.
 1415 *stracx*: onmiddellijk.
 1417 *re'en*: woorden.
 1418 *diefsche*: diefachtige; hier in een ruimere bet: doortrapte (het Italiaans heeft *scellerata*: schurkachtige).
 1419 *Wijn-verlater*: degene die de zorg heeft voor het overgieten van de wijn.
 1420 *oxhooft*: wijnvat (± 220 liter); *pijp*: langwerpige wijnvat; *het*: heeft.
 1421 *stracx*: dadelijk; *op een ander dicht vat steken*: in een ander, niet lekkend, vat overhevelen.
 1422 *gaen hem van 'shartsen bloet*: gaan ten koste van zijn hartebloed.

[naar Hooff]

Alsoo wil ick seggen, dat de fortuyn aers niet en doet,
Als opvullen met ramp, dits mijn vermaen en praten,

- 1425 En alsse een man raeckt, die een vande lecke vaten
Slacht, daer 't niet in en blijft, soo wert haer de kop kroes,¹⁴²⁶
En sy giet haer schelmery op d'een of d'ander droes.¹⁴²⁷

SLOCKSPECK

Datje een Propheet hoorde sou hy wel beter keunen leeren?

RIEUWERT

Ick word een heel aer mensch, komt dat door het studeren?

SLOCKSPECK

- 1430 Als een man gaeter mee deur.¹⁴³⁰

RIEUWERT

Ick krijg een nieu hart in men lijf,
Mijn dunckt ick voel gien aert 't is aers niet of ick drijf.¹⁴³¹

SCHYN-HEYLIGH

[†]Indien ghy u houden wilt aen mijn leer en vermanen,
Sult ghy bevinden dat het u druck sal wegh banen,¹⁴³³
En al u droefheyt sal ten lacchen gants vergaen.

[†]E 3 r°

RIEUWERT

- 1435 Ick ben de selfde man niet, siet ghy niet een ander staen?

1426 *Slacht*: lijkt op; *soo wert haer de kop kroes*: dan wordt ze boos.

1427 *droes*: stumper.

1430 *Als een man gaeter mee deur*: ga er mee door als een flinke kerel.

1431 *of ick drijf*: alsof ik zweef.

1433 *wegh banen*: wegvegen, uit de weg ruimen.

[naar Hoofd]

SLOCKSPECK

Och jae, jy bent verandert van trony en ghesicht.

RIEUWERT

Ick ben wel hondert pont of daeromtrent ghelicht.¹⁴³⁷

SCHYN-HEYLIGH

Gaet in tot ick com sien hoe de medecyn het gaen wercke,¹⁴³⁸

Misere mei secundum, De Heer die wil u stercke.¹⁴³⁹

RIEUWERT

1440 Ick sal u dan verwachten.

SCHYN-HEYLIGH

Ick com u flusjes by.¹⁴⁴⁰

Schyn-heylich binnen, Rieuwert blyft staen.

1437 *ghelicht*: lichter geworden.

1438 *het gaen wercke*: is gaan werken.

1439 *Misere mei secundum*: een afgebroken ‘latijnse’ zin. Schyn-heylich begint kennelijk weer uit zijn brevier te lezen. In SHH r. 1691-96 heeft het *Miserere mei, Secundum* een natuurlijk vervolg als S. na een interruptie van Rieuwert zegt: ‘Jck sal komen soo ras jck noch wat van mijn getijen gelesen heb. *magnam misericordiam tuam*.’ De tekst is ontleend aan Ps. 51 (in de Vulgaat 50):3 *Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam*, Wees mij genadig, o God, naar uw [grote] goedertierenheid.

1440 *by*: dit vs. vindt zijn rijmwoord in vs. 1441, het begin van het vierde bedrijf.

Vierde bedrijf, eerste tooneel.

[naar Hooft]

*

*Steven, Dirck, Rieuwert, Slockspeck.***STEVEN**

Doe jy't woort, ick stae soo langh wat aen d'een zy.

DIRCK

Hebje wel gehoort dat Lang-haer is 'thuys gecomen?

RIEUWERTOch jae, die tijdingh heb ick me flus al vernomen.¹⁴⁴³**DIRCK**Van joncker WYBRANT me?¹⁴⁴⁴**RIEUWERT**

Ook al.

DIRCK

wat seljer in doen?

* 1441 *Sierletter D over 4 regels* - 1444 me? A me. - Ook al. A Ook al? (vgl. SHH 1700-1: En van Joncker Wijbrandt? oock al.)

1443 *me*: mede, ook; *flus*: zoëven.

1444 *me*: mede, eveneens.

[naar Hoofd]

*

RIEUWERT

1445 Niet.

DIRCK

Wel ghy scheertme so ick uyt jou can vermoen.¹⁴⁴⁵

RIEUWERT

Ick verstaet mijn niet.¹⁴⁴⁶

DIRCK

Wilje dat sy de Dochters trouwe,
Die ons vast zijn belooft?

RIEUWERT

Diese mist mach sijn hoofd klouwe.¹⁴⁴⁷

DIRCK

Wel wat is dit voor spreken, ick bid jou dese reen swijght,
Wy begheeren de vrouwe.

RIEUWERT

Siet toe dat ghyse krijgt.

* 1448 voor spreken B voorspreken

1445 *Niet*: niets; *scheertme*: houdt me voor de gek.

1446 *Ick verstaet mijn niet*: ik heb er geen verstand van.

1447 *klouwe*: krabben, *zijn hoofd klauwen* is een gebruikelijke aanduiding voor o.m. geërgerd zijn.

[naar Hoofd]

DIRCK

1450 Wy sullen u gehoorsaem zijn indien ghy u woort wilt houwe.

RIEUWERT

Mijn woort en wasser niet.

DIRCK

Wiens dan?

RIEUWERT

Mijn tonghs,

DIRCK

Dat's de jouwe.

DIRCK

Die schoonste schoon?¹⁴⁵²

RIEUWERT

Ick hoor gaeren datse u behaegt.

DIRCK

'T is een schand.

RIEUWERT

Dat magh het wesen.¹⁴⁵³

1452 *Die schoonste schoon?* d.i. de geliefde die Dirck vreest te verliezen. De persoonsaanduiding *Dirck* staat hier tweemaal achter elkaar.

1453 *Dat magh het wesen:* dat is best mogelijk.

[naar Hoofd]

DIRCK

Dit moet God zijn gheclaeght,
Ons toecomende Schoon-vader dien wyer oock voor houwen:

RIEUWERT

1455 Mijn toecomende Swaghers.¹⁴⁵⁵

DIRCK

Wel hier en is gheen mouwen
Aen te setten, 'k gis dat de vreught of de droefheyd
Van hare wedercomst, in sijn hoofd en haspelt leyt.¹⁴⁵⁷

RIEUWERT

Noch 't ien noch 't aer.

DIRCK

Waer toe toch al dit spotten?

RIEUWERT

Die't weet die seyt het u.¹⁴⁵⁹

DIRCK

Hoe staen wy hier als sotten:

1460 Waer henen Joncker STEVEN?

1455 *Swaghers*: schoonzoons; *geen mouwen* enz.: geen touw aan vast te knopen.

1457 *hare*: hun; *in sijn hoofd en haspelt leyt*: hem in de war doet zijn (corrupte plaats?)*^{aant.}.

1459 *Die 't weet die seyt het u*: die het weet, mag het zeggen.

[naar Hoofd]

*

STEVEN

Ick gae om geen gerucht
 Te maken by de straet, want ick heb al de lucht
 Doorsnoffelt en doorsmuycht: com gaen we met malcanderen,¹⁴⁶²
 Sy mogen wacht houden, 't sal hoop ick wel veranderen.¹⁴⁶³

+VIERDE BEDRIJF, TWEDE TOONEEL.+E 3 v°*Rieuwert, Slockspeck, Dach-dief.*

SLOCKSPECK

Tvolck sal niet weten hoe sy 't met u hebben.

RIEUWERT

Ach! ach! ach!¹⁴⁶⁴

SLOCKSPECK

1465 Siet toe past op den haspel.¹⁴⁶⁵

RIEUWERT

O mijn! 'k heb sulcken lach,
 Die door gegaen is, sijn scha, die weer ghecomen is ter goeder uyren.¹⁴⁶⁶

- * 1464 *Sierletter T over 9 regels* - Ach A Ack B Ach - 1466 Die door gegaen is, sijn scha A Die door gegaen, is sijn scha (vgl. SHH 1737)
- 1462 *doorsmuycht*: syn. van doorsnuffeld. Steven bedoelt waarschijnlijk dat hij de situatie voldoende verkend heeft om te beseffen dat er voorlopig geen gat in zit.
- 1463 *wacht houden*: zich wachten (voor de gevolgen), vgl. SHH r. 1731-32: *zij moghen wacht houden hoe't haer becomen sal*.
- 1464 *Ach! ach! ach!*: Rieuwert lacht.
- 1465 *Siet toe past op den haspel*: pas op dat de zaken niet verkeerd gaan (WNT VI, kolom 103); of misschien hier eerder: 'houd ze alle vijf bij elkaar'. Vgl. vs. 1457 en HC *State pure in cervello* (ed.-De Sanctis blz. 291).
- 1466 *Die door gegaen is, sijn scha* enz.: wie er van door is gegaan, 't is zijn eigen risico; wie is teruggekomen, dat is mij best.

[naar Hoofd]

SLOCKSPECK

Siet daer DACH-DIEF aen comen grijnsen, hoe langh of het sal duyren?¹⁴⁶⁷

DACH-DIEF

CATRYN, CATRYN, CATRYN.

RIEUWERT

Wat heeftse?

DACH-DIEF

Sy is, sy is, sy is

RIEUWERT

Wat?

DACH-DIEF

Wegh gheloopen, mijn dunckt ick mijn sinnen mis.¹⁴⁶⁹

1470 Och't moeyt mijn soo.

RIEUWERT

Waer henen?

DACH-DIEF

Ick weet het niet waer sy is ghebleven.

1467 *grijnsen*: grienen.

1469 *ick mijn sinnen mis*: dat ik mijn verstand kwijt ben.

[naar Hoofd]

*

RIEUWERT

Ick wil een stuck aenreckten dat inde Cronijck wert geschreven,¹⁴⁷¹
 Met de fortuyn het hoofd te bieden, en pas jy datje wat raeckt,¹⁴⁷²
 Krijge wyse se wort van ons levendigh gherabraeckt.¹⁴⁷³

SLOCKSPECK

Sy sou haer rechte loon hebben.

RIEUWERT

Vat ghyse, rijtse aen stucken.

SLOCKSPECK

1475 Ach! ach! ach!¹⁴⁷⁵

RIEUWERT

Meenje datmen dit niet en sal drucken?

SLOCKSPECK

Wat weet ick het.

RIEUWERT

Waerom niet?

SLOCKSPECK

Maer om dat haer vonnis of
 Haer sententie niet is afgelesen by 't Hof.¹⁴⁷⁷

- * 1475 datmen A datme (SHH 1758: dat het in druck gaen sal)
 1471 *een stuck aenrechten*: een daad verrichten; *dat inde Cronijck wert geschreven*: die geschiedenis zal maken; *wert*: wordt.
 1472 *pas*: zorg.
 1473 *se*: Fortuna.
 1475 *Ach! ach! ach!*: Ha, ha, ha!
 1477 *sententie*: syn. van *vonnis*.

[naar Hoofd]

*

RIEUWERT

Loopt katten, uylenspieghels, loopt ooleke rabouwen.¹⁴⁷⁸

DACH-DIEF

Wel wat spel is dit, o mijn ick can mijn lach qualijck in houwen.

SLOCKSPECK

1480 Siet ghy niet hoe den baes, om dat hy is vol verstants,
Den brits heeft vande fieltery, die hem de fortuyn altans¹⁴⁸¹
Dus loosselijck speelt.

DACH-DIEF

Moy, heel moy, 't moet zijn gepresen.

RIEUWERT

Gaet in, en comen de gheen die flus in huys wilde wesen,¹⁴⁸³
Laetse in comen, comt STEVEN en DIRCK weer,
1485 En weygart niemant niet, al quamender vry wat meer.

SLOCKSPECK

Een schoone resolutie, 't zijn Konincklijke sticke,¹⁴⁸⁶
Nu wy gaen 't saem in huys, en sullen 't so beschicke.

Dach-dief en Slockspeck binnen, Rieuwert blyft staen.

* 1478 ooleke B oolcke

1478 *Loopt katten* enz.: *^{aanl.}; *ooleke rabouwen*: doortrapte schurken.

1481 *Den brits heeft* enz.: genoeg heeft van de schurkenstreken die de fortuin hem thans op zo'n gemene manier levert.

1483 *flus*: zoëven.

1486 *sticke*: daden.

VIERDE BEDRIJF, DERDE TOONEEL.

[naar Hoof]

*

*Rieuwert, Wouter.***RIEUWERT**Wie sou gelooven dat dien heylighen man so drae¹⁴⁸⁸

Had connen wegh drijven mijn bekommeringh en schae,

1490 †Die ick in mijn hart droegh met veel verdriet en quellen,

O fortuyn, ick acht u niet meer als voor een vande vuylste vellen,¹⁴⁹¹†E 4 r^oJae voor een appel-teef, een vlas-teef, en een snol,¹⁴⁹²Een sletvinck, en een sengh-kat, ien weer-maeckster en een kol.¹⁴⁹³**WOUTER**Daer is den baes, heerschop de ringh magh ick of maken¹⁴⁹⁴1495 Vijf-en-negentigh pont vlaems, maer ick meense wel tot hoogher som sel raken,¹⁴⁹⁵

Soo ghyse vercoopen wilt, daer isse en daer sijne noch

De hondert pistoletten, want ick en canse toch¹⁴⁹⁷Niet ghewisselt krijghen, als met tien ten hondert schaden.¹⁴⁹⁸

Nu gae 'ck na de lijnwaet winckel, ghy mooght u voorts beraden,

1500 Ick sal schicken dat'ck de craghen krijgh voor jou.¹⁵⁰⁰* 1488 *Hoofdletter W in romein over 2 regels*1488 *so drae*: zo snel.1491 *vellen*: gebruikelijk scheldwoord voor vrouwen.1492 *appel-teef*: scheldwoord meestal gericht tot kijvende vrouwen; *vlas-teef*: scheldwoord, oorspr. tot vlasverkoopster of vlasspinner (?); het WNT (XXI, kolom 1541) heeft alleen deze plaats.1493 *sletvinck*: slons, sloerie; *sengh-kat*: scheldwoord*^{aant.}; *weer-maeckster*: heks die slecht weer teweegbrengt*^{aant.}; *kol*: toverkol, heks.1494 *de ringh magh ick of maken*: voor de ring kan ik maken. Wouter heeft kennelijk boodschappen gedaan voor Symon.1495 *Vijf-en-negentigh pont vlaems*: een *pont vlaems* was zes gulden; *ick meense* enz.: ik meen dat ze wel meer zullen opbrengen.1497 *pistoletten*: naam voor sommige buitenlandse (Spaanse of Italiaanse) gouden munten.1498 *tien ten hondert*: tien procent.1500 *schicken*: zorgen.

[naar Hoofd]

*

RIEUWERT

- Gaet waert u slechts belieft, 'ck ben wel gerust als ick dit hou,¹⁵⁰¹
 O fortuyn hoe nae beginje van anghst in jou pack te pissen,¹⁵⁰²
 Daer sentse alree ien van haer alderbeste ghewissen,¹⁵⁰³
 En trouste boden uyt, om mijn te paeyen weer,
 1505 Maer dat selje weten fortuyn, RIEUWERTJEN en achtje niet meer,
 Noch en weet u gheen meer danck voor ketens of pisteletten,
 Ick salt u verleenen mijn te willen op den dijck setten,¹⁵⁰⁷
 Ick acht u giften niet meer als een hoopen dreck ende slijck,
 Want vier ick u mijn leven niet ick wert wel keyser-rijck.¹⁵⁰⁹

VIERDE BEDRIJF, VIERDE TOONEEL.

Dirck, Katryn.

DIRCK

- 1510 Ick en STILLE STEVEN wy zijnder qualick aen,
 Wy weten niet of wy voor of achter gaen,¹⁵¹¹
 Hy is vervoert door liefd', en haet die hy by vlagen,
 Tot ALYT en LANG-HAYR, rechtveerdigh heeft ghedraghen,
 Soo doe ick van ghelijck, door liefde tot KATRYN,
 1515 Helaes! hoe sal 't int lest noch afloopen met mijn,
 Die denck het gheen ick wel niet dencken soude willen,
 En heb ghedacht op 't minst datmen denckt, watte grillen,¹⁵¹⁷
 Ick denck wanhoopigh dol te werden van ghemoed,
 En sulcken dencken is gheoorelooft, noch goed,
 1520 En ick dacht aen mijn dood, op 't minst mijn siel te krencken,
 Het welckmen immers is wel onghewoon te dencken,

* 1510 *Sierletter I over 5 regels* - 1517 denckt, A denckt

1501 *wel gerust*: goed voorzien.

1502 *hoe nae beginje*: begin je soms.

1503 *ghewissen*: vertrouwde personen, betrouwbare boden (WNT IV, kolom 2107).

1507 *op den dijck setten*: voor de gek houden*^{aanl.}.

1509 *vier*: vereert.

1511 *of wy voor of achter gaen*: of het goed of slecht met ons gaat.

1517 *op 't minst datmen denckt*: aan wat men het minste denkt (nl. te sterven).

[naar Hooff]

*

Daer nae heb ick ghewenst de heughnis in mijn hert¹⁵²²

Te houden, overmits daer door ghekoffert wert¹⁵²³

⁺De naem, de liefste naem, van mijn vercoren mensche,¹⁵²⁴

1525 Die mijn in tegen-deel, 't vergeten nu doet wenschen,

Want daer gheheugenis noch goed' ghedachten zijn,

Daer is noch scharp ghevoel, van weedom smert noch pijn.¹⁵²⁷

⁺E 4 v⁰

KATRYN

Ick ben ghesint een naem, van eeuwich, na te laten,¹⁵²⁸

Van de liefden die ick Joncker DIRCK uytermaten

1530 En vande trou die ick Heer WYBRANT toonen sal.

DIRCK

En tot meer deerlijckheyt so sal door 't wreet gheval¹⁵³¹

Mijn lijden eewigh zijn, en blincken by de vromen,¹⁵³²

Want daer geen leven is, en can gheen dood oock comen.¹⁵³³

KATRYN

O me Joncker DIERICK.¹⁵³⁴

DIRCK

Me Juffrou voort gebracht,

1535 Van de natuur tot pronck en wonder van haer macht.

* 1530 sal. A sal - 1531 DIRCK *ontbreekt in A, correctie volgens SHH* - 1534 KATRYN *ontbreekt in A, correctie volgens SHH*

1522 *heughnis*: herinnering.

1523 *overmits*: omdat; *daer door*: nl. door het in herinnering houden; *ghekoffert wert*: bewaard zou blijven (vgl. *Angeniet* vs. 1945).

1524 *mijn vercoren mensche*: mijn geliefde, nl. Katryn.

1527 *noch*: ook geen.

1528 *van eeuwich*: voor eeuwig.

1531 *gheval*: noodlot.

1532 *blincken by de vromen*: bewonderd worden door de deugdzamen.

1533 *Want daer geen* enz.: degene die al 'dood' is door liefdessmart (vgl. de aant. bij vs. 540), kan niet nog eens sterven.

1534 *me*: mijn.

[naar Hoofd]

*

KATRYN

Oyme.¹⁵³⁶

DIRCK

Heeftet my niet op mijn leden geleghen.

KATRYN

Ick heb besloten na een redelijck beweghen,¹⁵³⁷

Dat een oprechte straf van wreetheyt wrake doet,¹⁵³⁸

Op de onbehoorlijckheyt van mijn te saft ghemoet,¹⁵³⁹

1540 Dat mijn nu heeft gebracht tot eyschen en begeeren,

De oorsaeck van mijn dood.¹⁵⁴¹

DIRCK

O Heere alder heeren.

KATRYN

Ick sou wel willen dat ick niet en wilde noch wou

Een saeck die ghy wenscht, dat ick niet willen sou.

DIRCK

Ayme!

* 1538 Dat een oprechte B Dat oprechte

1536 *Oyme*: wee mij; *Heeftet* enz.: heb ik het niet voorvoeld?

1537 *na een redelijck beweghen*: op grond van een redelijke emotie*^{aant.}.

1538 *oprechte*: rechtmatige, verdiende.

1539 *onbehoorlijckheyt*: verkeerdheid; *te saft*: te weekhartig (dit slaat op het feit dat ze Wybrant niet heeft durven afwijzen).

1541 *De oorsaeck van mijn dood*: lijd. vw. bij *eyschen en begeeren**^{aant.}.

[naar Hoofd]

KATRYN

- Al can ick na wensch niet halen noch niet houwen¹⁵⁴⁴
 1545 By al de glory van so veel befaemde vrouwen,
 Die door de minne zijn ter dood ghebracht, al stil¹⁵⁴⁶
 Soo wijck ick niemand in cloeckmoedigheyd noch wil,
 Soo dat'ck mijn Vrijer niet te leur sal stellen heden,
 Noch u mijn Bruydegom, vernoeght en weest te vreden.¹⁵⁴⁹

DIRCK

- 1550 Waent ghy dan dat ick ben beholpen met u dood?

KATRYN

Ick segh het om dies wil, alsoo de felle nood,¹⁵⁵¹
 My u gheschende Bruyd, sal uyt den ooghen halen.¹⁵⁵²
 Soo salse u voor 't oogh der sielen steeds bestralen,
 Met blinckend' eewigh lof.¹⁵⁵⁴

DIRCK

- Seght dat, als ghy verstaet
 1555 Dat sonder toestaen en de willen tot het quaet,¹⁵⁵⁵
 Iemant in sonden valt, ghy doolt mijn uytgelesen.

KATRYN

Het schijnt wel dickwils so, want schijn is 't halve wesen.

1544 *niet halen noch niet houwen* By: niet halen bij en het ook niet uithouden naast.

1546 *al stil*: als bep. bij *ter dood ghebracht* zou het een stoplap zijn; wellicht onderbreekt K. zichzelf: laat ik daarover zwijgen.

1549 *vernoeght*: syn. van *weest te vreden*.

1551 *Ick segh het om dies wil, alsoo*: ik zeg het daarom: wanneer*^{aant.}.

1552 *gheschende*: geschonden: nl. door zich als bruid van Dirck over te leveren aan Wybrant*^{aant.}.

1554 *verstaet*: van mening bent.

1555 *sonder toestaen en de willen*: SHH r. 1850-51 heeft iets duidelijker *daer geen toestemming van wil is**^{aant.}.

[naar Hoofd]

*

DIRCK

De cuyscheyt van het hart dunckt mijn beter te zijn
Als lichaems mijdentheyte met een ghemaecte schijn.¹⁵⁵⁹

KATRYN

1560 Dat is wel waer.¹⁵⁶⁰

DIRCK

Ist so: en kundy dat wel mercken,
Bevestight dan u woord met levendige wercken.¹⁵⁶¹

KATRYN

Wel of men can of niet? want al de schelmery
Van een godloose vrou, en comt in 't minst niet by
Het breken van de trou, die sy met hooge eeden
1565 Sweert haren man voor God en syner heyligheden,
Die sy ten tuyge roept.¹⁵⁶⁶

DIRCK

Laet lijden straf de geen,
Om wiens wil dat ghy waent so sondigh t' overtreen,
Doet my het gene dat ghy voor u hebt ghenomen.¹⁵⁶⁸

KATRYN

'T gheen men met woorden seyde, behoortmen nae te comen:

* 1567 wil dat B wel daet - sondigh B sondight

1559 *mijdentheyte*: terughoudendheid.

1560 *mercken*: opmerken, inzien.

1561 *Bevestight* enz.: breng uw woorden dan in praktijk; *levendige* is een woordspeling: ze moet dit doen, door niet voor de dood maar voor het leven te kiezen.

1566 *ten tuyge*: tot getuige; *Laet lijden straf de geen*: laat diegene gestraft worden (Dirck bedoelt zichzelf).

1568 *ghy voor u hebt ghenomen*: gij u hebt voorgenomen (nl. te sterven).

[naar Hooff]

- 1570 ⁺En 't gheen daer men sich toe verbind met eeden groot,
Voeght oock datmen sich quijt door daden of door doot.

⁺F 1 r°

DIRCK

Ach! welcken vreughde wast mijn ziele wel voor desen,¹⁵⁷²
Te hebben tot een Bruyt, so braven onvolpresen
Wtnemende Juffrouw!

KATRYN

- Het lesen en na-sien
1575 Van edel goddelijck schrift der voortreffelijcke lien,
En heeft my gheen meerder noch wetenschap gegeven,¹⁵⁷⁶
Als tot wel-sterven, laes! meer als ick con beleven:
En overmits ick weet dat de onwetenhey¹⁵⁷⁸
Het leven prijst en acht, en de voorsichtighey¹⁵⁷⁹
1580 De dood noch looft noch laeckt: so sal ick onverandert,¹⁵⁸⁰
Met onvertsaecht ghemoet, dat noch en waelt noch wandert,¹⁵⁸¹
Met een gewillighe hand, innemen dit fenijn.

DIRCK

Ghy sult niet.

KATRYN

Och ik moet.

1572 *wast mijn ziele*: was het voor mijn ziel.

1576 *En heeft my enz.*: heeft mij niets hogers geleerd dan; *noch* is merkwaardig in de zin geplaatst, hoort het na *wetenschap*? De tekst in SHH r. 1873-76 is helderder: *dient mij wijder niet, als om beter te sterven dan jck heb geweeten te leven*.

1578 *overmits*: omdat.

1579 *voorsichtighey*: wijsheid (HC heeft *prudenza*; vgl. voor de *prudencia* als deugd: Veenstra, *Ethiek en moraal*, blz. 62-64).

1580 *De dood noch looft noch laeckt*: onverschillig staat tegenover de dood (SHH r. 1877 heeft: *de doodt veracht*); *onverandert*: onbewogen (SHH r. 1878-79: *met onverandert gelaet*).

1581 *dat noch en waelt noch wandert*: dat niet wankelt.

[naar Hoofd]

*

DIRCK

Wel so ghy't drinckt laet mijn
 Mijn deel mijns doods in 't glas, of wildy 't niet in swelghen,
 1585 So salt u vroulijck hert in geener wijse belghen,
 Dat ick met u ghedult 't leven deelachtigh sy.¹⁵⁸⁶

KATRYN

Nu mijn rampsaligh lot heeft na sijn wil met my.¹⁵⁸⁷

DIRCK

Onthout van woorden u terwijl ick my vergeve.

KATRYN

Oyme! 'k macht niet sien.

DIRCK

In dien ick levend bleve,
 1590 Soud ick mijn selven dan niet haten waerde vrou,
 Als ick, al waert ghy dood, u eewigh minnen sou?¹⁵⁹¹
 Ick heb de teeringh dan wel schalcklijck onderkropen,¹⁵⁹²
 De cortswijl dien sy had aen mijn hartsweer te hopen.

KATRYN

Och waert dat ghy niet leet, ick leet noch smert noch rou.¹⁵⁹⁴

* 1584 mijns doods B myn doods - 1590 mijn B mijns - 1592 schalcklijck B schalckelijck - 1593 sy A ghy (SHH 1892: se)

1586 *met u ghedult*: met uw toestemming.

1587 *na*: bijna, welhaast.

1591 *al waert ghy dood*: als gij dood zoudt zijn.

1592 *Ick heb de teeringh ... te hopen*: ik heb op geslepen wijze aan de kwelling het genoegen ontnomen dat deze aan mijn verdriet hoopte te beleven. Vgl. SHH r. 1890-92: *soo heb jck de quellingen willen beroven van 't kortswijl datse aen mijn hartsweer hebben souden*.

1594 *waert*: ware het.

[naar Hooff]

*

DIRCK

- 1595 'T gelieft u immers wel, dat ick u selschap hou,
 In d' eewige duysternis, vol akelighe vreesen,
 Daer sal u mijnen brand een licht en fackel wesen:¹⁵⁹⁷
 Ick sal u leytsman zijn, op de schrickelijcke reys,
 En versekeren u selfs tot midden in t' palleys¹⁵⁹⁹
- 1600 Der onder-aertsche Goon, maer sooder in het midden
 Des hemels, eenigh God is mooghlijck te verbidden,
 Of die de trouwigheyt der minnaren aensiet,
 Met medoghentheyt van haer gheleen verdriet,
 Dien bid ick vriendelijck dat hy ons wil bestellen,¹⁶⁰⁴
- 1605 Daer onse geesten steets elck anderen versellen.

KATRYN

- Hier is de tijd mijn lief, de tijd, de layde tijd,¹⁶⁰⁶
 Die nu na ander tijd te wachten niet en lijd,
 Och had ick maer 't geluck, dat my een schrijver stelde,
 Onder 't geluckigh tal der doorluchtige helden,
- 1610 En maecten soo vermaert dees onbekende vrou,
 Die in dit blickjen tijds, moet proef doen van haer trou,¹⁶¹¹
 Aen Joncker WYBRANT, Ach! mijn sieltjen, ach! ach armen,
 Daer tusschen wil ick u met dese blancke armen,¹⁶¹³
 Die noyt mocht beuren recht te ketenen met geprangh,¹⁶¹⁴
- 1615 U schouders, hals, en borst, noch oock den ommevangh,
 †En uwer syden beyd die ick nu heb ontslaghen,¹⁶¹⁶
 Wat soeter wellust u sou hebben toegedraghen,

†F 1 v°

- * 1596 duysternis B duysternisse - 1604 wil B wilt - 1608 maer 't geluck B maer geluck - 1613
 Daer tusschen B Daer en tusschen
- 1597 *brand*: brandende hartstocht, liefde.
- 1599 *versekeren*: beschermen.
- 1604 *dat hy ons wil bestellen*, *Daer*: dat hij ons daar wil brengen, waar.
- 1606 *layde*: nare, droevige.
- 1611 *blickjen tijds*: ogenblikje.
- 1613 *Daer tusschen ... verdrijf*: de zin loopt niet; in de berijming is de gekunstelde formulering van Hooff (en Aretino) nogal verhaspeld. Vgl. SHH r. 1910-15.
Daer tusschen: intussen.
- 1614 *geprangh*: omhelzing; van *prangen*: drukken, omklemmen.
- 1616 *die ick nu ... knoopen*: waaraan ik heb ontnomen de zoete lust die de omhelzing verschaft zou hebben.

[naar Hooff]

Haer knoopen toeghedrukt in het omvaedemen stijf,
In de versamelingh des Houwelijcx tijd verdrijf.¹⁶¹⁹

DIRCK

1620 O mijn Katrijne lief! o mijn Katrijne och!

KATRYN

Na dien heer WYBRANT wy onse uytvaert noch,¹⁶²¹
Met uyerlijck gegrey, noch dat wy onse dooden¹⁶²²
Vereeren, nae 't ghebruyck, met tranen: ist van nooden,
Dat wy het oper-eynd des moedigheyds bestaen,¹⁶²⁴
1625 Op dat ick door dat punt en middel magh ontfaen¹⁶²⁵
Het uysterste oorlof, en dat ick u bereyde¹⁶²⁶
De laetste heusheyd van ons al te droevigh scheid.

DIRCK

So veel als mijn belanght, ick geefse u met bescheyd,¹⁶²⁸
Dat u siel mijn aenspreeckt, die haer ankomst verbeyd.

KATRYN

1630 Dat sal niet anders gaen, mijn siel sal d'uw verwachten,
Selfs in u eyghen borst tot sy door 't hijgend jachten¹⁶³¹
En 't siel-toochjens getees sal hebben afgeheyd,¹⁶³²
De doodelijcke last van hare menschlijckheyd.

1619 *In de versamelingh des Houwelijcx tijd verdrijf*: in de vereniging die het genoegen van het huwelijk is.

1621 *Na dien ... tranen*: in SHH r. 1917-20 loopt de zin beter; *Wybrant*: fout voor *Dirck*.

1622 *gegrey*: geschrei; *onse dooden*: ons beider dood.

1624 *Dat wy het oper-eynd des moedigheyds bestaen*: dat wij het toppunt van moed durven bereiken.

1625 *door dat punt en middel*: op die manier.

1626 *uyterste oorlof*: laatste afscheid (t.w. van u).

1628 *ick geefse*: se slaat terug op *het uysterste oorlof* (vs. 1626); *met bescheyd*: op voorwaarde.

1631 *in u eyghen borst*: zie de aant. bij vs. 540; *tot sy enz.*: SHH r. 1929-30 heeft een simpeler formulering: *ter tijdt toe dat jck volbraght hebbe mijn doodlijcken arbejdt*.

1632 *'t sieltoochjens getees*: de kwelling van het sterven, de doodstrijd.

VIERDE BEDRIJF, VIJFDE TOONEEL.

[naar Hoofd]

*

*Quistyt en Dach-dief.***QUISTYT**

Waer hebje gheweest?

DACH-DIEF

By LYSJE LETER-PELS dat snolletje.

QUISTYT

1635 Mach het soo bestaen, in bordeelen te gaen, jou polletje¹⁶³⁵
 En gayle wuffe guyt, daer 't hier soo drock is op dit pas.¹⁶³⁶

DACH-DIEFWel t' heerschop seyde dat hem alle dingh al eveliëns was,¹⁶³⁷Ick vraegden hem of ik eens een deel dorstige bier-keelen¹⁶³⁸

Al in sijn kelder brocht, of hy oock sou krakeelen,

1640 Hy seyde neen, en ofck in een hoer-huys liep, en liet hem staen,

Hy seyde mee al neen, daerom ben icker gegaen,

Om te sien of sijn woorden en oock al sijn wercken,

Over een quamen 't saem, dit moest ick eens bemercken.¹⁶⁴³**QUISTYT**Seer wel ghedaen, maer LANG-HAYR is after gecomen in.¹⁶⁴⁴

* 1634 *Sierletter W over 9 regels* - 1637 al eveliëns B alle eveliëns

1635 *polletje*: hoerenloper.

1636 *gayle wuffe guyt*: geile lichtzinnige schurk; *op dit pas*: op dit moment.

1637 *al eveliëns*: hetzelfde.

1638 *een deel*: een troep.

1643 *bemercken*: constateren.

1644 *is after gecomen in*: is door de achterdeur binnengekomen.

[naar Hoofd]

*

DACH-DIEF

1645 Wel hoe is hetter toch altegaer van haer zin?¹⁶⁴⁵

QUISTYT

Het heerschop steurt hem altoos aen gheenderley saken.¹⁶⁴⁶

DACH-DIEF

De vrou?

QUISTYT

Die is so blijd' datse qualick aerd' gaet raken,
En ALYT, sy en weet niet wat vrientschap dat 's hem doen sel.

DACH-DIEF

1650 Wel hy was immers ien mallen bloed, een fielt een licht ghesel,¹⁶⁴⁹
+Een hoeft op schouwer, een kranckop, en sucke vreemde kuren.¹⁶⁵⁰

+F 2 r⁰

QUISTYT

Nu is hy de liefste swagher, soo langh als het gaet duren.¹⁶⁵¹

DACH-DIEF

De duycker haelt d'ouwe Meer.¹⁶⁵²

*

1649 een fielt B en fielt

1645 *hoe is hetter ... van haer zin?*: wat vinden zij ervan?

1646 *altoos*: volstrekt.

1649 *bloed*: kerel.

1650 *hoofd op schouwer*: een schijnheilige? (niet in het WNT), vgl. de aant. bij vs. 361, waar de uitdrukking *sijn hoofd hanght op sijn schouwers* zou betekenen 'hij neemt een deemoedige houding aan'.

1651 *swagher*: schoonzoon.

1652 *duycker*: duivel; *Meer*: merrie (hier over Marry).

[naar Hoofd]

QUISTYT

Houd! d' Heer wilse bevryen.¹⁶⁵²
En ALYT wil STEVEN giemier onder haer ooghen lyen.¹⁶⁵³

DACH-DIEF

Die de vrouwen lest spreekt die heeftse eerst soo'ck bevijn,¹⁶⁵⁴
1655 Korts was Joncker de STILLE haer licht, haer sonne-schijn,¹⁶⁵⁵
Sy lonckte, hy wenckte, sy gaf hem duysent soentjes,¹⁶⁵⁶
Op sijn ghegeven gift, 'ck wil segghen sijn handschoentjes.

QUISTYT

Nu vlooghse LANG-HAYR soo terstonden aen om sijn hals,
En de STILLE is een dronckert, en een speulder heel vals,
1660 Een bordeel brock, ick cant niet al, 't geen aen 't lietjen hoort singen.¹⁶⁶⁰

DACH-DIEF

Een vrou en een weer-haen dat benne t'saem ien dinghen.

QUISTYT

Ghy spreekt een Euangelij, want ick bevijn het wis.¹⁶⁶²

DACH-DIEF

En den anderen die in abben naers gheweest is,¹⁶⁶³
Om pis-dieven te soecken, wil KATRYN voor recht slepen.¹⁶⁶⁴

- 1652 *Houd! d'Heer wilse bevryen*: reactie op de door Dach-dief uitgesproken vervloeking: de Heer moge ze behoeden.
1653 *giemier*: niet meer.
1654 *bevijn*: merk.
1655 *Korts*: kort tevoren.
1656 *hy wenckte*: SHH r. 1962 heeft zij *wenckte*; *sy gaf enz.*: vgl. SHH r. 1962-63: *sy kuste de handschoenen die hij haer gegeven had*.
1660 *ick cant enz.*: ik kan het hele liedje niet (na)zingen.
1662 *ick bevijn het wis*: ik merk het duidelijk.
1663 *abben naers*: het hellegat*^{aant.}.
1664 *pis-dieven*: alruinwortels*^{aant.}.

[naar Hoofd]

*

QUISTYT

1665 Dat verstaet ick, wie hoorde sijn dagen sulcke malle grepen,
IAQUEMYN is haes-op, aen d'een zy. daer comt de Basin,¹⁶⁶⁶
Of sy 't oock gheluystert het?

DACH-DIEF

'K hoop neen, kom gaenwe in.

VIERDE BEDRIJF, SESTE TOONEEL.

MARRY en Lubbert.

Gaet henen, gaet henen, en siet of ghy RIEUWERT kond vinden,
En hem vertoghen hoe sijn dochter u beminde¹⁶⁶⁹
1670 Ghetroude Vrouwe is, voor Godt en voor de mensch,
En siet of ghy hem kond bewegen tot dese uwe wensch,
Om te ghedoghen dat ghy 't saem in huys-houdingh meught treden:
Ben ick oock gheck, mijn staet soo wel dees reden¹⁶⁷³
Soo vry te spreken als mijn man, hoe stae'ck en kaeck,¹⁶⁷⁴
1675 Mijn comtet immers toe te doen in dese saeck,
Te doen als icket verstaet, wie sou mijn toch bedille,
In 't gheen ick goed vinde, en te willen dat ick wille.¹⁶⁷⁷

* 1668 *Sierletter G over 8 regels*

1666 *haes-op*: er van door; *aen d'een zy*: aan de kant, er van door! (behoort blijkens SHH r. 1974 bij *daer comt de Basin*).

1669 *vertoghen*: laten zien.

1673 *mijn staet soo wel*: het komt mij evenzeer toe.

1674 *hoe stae'ck en kaeck*: wat sta ik te kletsen.

1677 *te willen*: hangt af van *Mijn comtet ... toe* (vs. 1675).

+VIERDE BEDRIJF, SEVENDE TOONEEL.+F 2 v°

[naar Hoofd]

*

*Alyt, Lubbert, en Marry.***ALYT**

Waer wilt ghy gaen mijn hart?

LUBBERT

Hier dichte by mijn troosje.

ALYT

Krijten sal 'ck so jyt doet:

LUBBERT'K sal wt blijven maer een poosje.¹⁶⁷⁹**ALYT**

1680 Ach niet, ach niet.

LUBBERTIck kom op staende voet strack weer.¹⁶⁸⁰**ALYT**

Och, och, laet sulcx doch, want ick het niet begheer.

MARRY

Maeckt haer niet aen 't schreyen?

* 1678 *Sierletter W over 9 regels*1679 *wt blijven*: wegblijven.1680 *strack*: dadelijk.

[naar Hoofd]

*

LUBBERT

in een omsien sal 'ck hier weer wesen.

ALYT

Ick wilt niet hebben doch, doet mijn sin, mijn uytgelesen.

LUBBERT

Wel aen ick latet dan, terwyl 't u sou wesen een cruys.¹⁶⁸⁴

1685 Kom gaene wy dan in, en verwachten hem in huys.

VIERDE BEDRIJF, ACHSTE TOONEEL.

Wouter, Symons knecht.

WOUTER

Ick heb mijn heerschop wel seven jaer langhe

Ghedient, nu schelt hy mijn voor een dief, en half gehanghe,

En loochent dat hy de pistoletten noch den ringh¹⁶⁸⁸

Van mijn niet heeft ontfanghen: is dat niet sonderlingh?

1690 Ick soude dencken dat ickse aen een ander had gaen langhe,¹⁶⁹⁰

Had ick hem niet gekend, aensen hayr, aensen baerd, aensen wange,

Gelijck aen hem de perlen en de ketens gegeven zijn,¹⁶⁹²

Inde plaets van eenen ander, maer 't is te rechten lijn,¹⁶⁹³

Niemant en sel my onse Heerschop lieren kennen,

* 1686 *Sierletter I over 9 regels*

1684 *terwyl*: omdat.

1688 *loochent dat hy ... noch ... niet heeft ontfanghen*: drievoudige ontkenning: Symon zegt dat hij ze niet heeft gekregen; *pistoletten*: goudstukken (zie vs. 1497).

1690 *had gaen langhe*: had gegeven.

1692 *gelijck enz.*: sluit aan bij vs. 1690.

1693 *'t is te rechten lijn*: het is een te duidelijke zaak (?); misschien is deze plaats corrupt, vgl. SHH r. 2004-2006 *jck soud het recht wt belijen, en had jck hem soo claerlijck niet gekent*. *'t Is te rechten lijn* komt niet als uitdrukking voor in het WNT i.v. *lijn* en *recht*, of in *Harrebomée* i.v. *lijn*.

[naar Hooff]

*

- 1695 Dan nou hy heeftmen gesackt, en gaetmen over al schennen,¹⁶⁹⁵
 Al ewewel sal ick noch toonen een teken van trouheyd,
 Hoe wel hy mijn nu dees snoo dievery op leyd,¹⁶⁹⁷
 Want hy heeft gants te gaer dit altemael vergeten,¹⁶⁹⁸
 Om mijn te eyschen af dees perlen en dees keten,
 1700 Oock sel hy krijghen berouw, so ick wel vastelijck meen,
 Want hy maghme qualijck ontbere, siet daer comt hy aen treen.

+VIERDE BEDRIJF, NEGENDE TOONEEL.

+F 3 r°

SLOCKSPECK, *Rieuwert en Wouter.*

Heerschop belijft jou dat 'k na huys gae strijcken.¹⁷⁰²

RIEUWERT

Ja, maer ick beding offer de brant in was, dat jyt selt staen ankijcke,¹⁷⁰³
 En komen mijn een oratie doen, hoeter me is vergaen.

SLOCKSPECK

- 1705 Och graech! daer gae ick heen, het is garen ghedaen.

RIEUWERT

Wat heb icker mee te doen, of mijn yemandt staet te beye¹⁷⁰⁶
 Binnen of buyte, en ofse lacchen ofte schreyen:
 En offer mier ten acht'ren als te voren is als nu.¹⁷⁰⁸

* 1702 SLOCKSPECK, RIEUWERT *en* WOUTER B SIMEN, WOUTER - *Sierletter H over 9 regels*

1695 *Dan*: maar; *gesackt*: de zak geven, ontslagen.

1697 *op leyd*: beschuldigt van.

1698 *gants te gaer*: geheel en al.

1702 *gae strijcken*: ga.

1703 *offer*: indien er.

1706 *of mijn yemandt staet te beye*: of er iemand op mij wacht.

1708 *En offer ... als nu*: en of er meer ten nadele strekt dan ten voordele op dit moment.

[naar Hoofd]

*

WOUTER

Om dat ick niet begeer, t'onthouden, 't geen 't luck u
1710 Verleent heeft, houd daer is het een met het ander.

RIEUWERT

Ick sech fortuyn dat ghy een trijp zijt, heel loos en schrande.¹⁷¹¹

WOUTER

Belieft het u mijn afscheyt met vruntschap niet te gheven
So moet ick patienty hebben voor de dagen vanme leven.¹⁷¹³

RIEUWERT

Ick gae.

WOUTER

Daer treet hy heen, en wil mijn nu niet eens
1715 Adieu seggen, 't was gien noot had hy noch wat reens¹⁷¹⁵
Daer toe, soo mocht hy hem quaet maken.¹⁷¹⁶
Maer dits de loon en dienst voor 't behartighen vansen meesters saken.

VIERDE BEDRIJF, THIENDE TOONEEL.

SYMON, *Wouter.*

WOUTER.¹⁷¹⁸

* 1715 noot had hy B noot hy - 1717 loon B lood - meesters B meester - 1718 *Sierletter* W
over 4 regels

1711 *trijp*: loeder, kreng.

1713 *patienty hebben*: geduldig afwachten.

1715 *'t was gien noot ... Daer toe*: 't zou niet zo erg zijn, als hij daarbij nog maar wat zei.

1716 *soo mocht hy hem quaet maken*: maar misschien zou hij zich dan kwaad maken.

1718 *Wouter*: Symon roept zijn knecht.

[naar Hoofd]

WOUTER

Ist moogh'lijck dat de lieden schaemt noch eer
In haer lijf hebben?

SYMON

Hoort hier set u wat neer.

WOUTER

1720 Ick wil mistroostich worden dat mijn sulcx na werdt ghegheven.¹⁷²⁰

SYMON

Ick heb het spreek-woordt wel ghehoort menichmael vanme leven,
Dat die een reysje steelt, die doet een sond heel groot,
En die hem laet bestelen doeter wel duysent snoot.

WOUTER

Nu heb ick u de perlen en ketens weer ghegheven.

SYMON

1725 Wanneer?

WOUTER

Doen ghy terstont hier by mijn aen quam streve.¹⁷²⁵
Ick word schier aers, dat ghy hier dus loosselijck staet en teemt,¹⁷²⁶
Kond ghy mijn sack niet gheven, sonder datje mijn eer beneemt?¹⁷²⁷

1720 *dat mijn sulcx na werdt ghegheven*: dat ik van zoiets (nl. van diefstal) word beschuldigd.

1725 *streve*: lopen.

1726 *Ick word schier aers*: ik sta ervan versted (in SHH r. 2046 door Simon gezegd); *dus loosselijck staet en teemt*: op zo'n bedrieglijke wijze staat te zeuren (of talmen).

1727 *sack*: ontslag.

[naar Hoofd]

SYMON

Ick denck vast, en herdenck, en al denckende herdenckende,¹⁷²⁸
Sal 'k u een tijdingh brenghen die u niet sal wesen krenckende.

WOUTER

1730 †Dats waer, doch de luyden te kruysen, te kruysen, inne dan¹⁷³⁰
Haer wonden weer te kussen, daer houd ick gants niet van.

†F 3 v°

SYMON

Mijn verstant schietende met den pijl des overlegges,
Wtten booch des ghedachts, heeft het wit en 't al segges¹⁷³³
Getroffen.

WOUTER

1735 Hebt ghy nu eenige potterye bedacht,¹⁷³⁴
Dien ghymen op woud laden dat ick sou hebben gewracht?

SYMON

Neen.

WOUTER

Wat dan?

SYMON

Maer dat 'k mijn broeder heb gevonden.

1728 *vast*: voortdurend.

1730 *Dats waer*: zinloze toevoeging in de berijming; *inne*: en.

1733 *het wit en 't al*: het doel en (daarmee) alles; *segges*: om zo te zeggen.

1734 *Hebt ghy nu ... gewracht*: Hebt gij nu een of andere schelmenstreek verzonnen, waarvan gij mij wilt betichten dat ik die heb uitgevoerd?

[naar Hoofd]

*

WOUTER

Dat sou mijn gramschap lichten, kond ghymen dat verkonden.¹⁷³⁷

SYMON

Ick ben thans een man ghemoed die mijn soo wel gheleek¹⁷³⁸

Van aensicht, baert, en haer, en van stem, soo ick spreek,

1740 Ghelaet: ja dat noch meer van al is te verwonderen,¹⁷⁴⁰

Van kleederen, dat ick dacht komtmen geest voormen opdonderen:¹⁷⁴¹

Ja, ick dacht waren de lieden hier spiegels inden Haech,

Ick sou meenen dat 'k mijn al in een ander saech:¹⁷⁴³

Dees sal voorseker nu mijn eygen broeder wesen,

1745 Daer dese brabbelingh tusschen u, en mijn is uytgheresen,¹⁷⁴⁵

Ick weet niet hoe het komt dat 'kt niet eer heb bevroet.

WOUTER

Het mocht wel, was het waer, het was voor mijn heel goet.¹⁷⁴⁷

SYMON

't Gaet vast, let eensjes op de peerlen, en het handelen¹⁷⁴⁸

Vande keten en de ringh, hoese weer over zijn gaen wandelen,

1750 En vande pistoletten.

WOUTER

Dat sal soo wesen recht.

* 1747 mocht B mach

1737 *lichten*: lichter maken, verminderen.

1738 *ghemoed*: tegengekomen.

1740 *ghelaet*: voorkomen, houding.

1741 *opdonderen*: opduiken, opdoemen.

1743 *mijn al*: mij helemaal.

1745 *brabbelingh*: verwarring, geharrewar.

1747 *Het mocht wel*: het zou wel (zo) kunnen (zijn).

1748 *'t Gaet vast*: het is zeker zo; *handelen*: geven en ontvangen.

[naar Hoofd]

SYMON

Somma dat ick bevin dat ghy zijt een eerlijck knecht.¹⁷⁵¹

WOUTER

Myn docht dat icket schier waer, 't geen ghy mijn op wout dringen.¹⁷⁵²

SYMON

Nu moeten wy vernemen na dese man sijn dinghen,¹⁷⁵³

Na sijn naem, na sijns vaders naem, en na sijn heel geslacht,¹⁷⁵⁴

1755 En wat voor ien sijn moeder was, dien hem ter werelt bracht,

En of hy oock een broeder het, die van hum is gaen vervremen.¹⁷⁵⁶

WOUTER

Alst u belieft mijn Heer, wy sullen na hem vernemen.¹⁷⁵⁷

1751 *Somma dat ick bevin*: kortom ik concludeer; *eerlijck*: rechtschapen.

1752 *Myn docht dat icket schier waer, 't geen ghy* enz.: ik dacht bijna dat ik het was, (hetgeen gij mij wilde opdringen, nl. een dief te zijn).

1753 *vernemen*: informeren.

1754 *sijn heel geslacht*: heel zijn geslacht.

1756 *vervremen*: vervreemden.

1757 *Alst*: Zoals het.

Vijfde bedrijf, eerste tooneel.

[naar Hoofd]

*

WYBRANT, *Katryn*.

Verlanghen, verlanghen hoe queldy mijn met pijnen,
En doet mijn nu de tijt seven mael langher schijnen,

1760 Dan sy is inder daet.

KATRYN

Ick sweet en ick ben kout,
Soo koudt als een schos ys.

WYBRANT

Noyt docht ick dat ghy sout
Om komen blyde uur, en juyst soo slady heden.¹⁷⁶²

KATRYNGoet voor joncker DIRCK, en seker voor mijn meden.¹⁷⁶³+Ghebrack mijn soo veel trous als mijn wel overvloyt.¹⁷⁶⁴+F 4 r°* 1758 *Sierletter V over 9 regels*1762 *Om komen*: wordt normaal gebruikt voor het *verstrijken* van een *tijdsduur*, en is daarom merkwaardig in combinatie met het *blyde uur* dat nu slaat.1763 *voor mijn meden*: ook voor mij.1764 *Ghebrack mijn enz.*: Katryn zou, als ze minder trouw aan Wybrant was geweest, niet in deze hopeloze situatie zijn gekomen.

[naar Hoofd]

WYBRANT

1765 Ick hoor haer.

KATRYN

Dat vrees ick, och hoe ben ick vermoyt!¹⁷⁶⁵

WYBRANT

De nuchterheyt van mijn te hongerich begheeren,¹⁷⁶⁶
Om u te sien me vrou doet mijn tegen der eeren
Inbreken in u reen.¹⁷⁶⁸

KATRYN

Terwijl de straffe draelt,
Die selver ick nochtans heb op mijn hals ghehaelt:
1770 Soo doet wat u ghelieft met my, want ick beken
Dat ick na woort en trou alleen de uwe ben.¹⁷⁷¹

WYBRANT

Ick heb in mijn ghemoet,¹⁷⁷²
Een strijd soo groot als goet,
Soo eereijck van reden,
1775 Want siet de gulsigheden
Van mijn begeert met dwangh,
Wil dat ick u ontfangh.
De heusheyt is daer teghen,
En geener wijs ghenegen,
1780 En maeckt my soo veel vroet,¹⁷⁸⁰

1765 *vermoyt*: vermoeid.

1766 *nuchterheyt*: onverzadigdheid.

1768 *Inbreken in u reen*: u in de rede vallen; *de straffe*: t.w. de dood door het ingenomen vergif.

1771 *na woort en trou*: door de trouwbelofte.

1772 *Ick heb enz.*: ter verklaring van de niet erg duidelijke formulering van de berijming (vs. 1772-91) kan SHH r. 2105-13 dienen. In SHB vs. 1782-87 is de tegenstelling *vermetelheid-beleefdheid* weggevallen.

1780 *maeckt ... vroet*: brengt mij onder het oog.

[naar Hooff]

- Dat ick u weygeren moet.
 Sulcks dat ick moet belijden,
 Dat het ter eender sijden
 Vermetelheyt sou zijn,
 1785 Soo ick u hiel voor mijn.
 Ter ander uytermaten
 Besluyt ick u te laten,
 In voeghen dat ick stil,¹⁷⁸⁸
 Wel wou dat ick niet wil,¹⁷⁸⁹
 1790 Wil dat ick niet en wilde,¹⁷⁹⁰
 Dat ick u liet en hilde.¹⁷⁹¹

KATRYN

- Spoeyt u met u besluyt,
 En voertet vaerdich uyt,¹⁷⁹³
 En wilt niet langer trantelen,¹⁷⁹⁴
 1795 Waer toe al dit bemantelen.

WYBRANT

- Soo ghy de mijne zijt,
 Ghelijck als ghy belijt:
 Soo laet u niet berouwen,¹⁷⁹⁸
 Dat ick wat gae beschouwen,
 1800 Dees lieve oochjens blijdt.

KATRYN

- Mijn Heer het is geen tijdt,
 Ay wilt u lust nu fnuycken,¹⁸⁰²
 En stracx het recht ghebruycken,¹⁸⁰³
 Dat ghy vereyscht op mijn,

1788 *stil*: heimelijk (?).

1789 *dat*: datgene wat.

1790 *dat*: datgene wat.

1791 *hilde*: hield.

1793 *vaerdich*: snel.

1794 *trantelen*: treuzelen.

1798 *laet*: laat het.

1802 *u lust*: nl. om haar te beschouwen; *fnuycken*: kortwieken, kappen.

1803 *stracx*: dadelijk.

[naar Hooff]

- 1805 Aengesien het fenijn
 Dat ick heb inghenomen,
 Aen 't hart begint te komen:
 Eer ick mijn ooghen luyck,
 En eer ick u t'onbruyck
- 1810 ⁺Gemaectt werd, door 't verklaren ¹⁸¹⁰
 Van 't droevighe uytvaeren,
 Van Joncker DIRCKS ziel,
 Dien ick soo wel gheviel
 Dat hy hem heeft vergeven, ¹⁸¹⁴
- 1815 Om steeds by my te leven.

⁺F 4 v°

WYBRANT

Wat hoor ick? ick verdwijn.

KATRYN

- Hoor WYBRANT! u KATRYN ¹⁸¹⁷
 Die wil noch kan verschoonen, ¹⁸¹⁸
 Dat sy niet kon beloonen
- 1820 U arbeyt en u vlyt, ¹⁸²⁰
 Dat sy helaes is quijt, ¹⁸²¹
 Door de vergiftigheden,
 Die'r heerschen in haer leden:
 Nu komt haer dwaesheyt groot
- 1825 U payen met haer doot.

WYBRANT

De saeck dan sulcx zijnde,
 Ghelijck ick nu bevijnde,

1810 *verklaren*: bekend maken (?).

1814 *hem heeft vergeven*: zich heeft vergiftigd.

1817 *Hoor ... doot*: door een weglating is de formulering van de berijming in vs. 1817-25 onduidelijk. Vgl. SHH r. 2122-25.

1818 *verschoonen*: verbloemen.

1820 *arbeyt*: moeite.

1821 *Dat* zou blijkens SHH r. 2123 moeten terugslaan op een in de berijming niet overgenomen woord *leven*.

[naar Hooff]

So maackt ghy u niet vry,
In 't minste tegen my.¹⁸²⁹

KATRYN

1830 Ick stae in u ghenaden,
Doet soo 't u lusten raden.¹⁸³¹
Ben ick niet in u macht?

WYBRANT

Och iae: maer hoe ghebracht?

KATRYN

1835 Als ick dat wil verdraghen,
Wat hebby dan te klaghen?

WYBRANT

Dat ghy u niet en quijt
In 't geen ghy schuldich zijt.

KATRYN

Och ick heb mijn ghequeten,
Wat wordmen noch verweten?

WYBRANT

1840 U reden hadden schijn,¹⁸⁴⁰
Indien ghy waert by mijn
Ghesont en wel ghekomen,
En had niet in ghenomen,
Dat u te dooden soeckt,

1829 *tegen*: jegens, ten opzichte van.

1831 *u lusten*: uw (liefdes) begeerten.

1840 *U reden hadden schijn*: uw argumenten zouden bewijskracht hebben.

[naar Hooff]

- 1845 De trou is eer verkloecht,¹⁸⁴⁵
 Als wel verheerlijckt door u liefden behendich.¹⁸⁴⁶

KATRYN

Wat ben ick aertsche schim doch anders als ellendich?¹⁸⁴⁷

WYBRANT

- Sedert de doodslach oyt in menschen harte quam,
 En was noyt loosheyt spits, noch euvele moede gram,¹⁸⁴⁹
 1850 Yets te ghelijcken by de fel en onghehoorte
 Gevonden doot, van u, daer ghy mijn komt mee moorden.¹⁸⁵¹

KATRYN

Dewijl een anders min mijn harte eerst verwon,
 En leed de minne niet, dat ick u minne kon.¹⁸⁵³

WYBRANT

- Ghy hebt, o wreede! mijn tot een uytganck voor desen
 1855 Gants sat gheleefden geest, een open wech ghewesen.
 +Maer doch 't gedroncken gift dat in u lichaem brant,
 Heeft machts genoeg om my te hellepen van kant.

+G 1 r°

KATRYN

Maer waerom wacht ick met het sluyten van mijn ooghen?

WYBRANT

Om dat u lust te sien mijn eyndelijck siel tooghen:

1845 *eer*: eerder, moet eerder beschouwd worden als te zijn; *verkloecht*: verschalkt, bedrogen.

1846 *u liefden behendich*: uw liefdeslisten*^{aant.}.

1847 *aertsche schim*: Katryn is als een nog op aarde verkerende gestorvene.

1849 *loosheyt*: bedrieglijkheid; *euvele moede gram*: toornige kwaadwilligheid.

1851 *Gevonden doot, van u*: door u bedachte dood

1853 *leed de minne niet*: stond de liefde niet toe; *minne kon*: kon beminnen.

[naar Hooff]

*

- 1860 En om dat ick my niet sou wreken door 't beleyt,¹⁸⁶⁰
 Van wapenen gesmeet van heusche goedigheyt,
 Vermits de wreedigheen die 'k van u heb ghenooten.¹⁸⁶²
 Hoe? wast u niet ghenoech dat ghy mijn had ghesloten¹⁸⁶³
 Van u by-wesenthey, most ghy daer toe soo koen¹⁸⁶⁴
- 1865 Mijn grootmoedigheyt noch die kleynachtige doen.¹⁸⁶⁵
 U kennende te goet, te grootsch u te verneren,¹⁸⁶⁶
 Om die van my te schenck te eyschen en begeeren,¹⁸⁶⁷
 't Geen ghy ghehouden waert? maer ick wil u mijn vrou,
 Met goetheyt en heushey bestraffen u wantrou,
- 1870 En u ondancckaerhey, daerom stel ick u heden
 In die staet daer g'in waert, voort doen vande verleden
 Loose belofenis: en dees kus vry van schant,¹⁸⁷²
 De kuyshey van mijn siel u op de wanghen plant,
 Tot een bevestingh van u vrijhey: O! ghy mocht gaen
- 1875 Waert u lust en ghelieft, of daer ghy komt van daen.¹⁸⁷⁵

KATRYN

- Nu smart my eerst de doot, niet om dat ickse vreese,
 Maer om dat ick helaes! al stervend niet kan wesen,
 Vast besich met een kringh, met hopen danckbaerhe'en,¹⁸⁷⁸
 Die schaterend van lof, u goedigheydt verbre'en.¹⁸⁷⁹
- 1880 Maer komt mijn tongh te kort, mijn ziele sal 't dan passen,¹⁸⁸⁰
 Te brommen uyt u roem op d'onderaerdsche assen,¹⁸⁸¹

* 1879 schaterend B schatrend

1860 *om dat*: opdat.1862 *Vermits*: wegens.1863 *ghesloten Van*: uitgesloten uit.1864 *koen*: hoogmoedig.1865 *grootmoedigheyt*: edelmoedigheid; *die kleyn-achtige doen*: zo verachten.1866 *U kennende te goet*: uzelf te goed achtend.1867 *die* is overtollig in de zin, object van het ten geschenke vragen is 't *Geen ghy ghehouden waert* (wat gij aan mij verplicht waart), d.w.z. de belofte die Katryn had te vervullen. Vgl. SHH r. 2154-56: *v te goedt ... waerdt*.1872 *Loose*: bedrieglijke.1875 *of daer ghy komt van daen*: nl. naar het ouderlijk huis terug.1878 *Vast*: voortdurend; *een kringh*: evenals *hopen* met *danckbaerhe'en* te verbinden in de bet. een oneindige hoeveelheid dankbetuigingen.1879 *schaterend*: luid klinkend; *verbre'en*: verbreiden.1880 *'t passen*: ervoor zorgen.1881 *Te brommen uyt u roem*: uw roem uit te bazuinen.

[naar Hooff]

*

In 't heyloos helsche huys, en maken so vermaert,
De grootheyt en de deucht van uwen heuschen aert,
Als by de levende soo edelen daat is waart.

WYBRANT

- 1885 Vermits veel soeter my sal klincken inde ooren,
De lof uyt uwen mond, als vande werelt te hooren,
Wil ick de selfde reys aennemen oock met u,
En siet op dat besluyt so scheid ick van u nu.

VIJFDE BEDRIJF, TWEDE TOONEEL.

KATRYN, Dirck.

- Met wat verwond'ringh sal den afgrondt staen en glimmen,¹⁸⁸⁹
1890 Wanneer sy sullen sien de drie brandende schimmen¹⁸⁹⁰
Van drie minnaers vol vyers, wiens blaffeturen vel¹⁸⁹¹
Verschricken sal met schrick de schrickelijcke hel.

DIRCK

Het binnen blyven verveelt my, en koom ick buyten,
Soo wil my van verdriet het droevigh hartje sluyten.

KATRYN

- 1895 †Daer is hy.

†G 1 v⁰

* 1889 *Sierletter M over 4 regels* - 1892 schrickelijcke B schrickelijck - 1894 droevigh B droevighe

1889 *den afgrondt*: de hel; *staen en glimmen*: staan te gloeien.

1890 *sy*: d.w.z. de bewoners van de hel.

1891 *wiens blaffeturen vel*: wier doorschijnende, lichtgevende huid*^{aant.}.

[naar Hoofd]

*

DIRCK

Hoe wel de quelligheyt vande tijd,
En mijne quelligh traach nu op het eynde rijd.

KATRYN

Het Coninghlijck gemoet van mijn Joncker WYBRANDE,
Dat stelt mijn ongerept en vry, weer in u handen.

DIRCK

Och! of ick woorden kon bedencken van die kracht,
1900 Dat ick kon drucken uyt, hoe ick de grootheyt acht
Sijns goedertierenheys, en heushey onghemeten,
Daer myn ghedachten, laes! geen raet nu toe en weten,
Maer kon ick na mijn wensch, daer ick nu over sucht,
Ick prees den Edelman tot boven inde lucht,
1905 Dat d'afcomst van de toekomstighe tijden,¹⁹⁰⁵
Hem souden niet alleen navolghen en benijden.¹⁹⁰⁶

KATRYN

Sijn reyne minne was so vol ghenadigheyt,
Dat hy sich heeft alleen met een kusjen ghepayt.¹⁹⁰⁸

DIRCK

God gheve dat het gheen van onse tijt vermindert,¹⁹⁰⁹
1910 Aen wasse aen de sijn, sulcx dat hy onverhindert¹⁹¹⁰

- * 1904 den B de - 1907 Sijn reyne minne B Sijn minne - 1909 DIRCK *ontbreekt in A, correctie volgens SHH (Katryn weet immers al dat Wybrant ook wil sterven)*
- 1905 *d'afcomst*: de nakomelingen.
- 1906 *niet alleen navolghen en benijden*: lees *niet alleen navolghen maar?* Een verbinding *niet alleen ... en* wordt door WNT I, kolom 154 niet vermeld. SHH r. 2191-93 heeft *dat de naecomelingen gedwongen souden sijn hem nae te volghen ende te benijden*.
- 1908 *ghepayt*: tevreden gesteld.
- 1909 *vermindert*: afgaat.
- 1910 *Aen wasse aen de sijn*: toegevoegd moge worden aan zijn (levensduur).

[naar Hooff]

*

Sijn eygen jaren mach gheluckich leven uyt,
 Met d'onse die helaes! nu sterven voort besluyt,¹⁹¹²
 Op dat hy aen 't gheslacht der minnaren mach gheven
 Ghetuychnis, hoe hy, en wy van zijn, van onse min en leven.¹⁹¹⁴

KATRYN

1915 't Gesicht beswallickt my.¹⁹¹⁵

DIRCK

Gaenwe na huys dan.

VIJFDE BEDRIJF, DERDE TOONEEL.

WOUTER, *Schyn-heylich*.

Die man die sach mijn Joncker voor een onrechten an,¹⁹¹⁶
 Dees quam hem aen het hoofd met veel ghesymels teemen¹⁹¹⁷
 Van een hylick.¹⁹¹⁸

SCHYN-HEYLIGH

Ick moet nae ROMPSLOMP eens vernemen,
 En sien of hy al wel onthouden heeft mijn leer.

- * 1915 KATRYN *ontbreekt in A, correctie volgens SHH - Gaenwe B Gaeuwe - 1916*
 SCHYN-HEYLIGH A SGHYNHEYLICH - *sierletter D over 4 regels*
 1912 *voort besluyt*: voor het (natuurlijke) levenseinde.
 1914 *hoe hy enz.*: hoe hij en wij leven vanuit zijn en onze liefde; gezien het aantal lettergrepen (16) zou deze regel corrupt kunnen zijn. In elk geval is het laatste *en* hier vreemd. Vgl. SHH r. 2200-2201.
 1915 *'t Gesicht beswallickt my*: mijn ogen worden verduisterd.
 1916 *mijn Joncker*: lijdend voorw.; *een onrechten*: een verkeerde.
 1917 *ghesymel*: gezemel, gezeur; *teemen*: zeuren, zaniken.
 1918 *hylick*: huwelijk.

[naar Hoofd]

WOUTER

1920 Domine heucht jou wel dat ghy vlusjes mijn heer¹⁹²⁰
Van een houwelijck aenspraeckt.

SCHYN-HEYLIGH

Wat moeyt ghy u daer mede,
En wat vraeght ghy daer na?

WOUTER

Om goe en sekere reden.¹⁹²²

SCHYN-HEYLIGH

Wel.

WOUTER

Maer't zijn broers.

SCHYN-HEYLIGH

Inder liefden, 't Is niet vals.¹⁹²³

WOUTER

Hy is sijn eygen moer ghenomen vanden hals
1925 Door een soldaet.

SCHYN-HEYLIGH

Het is ghewis sijn broeder,
En 't zijn tweelinghen van een vader en een moeder,
Gheboren in 't begin van 't oorelich verwoet.¹⁹²⁷

1920 *vlusjes*: kort geleden.

1922 *goe en sekere*: hendyadis? SHH r. 2214 heeft *Om sekere goede redenen*.

1923 *'t Is niet vals*: het is geen leugen.

1927 *'t oorelich verwoet*: de hevige, felle oorlog (met achtergeplaatst bnw.).

[naar Hoofd]

WOUTER

De krijsman heeft hem voor sijn eyghen opgevoet,¹⁹²⁸
En erfgenaem ghemaect van al het zyn.

SCHYN-HEYLIGH

Dats wonder.

WOUTER

1930 Hy mach teeren teghen een Graef.¹⁹³⁰

SCHYN-HEYLIGH

Hy mach de donder:

+t Gaet wel, want de liefde sonder 't goet, is ghelijck¹⁹³¹
Een doove kool.¹⁹³²

+G 2 r⁰

WOUTER

Van land goederen is hy rijck,
Wel half komen hem toe de Lombardische velden,
Daer toe brenght hy mee veel duysende aen gelde.¹⁹³⁴

SCHYN-HEYLIGH

1935 Ghebenedijt is hy.

WOUTER

En Symon is sijn naem.

1928 *voor sijn eyghen*: als zijn eigen kind.

1930 *Hy mach teeren teghen een Graef*: hij kan een leven leiden als een graaf; *de donder*: nadruk gevende uitroep.

1931 *'t Gaet wel*: 't gaat goed.

1932 *doove*: uitgedoofde.

1934 *Daer toe*: bovendien.

[naar Hoofd]

*

SCHYN-HEYLIGH

Al littekens ghenoech, inder liefden dit 's bequaem.¹⁹³⁶

WOUTER

Die naem kreech hy op 't funt.¹⁹³⁷

SCHYN-HEYLIGH

Haelt hem sonder verlengen,
Want ick wil dese twee weer by den ander brengen.

WOUTER

Daer gae ick heen.

SCHYN-HEYLIGH

RIEWERT had geen sorch noch kruys,
1940 Op dat eens onverwacht sijn broer mocht komen thuys,¹⁹⁴⁰
Maer voor de beestigheyt van 't moye goet te deelen,¹⁹⁴¹
De helft te missen dat mach niemant niet wel velen.¹⁹⁴²
Nu ick mach henen gaen en seggent hem voort an,
En sien of hem dese bootschap weer te rechte brengen kan.

VIJFDE BEDRIJF, VIERDE TOONEEL.

Docter LAMFERTUS

1945 Daer heb ick voor 't bed van miester CLAES VAN CAYEN
DIJCK, al sech ick het selfs, sitten argueren vande¹⁹⁴⁶

* 1942 niemant niet wel B niemant wel - 1945 *Hoofdletter D in romein over 4 regels* - 1945-90
in proza - 1946 vande A van (SHH 2254 vande)
1936 *littekens*: herkenningstekens, bewijzen; *bequaem*: aangenaam.
1937 *funt*: doopvont; *verlengen*: dralen.
1940 *Op dat*: omdat, wegens het feit dat.
1941 *beestigheyt*: onaangenaamheid.
1942 *niemant niet*: dubbele ontkenning.
1946 *argueren*: uit lat. *arguo*, betogen.

[naar Hooff]

*

Prima materia van de koortse, al sech ick het selfs,¹⁹⁴⁷

Ende ick hebbe alle de elementsche fleersen,¹⁹⁴⁸

Meeren, scheucken ende prijen, van onder coortsen, boven¹⁹⁴⁹

1950 Coortsen, opper coortsen, buyten coortsen, binnen coortsen,

En sluyp coortsen, over den heeckel gehaelt, dat

Het een lust was, al sech ick het selfs,

Ick soudese altemale van d'eerste tot de leste

Op ghetelt hebben, maer dat icker in

1955 Bleef steken, quam daer by, dat ick vingers¹⁹⁵⁵

Te kort quam, om te rekenen, sonder dat, al

Sech ick het selfs, & *interim* (*interea Aenaeas*,¹⁹⁵⁷

Seyt *Virgilius*,) *dum divido subdivido, distribuo,*

Et distingo (*quia qui bene dividit, bene docet,*

1960 *per parentesim*) *omnes febres & febriculas,*

Et febricitationes & febricitatiunculas,

Al sech ick het selfs, *ego accipio* een

Inval, *veluti* al evenleens, al sech ick het selfs,¹⁹⁶³

Of daer een ghekomen hadt, ende gheseyt hebbe

- * 1948 elementsche A elentsche (SHH 2256 elementse) - 1951 sluyp coortsen A stuyp coortsen (SHH 2259 slujpkoortsen) - 1953 soudese B soude - 1957 & *interim* (*interea Aenaeas*, Seyt *Virgilius*,) A & *interna intrea adeam*, Seyt *Virgilius*, (vgl. SHH 2266) - 1959 *distinguo* (*quia A distingo, quia* (vgl. SHH 2267) - 1960 *per parentesim*) A *Par Patrum te sum* (vgl. SHH 2268-9) - *febriculas* A *fabriaculas* (vgl. SHH 2269) - 1961 *Et febricitationes & febricitatiunculas* A *Et febriciatationes & febriciatatiurculas* (vgl. SHH 2270)- 1962 *ego accipio* een Inval, *veluti* A *ego accipio*, een *Imdal veluti* (vgl. SHH 2271)
- 1947 *prima materia*: grondstof*^{aant.}.
- 1948 *elementsche*: ellendige, vervloekte; *fleersen*, *meeren*, *scheucken* en *prijen*: vnl. voor vrouwen gebezigde scheldwoorden.
- 1949 *onder coortsen* enz.: het WNT i.v. koorts vermeldt van deze samenstellingen alleen *binnenkoorts* ('een niet afgaande koorts met niet zeer sterke verschijnselen'), met als synoniem *sluipkoorts* (SHH r. 2259, in de berijming vervangen door *stuyp coorts*, een niet door het WNT genoteerde samenstelling. Blijkens een citaat i.v. *stuip* (WNT XVI, kolom 287) kunnen stuipen wel door koorts veroorzaakt worden. Op grond van het feit dat het hier om een passage in proza gaat (zie Inl., blz. 51-54) is de plaats gecorrigeerd).
- 1955 *daer by*: daardoor.
- 1957 & *interim* ... *een Inval*: en intussen (onderwijl ... Aeneas, zegt *Virgilius**^{aant.}) terwijl ik deel, verdeel, onderverdeelt en onderscheid (want, tussen haakjes, wie goed verdeelt, doceert goed*^{aant.}) alle koortsen, koortsjes koortselijntjes en koortselekijntjes*^{aant.}, al zeg ik het zelf, krijg ik een ingeving.
- 1963 *veluti*: alsof; *al evenleens* ... *of*: net alsof.

[naar Hooff]

*

- 1965 *Clarissime Domine doctor Lamferte Loscoppie Amersfordiense*,¹⁹⁶⁵
Medice, phisice & naturaliste, al sech ick het selfs,
 Dat wijf dat het fenijn van u coopen wilde,
 Al sech ick het selfs, wilde daer mede haer
 +Man, ofte haer moer, of haer susters, ofte
- 1970 Haer broer vergeven, al sech ick het selfs, ende al +G 2 v
 Hoe wel, *hoc est quamvis*, dat ghy haer ghegheven¹⁹⁷¹
 Hebt *Somniferum* slaep cruyt, *tamen* nochtans, de persoon¹⁹⁷²
 Die 't inneemt, comende in slaep te
 Vallen, mocht het ghebeuren, al sech ick het selfs,
- 1975 Dat haer wijf die swangher is, of haer
 Man die met kint gaet, of haer suster die groot gaet,¹⁹⁷⁶
 Al sech ick het selfs, daerin soo seer mocht
 Verschieten, datse, al sech ick het selfs, een¹⁹⁷⁸
 Stortingh of misdrecht creghen, al sech ick het¹⁹⁷⁹
- 1980 Selfs, *quod* het welck u mocht geweten worden,¹⁹⁸⁰
 Al sech ick het selfs, & *commacu*-¹⁹⁸¹
lare claritatem nominis famae, & reputationis
Tuae. Al sech ick het selfs, *quod* het welcke

* 1965 *doctor Lamferte Loscoppie Amersfordiense* A *docter Lamfphertus loscoppio amersfordiense* (vgl. SHH 2274) - 1966 *Medice, phisice & naturaliste* A *Medice phisue & naturalater* (vgl. SHH 2275) - 1967 wilde A willen (SHH 2277: wilde) - 1970 al Hoe wel, *hoc est quamvis* A al Soo wel, het est *quamuis* (vgl. SHH 2280) - 1971 ghy *ontbreekt in* A (SHH 2281: ghij) - 1972 *Somniferum* A *Sommefurum* (SHH 2281 - *somniferum*) - 1973 in slaep A inden slape (SHH 2283: in slaep) - 1976 suster *ontbreekt in* A (SHH 2286: suster) - 1977 Al A Als (SHH 2286: al) - 1980 *quod* A *qued* (SHH 2289: *quod*) - 1981 & *commacu-lare claritatem nominis famae, & reputationis Tuae*. A & *conimatu Lare claritatem nominis fama, & reputationes Tue*. (vgl. SHH 2291-2) - 1983 *quod* A *qued* (SHH 2293: *quod*)

- 1965 *Clarissime* enz.: Doorluchtige Heer Doctor Lamfert Loscop van Amersfoort, Medicus, Fysicus en Natuurkenner; *Amersfoort*: zie vs. 1013.
- 1971 *hoc est quamvis*: dat is ofschoon.
- 1972 *Somniferum*: een slaapmiddel; *tamen*: toch, nochtans.
- 1976 *met kint gaen* en *groot gaen* zijn synoniem met zwanger zijn; *Man die met kint gaet*: een fysiologisch grapje.
- 1978 *Verschieten*: schrikken.
- 1979 *Stortingh*: miskraam; *misdrecht*: het ter wereld brengen van een onvoldragen kind.
- 1980 *quod*: wat.
- 1981 & *commaculare* enz.: en de luister van uw naam, roem en reputatie bezoedelen.

[naar Hoofft]

*

- Een poinct is, om op te letten, *quia omnia si*¹⁹⁸⁴
 1985 *Praedas famam praedare memento. Ita ut ego*¹⁹⁸⁵
Sum resolutus, te vraghen waer dat wijf
 Ghegaen, gestaen, gegeten, of ghedroncken heeft,
 Al sech ick het selfs, & *miror*, al sech ick het selfs,¹⁹⁸⁸
Admirandam, stupendam & incredibilem meam prudentiam
 1990 *Singularem*, al sech ick het selfs.

VIJFDE BEDRIJF, VYFDE TOONEEL.

LAMFERT en Wybrant.

Daer staeter ien inde deur, ick mach hem spreken aen:
 Fijn man, en hebt ghy niet een vrou persoon sien gaen,¹⁹⁹²
 Die fenyn heeft ghekocht, al sech ick het selven,
 Van *mea claratate* om yemand onder d'aerd te delven?¹⁹⁹⁴

WYBRANT

- 1995 Och Domene docter! hoe meucht ghy soo lichthartich zijn,¹⁹⁹⁵
 Dat ghy aen een onbekent persoon, als dees verkoopt fenyn:
 Och ja! ick hebse wel vernomen tot mijnen leetwesen.

- * 1984 *quia omnia si Praedas famam praedare memento. Ita ut ego Sum resolutus* A *quia omnia si Predas famam predare memento ita ut ego Sum resolutus*, (vgl. SHH 2294-5) - 1988 & *miror* A & *mirre* (SHH 2298: *Et miror*) - 1989 *Admirandam, stupendam & incredibilem meam prudentiam Singularem* A *Admiandam, stupendam & mere, dibilem meam phudentiam Singularem* (vgl. SHH 2298-2300) - 1990 selfs. A selfs - 1991 *Hoofdletter D in romein over 4 regels* - 1992 vrou A vron
- 1984 *poinct*: punt; *quia omnia si praedas famam praedare memento*: want herinner u dat ge, wanneer ge de goede naam ontroof, alles wegneemt.
- 1985 *Ita ut ego sum resolutus*: zodat ik besloten heb.
- 1988 & *miror ... singularem*: en ik bewonder mijn bewonderenswaardige, verbijsterende en ongelooftelijke buitengewone wijsheid.
- 1992 *Fijn man*: beste man, een gebruikelijke aanspreekvorm.
- 1994 *mea claratate*: voor *mea claritate*, mijn door-luchtigheid.
- 1995 *lichthartich*: onbezonnen.

[naar Hoofd]

*

LAMFERT

Ghy moocht van groot gheluck spreecken, en wilt nu niet meer vreesen,

Al sech ick het selfs, *quia ego dedi*: want¹⁹⁹⁹

2000 Ick heb dat wijf ghestopt slaep-cruyt in hare hant,

In plaetse van fenijn, al sech ick het selfs,

*Quamvis pharmacum accipitur in bonum et*²⁰⁰²*Malum partem apud Grecos,*

Al sech ick het selfs.

WYBRANTO wonderlijke voorsichtigheyt!²⁰⁰⁴2005 Die van u dus welletjes en dus fraeytjes is beleyt.²⁰⁰⁵**LAMFERT***Hoc est quod dico*, denckt dat het noch geen twee uren²⁰⁰⁶In de werelt was, of de meester mostet besuren,²⁰⁰⁷⁺Dat met sijn eyghen dood, wat wonder is het dan,²⁰⁰⁸Dat de wijven schelms-loos sijn, in yets te rechten an,²⁰⁰⁹

2010 Al segh ick het selfs.

+G 3 r°**WYBRANT**

In de wanhoop is noch hope.

- * 2001-3 *in proza* - 2002 *Quamvis pharmacum accipitur in bonum et Malum partem apud Grecos*, A *Quamus plarmacum accipitumen bonis est, Malus partem apud gerch*, (vgl. SHH 2313-4)
- 1999 *quia ego dedi*: omdat ik heb gegeven.
- 2002 *Quamvis pharmacum* enz.: hoewel een geneesmiddel voor goed of voor kwaad wordt geaccepteerd bij de Grieken, m.a.w. de patiënt heeft geen verhaal op de arts als het geneesmiddel een ongunstige uitwerking heeft*^{aant.}.
- 2004 *wonderlijke*: verwonderlijke, bewonderenswaardige; *voorsichtigheyt*: vooruitziendheid, zorgvuldigheid.
- 2005 *beleyt*: ten uitvoer gebracht.
- 2006 *Hoc est quod dico*: dat is wat ik zeg; *het*: t.w. het vergif.
- 2007 *de meester*: d.i. de maker van het vergif.
- 2008 *Dat*: en wel.
- 2009 *schelms-loos*: bedrieglijk, schurkachtig; *te rechten an*: aan te richten. De passage in vs. 2006-2009 is niet erg logisch, vgl. daartegen-over SHH r. 2317-22.

[naar Hoofd]

*

LAMFERT

Laet de hoere loopen, al segh ick het selfs, laetse loopen,

Al segh ick het selfs, sy sijn niet als boevery,

Hoerery, popelsy, schelmery, en pottery,²⁰¹³

Pestelentie, oorloghen en alle duure tijen,

2015 En den ienen preutel met den aer, dien ick noch stel ter sijen,²⁰¹⁵

Al segh ick het selfs, & *bonis dies, hoc est* goeden dagh,²⁰¹⁶

WYBRANT

Een goed jaer voor so goeden boodschap, nou ick magh

VIJFDE BEDRIJF, SESTE TOONEEL.

Wybrant en Dirck

WYBRANT

Me binnen gaen, daer is de bruyd'gom vande gheen²⁰¹⁸

Die meende datse ellendigh was, ghelijck het uyerlijck scheen,

2020 En is de luckighste mensche, die 't aertrijck magh betreden.

DIRCK

Daer leyd de schoone nu, die 'ck betreuren magh met reden.

WYBRANT

O eenighe man ter werelt, die u beroemen meught,

Van een vrou bemint te zijn, het puyckje van de deught.

* 2018 *Sierletter M over 9 regels*

2013 *popelsy*: eig. vallende ziekte, hier als een van de rampen die de mens kunnen overkomen;
pottery: syn. van *boevery* en *schelmery*.

2015 *den ienen preutel met den aer*: de hele boel bij elkaar.

2016 *& bonis dies, hoc est*: en goeden dag, dat is.

2018 *Me*: mede, ook. Vs. 2018 sluit zonder onderbreking aan bij vs. 2017 in het voorafgaande toneel.

[naar Hoofd]

*

DIRCK

Dat is Joncker WYBRANT, o bloem van alle heusheyd.

WYBRANT

2025 Verdrijft u quellig-heen, en swaermoed ter neder leyd.

DIRCK

Dat is gheschiet met dat 'k u sagh onder u ooghen.

WYBRANT

'T gheen ick hebbe gedaen soeck ick meer na te pooghen,²⁰²⁷
Als 't voorighst dat 'k u oyt mijn leven heb gedaen,

DIRCK

O uytnemend' eel gemoed, daer ick vast magh op staen.²⁰²⁹

WYBRANT

2030 Alle jalousye ter syen, en laet ons gaen na binnen,
By Juffrou CATERYN, dien ick kuysselijck ginch beminnen:
Daer-en-tusschen ontslaet u vande banden des doods,
Want den dranck sal u doen slapen, en voort hebt ghy gheen nood.

+VIJFDE BEDRIJF, SEVENDE TOONEEL.

⁺G 3 v°

RIEUWERT, *Stockspeck*.

Ik lach, om mijn lacchen.

* 2034 RIEUWERT A RIENWERT - *sierletter I over 5 regels*

2027 'T gheen ... gedaen: de claus van Wybrant is veel minder duidelijk in de situatie, dan die in SHH r. 2342-43; *pooghen*: streven.

2029 *staen*: vertrouwen.

[naar Hoofd]

*

SLOCKSPECK

Gaet ghy so voort met u leven,
 2035 Ghy sult metter tijt u weer aerselingh gaen begeven,²⁰³⁵
 En alle jaers een jaer jonger worden, soo dat
 Ten eynde van u veertich jaer na desen, soo ick schat
 En sult ghy maer thien jaer of daer omtrent out wesen.

RIEUWERT

Ach! ach! ach!

SLOCKSPECK

Ghy bent waert te zijn gepresen²⁰³⁹
 2040 Om school te houden voor de oude stramme lien,
 Want ghy maecktese wel jonger, dat in een ommesien.²⁰⁴¹

RIEUWERT

Menich beest soude vertwijfelt werden.

SLOCKSPECK

Waeromme?

RIEUWERT

Om de dochters die wech zijn.

SLOCKSPECK

En denckter niet meer omme.

* 2036 jaers B jaer - 2042 vertwijfelt A vertijfelt

2035 *aerselingh*: achteruit, terug.

2039 *Ach* geeft het geluid van lachen weer; *gepresen*: aangepresen.

2041 *dat*: en wel.

[naar Hoof]

RIEUWERT

Dieder mee op ter loop zijn, 't was best dat sy dat deed.²⁰⁴⁴

SLOCKSPECK

2045 Die biddense vast aen, met smeken en ghebeen.²⁰⁴⁵

RIEUWERT

Zijn 't dan santinnen geworden?

SLOCKSPECK

Ja so veel als ick kan versinnen.²⁰⁴⁶

RIEUWERT

En 't huys wesende, doen blevense duyvelinnen.²⁰⁴⁷

Wat is de eerbaerheyt voor een maecksel of een dier,
Heeftet wat officy ten Hoof?²⁰⁴⁹

SLOCKSPECK

So veel als niet ien sier.

RIEUWERT

2050 So isse dan niet met allen, want waer sy wat, sy souwe²⁰⁵⁰
Duysent officien hebben, Hof-meester, staet Juffrouwen,²⁰⁵¹
Secretarissen, Schilt-knapen, boelen en al d'heerschappy.²⁰⁵²

2044 *dat sy dat deed*: nl. om hen te denken.

2045 *vast*: stellig.

2046 *santinnen*: heiligen (vr.); *versinnen*: bedenken.

2047 *'t huys*: thuis.

2049 *officy ten Hoof*: een ambt aan het hof.

2050 *niet met allen*: niemendal.

2051 *staet Juffrouwen*: hofdames.

2052 *boelen*: minnaars; *al d'heerschappy*: de hele oppermacht.

[naar Hoof]

*

SLOCKSPECK

Jae trouwen baes.

RIEUWERT

't Profijt is van een aert als sy.²⁰⁵³

SLOCKSPECK

Dat's mijn seggen, en al mijn wijfs bedillen.²⁰⁵⁴

RIEUWERT

2055 Dese twee eselinnen meenen de werrelt te brillen²⁰⁵⁵

Met haer eerbiedigheyt, mijdentheyt, sorchvuldigheyt,²⁰⁵⁶

Ende bekommeringh die in haer verborghen leyt.²⁰⁵⁷

SLOCKSPECK

Ghy hebme soo ghepromoveert in u philosophie stucken,²⁰⁵⁸

Dat al de maets van Leye soo veel niet souwen uytdrukken,²⁰⁵⁹

2060 Hoe vernuftich en scharpsinnich dat sy oock moghen zijn.

Daer komt Domine SCHYNHEYLICH, Heer hy is soo fijn,²⁰⁶¹

Doortrapt, kloeck, en loos, in alle dingen arch:

Hoe slechjes komt hy aen, kijck dat's een Patriarch.²⁰⁶³

- * 2056 in B *ontbreekt deze regel* - 2060 vernuftich A vernfutich B vernutich - dat sy oock B dat oock - 2062 Doortrapt B Door trap
- 2053 *trouwen*: versterking van *Jae*, voorwaar, zeker; *Profijt*: nut; *sy*: t.w. de eerbaarheid.
- 2054 *Dat's mijn seggen* enz.: variatie op de in SHH r. 2380 voorkomende normalere formulering: *Dats mijn seggen en mijn wijfs seggen mee*. Deze uitdrukking niet in Stoett, *Ned. Spreekw.* en *Harrebomée*.
- 2055 *Dese twee eselinnen*: nl. de *eerbaarheid* en het *profijt*; *brillen*: ringeloren.
- 2056 *mijdentheyt*: ingetogenheid, onthouding.
- 2057 *bekommeringh*: bezorgdheid.
- 2058 *gepromoveert*: geleerd gemaakt.
- 2059 *de maets van Leye*: de knapen uit Leiden, nl. de professoren; *soo veel*: nl. als ik, wanneer ik u zou navolgen.
- 2061 *fijn*, *doortrapt*, *kloeck*, *loos* en *arch*: synoniemen van elkaar, met de bet. slim, handig* ^{aant.}.
- 2063 *slechjes*: eenvoudig, simpeltjes.

+VIJFDE BEDRIJF, ACHTSTE TOONEEL.+G 4 r°

[naar Hoofd]

*

*Schyn-heylich, Rieuwert en Slockspeck.***SCHYN-HEYLIGH**

Hoe gaet toch het ghemoet al met u omme springen?

RIEUWERT

2065 Ghelijck als ick met hem, zijn dat geen goede dingen?

SLOCKSPECK*Nota.***SCHYN-HEYLIGH**Inder liefden, het is mijn lief voorwaer,²⁰⁶⁶**RIEUWERT**Het beiegent mijn, als ick beiegen haer.²⁰⁶⁷**SLOCKSPECK**De saken gaen d'een als d'aer, daer valt niet op te kaken.²⁰⁶⁸**SCHYN-HEYLIGH**2070 Nu segh 'k u dat de Fortuyn Stief-moeder is van ons saken,
En de genade Gods moeder, *Et hic de singules*,²⁰⁷⁰* 2064 *Sierletter H over 9 regels* - 2066 *Nota A Nata* (SHH 2393: *Nota*)2066 *Nota*: let op. Slockspeck geeft goedkeurend commentaar als Rieuwert ad rem antwoordt; *mijn*: mij.2067 *als*: zoals; *haer*: men zou *hem* verwachten, zoals in vs. 2065. Een geval van rijm dwang?2068 *d'een als d'aer*: alle op dezelfde manier; *op te kaken*: tegen te spreken.2070 *Gods* te verbinden met *genade*; *Et hic de singules*, voor *sic de singulis* (SHH r. 2399): en zo van elk ding afzonderlijk.

[naar Hoofd]

RIEUWERT

Ach, ach, ach, ach, wat is dat een schoon les.

SCHYN-HEYLIGH

De gewoont van dit lachen sal u tweede natuur warden.

RIEUWERT

Hy ist al, en ick meender oock voorts in te volhardden.

SCHYN-HEYLIGH

't Is mijn lief als ghyder middel maet in gebruycken kond.

RIEUWERT

2075 Mijn ooren hebben gesworen, ick segget u goet rond,
Nimmer yet het hart te bootschappen daer't behagen
Of mishagen in heeft, van al mijn leve daghen.

SCHYN-HEYLIGH

Wilt ghy niet dat sy overdragen, dat EEL-HART²⁰⁷⁸
U Dochter IAQUEMYN getrouet heeft?

RIEUWERT

Watten part,²⁰⁷⁹
2080 Ghy mooght dencken dat geen daer ghymen af komt spreken²⁰⁸⁰
Een Roos is, en ic een verkoude Neus.

2078 *sy*: nl. de oren (vs. 2075).

2079 *Watten part*: wat een streek.

2080 *daer ghymen af komt spreken*: waar gij me van komt spreken.

[naar Hoofd]

*

SLOCKSPECK

Schoon geleken.²⁰⁸¹

SCHYN-HEYLIGH

Daer na STEVEN in plaets dat hy moeyten maeckt²⁰⁸²
Om ALYT, is te vreden dat hy DUYF trout.

RIEUWERT

Mijn en raeckt

Het niet, en ick gaet mijn al eveleens aen trecke²⁰⁸⁴

- 2085 Als een die sit en sluymert, diemen nau kan opwecke,
Ontwaeckt zijnde, de reden van een ander hoort,
Daer hy in plaets van ia, neen, en in plaets van neen, ia antwoordt.

SCHYN-HEYLIGH

Joncker RIEUWERT, weet ghy niet hoe de lieden

Meest altoos geneghen zijn om 't uysterst te gebieden?²⁰⁸⁹

- 2090 Nochtans de middel-wegh wel meer te prysen is²⁰⁹⁰
Daer de deught op bestaet.

SLOCKSPECK

Dat 's sekerlijck en gewis.

RIEUWERT

Domine, weet ghy niet dat die een steen uyt de hand gaet keylen
Kanse niet te rugh doen keeren?

* 2089 uysterst B uysterste - 2090 middel-wegh B midden wegh

2081 *geleken*: vergeleken.

2082 *moeyten maeckt*: moeilijkheden maakt, last bezorgt.

2084 *al eveleens*: net zo.

2089 *geneghen*: geneigd; *gebieden*: eisen (?), SHH r. 2421-22 heeft: *de lujden meest geneghen sijn tot het wterste*.

2090 *de middel-wegh*: vgl. *Ned. Rijmen*, ed. 1890, blz. 101: *Die 't padt der Deught wil gaen, den middelwech moet nemen*.

[naar Hoofd]

*

SLOCKSPECK

Dat's waer, 't en kan niet feylen,²⁰⁹³
Dats een verstandigh man: waer haelt hy 't al van daen?

RIEUWERT

2095 Wil hy DUYF hebben, hy machse nemen: wil hy niet, hy laetse staen.²⁰⁹⁵

SLOCKSPECK

Niet geantwoort.

SCHYN-HEYLIGH

Hoort, de vader moet sorgh draghen uytermaten²⁰⁹⁶
Voor sijn lieve kindertjens, als een Prins voor sijn Ondersaten.²⁰⁹⁷

SLOCKSPECK

Toont u stantvastigheyd.

RIEUWERT

't Is onmooglijck dat ghy mijn
Anders maeckt dan ghy mijn gemaect hebt, in u by-zijn.

SLOCKSPECK

2100 So most het gaen voortaan, en wilt slechts niet beswijcken.²¹⁰⁰

* 2095 niet, hy laetse B niet laetse

2093 *feylen*: missen, fout zijn.

2095 *hy*: t.w. Steven.

2096 *Niet geantwoort*: SHH r. 2431 heeft hier *Wel geantwoort*. Mogelijk is *Niet* een fout voor *Net*. Men kan echter ook stellen dat Rieuwert noch negatief noch positief antwoordt. Hij geeft geen adequate reactie op de mededeling in vs. 2082-83. Zo gezien zou ook *Niet geantwoort* kunnen passen in de context; *uytermaten*: stoplap t.w.v. het rijm.

2097 *Prins*: vorst; *Ondersaten*: onderdanen.

2100 *So ... beswijcken*: zo zou het voortaan moeten gaan; blijf maar volhouden.

[naar Hoofd]

*

SCHYN-HEYLIGH

En sal u na de kinderlijke liefd, de broederlijcke

†Niet ter herten gaen?

+G 4 v°**RIEUWERT**

Wat hoor ick vanmen broeder 't is mijn vraegh?

SCHYN-HEYLIGH

Hy is in 't leven, rijck, sonder kinderen inden Haegh.

Soo dat ghy nae sijn dood, noch aen sijn goed selt raken.

RIEUWERT2105 Ick ben de ghene dien ick ben, en ghy sultme niet aers maken.²¹⁰⁵**SLOCKSPECK**Dat het mijn pasten, u te raden eens mijn heer,²¹⁰⁶

Soude ick segghen, dat ghy om 't goed en oock om d' eer,

U broeder dadelijck ginght inden armen nemen,

Die door veel jaren langh, van u is gaen vervremen,²¹⁰⁹2110 Dat met een afgrijselijcke fury van buyghen met u knie.²¹¹⁰**SCHYN-HEYLIGH**Hy sal de liefd' wel oeffenen, soo ick te recht aers sie.²¹¹¹

* 2102 gaen? A gaen/. (SHH 2440: gaen?) *Schuine streep + punt met de functie van vraagteken? McKerrow 1960, blz. 316 vermeldt: als vraagteken in Engelse boeken omstreeks 1580-1590.*

2105 *aers*: anders.

2106 *Dat*: indien.

2109 *vervremen*: vervreemden.

2110 *Dat*: en wel, *afgrijselijcke fury*: verschrikkelijke verwoedheid.

2111 *Hy*: t.w. Symon; *soo ick te recht aers sie*: als ik het tenminste goed zie.

[naar Hoofd]

SLOCKSPECK

Rijck en sonder kinderen, magh jou dat niet bekooren?

RIEUWERT

Een ruyter met een meysje jongh.²¹¹³

SCHYN-HEYLIGH

Hy wil nae jou niet hooren.

SLOCKSPECK

Ach, ach, ghy sout gheen beter heerschop connen vinden.²¹¹⁴

RIEUWERT

2115 Hoe stille maer dat het watertje stond.²¹¹⁵

SLOCKSPECK

Hy praet als de ontsinden,
Of als de malle luy.

SCHYN-HEYLIGH

*Exulatie justi in dominum.*²¹¹⁶

2113 *Een ruyter enz.*: Rieuwert begint een liedje te zingen (voortgezet in vs. 2115)*^{aant.}.

2114 *Ach, ach*: Slockspeck lacht.

2115 *Hoe stille enz.*: SHH r. 2456 heeft als tweede regel van het liedje: *Op een riviertjen dat zij saeten*, daarna pas volgt in SHH r. 2458 *Hoe stille maer dat dat waeter stondt*.

2116 *Exulatie justi in dominum*: voor SHH r. 2459 *Exsultant justi in Domino*: de rechtvaardigen verheugen zich in de Heer. Een variatie op Ps. 33 (in de Vulgaat 32):1 *Exultate iusti in Domino*, Jubelt, gij rechtvaardigen, in den Here.

[naar Hoofd]

RIEUWERT

Wat raffelje toch al?

SCHYN-HEYLIGH

*Canticum canticorum.*²¹¹⁷

RIEUWERT

Is hy rijck, en het hy goed, ghelijck ghy hier comt kalle,²¹¹⁸
Soo is hy rijck, en het hy niet, so het hy niemendalle.

SCHYN-HEYLIGH

2120 Het is de gheen die u so wel geleeck, en als u broeder hiet.

SLOCKSPECK

Heught het u niet?

RIEUWERT

Het heught mijn, en 't heught mijn niet.

SCHYN-HEYLIGH

Hebt ghy niet gheseyd dat u verlooren broertje
SYMON geheeten was, die sijnen eyghen moertje
Genomen is van den hals?

RIEUWERT

Of ick ja segh of neen,
2125 Dat is al even-veel, daerom soo swijght dees reen.²¹²⁵
Het sy, of het sy niet, ick raeck niet uyt mijn phantesye.²¹²⁶

2117 *War raffelje toch al*: Wat ratel je toch allemaal?; *Canticum canticorum*: het Hooglied.

2118 *kalle*: kletsen.

2125 *al even-veel*: precies hetzelfde.

2126 *phantesye*: de ban van mijn gedachten (vgl. de noot bij vs. 2379).

[naar Hoofd]

*

SCHYN-HEYLIGH

Gaet in, 'k verseker u dattet luck u soo sal bestrye,
Dat Schencken-Schans niet sal connen weder staen, de scheuten soet,²¹²⁸
Van kinderen, broeder, swaghers, in al dat moye goet.²¹²⁹

SLOCKSPECK

2130 'T lest was best, 't goet is de bruyd, daermen gaet om danse,²¹³⁰
Nou 't heerschop voor, muts af, opsen Alemoer de franse.²¹³¹

VIJFDE BEDRIJF, NEGENDE TOONEEL.

SYMON en Wouter.

Wel wat seyt de persoon, die mijn van 't hulijck quam
Toepraten, dat hy mijn broeder is, of van ons stam?

WOUTER

Dat sech ick niet.

SYMON

Wat dan?

* 2127 verseker B versekert - 2132 *Hoofdletter W in romein over 3 regels*
2128 *Schencken-Schans*: versterking van de Republiek in het land van Kleef, op last van Leicester in 1586 aangelegd en genoemd naar Schenck van Nideggen. De naam komt ook in Friesland voor; *scheuten*: schoten.
2129 *in*: en.
2130 *de bruyd, daermen gaet om danse*: datgene waar het eigenlijk om gaat. *Harrebomeé* I, blz. 100: Zij (of: Het geld) is de bruid, waarom gedanst wordt (met verwijzingen naar een groot aantal oude spreekwoordenboeken). Vgl. ook de afb. in *Tot lering en vermaak* 1976, blz. 33.
2131 *opsen Alemoer de franse*: uit à *l'amour de France* (?), een dans. Vgl. *Gr. Lied-boeck* (ed. 1975, blz. 81): *Ala moer de Franse Wou niemant met me dansen*, en *Moortje* vs. 768 (*A la mode de Fransche*).

[naar Hoofd]

*

WOUTER

Maer dien u so wel heeft geleken.²¹³⁴

SYMON

2135 Soo is mijn meening oock, heb ick aers wel ghekeken.²¹³⁵

WOUTER

Het is oock so men Heer.

SYMON

Ick geen meerder vreugt en kies.

+VYFDE BEDRIJF, THIENDE TOONEEL.

⁺H 1 r°

WOUTER, Symon, Schyn-heylich.

Siet daer de man.

SCHYN-HEYLIGH

*Domine labia mea aperies.*²¹³⁷

WOUTER

Och hy is soo drievoetich in al sen wesen en praten.²¹³⁸

* 2137 Sierletter S over 4 regels - *labia mea* A *labiamer* (SHH 2490: *labia mea*)

2134 *Maer dien enz.*: vgl. SHH r. 2484-85.

2135 *heb ick aers wel ghekeken*: als ik tenminste goed heb gekeken.

2137 *Domine labia mea aperies*: Heer, open mijn lippen (Ps. 50:17. *Domine, labia mea aperies: et os meum annunciabit laudem tuam*. In de Nwe. Vert., Ps. 51:17 'Here, open mijn lippen, opdat mijn mond uw lof verkondige'. De tweede helft van de bede moet er in de context wel bij gedacht worden.

2138 *drievoetich*: komische verbastering vanuit *devoot* (SHH r. 2491)?*^{aanl.}; *wesen*: houding.

[naar Hoofd]

SCHYN-HEYLIGH

Al wetende dat u.l. Joncker SYMEN zijt, en kan ick niet laten²¹³⁹

2140 Te gheloooven, dat u.l. persoon Joncker RIEWERDES zijt.

SYMON

De schijn heeft mijn veel moeytens gekost in eenen korten tijt.²¹⁴¹

SCHYN-HEYLIGH

't Luck heeft u door ommeweghen aenden anderen willen helpen.²¹⁴²

SYMON

Ach! een uur dunckt mijn een jaer, en dat sal niet eer stelpen²¹⁴³

Voor dat ick by hem ben.

SCHYN-HEYLIGH

Het bloet dat kruypt en treckt.²¹⁴⁴

SYMON

2145 't Hart is by hem.

SCHYN-HEYLIGH

Gierigheyt is een schandelijcke sond.

2139 *u.l.*: uwer liefde, gij.

2141 *De schijn*: de verwarring door de uiterlijke gelijkheid.

2142 *aenden anderen*: aan elkaar.

2143 *stelpen*: ophouden.

2144 *Het bloet dat kruypt en treckt*: SHH r. 2499 heeft alleen *Het bloedt dat treckt*. *Kruypt* zal toegevoegd zijn door associatie met de bekende uitdrukking *Het bloed kruipt waar het niet gaan kan*.

[naar Hoofd]

SYMON

Hy spreckt
In sich selven.

SCHYN-HEYLIGH

Die geeft daer 't besteet is, eere²¹⁴⁶
Heeft hy daer altoos of.

WOUTER

Wy verstaen u begeere.

SCHYN-HEYLIGH

Hy verblijt hem in sijn eygen geest.²¹⁴⁸

WOUTER

Dat is het minst.

SCHYN-HEYLIGH

En 't geen men geeft aen die 't waert is, dats overwinst.²¹⁴⁹

WOUTER

2150 Die ooren heeft om te hooren, die kan sijn meeningh wel voelen.

SYMON

Laet ons tsaem vrolijck zijn dat het van vreucht kryoele.

2146 *daer 't besteet is*: waar het goed besteed is.

2148 *Hy verblijt hem in sijn eygen geest*: in SHH wordt deze claus door *Simon* uitgesproken, hij past echter ook goed in de mond van *Schyn-heylich*.

2149 *overwinst*: winst.

[naar Hoofd]

SCHYN-HEYLIGH

De miltheyt is een deucht, der grootmoedighe mensch.²¹⁵²

WOUTER

Hebt gheen sorch, 't Heerschop sel 't wel maken naer u wensch.

SCHYN-HEYLIGH

Hy duyde noch de wercke der liefde ten beste.²¹⁵⁴

WOUTER

2155 Dat doet hy oock.

SYMON

'k Ben me selve niet.

WOUTER

Jemeny watte jeste,²¹⁵⁵

Betaelt hem sijn makel-gelt, en gaeuwe t'samen heen.²¹⁵⁶

SYMON

Daer 's tot een nuwe mantel.

WOUTER

Wat het hy brave seen.²¹⁵⁷

2152 *grootmoedighe*: edelmoedige.

2154 *duyde*: aanvoegende wijs.

2155 *Jemeny*: bastaardvloek; *watte jeste*: wat een lange verhalen.

2156 *makel-gelt*: bemiddelaarsloon; *gaeuwe*: laten we gaan.

2157 *tot*: voor; *Wat het hy brave seen*: wat heeft hij goede manieren*^{aant.}.

[naar Hoofd]

SCHYN-HEYLIGH

Liefde is liefde.

SYMON

Ghy sult by mijn gaen ten eten.

SCHYN-HEYLIGH

Huns naestens moeyten te vergelden wilt dit weten,²¹⁵⁹

2160 Is vanden geslachte Godes, deylinge te helpen, de²¹⁶⁰

Tongh te bedwinge, 't ongeluck te vergheven me,²¹⁶¹

De waerdighe te eeren, is vanden hooghe afkomste²¹⁶²

Des goedertierenheyt, het beste en voornoemste.²¹⁶³

WOUTER

Ghy zijt een gheleerder man, ghy verstaet u op dit stick.²¹⁶⁴

SCHYN-HEYLIGH

2165 Ach 'k ben een Idioot, een Idioot ben ick.²¹⁶⁵

SYMON

Heeft hy kinderen?

SCHYN-HEYLIGH

Een huys vol.

2159 *Huns naestens moeyten te vergelden*: de moeiten van hun naasten te belonen*^{aant.}.

2160 *Is vanden geslachte Godes*: is de taak van de mensen*^{aant.}; *deylinge te helpen*: te helpen met de uitdeling (?)*^{aant.}.

2161 *ongeluck*: het ongeluk dat iemand wordt aangedaan (?)*^{aant.}; *me*: mede (?).

2162 *De waerdighe*: degene die het waard is; *is vanden...afkomste Des goedertierenheyt*: is een uitvloeisel van de goedertierenheid.

2163 *voornoemste*: voornaamste.

2164 *ghy verstaet u op dit stick*: gij kent uw zaken.

2165 *Idioot*: een onwetende, ongeleerde (HC heeft hier *ignorante*).

[naar Hoofd]

SYMON

Dochters of sonen?

SCHYN-HEYLIGH

Inden eersten, een huys-vrou 't puyck vande vrou-persoonen,

Sulcken huys-houster isse, so kuyselijck en soo fray,²¹⁶⁸

Daer by vijf dochters, schoonder sach ick noyt aen maeghden ray,²¹⁶⁹

2170 Kloeck en wel ghesont tot haer rijpe jaren volwasse,²¹⁷⁰

Vande welckmen op 't hylick sitten sal.²¹⁷¹

SYMON

Hoe wel kom ick te passe.

SCHYN-HEYLIGH

Ick waerschou u in dat om eenige sekere reen²¹⁷²

Van vele tegenspoet, dien ick u broeder met een

+In 't hoofd hanghen, dat 's de fortuyn gants teenemale

2175 Te verachten, waer in hy so verd is gaen verdwalen,

So dat hy niet en doet als lacchen om geluck en ongeluck.

+H 1 v°

WOUTER

Seer wijselijck geraen het is een treffelijck stuck.²¹⁷⁷

SYMON

Draecht respect alsser een man spreeckt, ghelijck als dees u heeren.

2168 *kuyselijck*: zindelijk; *fray*: degelijk, bekwaam.

2169 *aen maeghden ray*: als groep meisjes.

2170 *Kloeck*: flink, of welvarend.

2171 *op 't hylick sitten*: samenkomen om de huwelijksvoorwaarden vast te stellen.

2172 *Ick waerschou ... ongeluck*: ontspoorde zin, vgl. de corresponderende passage in SHH r. 2536-41; *in*: onverklaarbare invoeging in SHB.

2177 *geraen*: aangeraden; *een treffelijck stuck*: een voortreffelijk ding (ironisch).

[naar Hoofd]

*

SCHYN-HEYLIGH

Daer leyt niet aen, maer ick soude garen begeeren²¹⁷⁹

2180 Dat ghy u niet en belchde, indien u broeder u²¹⁸⁰

Onbillick is bejegende, en met luttel vruntschap schu,²¹⁸¹

U bewellekomde, kom gaen wy volcht mijn schreden.

WOUTER

Ghy zijt teenemael bestorven, hoe schudden dus u leden?²¹⁸³

SCHYN-HEYLIGH

Een teken der broederlijcke lief.

WOUTER

beswijmt toch niet men Heer.

SCHYN-HEYLIGH

2185 Siet daer het nest daer ghy uytgenomen zijt, eer

U leven vluch was.²¹⁸⁶

SYMON

O vaders huys wel gevonden!

O vaders huys wel verciert, reyn, en ongeschonden.²¹⁸⁷

* 2179 in B ontbreekt deze regel

2179 *Daer leyt niet aen*: dat (nl. het vreemde gedrag van Rieuwert) betekent niets, is niet van belang.

2180 *u niet en belchde*: niet boos werd.

2181 *Onbillick*: op onredelijke wijze (SHH r. 2547 heeft hier *oubolligh*, misschien is er sprake van een leestout); *is*: eens; *schu*: schuw, weinig toeschietelijk.

2183 *teenemael*: helemaal; *bestorven*: doodsbleek.

2186 *vluch*: in staat om uit te vliegen, hier overdr. gebruikt (WNT XXI, kolom 2513).

2187 *reyn*: mooi.

[naar Hoofd]

*

SCHYN-HEYLIGH

Laet ons tsamen gaen, en verbasen 't huys ghesin

Met een schielijcke vreucht.²¹⁸⁹

WOUTER

Nou heer ghy eerst in.

VIJFDE BEDRIJF, ELFDE TOONEEL.

SLOCKSPECK, *Wouter.*

2190 Hoort hier, laet haer lacchen, ginnegabben en huylen,

Alsoo 't haer best aenstaet, wy willen daerom niet pruylen,²¹⁹¹

Of bangh kijcken teugen menkaer, ick sie u voor een elen baes an.²¹⁹²

WOUTER

Ick u oock mede.

SLOCKSPECK

Sullen wy broeders wesen dan?

WOUTER

Ick bender mee te vreen.

SLOCKSPECK

Dit is een vanden huysel,²¹⁹⁴

* 2190 *Sierletter H over 4 regels*

2189 *schielijcke*: plotselinge.

2191 *pruylen*: boos zijn.

2192 *bangh*: zuur, stuurs; *een elen baes*: een beste kerel.

2194 *Ick bender mee te vreen*: ik vind het best; *Dit is een vanden huysel*: waarschijnlijk moet men hier een waarderend gebaar bij denken.

[naar Hooff]

2195 Drincken is 't swaerste werck, en peuselen en pluyse,
Soo aen een hoender boutje, of nae de tijt dan valt.²¹⁹⁶

WOUTER

Het staet mijn heel wel aen, dats van mijn sin ekalt.²¹⁹⁷

SLOCKSPECK

Hy kan immers sijn eygen broeder niet ontkennen,
Hoewel hy een sekeren gril in sijn breyn heeft gaen wennen,
2200 Dat hy nergens na en geeft, oft hem wel of qualijck gaet.

WOUTER

Dat hoor ick, mijn dunckt seker het is een malle daet.

SLOCKSPECK

Ghylien hebt ons van daech schier mal ghemaect van grepen.²²⁰²

WOUTER

En ghy ons.

SLOCKSPECK

Speelje wel met de kaart?

wouter

Daer ben ick op eslepen.²²⁰³

2196 *of nae de tijt dan valt*: of (iets anders) al naar het uitkomt.

2197 *van mijn sin ekalt*: naar mijn zin gesproken.

2202 *van grepen*: van, door (uw) streken.

2203 *Daer ben ick op eslepen*: daar ben ik erg goed of handig in.

[naar Hoofd]

SLOCKSPECK

Dat troeven issen geneucht.

WOUTER

Ja wierdmer niet kael van.²²⁰⁴

SLOCKSPECK

2205 Roemsteken en lans-knechten.²²⁰⁴⁻⁵

WOUTER

Dat's het beste dat ick kan.²²⁰⁵

SLOCKSPECK

Dat het aen u stont, hoenier soud ghy gaen slapen?²²⁰⁶

WOUTER

Te sevenen.

SLOCKSPECK

Wanneer soud ick u dan weer bedrapen?²²⁰⁷

Op u bed?

WOUTER

Ten elven.

- 2204 *Ja wierdmer niet kael van:* ja, als men er zijn geld niet bij kwijtraakte.
 2204-5 *troeven, roemsteken, lans-knechten:* in de 17de eeuw bekende kaartspelen.
 2205 *kan:* ken.
 2206 *Dat:* als; *hoenier:* op welke tijd, hoe laat.
 2207 *bedrapen:* vangen, treffen; SHH r. 2584 heeft hier *En wanneer op staen?*

[naar Hoofd]

SLOCKSPECK

Wy benne voorwaer een,
Dat werremen van 't bed confijt u swinters de leen.

2210 Wat houd ghy vande kroech?

WOUTER

Niet weynich, 'k drinck garen ien pijntje.²²¹⁰

SLOCKSPECK

Drinckt ghy liever een licht offen starck Rijnse wijntje?

+

⁺H 2 r⁰

WOUTER

Geeft mijn vry manne-wijn.

SLOCKSPECK

Ghy zijt verstandig en kloeck,

WOUTER

De andere zijn voor teedere maegjes van Kamerix doeck.²²¹³

SLOCKSPECK

Keunje wel van 't grootje scheyen?²²¹⁴

WOUTER

Ick salder gien land om koopen,

2210 *pijntje*: pintje.

2213 *Kamerix doeck*: fijn soort linnen afkomstig uit Kamerijk.

2214 *Keunje wel van 't grootje scheyen?*: weet je je geld wel uit te geven? (een *groot* is een munt ter waarde van een halve stuiver).

[naar Hoofd]

SLOCKSPECK

2215 Legh jy wel een vecht werckje, of ty jy dan ant loopen?²²¹⁵

WOUTER

Neen, Ick heb altemet wel iens lustigh schrap gestaen,²²¹⁶

SLOCKSPECK

Die mijn soeckt die vindmen oock, 'ksal niet een voet-stap uytte wech gaen.

WOUTER

Ick plaght oock in mijn tijt een dollen droes te wesen.²²¹⁸

SLOCKSPECK

Twee alleens klapmuts, dits een paertien uytgelesen.²²¹⁹

WOUTER

2220 Wel hebie al uyt gekalt?

SLOCKSPECK

Daer roeptmen onse vrou.²²²⁰

WOUTER

Kom gaen wy dan na binne.

SLOCKSPECK

Ick volgh datelijck jou.

2215 *ty jy dan ant loopen*: ga je er dan vandoor.

2216 *lustigh*: flink; *schrap gestaen*: niet geweken, strijdvaardig tegenover iemand gestaan.

2218 *droes*: vechtersbaas.

2219 *Twee alleens klapmuts*: twee van hetzelfde gilde, twee die eender zijn*^{aant.}.

2220 *hebie al uyt gekalt?* ben je al uitgesproken?; *roeptmen*: roept me.

VIJFDE BEDRIJF, TWAALFDE TOONEEL.

[naar Hoofd]

*

SCHYN-HEYLIGH, en Marry.

Onse Lieven-Heer sent u een Swager tot vergeldinge
Vande liefde.

MARRY

Mijn hart gaetmen inme lijf opspringhen
Van blyschap, so dat ick niet en weet wat ick doe.

SCHYN-HEYLIGH

2225 Wel machmen seggen, u komt nu meer lux als eyghen toe.²²²⁵

MARRY

RIEUWERT lijkt wel krancksinnigh aen al zijn praten en wesen.²²²⁶

SCHYN-HEYLIGH

Hy doet wel, hy doet qualijck, hy doet wel, dat hy hem niet laet belesen,²²²⁷
Of verwinnen van 't gheluck, en hy doet qualijck, dat hy niet aenneemt,²²²⁸
Nietemin zijn verf wijst sijn blijtschap uyt.²²²⁹

MARRY

T'is vreemt.

* 2222 *Hoofdletter O in romein over 4 regels*

2225 *u komt nu meer lux als eyghen toe:* u valt nu meer geluk als eigendom ten deel^{*aant.}.

2226 *wesen:* gedrag, handelwijze.

2227 *dat hy ... geluck:* dat hij zich niet laat verleiden of verslaan door de fortuin.

2228 *niet:* niets; SHH r. 2615 heeft: *dat hij 't (nl. 't geluck) niet aenneemt.*

2229 *verf:* kleur.

[naar Hoofd]

*

SCHYN-HEYLIGH

- 2230 U Dochters die haer Oom van troony heel wel swijmen,²²³⁰
Doen uwe Swager, k'wil seggen uwe SYMEN
De meeste vriendschap an, en hy sit en schreyt van vreught.²²³²

MARRY

- Siet of ghy WYBRANT kondt vinden, het puyckje vande deught,
KATRYN seyt dat hy MACHTELT wel inde plaets sou begeeren:
2235 Segt hem dat ick te vreden ben, soo hijse meent op eeren²²³⁵
En dat wy 't huwelijck sullen sluyten 't saem, als dan²²³⁶
Brengh IAQUEMIJN oock mede met haer toekomende man,
Om 't selfde te doen, 't isme mans schult dat hy 't niet wou toelaten,
't Is een deucht vande jongman, als men recht uyt sal praten,²²³⁹
2240 Nu hyse in zijn macht heeft, dat hyse noch trouwen wil,
Hy hadse moghen beswangeren, hoe bangh, en oock hoe bril²²⁴¹
Souden wy gekeken hebben, sekerlijck wel te deghen.

SCHYN-HEYLIGH

- Een kleyne saeck zy soude al eve-wel een vryer hebben gekregen,
Want de liefde tot sijn eve naesten, is nou soo groot,²²⁴⁴
2245 Datmen hem langer niet aen sulleken beuselingh stoot,²²⁴⁵
Wel-verstaende, Als het goet de werrelt gaet verlichten,²²⁴⁶
Ick gae heen, en ick sal haer alles wel verrichten.²²⁴⁷

- * 2246 Als het goet B Als goet
2230 *van troony heel wel swijmen*: van gezicht erg lijken op.
2232 *sit en schreyt*: zit te schreien.
2235 *te vreden ben*: er genoeg mee neem; *soo hijse meent op eeren*: als hij haar oprecht bemint.
2236 *als dan Brengh Iaquemijn oock mede*: breng Iaquemijn dan ook mee.
2239 *als men recht uyt sal praten*: om het eens onbewimpeld te zeggen (leidt het volgende in).
2241 *moghen beswangeren*: zwanger kunnen maken; in SHH r. 2633-35 is de betekenis iets duidelijker.
moghen: kunnen; *bangh*: zuur; *bril*: beteuterd.
2244 *eve naesten*: naaste. Vgl. gij zult uw naaste liefhebben als uzelf, in Lev. 19:18 en een achttal plaatsen in het N.T.
2245 *beuselingh*: kleinigheid.
2246 *Wel-verstaende* enz.: welteverstaan, als het blijkt dat er bezit is; weinig gelukkige verwerking van de woorden in SHH r. 2639-40: *welverstaende als ser goet is. De wereld is verlicht*.
2247 *verrichten*: berichten (?) Deze betekenis niet in de woordenboeken.

[naar Hoofd]

MARRY

Wy sullen u verwachten, noch een woortjen, Domine, hou,²²⁴⁸

Wast niet geseyt dat STEEVEN Juffrouw DUYF trouwen sou?

2250 ⁺Ende niet alleenlijck inde pekel blijven steken.²²⁵⁰

⁺H 2 v⁰

SCHYN-HEYLIGH

Ja trouwen ick hebber in gheconsenteert met mijn spreken.²²⁵¹

Dats gangh, ick sal nu sien of ick hem vinden kan.²²⁵²

MARRY

Laet IAQUEMYN after in komen, hoorje, secht het ter dan,²²⁵³

Om de opspraeck vande bureen, want sy daer scherp op letten.

SCHYN-HEYLIGH

2255 Dat wijst sijn selven.

MARRY

Ick sal de poort in de kier setten.

Marry binnen, Schyn-heylich blyft staen.

2248 *noch een woortjen*, enz.: in SHH wordt dit door Schyn-heylich gezegd, *Juffrouw (Duyf)* als aanspreekvorm past beter in zijn mond dan in die van Marry; *hou*: ho!

2250 *inde pekel blijven steken*: in de narigheid blijven zitten, er slecht van afkomen.

2251 *Ja trouwen* enz.: in SHH wordt dit door Marry gezegd; *Ja trouwen*: ja zeker; *gheconsenteert*: toegestemd.

2252 *Dats gangh*: er op los, daar ga ik!

2253 *het ter*: het 'er, het haar.

VIJFDE BEDRIJF, DERTIENDE TOONEEL.

[naar Hoofd]

*

SNOEP en Schyn-heylich.

Domine, och 'k heb jou soo loopen soecken!

SCHYN-HEYLIGH

Wat isser te doen?

SNOEPMijn heer heeftmen om een siecke Trooster gesonden, in hum is het vermoen²²⁵⁷

Of meeninge dat hy van desen nacht sijn geest soude gheven,

Ten sy ghy geen raedt en weet, dats voor sijn jonghe leven,²²⁵⁹

2260 Daerom so bid ick u gaet by de ouders van IAQUEMYN

Want sy kruyst hem dagelijks met groote sware pijn.²²⁶¹Dat daerom, dat sy vreest datse komen sou in schande.²²⁶²**SCHYN-HEYLIGH**'t Is vanmen layen dackje ghelopen, daer is goe tijnghe voor hande.²²⁶³

Secht hem dat hy nu de bruydegom is, en laet

2265 Haer achter tot haer vaders in komen: nou gaet

En secht hem dat hy inde Kerck komt by my.

- * 2256 *Sierletter D over 9 regels* - jou soo loopen B jou loopen
- 2257 *siecke Trooster*: ziekentrooster, ziekenbezoeker; *in hum is het vermoen* enz.: zwakke bewerking van SHH r. 2656-57 *want ... geven*.
- 2259 *Ten sy ghy geen raedt en weet, dats voor sijn jonghe leven*: tenzij gij raad weet, d.w.z. tot behoud van zijn jonge leven.
- 2261 *sy*: de berijming wijkt hier af van SHH r. 2659-60, waar Eelhart zich zelf hierover zorgen maakt.
kruyst: kwelt.
- 2262 *Dat daerom dat*: en wel daarom, omdat.
- 2263 *vanmen layen dackje*: van een leien dakje; WNT noch Stoett, *Sprw.* vermeldt een vorm van de uitdrukking met *mijn*; deze is hier wel gebruikt omdat Sch. alles bedisseld heeft; *tijnghe*: tijding, nieuws.

[naar Hoofd]

*

SNOEP

Yget ick vliech, wat selder op loopen? een slempery.²²⁶⁷

Snoep binnen, Schyn-heylich blyft staen.

VIJFDE BEDRIJF, VEERTHIENDE TOONEEL.

SCHYN-HEYLIGH, Wybrant, Steven.

Het spreek-woort seyt, men most kay of koning gheborn wesen,²²⁶⁸

Maer die kay nochte koningh is, wort een gheveysde heylich als dese,²²⁶⁹

2270 En sal daer verder me komen, dan of ghy kay of koning waer,

Die daer achter hem komt is STEVE. Sepertjes maer²²⁷¹

Mijn liefde is of ick de seyl steen was vande menschen,²²⁷²

Soo sneuwen sy mijn op mijn lijf, ick krijch het al na wenschen.

STEVEN

Alst so lucken wil.

SCHYN-HEYLIGH

WYBRANT, STEVEN.

STEVEN

Domenie.

2275 Hoe gaen de saken al, wat brengje ons voor nie.²²⁷⁵

* 2268 *Sierletter H over 4 regels* - 2271 STEVE. Sepertjes A *Steve superties* (SHH 2673-4: Steven. Sepertjes)

2267 *wat selder op loopen*: wat zal eraan vast zitten, erop volgen.

2268 *Het spreek-woort seyt* enz.: in SHH door Wijbrandt gesproken*^{aant.}; *kay*: dwaas, vgl. *Sp. Br.* ed.-Verwijs-Nauta 1895, blz. 178-79; en *Sp. Br.* ed.-Stutterheim, aant. bij vs. 423. Voor de spreekwoordelijkheid van *kei of koning* zie WNT VII, kolom 2057*^{aant.}.

2269 *een gheveysde heylich*: een schijnheilige.

2271 *Sepertjes*: zeker.

2272 *seyl steen*: magneet.

2275 *nie*: nieuws, vgl. *Moortje* vs. 2531: *op een nie*, eveneens in rijmpositie.

[naar Hoofd]

* +

+H 3 r°**SCHYN-HEYLIGH**

Al voor de wint ghy sult Juffrou MACHTELT trouwen,
 En ghy Juffrou DUYF, en EELHART die sal houwen
 Aen Juffrou IAQUEMYN, hy sal inde kerck schicken te zijn,²²⁷⁸
 Kom gaeuwer tsaem na toe, ghy bruydegoms volcht mijn.

WYBRANT

2280 Gaen wy.

STEVEN

Ick volch, tsedert dat ick hebbe vernomen
 Dat ALYT haren man, weder was thuys ghekomen,
 So heb ick stracx mijn sin van haer persoon ghedrayt,²²⁸²
 En heb die op haer Sus, mijn DUYFJE lief, gheleyt.

VIJFDE BEDRIJF, VIJFTHIENDE TOONEEL.**SYMON en Rieuwert.**

Ick sal voortaan, min noch te meer zijn dan u believe²²⁸⁴
 2285 Wat ick zy.

RIEUWERT

Ja, ja, wech, wech, malle brieve,²²⁸⁵
 Soo sult ghy dan te luttel of te veel wesen.²²⁸⁶

* 2284 *Sierletter I over 9 regels* - min A my (SHH 2693: min)2278 *schicken*: zorgen.2282 *stracx*: dadelijk.2284 *min noch te meer zijn dan u believe Wat ick zy*: precies dat zijn, wat gij wenst dat ik zal zijn.2285 *malle brieve*: malle zotten (WNT III, kolom 1325), tot de omstanders gezegd? (vgl. vs. 2289-90). Of: malle pretenties?2286 *luttel*: weinig.

[naar Hoofd]

SYMON

Hoe dat?

RIEUWERT

Om dattet mijn niet belieft dat ghy luttel zijt of veel.

SYMON

Wel wat

Slaet ghy toch uyt, o eenigst van mijn broeren!

RIEUWERT

Wat doet hier dit gedroch van jonges en van hoeren,²²⁸⁹

2290 Isser dus veel aen een bruydegom vier vijf te sien?²²⁹⁰

SYMON

O mijn broeder! o wat sal dees malligheyt bedien?²²⁹¹

RIEUWERT

Den deun die wy gehadt hebben is den heelen Haech overgevlogen.²²⁹²

SYMON

O broeder, broeder mijn, ick stae als opgetogen.²²⁹³

2289 *dit gedroch*: deze troep, menigte.

2290 *dus*: zo.

2291 *bedien*: beduiden, betekenen.

2292 *Den deun*: de klucht, de malligheid.

2293 *ick stae als opgetogen*: ik ben als buiten mijzelf.

[naar Hoofd]

*

RIEUWERT

Ick lech hier onse Amsterredamse Commedianten²²⁹⁴

2295 Een spel te spelen af, want 't zijn toen nuwe quanten,²²⁹⁵

Maer 'k passer niet op.²²⁹⁶

SYMON

Och wat ist een dingh wijs te zijn!

RIEUWERT

En of icker al op paste, soo mocht icker mijn

Me troosten, dat het niemand verstaen en soude,

Als de man die 't gemaect hadt, dit 's 't geen icker tegen houde.²²⁹⁹

SYMON

2300 Ay watte schoone nichte! hoe kuyselijck en hoe goed aert,²³⁰⁰

Een huys vol.

RIEUWERT

Todes esnada seyt de Spaenjaert.²³⁰¹

SYMON

Daer komt SCHYNHEYLIICH met de jonghmans an gaen ras.²³⁰²

RIEUWERT

*Vanitas vanitatus & omnia vanitatus.*²³⁰³

* 2299 dit 's 't geen B dit's geen

2294 *lech*: geef.

2295 *nuwe quanten*: vreemde snuiters.

2296 *'k passer niet op*: ik trek me er niets van aan, het zal me een zorg zijn.

2299 *'t geen icker tegen houde*: wat ik ervan vind.

2300 *goed aert*: zachtzinnig, vriendelijk.

2301 *Todes esnada*: todo es nada, alles is niets*^{aanl.}.

2302 *komt ... an gaen ras*: komt snel aanlopen.

2303 *Vanitas vanitatus & omnia vanitatus*, voor SHH r. 2721 *Vanitas vanitatis et omnia vanitas*: ijdelheid der ijdelheden en alles is ijdelheid (Pred. 1:2 en 12:8).

VIJFDE BEDRIJF, SESTHIENDE TOONEEL.

[naar Hooft]

*

SCHYN-HEYLIGH, *Symon, Rieuwert, Eelhart, Wybrant, Steven.*

Volcht ghy lieden mijn tsamen, voetjen voor voetjen.

SYMON

2305 Welkom Domine.

SCHYN-HEYLIGH

De liefz met u, ick groetje.

STEVENMaer hoe gelijkense men kaer, van trony baert en haer.²³⁰⁶**WYBRANT**

Die 't niet en sagen, soudent 't niet gelooven.

EELHART

Dat is waer.

* *na 2303 SESTHIENDE B vijfthiende -2304 Sierletter V over 4 regels - voor deze regel staat in B SIM. (een regel te hoog) - 2305 groetje A grootje*
 2306 *men kaer: elkaar.*

[naar Hoofd]

* +

+H 3 v⁰**SCHYN-HEYLIGH**Die swagers die ghy krijcht, zijn vijf lelyen, *genoechsame*²³⁰⁸Inden hof der beleeftheyt: O schoon en wel bequame²³⁰⁹

- 2310 Bloeyende jeucht! O vermakelijcke ouderdom! O edel bloet!²³¹⁰
 Hoe helder blinckt ghy in deuse jonghe persoonen haer gemoet,
 De Heere sy lof en danck, *Soli Deo gloria*.²³¹²

RIEUWERT*Nada estodos, todos esnada*,²³¹³*Vanitas vanitatus*, secht de Wijse man.²³¹⁴**SCHYN-HEYLIGH**

- 2315 Joncker SYMEN onthaelt haer persoon voort an²³¹⁵
 Ghelijck sy waerdich zijn.²³¹⁶

SYMON

Och mijn Heeren en vrienden,

Een bloed-Oom sal ick u verstrecken, dit sult ghy wesen siende.²³¹⁷**RIEUWERT***Et omnia vanitas*.²³¹⁸

- * 2312 De Heere A He Heere - 2313 *todos esnada A todos, esnada* - 2314 *Vanitas vanitatus A Vanitas, vanitatus*
- 2308 *lelyen*: als symbool voor de kuisheid hier enigszins misplaatst; *genoechsame*: te verbinden met *lelyen*, in een betekenis 'zijn zo goed als leliën, zijn vrijwel leliën te noemen'? SHH r. 2729-30 heeft hier: *sijn vijf lelijen gewossen in den hof der beleefthejdt*.
- 2309 *beleeftheyt*: wellevendheid; *bequame*: welgevallige.
- 2310 *vermakelijcke*: aangename.
- 2312 *Soli Deo gloria*: alleen aan God de eer (naar 1 Tim. 1:17 e.a. plaatsen).
- 2313 *Nada estodos, todos esnada*: niets is alles, alles is niets, zie de aant. bij vs. 2301.
- 2314 *Vanitas vanitatus*: ijdelheid der ijdelheden, zie vs. 2303; *de Wijse man*: Prediker.
- 2315 *onthaelt*: bejegen, ontvang; *voort an*: voortaan, vervolgens.
- 2316 *waerdich*: waard.
- 2317 *Een bloed-Oom sal ick u verstrecken*: een echte oom zal ik voor u zijn.
- 2318 *Et omnia vanitas*: en alles is ijdelheid (sluit aan bij vs. 2314). Zie vs. 2303.

[naar Hoofd]

*

SCHYN-HEYLIGH

Daer comen de Bruyden aen.
Och het schijnt een legioen Engelen, ay sietse toch iens gaen.

VIJFDE BEDRIJF, SEVENTHIENDE TOONEEL.

MARRY, Dochters, Bruydegoms, Heeren, Knechts, Schyn-heylich, Docter Lamfert.

2320 Och mijn hart is soo blijdt, alst oyt gheweest het van sijn daghen,²³²⁰
O wel gheseghent lichaem! dat sulcke dochters hebt ghedraghen:
O ghesegende dochters, die dees borsten hebben gesoocht!
O ghesegende oogen, die u tot noch hebben ghe-oocht!²³²³

SCHYN-HEYLIGH

De sebille *erythrea, delfica en cumana* tsamen,²³²⁴
2325 En soude soo veel wijsheyt en verstant niet konnen ramen.²³²⁵

RIEUWERT

Ach, ach.

MARRY

Kinderen nu geef ick u mijn benedictie, hoort²³²⁶
Met de mont, en met mijn hart, 'kgeef jou hier in me woort,

* 2320 Hoofdletter O in romein over 4 regels - 2324 SCHYN-HEYLIGH ontbreekt in A, correctie volgens SHH - *erythrea A erysya* (SHH 2753: *Erijthrea*)

2320 *het*: heeft; tegenwoordig: is.

2323 *ghe-oocht*: aanschouwd.

2324 *De sebille erythrea, delfica en cumana tsamen*: drie van de tien sibyllen die door Varro, *Res divinae* worden opgesomd. Deze klassieke profetessen hebben in de Christelijke periode een groot prestige behouden.

2325 *ramen*: bedenken.

2326 *Ach, ach*: Rieuwert lacht; *benedictie*: zegen.

[naar Hooff]

*

Dat ALYT, KATRYN, DUYF, MACHTELT, en IAQUEMYNE,
 Ghelijck ghy hier nu staet, ellick schickt by de syne,²³²⁹
 2330 Ghy Joncker DIRCK, STEVEN, EELHART en WYBRAND mede,
 Het is al tsaem u sin dat ghy in 't houwelijck zijt getreden?²³³¹

ALYT

Och jae.

KATRYN

Och ja.

DUYF

Och ja.

MACHTELT

Och jae.

IAQUEMYN

Och ja 't is onse begeeren.

RIEUWERT

Todes esnada.

SYMON

Mijn vreucht gaet mijn vermeeren.²³³³

* 2333 *Todes A Nodes*

2329 *schickt*: zich voegt, zich plaatst.

2331 *al tsaem*: allen tezamen.

2333 *Todes esnada*: alles is niets. Zie de aant. bij vs. 2301; *Mijn vreucht gaet mijn vermeeren*: ik groei in vreugde, of: mijn vreugde neemt nog toe.

[naar Hoofd]

*

SCHYN-HEYLIGH

Gaet en begroet de broeder van u toekomende Schoon-vaer,
2335 Dien God hem weer heeft doen vinden.

SYMON

Voorwaer

My is leet dat ick mijn niet so en kan verdienen,²³³⁶
In soo veel personen als ghy zijt, mijn jonge zielen!
Op dat 'k in elcken huys, 'k wil seggen tot elcken Nicht,
Een persoon mocht verstrecken, en toonen mijn schuldige plicht.²³³⁹

MARRY

2340 O waerde swagher ach!

RIEUWERT

Ach! ach!²³⁴⁰

MARRY

Nou RIEUWERT sachte.

SYMON

De een van u.l. sal hebben myn ghedachte,
+De tweede mijn ghemoet, de derde mijnen sin,
De vierde mijn hart, de vijfde mijnen gheest.

+H 4 r°

MARRY

Dat's min.²³⁴³

* 2336 niet so en kan B niet kan

2336 *verdielen*: verdelen.

2339 *mijn schuldige plicht*: de toegewijdeheid die ik verschuldigd ben.

2340 *Ach! Ach!*: Rieuwert lacht (ook in vs. 2346).

2343 *Dat's min*: dat is liefde. Een ironische opmerking 'dat is minder' (slaande op de *geest* van Symon) past niet in Marry's mond, maar de dubbele zin zou voor het publiek wel kunnen werken.

[naar Hoofd]

SCHYN-HEYLIGH

O filosofie der liefde.

SYMON

Soo dat ick by u wesen sal,
2345 Al en ben icker niet, en daer niet wesen, al
Ben icker.

RIEUWERT

Ach! ach! ach.

SYMON

En alsoo sult ghy wesen
De uytspanningh van mijn dorre ouderdom vol vreesen,²³⁴⁷
En de verquickinge van mijn swaermoedigheyt,
En de soetheyt vanme rust, door u sal pijnlijckheyt
2350 Des tijts, by mijn verkeeren.²³⁵⁰

MARRY

Och komt al te saem binne.
Gaet voor dochters, bruydegoms, SCHYNHEYLICH gaet inne.

SCHYN-HEYLIGH

Ick sach na WOUTER, hoe hiet hy hum had gewrocht.²³⁵²

2347 *De uytspanningh*: het vermaak.

2350 *verkeeren*: veranderen, omslaan in haar tegendeel (SHH r. 2783-84 heeft hier *verkeeren in spelen gaen*).

2352 *hoe hiet hy hum had gewrocht*: hoe hij zich in het zweet had gewerkt. De formulering verwijst minder duidelijk dan SHH r. 2788-89 (*die comt daer met de bagagie*) naar Schyn-heylyghs belangstelling voor Symons rijkdommen.

[naar Hoofd]

*

WOUTER

De paerden die zijn al after inde stal ghebrocht.

SLOCKSPECK

2355 Komt in maets mette bogagie, ick sel jou eensjens schencken,
En 'k selje voort an gelt helpen.

WOUTER

'k Sou inne swiet schier drencken.²³⁵⁵

SLOCKSPECK

Comt binnen maets, kom in, siet daer dat kostje veur.²³⁵⁶

QUISTYT

Wel housick hou, waer binne de sleutels vande deur?²³⁵⁷

VIJFDE BEDRIJF, ACHTHIENDE TOONEEL.

Docter LAMFERT, en Rieuwert.

Wel, dat loopt wel af, al segh ick het selfs,

Na 't qualijck gheschoren was, al sech ick het selfs.²³⁵⁹

RIEUWERT

2360 Wel of qualijck, *todes esnada*.²³⁶⁰

* 2358 *Hoofdletter W in romein over 2 regels - 2358-93 in proza*

2355 *drencken*: verdrinken.

2356 *daer dat kostje veur*: daarvoor dat eten.

2357 *housick hou*: uitroep om de aandacht te trekken, zie Stoett, ed. *Moortje*, aant. bij vs. 641; *de sleutels vande deur*: SHH r. 2797 heeft iets karakteristieker *de sleutel van de kelder*.

2359 *Na 't qualijck gheschoren was*: nadat het slecht (ermee) gesteld was.

2360 *todes esnada*: alles is niets. Zie de aant. bij vs. 2301.

[naar Hoofd]

*

LAMFERTSalmender soo vijf hylicken teffens sluyten?²³⁶¹Hoe wilmer tavond bancken, al sech ick het selfs.²³⁶²**RIEUWERT***Nada estodos.*²³⁶³**LAMFERT***Ego preservavi filiam & socerum tuum contra venenum.***RIEUWERT**

Hebje soo hebje, hebje niet soo hebje niet.

LAMFERT2365 *Ego volo dicere, quod ratio honestatis*, al sech ick het self,²³⁶⁵Dat de eerbaerheit wil vereyscht, flagiteert ende²³⁶⁶

Mede brenghet, al sech ick het selfs, dat mijn

Claritas tavont mede op het banquet behoorde²³⁶⁸

Te wesen, ofte te bruyloft, of, al sech ick het self,

2370 Ten minsten om een voetjen ghenoot te werden,²³⁷⁰

Al sech ick het selfs.

* 2363 RIEUWERT *Nada estodos*. LAMFERT *Ego preservavi filiam & socerum tuum contra venenum*. A 2362 ... selfs, *Venium*. 2363 RIEUW. *Nada estodos*, Lamert, *ego prefervou filiam & fonerum tum contra*. (vgl. SHH 2803-5) - 2365 *quod ratio honestatis* A *quadratio, hoveitati* (vgl. SHH 2807) - 2366 wil A wel (SHH 2808: wil) - 2368 tavont A in romein

2361 *teffens*: tegelijk.2362 *bancken*: feestvieren, brassen.2363 *Nada estodos*: niets is alles. Zie de aant. bij vs. 2301; *Ego preservavi* enz.: ik heb uw dochter en schoonzoon voor het vergif behoed.2365 *Ego volo dicere, quod ratio honestatis*: ik wil zeggen dat het belang van het fatsoen.2366 *de eerbaerheit*: het fatsoen; *flagiteert*: vereist (uit lat. *flagitare*).2368 *Claritas*: doorluchtigheid.2370 *Ten minsten om een voetjen ghenoot te werden*: tenminste voor de dans uitgenodigd te worden.

[naar Hoofd]

*

RIEUWERTAch, ach, ach.²³⁷¹**LAMFERT***Non propter slemp sluris, sed ego sum adhuc*²³⁷²Galiardus Weuvenaer, al sech ick het selfs,²³⁷³Een gladdert, een gladdert.²³⁷⁴**RIEUWERT**

2375 Wilje komen ghy meucht, wilje niet ghy moochtet laten.

LAMFERT*Satis habeo*, al sech ick het selfs, *ago gratias*,²³⁷⁶Als ick het heb, al sech ick het selfs.²³⁷⁷**RIEUWERT**

Mijn Heeren toe-kijckers, de Poët die 't spel

Ghemaect heeft, heeft alalleens grillen inde²³⁷⁹2380 ⁺Cop als ick, daerom weet ick wel dat ickEen sonderlinghe dienst doe, aen u te seggen,²³⁸¹⁺H 4 v⁰

* 2372 *Non propter slemp sluris, sed ego sum adhuc Galiardus Weuvenaer A Non propter slem pluris sed egosum adhuc, Galiardus Weuvenaer* (vgl. SHH 2815-16) - *propter B prodter* - 2376 *Satis A Satin* (SHH 2820: *Satis*) - 2379 *alalleens A akeliers* (SHH 2823: *alalleens*) - inde B inde cop

2371 *Ach, ach, ach*: Rieuwert lacht.

2372 *Non propter slemp sluris enz.*: niet om een smulpertij^{*.aant.}, maar ik ben nog altijd een vrolijke weduwnaar.

2373 *Galiardus*: wsl. een verlatijnsing van het fr. *gaillard*, vrolijk, levenslustig.

2374 *een gladdert*: een weduwnaar zonder kinderen^{*.aant.}.

2376 *Satis habeo*: daaraan heb ik genoeg; *ago gratias*: ik zeg u dank.

2377 *Als ick het heb*: als ik het goed heb (of: als ik heb wat ik wilde hebben).

2379 *alalleens*: eveneens; *grillen*: verwarde gedachten; vgl. Plantijn, *Thesaurus*, fol. T4 *recto*: Grillen in de cop. *Des fantasies à la teste*.

2381 *sonderlinghe*: bijzondere.

[naar Hooff]

*

Dat soo 't u wel behaeght heeft is hem

Lief, en soo 't u niet behaeght heeft, al

Derliefst, want hy past soo veel op²³⁸⁴

2385 Laster, als op lof, want al ist niet²³⁸⁵

Ende daerom die sterft, die sterven,²³⁸⁶

Die gheboren worden, worden gheboren, ende

Sonder meer wercx te maken van Sonne²³⁸⁸

Schijn, als van regen, die afbreken wil

2390 Breeck af, en die timmeren wil, die timmeren.²³⁹⁰

Want *todo esnada*, al ist niet behalven God,²³⁹¹

Die al in al is, en wilje clappen clapt, wilje²³⁹²

Niet, soo laet het staen.²³⁹³

EY N D E .

* 2382 u wel behaeght B u behaeght - 2384 Derliefst B Der liefste - na 2393 EYNDE. in *romein kap.*

2384 *past soo veel op:* geeft net zoveel om.

2385 *Laster:* afkeuring, scherpe kritiek; *want al ist niet* enz.: Rieuwert sluit zich opnieuw aan bij 'de wijze man'. De tekst bevat een reminiscentie aan Prediker 3: 1-15; *want al ist niet:* want allemaal is het niets.

2386 *sterven:* sterve.

2388 *meer wercx te maken van:* meer rukte te maken om, je meer aan te trekken van.

2390 *timmeren:* bouwen; het tweede *timmeren* is aanvoegende wijs.

2391 *al ist niet behalven God:* Camphuysen citeert met instemming deze plaats uit *l'Hipocrito*, zie de Inleiding, blz. 36.

2392 *al:* alles.

2393 *laet het staen:* laat het achterwege.

[naar Bredero]
[P.C. HOOFT]

SCHIINHEILIGH SPEL.

Gevolgt na t Italiaensch van P Aretyn.

Boven de titel: [-DE GEVEINSDE HEILIGH SPEL]

+Voorreden

+4

[naar Bredero]

*

*Gesproken bij twee***Eerste.**

- [1] Om dat ghij wilt dat jck eerst wtbrabbel wat jck
 [2] wel willen soude, soo weet ten eersten dat jck
 [3] wel wilde dat de rijckeluj die t'er niet af nemen
 [4] durven, soo beroijt wierden datse met de billen
 [5] door de boxen liepen. Jck wilde dat al de schrijvers
 [6] en de schrabbelaers die 't beter weten als haer hooghe overheden
 [7] over 't banckjen souden leggen met de billen
 [8] blootshoof en dat al de jongens van 't grootschool
 [9] haer elck een streeck met de roe souden geven.
 [10] Jck wilde dat jck een hal worde daermen voor-
 [11] en achter bouten vercoght van vrienden in 't oogh

* *In het manuscript is blz. 2 blanco. Op blz. 3: Personaedjen (ter wille van de parallellie met SHB geplaatst na blz. 8; d.i. in deze uitgave op blz. 78) - Opschrift: Ge[b+]□s□proken - [d+]□t□wee(?) - 2 weet [-dat] ten - 6 ≤'t beter weten als≥*

[naar Bredero]

*

[12] en vijanden achter de rug. Jck wilde, dat al de
 [13] onbeschaemden geschrobt wierden als verckens
 [14] in de troch. Jck wilde de leugenaers cloppen
 [15] gelijk de bontwerckers de vellen doen. Jck wilde
 [16] dat die doctoren die van alle ding weten willen
 [17] en geen ding verstaen altijts met een keten van
 [18] vrinaelen om haer hals moesten loopen. Jck
 [19] wilde hutspot en friccadel gemaect hebben
 [20] van die kaeckelaers die 't altijdt op andere ge⁻²⁰
 [21] laeden hebben en selve vol gebreecken zijn. Jck
 [22] wilde aen de paleij setten de geesten van
 [23] sommige lujden die schrijven datmen 't niet
 [24] verstaen kan, om haer wt te pijnighen wat
 [25] sij seggen willen. Jck wilde beuling stoppen van
 [26] ⁺de darmen der geener die 't hart niet op haer
 [27] voorhoofd draeghen. Segt ghij mij nu wat ghij
 [28] wel willen soudt.

+5

Tweede.

[29] Ick ben een soet saft hart en soud soo veel wreedt-
 [30] hejds niet willen, maer jck soud wel willen
 [31] datmen raedt schafte om de bedillerij wt de wereld
 [32] te helpen, gelijk v en vws gelijk die niet

* 14 [-trogh(?)] troch - 18 hals [-b(?)] - 20 ander□e□ - 22 de [-v~sten] geesten - 32 die [-die]
 niet

20 *gelaeden*: gemunt.

[naar Bredero]

*

- [33] veelen meught dat de wereldt haer gang gaet.
 [34] Want kleedtmen hem net en juist, tis terstondt:
 [35] dats een kermispop. pastmen op de voeghlijckheid
 [36] van sijn persoon niet; tis siet dats een slodderhoos
 [37] dats een sulfus. Gaetmen stil en schickelijck; tis,
 [38] dats de bruidt: gaetmen vaerdigh; hij loopt³⁸
 [39] te post. Spreecktmen weinigh: hy weet niet
 [40] een woord aen de wereldt te brengen; spreeckmen veel,
 [41] 't is een raffelaer. gaetmen te kercken:
 [42] 't is een pijlaerbijter: blijfmer van daen; hij
 [43] comt in kerck nocht in klujs. houtmen ruim
 [44] hujs: hij willer deur wesen, houdtmen sujnigh
 [45] hujs; hij soud sijn ejghen dreck wel eeten. moeijt
 [46] men hem met anderluj saken: 't is beschickal
 [47] bemoeijal, onderwindtveel. moejtmen sich met
 [48] niemands swaerighejdt; 'tis geen man voor
 [49] de vrienden. sijdijs rijck en edel yder benijdt
 [50] v, en lejdt v laeghen. zijt ghij arm en oneel⁵⁰
 [51] yder veracht en versmaedt v. Wat sal jck
 [52] meer seggen al wort het bedilt en berispt,
 [53] jae de middelwegh selfs: bij exempel:

* 35 *Misschien fungeert de bovenste haal van de s in dats mede als apostrof - 44 De h in sujnigh is grotendeels met de rand van het papier afgesneden; een deel van de onderste haal is nog zichtbaar - 48 nieman[s(?)]□d□s*

38 *vaerdigh: snel.*

50 *lejdt v laeghen: probeert u te bedriegen.*

[naar Bredero]

*

- [54] gaet eens midden door 't slijck, midden door 't waeter,
 [55] midden door de reghen, midden door t vier en
 [56] midden door de popelentij, en soomen niet en sejdt
 [57] dat ghij een grooten esel zijt, jck sal 't quijt wesen.
 [58] Sulx dat mocht jck beleven dat de wereltd eens
 [59] gesujvert waer van sulcke bedillallen,
 [60] neuswijsen en betweters jck souder meer mee
 [61] vermaeckt wesen als met officien,
 [62] ampten, hooggheden en sulck maxel van prullen
 [63] die de gemeene man meent dat het altemael⁶³
 [64] zijn. Nu gaet heenen daer 't gesejdt is, ende
 [65] als jck een woordt vijf oft ses met dit volck gesproken
 [66] heb, coom jck v daetlijck bij. Mijn
 [67] Heeren dien man die daer aencomt heet
 [68] Rieuwert Rompslomp, Want hij is gewoon al
 [69] sijn dingen bij den hoop te doen sonder lichten oft
 [70] swaeren. Naer veel tegenspoeds die hij v sal
 [71] vertellen wordt hij van een seker Schijn Haj-
 [72] ligh soo wijs oft soo mal gebroedt dat hij sijn
 [73] vertwijfelthejt verkeert in cloeckmoedighejdt.
 [74] Jn veughen hij niet alleen en lacht om 't ongeluck
 [75] dat sijn vijf dochters overcomt; vande welcke

* Blz. 6 en 7 van het handschrift zijn blanco - 59 bedillallen, [-betweters] - 61 met [-sta(e?)ten]
 - 65 ≤vijf oft ses≥ - 66 [-weder bij] daetlijck bij 68 [~+] □W□ant - 71 [-geveisnde] ≤[s +]
 □S□chijn≥ Haj- - 75 overcomt *puntkomma* of *komma*(?)

63 *het altemael zijn*: iets voortreffelijks zijn, iets waaraan niets ontbreekt (zie Stoett, *De nieuwe taalgids* 29, blz. 326-27).

[naar Bredero]

- [76] d'eene met naemen Catrijn in plaets van venijn
[77] in te nemen drinckt sekeren slaepdranck een
[78] lammerij die doch in vijftigh spullen comt, maer
[79] scheert oock de geck met het groot geluck⁷⁹
[80] dat hem daer nae toecomt. Soo dat wilt ghij
[81] nae sijn exempel 't Geluck te vriendt maecken
[82] en nae vw handt setten, ghij mooght nae hem luisteren.

79 met [-de] het

+Personaedjen.

+3

[naar Bredero]

*

- [2] Rieuwert Rompslomp. man van vijftigh jaeren ontrent.
- [3] Slockspeck. } sijn dienaeren.
- [4] Quisttijd. } sijn dienaeren.
- [5] Daghdief. } sijn dienaeren.
- [6] Simon. Rompslomp sijn broeder tweeling.
- [7] Wouter. Simons knecht.
- [8] Schijnhailigh. Panlicker.
- [9] Steven de Stille. vrijer van Alijt, bruidegoom met dujf.
- [10] Dirck van Trouwenoort. verlooft aen Catrijn.
- [11] Wijbrandt van Wijdermeer. vrijer van Catrijn, bruidegoom met Machtel
- [12] Eelhart van Westen. vrijer en nae bruidgoom van Jaquemijn
- [13] Snoep. Eelharts jongen.
- [14] Lubbert Langhajr. man van Alijt.
- [15] Alijt. } dochters van Rieuwert Rompslomp.
- [16] Catrijn. } dochters van Rieuwert Rompslomp.
- [17] Dujf. } dochters van Rieuwert Rompslomp.
- [18] Machtelt. } dochters van Rieuwert Rompslomp.
- [19] Jaquemijn. } dochters van Rieuwert Rompslomp.
- [20] Belij Beschix, hujsvrouw van Rieuwert.
- [21] Lamfert Loscop. doctoor in medicijnen.

*

*De lijst van personages staat in Hoofds manuscript vóó de proloog - 2 [v +] □ m □ an - 8
 □ Schijn □ [-Landt]hailigh - 10 [-Trouwenoort] ≤ Dwae(?) ≥ correctie in potlood - 11 Machtel
 de slot-t ontbreekt, wschl. door afbrokkelen van de papierrand - 12 [-met] ≤ van ≥ - Ee ≤ □ ≥ hart*

+1 Bedrijf. 1 toonnel.

+9

[naar Bredero]

*

*Rieuwert. Slockspek.***Rieuwert Rompslomp.**

[83] Isser wel een bijder handt denck jck van al
 [84] dit gesnor van knechts? *somma sommarum*
 [85] die belust is, om quaelijck gedient te zijn die
 [86] houde veel booden. Want dewijl zij 't d'een
 [87] op d'ander laeten staen, soo comt de sorgh
 [88] op het heerschap aen. Slockspek,
 [89] dagh. dief

Slockspeck.

[90] Wat gelieft mijn heer?

Rieuw.[91] Dat ghij gaet bursensnijden, ghij grooten sulfes.⁹¹

* 89 *Gecomplieerde correctie, misschien in deze volgorde: (a) Slockspek, [-Bed] Quistijdt. Bederfdendagh (b) Slockspek, [-Bed] [-Quistijdt. Bederfdendagh]dagh. □ dief □. (c) [-tijdt. Bederfdendagh.dief]. De laatste doorhaling (c) met potlood; zie over dit type correcties DST blz. 74-84-91 Door een vlek is niet uit te maken of er na sulfes een punt staat.*

91 *sulfes: sukkel.*

[naar Bredero]

*

Sloc.

[92] Daer sijn soo veel ambachtsluj van dat gilt

[93] dat het quaelijck droogh brood opwerpen magh

Rieu.

[94] Nu. nu.

Sloc.

[95] Gelieft v ijjet anders?

Rieu.

[96] Gaet segtme Schijnhajligh, dat jck hem gaeren een.

[97] woordtjen sprack.

Sloc.

[98] Jck ken hem niet.

Rieu.

[99] Die man die soo lancksaem en bedacht is in

[100] sijn spreken.

Sloc.

[101] Jck kan hem niet bedencken.

* 93 *Na magh geen punt (rand van papier).* - 96[-Landt]≤Schijn≥hajligh - ≤hem≥ - 101 Jck [-heb er geen] kan - *Tussen 101 en 102* [-Rieu. die soo groot met de klopsusters is. Sloc. Jck beginner op te comen.]

[naar Bredero]

*

Rieu.

[102] Hij draeght een kael kasjack dus lang
 [103] daer de helft vande knopen wel af zijn.

+

Slock.

+10

[104] Jck beginner op te comen.

Rieu.

[105] met een lange mantel met een opstaende bef
 [106] en een hoedt niet dussche bree randen.

Slock.

[107] Een maegher lang vent.

Rieu.

[108] Jae.

* 102 [-daer] dus - 107 Een maegher lang vent. *Deze woorden zijn onderstreept; ernaast de open variant: een drijstich vier schoote man*

[naar Bredero]

*

Sloc.

[109] Hij is soo groot met de klopsusters?

Rie.

[110] Daer hadjet.

Sloc.

[111] Waer vind jck hem best?

Rie.

[112] Op het hof, oft op de sael aende boeckkassen.

Sloc.

[113] Jck gae 'r nae toe.

Rie.

[114] Jck sal in hujs wachten.

* 109 klopsusters *vraagteken*(?) - 111 jck [-best] hem

1e. bedrijf 2e Toonneel.

[naar Bredero]

*

Schijnhajligh.

[115] Die den hujck niet nae den windt hangen kan

[116] die en weet van de wereld niet, onder dus

[117] een deckmantel van devotij en schijn van nedrichejdt

[118] doetmen met het goedt met de eer en met

[119] de harten der menschen al watmen wil. ge-

[120] meene panlickers en kakeeten moghen¹²⁰

[121] tegen ons niet op inde rijckeluj hujsen, zij

[122] leggen te laegh met haer kaeckelen, de luj

[123] steecker de walgh af, en met haer slempen

[124] en slocken sujpen en spuwen maecken sij

[125] infaem degeen die haer aenhouwen. men

[126] ⁺soud zijn deur slujten seg jck voor sulck ge-[127] spujs, en haelen mijns gelijk aen, die onder¹²⁷⁺11

[128] schijn van hajlighejdt mij met alle gujterij

[129] behelpen kan. Weet de duivel abeler kujr¹²⁹

[130] te wercken als dat hij voor den

[131] dagh komt als een engel des lichts? Jck

* *vóór* 115 ≤ 1e. bedrijf 2e Toonneel. ≥ - □ Schijn □ [-Landt]hajligh - 117 een
 [-schijn] ≤ deckmantel ≥ - en [-ootm] ≤ schijn van ≥ - 120 moghen [-bij] - 124 sij [-de(?)] - 130
 hij [-hem in een E]

120 *kakeeten*: kakelaars, kletsmeiers.

127 *haelen ... aen*: vriendelijk ontvangen, zijn deur openen voor.

129 *behelpen*: zich bedienen van; *abeler kujr te werken*: een slimmere streek uit te halen.

[naar Bredero]

*

- [132] leg niet en roep met een verwondering¹³²
 [133] over de wysheit oft geestighejdt die de rijcke-
 [134] luj wt de mondt comt, maer jck prijs
 [135] haer vroomicheidt, haer devotij, haer
 [136] aelmoessen, ende om haer te stijven in 't
 [137] slampampen in 't woekeren en in de
 [138] overdaedt, soo treck jck mijn schouderen op
 [139] met een manier van ginneken of jck mor-
 [140] ghen lachen soude, en seg: de brooshejdt van't
 [141] vleisch, 't moet over die boegh sejlen - die
 [142] geen vriendt vande sonden wesen wil wordt
 [143] een vijandt vande menschen. Maer wie
 [144] heb jck daer? *neque in jra tua corripias*
 [145] *me.*

1 bedrijf 3 Tooneel.

Slockspeck. Schijn.hajligh. Rieuwert.

+

Slock.

⁺12

- [146] Jck ging rechts vw eerwaerdichejdt soecken.

* 136 in [-de] 't - 137 slampampen [-en] - 143 een vijandt *aaneengescreven - na* 145 [2+]□3□
 - □Schijn.□[-Landt]hajligh - 146 ging [-juist] rechts
 132 *verwondering*: bewondering.

[naar Bredero]

*

Schijn.

[147] Wel?

Sloc.

[148] T'aersgat, jck soud seggen 't heerschap

[149] wilde wat met v spreken.

Schijn.

[150] Gaeren.

Slock.

[151] Hij sal terstond voor comen.

Schijn.

[152] *Jn nomine domini.*

Sloc.

[153] Daer staet hij inde deur.

Rieu.

[154] Goeden dagh. Welckoom moet ghij wesen.

Schijn.

[155] Goen dagh, een goedt jaer.

* 147 □Schijn.□[-Land.] *Deze correctie, van Land. of Landt. tot Schijn., heeft ook plaatsgevonden bij alle overige vermeldingen van Schijnhajligh als sprekende persoon. De correctie wordt hieronder niet meer in de aantekeningen gesignaleerd, tenzij er bijzondere aspecten aanwezig zijn.* - 148 [-'T heer] T'aersgat - 149 [-sprack v gaeren] wilde - 151 [-t hier] voor. *Het is niet duidelijk of een (losstaande) slot-t van terstond(t) (per ongeluk?) is doorgehaald of dat de t het begin geweest is van een niet voltooid nieuw woord.* - 154 w[ij+]□e□sen

[naar Bredero]

Rieu.

[156] Vw Eerwaerdighejt moet het mij ten besten houden¹⁵⁶

[157] soo jck hem steur in sijn devotij.

Schijn.

[158] Den even naesten gaet voor 't bidden *ende* de liefde

[159] is beter als 't vasten.

Rieu.

[160] Jck steeck in een groote swaerichejdt en soud gaeren

[161] wat met v raedspleghen.

Schijn.

[162] Al wat in mijner macht is.

Rieu.

[163] Mij comt veel over.¹⁶³

Schijn.

[164] *Dominus providebit.*

Rieu.

[165] Dat hoop jck.

156 *ten besten houden*: niet kwalijk nemen.

163 *Mij comt veel over*: mij overkomt veel, ik word door veel (rampen) getroffen.

[naar Bredero]

*

Schijn.

[166] Vertrouwter v op.

Rieu.

[167] Jck dat, ghij 't weet, ben een tweeling gebooren

[168] met noch een knechtjen

[169] De krijgh quam in 't landt, en een

[170] soldaet nam mijn moeder 't kindt van den

[171] hals terwijl dat jck inde wiegh,

[172] soud jck seggen aen de borst lagh en mamde.¹⁷²

[173] †Mijn broertjen heete Simon, en jck heb sint¹⁷³

[174] niet vernomen waer hij gestoven oft gevloghen

+13

[175] is, maer als jck denck dat hij noch

[176] in 't leven magh wesen soo wil jck mij

[177] bepissen van anxt, want dat hij noch eens

[178] opdonderde en quam met mij 't goedt¹⁷⁸

[179] deelen, wat sal jck v meer seggen jck waer

[180] een bedorven man.

Schijn.

[181] Ghij sorght wie den laesten man te kercken

[182] brengen sel.

* 168 knechtjen [-dat Simon genaemt] - 169 [-was.] - 171 wiegh [-lagh], - 173 he□e□te(?) - 175 is *komma* of *puntkomma*(?) - noch[-eens(?)] - 178 [-deelen] 't goedt

172 *mamde*: zoog.

173 *sint*: sindsdien.

178 *opdonderde*: opdook, te voorschijn kwam.

[naar Bredero]

*

Rieuw.

[183] Daer en boven heb jck vijf dochters, Alijt,
 [184] Catrijn o s'is soo resolujt, Dujf, Machtelt,
 [185] en Jaquemijne. D'oudste is getrouwt met
 [186] een jongman die wildt hajr inde neus had
 [187] En woud met geweld wt broodronckenschap mee deur strate
 [188] Magellanes vaeren en heeft nu
 [189] seven jaer wt geweest dat wij 'r geen tijding
 [190] af gehoort hebben. En naer dien van daegh
 [191] haer tijdt om is diese gehouden is te wachten
 [192] soo salmen t'avont het huwlijck met een
 [193] ander slujten.

Schijn.

[194] Wel gedaen.

Rieu.

[195] De tweede heb jck verlooft aen een geestigh
 [196] quant van haer sin, maer om ontslaeghen¹⁹⁶
 [197] te wesen van een seker ander die
 [198] op haer verliefte was, heeft se hem beloofd

* 184 o [-die(?)] - 187 ≤wt broodronckenschap≥ - 188 nu [-haest(?)] - 189 wij *apostrof(?)* er
 - 197 een seker [-Jan(?) die(?)]
 196 *van haer sin*: naar haar zin.

[naar Bredero]

*

[199] te trouwen indien dat hij binnen sekeren
 [200] tijdt haer wist jck weet niet wat voor
 [201] ⁺voghelsveeren te halen. En soo sij hier
 [202] in haer woordt niet en houdt dunckt haer
 [203] dat het haer haer leven niet wel gaen sal:
 [204] soo dat sij niet bij de bruidgom te bed en wil
 [205] maer 't is van daegh de laeste dagh, en comt
 [206] hij nu niet soo gaet het ander huwlijck oock
 [207] voort.

⁺14

Schijn.

[208] Oft den hemel viel, soo had de kerck een
 [209] hujck. Waer mooght ghij voor sorghen?

Rieu.

[210] Maer jck heb nu inde morgenstondt soo
 [211] leggen droomen dat jck beducht ben voor't
 [212] arghste. Wel is waer dat jck het inde rechte
 [213] sou connen brengen met d'andere dochters
 [214] inde plaets te geven.

Schijn.

[215] Seker de droomen gaen voor mom met een

* 201 En [-hi(er?)] soo - 215 meteen *verbonden*

[naar Bredero]

*

- [216] backes dat nae de waerhejt geconterfejt²¹⁶
 [217] is, maer inder daedt sijn't valsche logenen.

Rieu.

- [218] En op dat 'er immers aen mijn quelling²¹⁸
 [219] niet ontbreecken soud, soo isser hoopwerck
 [220] die mij 't hoeft breecken om de jonger dochters.

Schijn.

- [221] Een teken van vw qualitejt.

Rieu.

- [222] Nu soud jck v bjdden dat ghij die kennis hebt
 [223] met allerlej menschen mij raeden woudt
 [224] aen wat slagh dat jckse best sal besteden.

Schijn.

- [225] Och jck heb de wereltd soo lang gestorven geweest
 [226] dat jck 'er geen kennis meer in en heb. Maer
 [227] †jck heb wel wat gelesen in Markus aurelius
 [228] en inde oudtvaeders, en jck heb wel eer mee

+15

* 216 backes *op de c een vlek* - 218 op dat [-~] - 223 mij [-de(?)] - 222 b[ij(?) +]□j□dden -
 227 jck ≤heb≥ - [m+]□M□ar[~+]□k□us
 216 *backes*: mombakkes, masker.
 218 *immers*: tenminste, hoe dan ook.

[naar Bredero]

*

- [229] bijde menschen geweest, soo dat jck v
 [230] naeden plicht der Liefden en mijn beste
 [231] vermoghen gaerne berichten sal.

Rieu.

- [232] Dat bid jck v.

Schijn.

- [233] Jn conscientij vermaen jck v dat ghij
 [234] niet en hijlijckt aen soldaeten, want in
 [235] plaets van een die wat te boven lejdt isser²³⁵
 [236] wel tien die beroijt worden en van Capitejnen
 [237] herbergiers. Aij lieve laet dat volck tuisschen
 [238] en vloecken en vechten tot datse moe sijn.

Rieu.

- [239] Dat dient me voor al niet.

Schijn.

- [240] De hofjoncker soo lang als hij wel met
 [241] sijn Prins staet is seker een wereldt, maer²⁴¹
 [242] wat ist? draegt de heeren te Roomen en
 [243] setse eens onsacht neder al vw danck is
 [244] verlooren.

* 229 geweest, [-da] - 232 bid jck v □ *punt?*) [-bij (dien?) in goeder conscientie] - 233 Jn conscientij [-*komma* jck] - 240 hij [-in] - 242 [b+] □ d □ raegt
 235 *te boven lejdt*: geld opzijlegt, overhoudt.
 241 *is seker een wereldt*: is zeker heel wat, een hele Piet.

[naar Bredero]

*

Rieu.

[245] Men moet wt sijn ooghen sien.

Schijn.

[246] De schilder en de beeldhouwer sijn anders

[247] niet als lichtmisserij en grillerij.

Rieu.

[248] Al gecken genoegh.

Schijn.

[249] Met den alchimist waer 't goed ding, indien

[250] de loshejt van sijn hóóft,

[251] den Mercurius con vast maecken.²⁵¹

Rieu.

[252] Met dat volck jst den elleboogh

[253] door de mouw en het haijr aldoor den hoedt.

+

Schijn.

+16

[254] De koopman die windt op de beurs

[255] maeckt met het wispelen van sijn handtschoenen²⁵⁵

[256] en met sijn vingers met brieven gelardeert

* 250 [-'t ram] de lo[-~]□s□hejt [-s] van sijn hóóft, [-de(?) het] - 252 jst [-het ha] - 254 die [-de] windt

251 *Mercurius*: zie de aant. bij SHB vs. 242.

255 *wispelen*: kwispelen.

[naar Bredero]

*

- [257] is gemeenlijck Cuilenburgh oft een
 [258] papieren harnas sijn voorlandt. Daerbeneven
 [259] ist een dol ding sijn capitael te vertrouwen
 [260] op discretij vande winden en beloften van²⁶⁰
 [261] de menschen.

Rieu.

[262] Dat wist jck niet.

Schijn.

- [263] Een edelman met weinigh incomens lejdt²⁶³
 [264] gemeenlijck en solliciteert soo lang om eenigh
 [265] offici, dat eer hij 'er an comt is hij
 [266] kael van middelen, en midden inde kinderen.

Rieu.

[267] Hoe soudmen't te pas vinden?

Schijn.

- [268] Een gemeen man al is hij welhebbende
 [269] en van gevoeghlijcker
 [270] aerdt, hij magh 't hoeft niet eens op steken,
 [271] oft is strax, ziet van waer ghij gecomen
 [272] zijt.

* 257 [-vo(?)] is - 265 dat [-hij] - 269 en [-in ge~gh~] van gevoeghlijcker [-aed]
 260 *op discretij van:* aan de welwillendheid van.
 263 *lejdt ... en solliciteert:* is aan het solliciteren.

[naar Bredero]

*

Rieu.

[273] Dat gaet vast.

Schijn.

[274] De rechtsgeleerde leeft offer geen recht

[275] en waer, en geeft gemeenlijck

[276] de sententien nae de gevoelijckste redenen

[277] en die best van alloij sijn.

Rieu.

[278] 'T gaet soo wat heen.

Schijn.

[279] De doctoor in de medicinen alhoewel hij

[280] ⁺een eerlijcke beul is, en dat hij, in spijt

[281] vande justitie geldt met moorden windt,

[282] soo is hij evenwel een pisbesiender en een

[283] kackbekijcker.

⁺17

Rieu.

[284] Fij, Fij.

Schijn.

[285] De musicien en de krekkel dat's al eenerleij

* 275 [-maeckt(?)] geeft - 285 [-zijn] ≤dat's≥ *Dient de bovenste haal van de s in dat's inderdaad mede als apostrof>? Vgl. r. 35.*

[naar Bredero]

*

[286] hutspot, windt sijnse, sij leven bij de windt,

[287] En windt sullense werden.

Rieu.

[288] Dats niet de pijnwaert op te dencken.

Schijn.

[289] De poet soud v leggen breecken 't hooft

[290] met de maet en de Fransse snee, en

[291] leeren al v gesin kallen oft vw hujs een²⁹¹

[292] tooren van Babilonien waer: en om v de

[293] waerhejdt te seggen, indien vw dochters

[294] verleckert zijn om niet te eeten als mirten

[295] tacken, en sin hebben in tabbaerden en²⁹⁵

[296] rocken van Laureblaên, soo geefter aen

[297] dat volck.

Rieu.

[298] Wij souden wel opgeschotelt wesen.

Schijn.

[299] De filosooph die 't niet beuren magh

[300] zijn baert te kemmen nocht sijn backes

* 291 v(?) de letter is verdwenen in een vlek - 295 [-sijn(?)] ≤sin≥

291 windt: verdient.

295 tabbaerden en rocken: toga's en overkleden.

[naar Bredero]

*

[301] te wasschen, soud 't wijf leeren willen dat
 [302] Aristotiles soo veel mans is als Plato, dat
 [303] het Chaos is sonder form maer swanger
 [304] van Jdeën. Sij worden quaedt als jck haer
 [305] vraegh wanneer 't op sijn rekening is om
 [306] ⁺te baeren, en dat jck wel compeer soud willen
 [307] wesen.

+18

Rie.

[308] Ach, ach, ach.³⁰⁸

Schijn.

[309] De starrekijker lejd je en leurt aen 't hóóft³⁰⁹
 [310] met sijn Aries Leo Sagittarius en hondert
 [311] naemen diemen de kinderen
 [312] soud geven om speldens te leeren in stee
 [313] van oostersche brieven.

Rieu.

[314] 'T hoeft is haer op ter loop.

Schijn.

[315] Jck segt niet om ijemandt te verachten, maer
 [316] naeder liefden aerdt om v te waerschouwen
 [317] dat

* 306 dat $\leq jck \geq$ - 311 diemen [-quaelijck] - 317 dat [- ~ behalven dat se vreemde grillen]

308 *Ach, ach, ach*: hahaha (Rieuwert lacht om Schijnheilighs grapje).

309 *lejd je en leurt aen 't hóóft*: ligt je aan het hoofd te zeuren.

[naar Bredero]

*

[318] doctoren, musijckers, poëten, Sterre-
 [319] kijckers, filosofhen, en alchimisten,
 [320] behalven dat haer de kaj leutert soo
 [321] sijn 't sekere fatsoenen van menschen
 [322] maegher, hollooght, met bockebaerden
 [323] en lang haijr en siener wt men souwer
 [324] jonge nickers mee vangen.

Rieu.

[325] Ah, ah. ah. Jck moet er om lachen, ick had
 [326] eens lust om een swaegher te hebben die
 [327] papier beschrabbelen con, als jck inde
 [328] Boeckwinckels sagh leggen tractaet
 [329] van sulcken oft sulcken autheur met
 [330] haer gratij en privilegie somtijts daer
 [331] op.

+

+19

Schijn.

[332] Jck seg v niet dat de raedt het oogh is in
 [333] toekomende dingen om dat ghij die
 [334] spreuck aentekenen soudt; maer jck vind

* 318 [-h] doctoren - St[a(?)]□e□rre- - 323 ha[j+]□ij□r - 325 i/jck had - 332 [-van] ≤in≥ -
 333 die [-sente]

[naar Bredero]

*

- [335] niet goedt dat ghijse besteedt aen een
 [336] jonghen melckmuil, noch aen een jongeling
 [337] die op 't heftighst van sijn leven is, nocht
 [338] aen een oudtman daer eenigh schandael
 [339] wt rijsen mocht overmits de brooshejt
 [340] van 't vleesch.

Rieu.

- [341] Ghij moeder wat naerder op letten.

Schijn.

- [342] Die rekening maeck jck oock.

Rieu.

- [343] Hebt ghij niet wat appetijts om een lutsken³⁴³
 [344] t'ontbijten?

Schijn.

- [345] Wat weet jck het?

Rieu.

- [346] Ghij moet wat inde mondt steken in aller³⁴⁶
 [347] manieren. Komt gaen wij naer achteren.
 [348] Slockspeck, set wat ontbijtens.

* 338 [-met] ≤aen≥ - 340 van 't [-~]

343 *een lutsken*: een weinig, een hapje.

346 *in aller manieren*: in elk geval.

1e Bedrijf. 4e. Toonneel.

[naar Bredero]

*

Eelhart van Westen. Snoep zijn jongen.

[349] Naerdien jck versekert ben dat Jaquemijne
 [350] Leven licht *ende* siel van mijn siel, van mijn
 [351] licht en van mijn leven mij aenschouwt met
 [352] goedertieren ooghen, soo pas jck niet op de
 [353] onwetenhejt van vaeder oft moeder die
 [354] ⁺niet lijden en moghen dat jck 'er bij coome, en
 [355] weten selve niet waerom: maer jck wil haer
 [356] gaen schrijven een minnebrief, daer in jck haer
 [357] mijn amoureuse passie te kennen geve. Ghij
 [358] sult passen de Camenier ergens om een hoeck
 [359] van een straet waer te nemen en stekense³⁵⁹
 [360] haer inde handt nevens een stuck gouds, dat
 [361] zijse getrouwelijck bestelle.

†20

Snoep.

[362] Wat Camenier me Joncker, wilje wat wt-
 [363] rechten ghij moest ander lujden aen vw³⁶³
 [364] snoer maecken te krijghen, die niet alleen
 [365] de Joffrouw maer d'ouwders wisten te
 [366] belesen.

* *vóór* 349 [2(?)+]□4□ - 353 die *misschien staat er* diet, *of:* die *komma* - 357
 amoure≤u≥[u+]□s□e

359 *waer te nemen:* te pakken te krijgen.

363 *aen vw snoer maecken te krijghen:* op uw hand zien te krijgen.

[naar Bredero]

*

Eel.

[367] Wat raedt daer toe? Wat lujden souden

[368] dat zijn?

Sn.

[369] De geestelijckhejdt heeft verstandt van huw-

[370] lijcken te maecken, sonderling onder de Cato-³⁷⁰

[371] lijcken. Daer is een seker Heer Schijnhajligh

[372] die dus met het hoofd op d'eene schouder

[373] gaet, dat waer een man die ons diende.

Eel.

[374] Dien ken jck wel.

Sn.

[375] Hij is bekent als de bonten hond met de

[376] blaeuwe staert, op lijckmaeltijen, op

[377] slujten van huwlijcken, op bruiloften, op

* 371 [-Land]≤Schijn≥thajligh *Correctie in potlood, en daarna herhaald met inkt. De kleur van de inkt is donkerder opgedroogd dan die van de rest van het handschrift en deze inktcorrectie ziet er niet uit als gemaakt met de normale hand van het manuscript. (Zie voor dit type correcties DST blz. 74-84.)* - 374 j/ick

370 *sonderling*: in het bijzonder.

[naar Bredero]

*

[378] weerrejsen is hij over al govert in 't voorste,³⁷⁸

[379] daer kan kij

[380] ⁺soo beschejelijck sijn bujck vol stuwen dat hij

[381] sijn kasjack elcke quartier wrs een

⁺21

[382] rifjen wtbinden moet; en van drincken

[383] jck sagh mijn leefdaeghen geen mensch

[384] die soo veel laeden kon sonder droncken

[385] te worden. t'is een groote konst.

Eel.

[386] Jae die hem een koe wel nae soud doen.

Sn.

[387] Duwt hem een half dousijn albertijnen in de

[388] vujst en laet hem met de saeck geworden.³⁸⁸

[389] Jck verseker v alleding sal van een leijen

[390] dackjen afloopen.

* 378 over \leq al \geq - voorste *puntkomma* of *komma*(?) - 379 daer [-kan(?) p(?)~hij~ij]t van de e] -
384 kon *mogelijk staat er* kan - 385 groote [-ve(?)j] - 388 geworden *mogelijk staat er* geworden
378 *op weerrejsen*: bij (viering van) thuiskomsten.
388 *laet hem met de saeck* geworden: laat hem over de zaak beschikken, laat deze aan hem over.

[naar Bredero]

*

Eel.

- [391] Die man magh zijn werck
 [392] van sulcke saecken niet maecken, hij heeft
 [393] al te veel met zijn devotij te doen, hij is
 [394] veel te haijligh.

Sn.

- [395] Wat soud' hij? sijn geloof streckt niet
 [396] hoogher als de vliering van 't hujs.
 [397] Besoeckt het ghij sult het in kort wijs
 [398] worden wat hij doen kan.

Eel.

- [399] Wij sullen 't onderleggen, Jck gae daetlijck
 [400] een brief dichten, gaet ghij naer den
 [401] parfumeur dat hij v voor een
 [402] pondt vlaems ambre doe, met civet
 [403] gemengt naer den eisch, en muscus 'er
 [404] onder om den brief te perfumeren.

+1^e. Bedrijf. 5^e. Toonneel.

⁺22

Simon. Wouter. sijn knaep.

- [405] Men magh vande Italiaenen seggen watmen
 [406] wil: maer Rodalosso Milanees alhoewel

* 391 Die man [-is al heeft al] - 398 worden *mogelijk staat er* warden - 401 voor een [-croon(?) aen] - 402 □pondt vlaems□ - ambre doe, [-en voor een gulden [-≤~≥]] met - *vóór* 405.
 [2+]□5□ [too(?)+] □T□oonneel

[naar Bredero]

*

- [407] hij mij mijn ouderen ontroofde soo heeft hij
 [408] mij nochtans veel goeds gedaen. Hij heeft
 [409] mij eerlijck doen opvoeden *ende* bij nederlanders doen verkeeren om mijn
 moeders taele te leeren, *ende* nae dat
 [410] zijn bannissement wt zijnde hij sijn
 [411] gratie *ende* goederen weder van den Coning
 [412] becomen had, mij eenigh erfgenaem ge-
 [413] maect van al 't sijne. Van mijn af-
 [414] comst wist hij mij nojt anders te seggen
 [415] als dat jck wt den Haegh gebooren was,
 [416] *ende* dat hem doen hij mij greep een majt
 [417] quam naeroepen, och daer loopt de
 [418] soldaet met Simon door, och daer loopt
 [419] hij met Simon door. Dat het bloedt nu
 [420] trecken kon, gelijk men somtijts sejdt, soo
 [421] mocht jck ijemand van mijn vrienden⁴²¹
 [422] gemoetende kennende werden, en eenige
 [423] vande naesten mijn goederen laeten erven:
 [424] Want daer om koom jck wt Jtalien:

* 409 □ *ende* by nederlanders doen verkeeren om mijn moeders taele te leeren, *ende* □ *in de marge* - nae dat [-hij zijn] - 410 [-ba] zijn bannissement - 412 had, [-*ende*(?)] ≤ mij ≥ - 415 [~+] □ H □ aegh - 423 naeste □ n □ *in een donkerder kleur inkt* - erven *komma* of *dubbele punt*(?) - 424 jck [-op] wt

421 *vrienden*: verwanten.

[naar Bredero]

*

- [425] mitsgaders om hier de reste van mijn
 [426] leven te eindighen, want daermen gebooren
 [427] is wilmen doch altijd wesen al waer 't
 [428] †oock in een quaedt landt.

†23

Wou.

- [429] 'T is soo mijn heer sejdt maer dit is vande
 [430] quaedste niet. Een schoone Landouw, een
 [431] vrije regering, een plaets vol heerlijcke
 [432] gebouwen, bewoont met lieden van ver-
 [433] moghen: maer ist een dorp oft een stadt?

Simon.

- [434] D'een maeckter een stadt af, d'ander het
 [435] treflijxte dorp van Europe, om dat het
 [436] geen mujren nocht graften en heeft.

1^e. Bedrijf. 2^e. Toonneel.

Quisttijdt. Daghdief. Simon. Wouter.

Quist.

- [437] Daer hoor jck het heerschap spreken.

Dagh.

- [438] Hij ist.

Qui.

- [439] De beste vellen zijn aen bij get men sal op 't⁴³⁹

* *vóór* 437 2e. Toonneel. (*sic!*) - [-Snoep] ≤Wouter≥ *correctie in een andere hand?*; zie de *aant. bij r. 371* - [-Bederfden]dagh ≤dief≥ *correctie in potlood*; zie de *aant. bij r. 371*
 439 *bij get*: bastaardvloek, bij God

[naar Bredero]

*

[440] huwlijck sitten.

Wouter.

[441] Wat wil dit volck hebben?

Simon.

[442] Houd stil wat.

Dagh.

[443] De wijn is bestelt.

Qui.

[444] De ceelen heb jck gehaelt.

Simon.

[445] Tegens wien praet ghijlie?

Dagh.

[446] Tegens mijn heer *ende* meester.

Wouter.

[447] Ghij raest gord betert.⁴⁴⁷

Simon.

[448] Gaet vves weeghs.

Dagh.

[449] 'T is seker een excellente deelwijn mijn heer

[450] heeft coop aen.

* 441 (a) Snoep. [-Simon] - (b) [-Snoep] \leq Wouter \geq *correctie in een andere hand?* - 443
 dagh. [-bed.] *correctie in potlood, ook bij de volgende vermeldingen van de naam* - 446
 [-met] Tegens - 447 Wouter [-Snoep] *correctie in een andere hand?* - 449 (a)
 Bed [-Quist] - (b) [-Bed] dagh. *correctie in potlood*
 447 *gord*: God.

[naar Bredero]

* +

+24

Simon.

[451] 'T is dat jck niet seggen en wil.

Wouter.

[452] Soo zij niet droncken zijn, ten minsten zijn

[453] sij geck.

Quist.

[454] 'T heerschap wil met ons boerten.

Dagh.

[455] Steurt de lieden in haer reden niet. Daer

[456] komt ons Joffrouw aen.

1^e. Bedrijf. 6^e Toonneel.

Joffr^e. Belij. rompslomps. Simon. Wouter. daghdief. Quisttijdt.

Belij.

[457] Man hoewel komt ghij hier te pas,⁴⁵⁷

[458] jck koom van m^r Andries de

[459] Goudtsmit, daer sijn de perlen *ende* daer is

[460] de keten van onse Alijt, neemtse eens mee 'thujs,

* 452 □ Wouter □ [-Snoep] *correctie in een andere hand?* - vóór 457 (a) [-Joffer(?)] □ Joffr^e. □ Marje. rompslomps. Simon. ≤Wouter≥ [-Sp(?)] [-Snoep] Bederfdendagh. Quisttijdt. - (b) [-Marje] ≤Belij≥ *correctie in potlood* - [-Bederfden]dagh. ≤dief≥ *correctie in potlood* - 457 □ Belij □ [-Marje.] *correctie in potlood; ook bij de volgende vermeldingen van deze naam* - pas, [-siet daer] - 458 [-is de keten] jck - 460 ≤onse Alijt,≥
457 *hoewel*: hoe goed.

[naar Bredero]

*

[461] ghij en ghij gaet mee herwaerts over de

[462] vismarckt.

Simon.

[463] Geeft mij.

Quisttijdt.

[464] Gelieft mijn heer dat wij Joffrouw volgen?

Simon.

[465] Gaet inden naem des heeren.

Dagh.

[466] Wat een kluchtighen baes!

Simon. Wouter.

Simon.

[467] Men siet mij voor een onrecht aen. Dit is⁴⁶⁷

[468] een van de nieuste cluchten daermen ojt

[469] af hooren oft lesen moght: de droomen selve

[470] en soudense niet geloven. Maer om de Haeghe-

[471] ⁺naers niet voor pujr nesk te houden, jck⁴⁷¹

[472] magh dencken dat het vermaerde delfs

⁺25

* *vóór* 467 Simon. [-Sp(?)] [-Snoep] □ Wouter. □ - 468 van de [-ni(?)] nieuste
 467 *een onrecht*: de verkeerde (ook in *Symen s.S.* vs. 209).
 471 *pujr*: zuiver, geheel.

[naar Bredero]

*

- [473] bier die virtujten heeft dat het de lieden
 [474] verandert van gedaente: oft soudet
 [475] volck hier soo geestigh wesen datse sulcke
 [476] sotteclujten wt haer hoofd kunnen speelen?
 [477] 't zij wat het wil jck heb den aep hier
 [478] onder den arm. Wat soud jck doen. 't is
 [479] een ongeluckigh mensch die t geluck *niet*
 [480] aennemen wil.

Wou.

- [481] Weet mijn heer wat jck denck?

Simon.

- [482] Wat?

Wou.

- [483] Maer om den Haegh.

Simon.

- [484] Hoe dat?

Wou.

- [485] Maer 't volck isser alle gujterij meester.⁴⁸⁵

Simon.

- [486] Wat is 't dan?

* 474 oft [-dat] soudet - 479 niet *na de n alleen een krabbel* - 481 □ Wou. □ [-Sp(?)] [-Snoep.]
 - 483 □ Wou □ [-Snoep] *deze correctie bij alle vermeldingen van de naam in deze scène*
 485 *gujterij: schurkachtigheid.*

[naar Bredero]

*

Wou.

[487] Wie droes weet op wat moeder dit spel
 [488] lejdt. quaelijck deedt ghij aen de juwelen
 [489] te nemen. De lieden zijn hier verfranst
 [490] verengelst. Weet jck 'er of?

Simon.

[491] De dujvel heeft mij geblinddoeckt.

Wou.

[492] Jck sorgh bij gort dat se al nae de
 [493] Baljuw toe zijn om ons te
 [494] vangen met het goedt inder handt, en
 [495] dattet altemael een gemaecte mouw
 [496] is om aen het turx *ende* Spaensch paerdt te
 [497] geraecken bij accoort voor dese diefte.

Simon.

[498] Ganslijden 't sal soo wesen.

* 492 nae de [-schout] - 493 [-toe sijn o] Baljuw - 496 om ≤aen≥ het

[naar Bredero]

* +

+26

Wou.

[499] Slaeter geen twijfel aen.

Simon.

[500] Loopen we terstondt nae 't logijs.

Wou.

[501] Wat is daer?

Simon.

[502] Daer komt volck. Deur.

1^e. bedrijf. 7^e. Toonneel.

Eelhart. Snoep.

Snoep.

[503] Me joncker daer ist perfuim. M^f. Boudan

[504] sejdts dat het van de selve specien zijn⁵⁰⁴

[505] daer de Palsgraef af

[506] gehadt heeft tot een kolder.

Eel.

[507] 'T is goedt. en jck heb de brief al

[508] vaerdigh, gedicht met het verstandt dat

[509] de min mij heeft bijgeset *ende* niet met het

[510] geene dat jck heb van natujren.

Snoep.

[511] Kanmen door 't minnen soo goedt-

[512] koop aen verstandt geraecken, jck wil

* 505 daer de [-princesse van Vranckrijck] ≤Palsgraef≥ - 507 brief [-va(?)] - 511 soo [-aen ve(?)]

504 *specien*: grondstoffen.

[naar Bredero]

*

[513] t'avont oft morgen uchtens goedstijds⁵¹³

[514] oock aen d'eene quijlbab oft d'ander gaen⁵¹⁴

[515] mijn sinnen te cost leggen en wordemer

[516] soo amoureuus op dat jck barst.

Eel.

[517] Luister.

Snoep.

[518] Jck heb altijs hooren seggen datmer af

[519] vergeckte.

Eel.

[520] Luister toe, soo ghij wildt.

Snoep.

[521] Laet hooren.

Eel.

[522] Jck dacht op een ander manier te beginnen

[523] En jck begon op dese, want daer is

[524] ⁺overvloedt van stof als men in die amoureu-

[525] se materien treedt.

⁺27

Snoep.

[526] Aij leest eens een regeltjen soo 't v belieft.

Eel.

[527] Jck ben te vreden.

* 523 want [-de]

513 *goedstijds*: vroeg.

514 *quijlbab*: scheldwoord voor vrouwspersoon (lett. kwijldoekje voor kinderen).

[naar Bredero]

*

Minnebrief.

[528] Sedert dat mijn ooghen vw beeltenis in mijn
 [529] harte trocken, en heb jck noijt opgehouden
 [530] van de Min te bidden dat hij mij vergeven
 [531] wil de goeddunckenthejdt die mij soo
 [532] hoogh deed sien.

Snoep.

[533] 'T is wat meer als gemeen.

Eel.

[534] Want men sondight niet alleen aen
 [535] v te begeeren, maer oock aen v t'aenschouwen,
 [536] aldermeest met de geneghenhejdt
 [537] waer van jck beweegt worde, die v aen-
 [538] bid, niet naer vw waardije maer naer
 [539] het toelangen van mijn vermoghen.

Sn.

[540] Welcke woortjes?

Eel.

[541] Alhoewel 't geen gebreeckt aen v eere te
 [542] bieden naer behooren, te rechte gebracht
 [543] wordt met vw te willen dienen naer ver-
 [544] moghen. Ende 't selve alsoo te rechte gebracht
 [545] wordende, seg jck, dat alhoewel niet voeghen
 [546] soude konnen dat ghij v danckbaer soudt
 [547] toonen tegens mij, nochtans mijn getrouwhejt

* 534 men [-~(ne..? ve..?)] - 536 genegenthejdt [-die] - 538 naer [-mijn] - 546 ghij [-mij] ≤v≥
 - 547 getrouwhejt *ejt is een krabbel aan de rand van de bladzijde*

[naar Bredero]

*

[548] niet en staet af te slaen, dewelcke om dat

[549] jck weet dat liefde is een begeerte tot het

[550] ⁺schoone *ende* een wille van het goede, v beminne

[551] die niet alleen van *schoonhejt ende goedthejt* t'saemen

+28

[552] hangt, maer met vlijt vande natujre ge-

[553] schapen zijt op dat de menschen haere wonder-

[554] lijckheden in vw aenschijn sien soudent *ende* om mij

[555] stof te doen hebben waer door jck de

[556] onwaerdichejdt van mijn slavernije moght

[557] roemen.

Sn.

[558] Een fraeij ding, wat te weten.

Eel.

[559] Daerom verquickt mij eer dat jck sterve, oft

[560] dat in v mindere de glans van de jegenwoor-⁵⁶⁰

[561] dighe behaeghlijckhejdt: gemerckt de

[562] groene tijdt vliedt als een loopende stroom:

[563] *ende* alhoewel de tweede daer aen volght, soo

[564] isse nochtans niet te gelijcken bij de eerste:

[565] nochte bij 't comen vanden stilswijghenden

[566] ouderdoom, dewelcke hebbende altijts 't ooghe

* 551 ≤van≥ schoon□h3□ *ende* goedt□h3□ [-zijt] - 553 ≤zijt≥ - 555 jck [-mij]
560 *dat*: voordat.

[naar Bredero]

*

[567] op de duisternissen des doods, niet anders weet
 [568] te doen als haer te beclaeghen over den tijdt
 [569] die verlooren deurgegaen is.

Sn.

[570] Sij magh dan sien datse wijs is.

Eel.

[571] Jck stel v voor ooghen deese gelijckenisse veel
 [572] eer om v te eeren als om mij te vorderen,
 [573] aengesien sonder eenigh loon van mededoghen⁵⁷³
 [574] jck vw slaef ben in sulcker veughen, dat al
 [575] gaeft ghij mij selve weder om aen mij selven,
 [576] jck soude mij wederom in vwen dienste geven,
 [577] als de geene die liever heb te leven vwe
 [578] als mijne.

+

+29

Sn.

[579] Onderteeckentse bij vw handt met een dia-
 [580] mantjen, indien ghij wilt datse de
 [581] kejselsteenen vermorwe.

* 580 de [-klippen]

573 *loon van mededoghen*: beloning, bestaande uit medelijden (van de kant van het meisje).

Tweede Bedrijf 1^e. Toonnel.

[naar Bredero]

*

*Steven de Stille. Dirck van Trouwenoort.***Steven.****[582]** Swaegher.**Dirck.****[583]** Heetmij noch geen swaegher 't'is wat te vroegh.**Ste.****[584]** Niet met allen. 't sal nu niet of gaen; ghij**[585]** hoeft niet meer te vreesen dat v tegenpartij**[586]** t'hujscomen sal als jck**[587]** dat de eerste man van Alijt wederkeere.**Dirck.****[588]** Daer is wel eer soo nieuwen ding gebeurt.

* *vóór 582 [-Dwaesbeeck.] ≤Trouwenoort≥ correctie in potlood, herhaald met inkt, in een andere hand dan die van het handschrift. Zie de aant. bij r. 371 - 583 't zowel voor als achter de t staat een apostrof - tevroegh verbonden - 584 [-H~] Niet - 586 [-vandaag juist] t'hujscomen*

[naar Bredero]

*

Ste.

[589] T is doch wel geschiedt dat een koe een haes

[590] ving, maer t beurt evenwel seldom. Maer

[591] siet daer staet J^r. Catrijn inde deur.

2 Bedrijf. 2 Toonneel.

Catrijn. Steven. Dirck.

[592] Mijn moeder komt niet te voortschijn met

[593] de perlen en de keten, en Alijt krijt van

[594] korselheit om dat zij soo lang wegh blijft.⁵⁹⁴

Steven.

[595] Godt verleen v goeden dagh toekomende suster.

Catrijn.

[596] Dat jck niet dubbel seker en ging in 't

[597] goedt hart dat ghij mij toedraeght

[598] jck soude meenen dat ghij 'thujs vijandt waert⁵⁹⁸

[599] Joncker Dirck, soo verandert vw spraeck, en

[600] ⁺soo bleeck besterft ghij.

⁺30

Dirck.

[601] Het beven is sulcken eigenschap van de vrees

[602] datmer sich niet over behoort te verwonderen.

* *vóór* 592 ≤2 Bedrijf. 2 Toonneel. ≥ - 593 keten □*komma* □(?) [-v] en - 596 dubbel [-s(e?)ge(?)]
- in □'t□(?) - 597 [-de liefde] goedt - 599 Joncker [-Steven] ≤Dirck ≥

594 *korselheit*: boosheid, ergernis.

598 *'thujs vijandt*: het huis (d.i. onze familie) vijandig gezind.

[naar Bredero]

*

Catrijn.

[603] Laet andere vresen, ghij zijt genoegsaem wt⁶⁰³

[604] alle sorghen.

Dirck.

[605] Waer 't saeck dat de Fortujn in vw wil haer

[606] woonplaets had, het soud soo wesen, maer

[607] dewijl zij elders woont soo vrees jck voor wat

[608] anders.

Catrijn.

[609] Als 't geluck tegens mijn Liefde die jck v draeghe sich

[610] dwars versetten ging, soo soud jck noch bestaen

[611] wat wt te rechten daer 't heele Landt af

[612] waeghen soude.

Dirck.

[613] Ghij spreekt eenstemmigh met de groothejt

[614] van vw gemoedt, daerom verquick jck mij met

[615] den aedem der woorden die v wt den mondt komen.

Catrijn.

[616] Zijt gerust, mijn hart, indien joncker Wijbrandt

[617] t' avont ten sessen niet t'hujs en komt van zijn

[618] vreemde rejs, soo beloof jck v daetlijck te

[619] troosten. Maer lieve en schrejt doch niet.

* 609 ≤tegens≥ - 610 ≤jck≥
603 *ghenoegsaem*: voldoende.

[naar Bredero]

*

Steven.

[620] Hij die te gering houdt v soo grooten aanbieding

[621] met woorden te vergelden, bewijst met het

[622] vergieten van sijn traenen dat hij v antwoord

[623] met de tong der sielen.

Dirck.

[624] Ghij ligt mij in 't hart.

Catrijn.

[625] Daer word jck geroepen.

Steven.

[626] Goeden dagh.

+

Dirck.

†31

[627] Soo ras als de deur toeging, verscheen mij mijn

[628] hoop weder inde gedachten in schijn van een

[629] kaers die inde pijp brandt.

Steven.

[630] Daer hebben wij 't weer vande voorspoocken.

* 630 *voorspoocken*: (kwade) voortekenen.

[naar Bredero]

*

Dirck.

[631] Wel adieu jck gae mijn dingen voorts doen.

Steven.

[632] Jck van gelijcken, Adieu.

2 Bedrijf. 3 Toonneel.

Rieuwert. Slockspeck.

Rieuwert.

[633] Als wij mannen beginnen de vrouwen wat meer
 [634] gebiedts als recht, toe te laeten inde huissaecken,
 [635] zoo worden
 [636] wij terstondt in stee van meesters knechts, jck
 [637] moeder een schut voor schieten oft jck geraeckte
 [638] wel voort heel onder de pels.

Sloc.

[639] Prinsselijck staen v dese nieuwe kleeren.

Rie.

[640] Jck ben hedenmorghen ten neghen wren wt gegaen
 [641] en heb noch zedert niet t'hujs geweest.

* *vóór* 633 [2+] □3□ - 634 [-toe] toe *correctie met potlood* - 635 zoo [-zijn wij terstondt ≤heel≥ onder de pels]

[naar Bredero]

*

Sloc.

[642] Ghij bent t'ongnaertigh eguirt. gij lijkt wel

[643] tien jaer jonger.

Rie.

[644] De vrienden tegens t'avont te nooden dat moest

[645] zij self mondeling beschicken, en tot de goudt-

[646] smit te gaen dat kon oock niemandt anders

[647] van haer sin doen

Sloc.

[648] Jae wel had jck nu een nieuwe duit gij moestse

[649] hebben. O de hennen sullen v niet kennen ick

[650] laet staen gij v selven.

+

+32

Rieu.

[651] Wat hebje al quaedt snaps? Wat staeje en

[652] kaeckelt?

Sloc.

[653] Jck seg van Quistijdt en Daghdief datse

[654] verstandt hebben van wtlijven.

Rieu.

[655] Jck wil dat ghij alle drie beter leven lejdt.

[656] oft. oft.

* 651 sna[-e(?)]ps - 653 [-Bederfden]dagh ≤dief≥ *correctie in potlood* - 655 ghij [-v] alle drie
beter [-aenstelt.] ≤leven lejdt.≥

[naar Bredero]

*

Sloc.

[657] Alsoowaer?

Rieu.

[658] Alsoowaer.

Sloc.

[659] Aj, maeckt mij dan marcktganckster.

Rieu.

[660] Hoe dat?

Sloc.

[661] Maer wilje datwe beter leven leijden soo moeten

[662] wij voor ons achter inde keucken altemet wat

[663] toestellen, een middelrifjen frujtieren, een⁶⁶³

[664] merghschinckeltjen stoven, een hutspotjen over

[665] hangen, en een schravesants kaesjen hebben om

[666] de maegh te versegelen.

* 666 [-beseghelen] versegelen

663 *toestellen*: toebereiden, aanrichten.

[naar Bredero]

*

Rieu.

[667] Jck wil seggen dat ghij v beter aen sult moeten⁶⁶⁷

[668] stellen, en vw oude quae manieren verwerpen,

[669] Esels als ghij zijt.

Sloc.

[670] Laet ons in hujs gaen de pocken magh se haelen

[671] de knechts soo wel als de Joffrouw.

2 B 4^e Toonneel.

Wijbrandt van Wijdermeer, in reiskleeren.

[672] 'T is loflijk en aensienlijk datmen sich magh

[673] beroemen veel landen steden *ende* verschejden

[674] volcken versocht te hebben. Maer wederkerende

[675] tot de Minne; degeen die geen courage ende

[676] ⁺gedult en heeft, onderwinde sich niet hem⁶⁷⁶

⁺33

*

667 $\leq v \geq$ - 670 magh □ se □ haelen - *vóór* 672 (a) □ 5 □ [-3]^e (?) - (b) [-5] $\leq 4 \geq$ - (a)

Wispel[r(?)+] □ l □ tujt - (b) [-Wispeltujt] \leq van Wijdermeer \geq *correctie in potlood, herhaald met inkt, in een andere hand dan die van het handschrift. Zie de aant. bij r. 371 - 672 'T is [-een] - 674 versocht over de c een vlek [-heeft] \leq te hebben \geq - 676 onderwindesich verbonden*

667 aen ... stellen: gedragen.

676 onderwinde sich: wage het.

[naar Bredero]

*

[677] te dienen; want hij wordt niet min gevoedt
 [678] van cloeckmoedighejdt *ende* lijdsaemheidt als van lachen
 [679] en schrejen. Daer kan jck getuigenis afgeven,
 [680] dewelcke om te volbrengen 't begeeren van
 [681] Joffrouw Catrijn wijder ben gereist dan de
 [682] Son selve doet: niet passende op de grimmicheden
 [683] des zees, de schricklijckheden der bosschen,
 [684] nocht de stejlhejdt der berghen. Ende onder
 [685] soo veel becommeringen en heeft het gedacht
 [686] noijt verlooren de gedaente van mijn beminde
 [687] maer gestaedigh geweest vol aller eerbie-
 [688] dichejds t' haerwaerts. Daerentusschen de
 [689] Min mij lejdende van 't Woest Arabien,
 [690] nae 't steenigh *ende* van 't steenigh nae 't
 [691] gelukkighe, soo heb jck niet alleen becomen
 [692] sommighe vederen van goudt *ende* van purper
 [693] van den voghel Fenix, maer oock van 't wel-

* 678 lijd[-en] ≤saemheid≥

[naar Bredero]

*

[694] rieckend *ende* costelijck hout waer af zij het
 [695] vjer stooct daerse haer in verbrandt op
 [696] haer ouderdoom. Alle welcke reliquien jck
 [697] hier in desen slujer heb gewonden. Maer waer-
 [698] om en bevalse mij oock niet starren van den
 [699] hemel *ende* coolen wt den hel te haelen, op dat
 [700] jck boven *ende* beneden rejsende aldaer mede
 [701] moght gelaeten hebben de faem van haeren naeme,
 [702] ⁺ende van mijn getrouwhejd, dewelcke jck heb
 [703] wtgestrojt onder dien van Saba *ende* de Indiaenen.
 [704] nu wil jck gaen verkleden mij *ende* maecken
 [705] wat moedts *ende* daer nae gaen vinden de geene
 [706] in wien jck leve.

+34

2 B. 5 Toonneel.

Eelhart. Schijnhailigh.

Eel.

[707] Jongen blijft ghij achter: jck sie daer Schijn-
 [708] hailigh comen: dat jck hem alleen spreeck.
 [709] hij mocht hem anders desen handel schaemen.

* 695 v[~+]□j□er - [dr(?)+]□d□aerse - 700 rej[-d(?)+]□s□ende - 701 de[-n] faem - 702
 getrouwhejd[-s] - 706 in [-wiens] - *vóór* 707 [1+]□2□ - [-6]≤5≥, - [-Landt]≤Schijn≥ hailigh
 - 707 [-landt-]≤Schijn≥ *correctie in potlood*

[naar Bredero]

*

[710] Hij begint kennis van ver te rekenen met
 [711] een gemaecte lach die hij mij toont. O den
 [712] stucke schelms! Maer dewijl hij mij schijnt te⁷¹²
 [713] kennen *ende* soo groot ten hujse van Rompslomp
 [714] is, wie weet oft hij mij niet eenighe goede
 [715] hoop comt geven? Jck denck dit om dat Jof-
 [716] frouw Jaquemijne t'hans aende venster mij
 [717] toonde sekeren brief, soo 't scheen, en jck en
 [718] wist doen niet wat zij daer mee seggen wilde.

Schijn.

[719] Liefde zij met v.

Eel.

[720] Mij is hartelijck lief dat jck v gesont sie.

Schijn.

[721] Dats naeder Liefden aerdt.

Eel.

[722] Jck mocht geen liever persoon gemoeten.

* 711 [r(?)+]□1□ach - 719 vgg. *zie de aant. bij r. 147*
 712 *stucke schelms*: schelm (vgl. SHB vs. 95).

[naar Bredero]

*

Schijn.

[723] Daer de Liefde is, is de vervulling der wet.

Eel.

[724] Jck wilde dat jck het soo wel con bewijsen.

+

Schijn.

†35

[725] Jck geloof alles goeds van v nae der Liefden aerdt.

Eel.

[726] Jck heb altijdt verlangt om kennjs met v te maken.

Schijn.

[727] Ende jck beweeght door geneghenhejdt

[728] van v te troosten, stel mijn siel in perikel, want

[729] soo veel als 't lichaem belangt dat gaeter noch

[730] mee heen.

Eel.

[731] Mijn heere.

Schijn.

[732] Jck ben een arm aerdwormpjes van qualitejt,

[733] maer een groot meester in de liefde.

Eel.

[734] Op v rust jck.

* 727 jck [-beg~v] - 732 Jckben *verbonden*

[naar Bredero]

*

Schijn.

[735] Een ijghelijck weet schier wat Joncker Romp-

[736] slomp van mij vertelt, en ghij mede denck

[737] jck wel.

Eel.

[738] Jae.

Schijn.

[739] Sijn dochters sijn oock mijn kinderen naeder Liefde.

[740] Waer door Joffrouw Jaquemijn.

Eel.

[741] Oime!

Schijn.

[742] beweeght van die liefde die de leeuwen beweeght

[743] ick laet staen de maeghdekens. In goeder con-

[744] scientie jck heb medelijden met haer.

Eel.

[745] O vaeder.

Schijn.

[746] Ende om niet te gedooghen dat zij verdwijne

[747] als de sneeuw op het veldt soo com jck v

[748] desen brenghen van haeren 't weggen.

Eel.

[749] O gelukkighe Eelhart!

* 744 methaer *verbonden*

[naar Bredero]

*

Schijn.

[750] Het hartseer dat jck aen haer sagh heeft mij

[751] hier toe gebracht om desen brief te draeghen.

Eel.

[752] Leefter geluckigker man als ick?

Schijn.

[753] In conscientij soo ist om de saeck.

Eel.

[754] Desen ring sckenck jck v tot een teken van hoe

[755] veel jck in v gehouden ben.

+

+36

Schijn

[756] 'T geen wt liefden comt moetmen met liefden

[757] aennemen.

Eel.

[758] T'is nu goedt dat jck mijn brief noch niet

[759] bestelt heb.

Schijn.

[760] Jck laet v in de Liefde des heeren, als mijnen

[761] even naesten mij te doen heeft en kan jck niet⁷⁶¹

[762] laeten de werken der liefde te bewijsen.⁷⁶²

* 754 [~(l?)+] □ t □ eken

761 *te doen*: van doen, nodig.

762 *te bewijsen*: te laten ondervinden.

[naar Bredero]

*

Eel.

[763] Maer 't antwoordt.

Schijn.

[764] Wij spreken elckander wel weder.

2 B. 6 Toonneel.

Eelhart.

[765] Jck set aen een zijde waer een vrouw toe komt

[766] die verlief is, *ende* overgeslaeghen in welcker

[767] manier soo een Landthailigh sich weet beken

[768] te maecken tot met de vrouwtjens

[769] toe, dien hij van haer nauwsten raedt is,

[770] wil jck gaen lesen desen brief. Maer sal jck

[771] wel soo vermetel wesen dat eer jckse opbreke

[772] jck niet eerst en beken dat jck onwaardigh

[773] ben van se te leesen. D'amoureuse af-

[774] fectie die mij vermurwet tot in 't

[775] ingewant doet mij t'eenemael beven.⁷⁷⁵

[776] Maer wat sejd het opschrift. Sij gegeven

[777] in den hemel in handen van mijn Engel.

[778] Nu van binnen. O O overgeven goedtheit wat schooner handt van

[779] schrijven! v lettren schijnen geprent te wesen.

* *vóór* 765 [-7]≤6≥ - 767 Landthailigh *niet gecorrigeerd* - 768 tot [-de v] - 769 raedt [-wa] is - 770 brief *punt* of *komma*(?) - 772 [~~] onwaardigh - 778 O □O ≤overgeven≥ goedtheit□ *in de marge* - 779 [d+]□v□(?)

775 't *eenemael*: geheel en al.

[naar Bredero]

*

[780] Maer laetse ons lesen. Hart van mijn hart,
 [781] ⁺en siel van mijn siel, alle geluck dat ghij
 [782] wenschen condt zij met V L. (wat soeter
 [783] wonden sijn dese?) om dat jck wel heb hooren
 [784] seggen dat beter medicijnmeester is de geen
 [785] die de siekte verhoedt, als diese geneest,
 [786] soo heb jck willen voorkomen de cranckhejdt
 [787] die mij misschien onder d'aerdt soude hebben
 [788] geholpen, met V L desen te sejnden. (Jck
 [789] kan mij niet houden van schreijen) maer ge-
 [790] merckt de heushejdt in V te boven gaet al
 [791] vwe andere godlijcke begaeftheden, soo en
 [792] hoop jck niet alleen, maer ben versekert dat
 [793] ghij niet sult laeten sterven
 [794] mij die V aenbid, (dees is meer een godin als
 [795] een vrouw) alhoewel de doodt mij 't leven
 [796] zijn soude als jck vwe moght sterven. (wat
 [797] hart souden sulcke woorden niet ontroeren?
 [798] Jck wil niet voort lesen, want jck behoor
 [799] soo veel gelux op een stond niet te genieten.
 [800] Seker jck die tot noch toe soo veel van mij selve

⁺37

* 785 als die[~+]□s□e - 793 ghij [-niet lijden mij] - 794 is ≤meer≥ [-~]een - 800 toe [-man]
 ≤soo veel≥

[naar Bredero]

*

- [801] gehouden heb als de matichejdt een jongman
 [802] toelaet, ben gedwongen voortae soo veel
 [803] van mij te houden als de geene doen dien het
 [804] geluck gunstigh is.

2 B. 7 Toonneel.

Daghdief. Quisttijdt.

Dagh.

- [805] Den baes is een nuwelijck mensch, maer met
 [806] de baesin is langer geen hujs te houden.

+

+38

Quist.

- [807] De popelentij, die haer haelen magh.

Dagh.

- [808] Daer is niet een hoeckjen in hujs oft zij snof-
 [809] felt het deur, in kaemers, in keucken, in
 [810] kelder, in bottelerij; men magh niet een
 [811] hoensbouwt oft een pijntje wijns steken
 [812] aen een zij, oft s'isser terstondt achter.
 [813] Op straet niemand magh haer gemoeten oft
 [814] zij houter stal tegens. Jst een soldaet, zij⁸¹⁴

* *vóór* 805 [-8]□7□ - [-Bederfden]dagh ≤dief≥. *correctie in potlood, herhaald met inkt in een andere hand dan die van het hs. Zie aant. bij r. 371 - 808 snof- de s is overgetrokken met een donkerder kleur inkt - 809 keucken, in en in overgetrokken als in r. 808 - 810 bottellerij komma of puntkomma(?) - 811 hoen [~+]□s□bouwt misschien slechts een haaltje van de pen - steken deel van de k en en zijn overgetrokken als in 808 - 812 achter er overgetrokken als in 808 - 813 oft ft gedeeltelijk overgetrokken als in 808 - 814 zij ij overgetrokken als in 808*

814 *zij houter stal tegens: zij blijft er bij stilstaan.*

[naar Bredero]

*

- [815] vraeght hem wat nieuws vande krijgh,
 [816] ist een jonxjen sij roept wat heb jckje wel
 [817] dujten wt je billen 'eklopt: jst een meisjen
 [818] Jck en vw moeder sijn sulcke cornujten:
 [819] heefter ijemandt een doeck om 't hoofd
 [820] dit en dat seljer op leggen, al de luj geeft se
 [821] raedt, en diese niet doet soo sietsese haer
 [822] leven met geen goeden ooghen aen: zij wijst
 [823] den landman hoe hij sijn cool planten sal,
 [824] de snijer hoe hij 't op profijtelijxt over
 [825] leggen sal met het laecken: den apteker
 [826] leertse zijn crujden stooten, en de weduw hoe⁸²⁶
 [827] zij voor haer manbidden sal: en de pocken
 [828] hoe sij se op eeten sullen tot het been van den
 [829] geest toe.

* 816 wel w *gedeeltelijk* en el *overgetrokken als in 808* - 817 'e[-k(?)]klopt - meisjen en *overgetrokken als in 808* - 819 [-se(?)] heefter [~+]ij□emant - hoofd ft *overgetrokken als in 808*; na *hoofd een plat streepje?* - 820 se *overgetrokken als in 808* - 821 haer(?) *vrijwel onleesbaar geworden woord*; is zo te zien niet geheel correct *overgetrokken* - 822 aen *puntkomma(?) komma(?) dubbele punt(?)* - 823 sal de l is *overgetrokken als in 808* - 826 crujd□e□n - hoe ho en e (*ged.*) *overgetrokken als in 808* - 827 pocken e *overgetrokken als in r. 808* - 828 van den n en d (*gedeeltelijk*) *overgetrokken als in r. 808*

826 *stooten*: stampen, fijnmaken.

[naar Bredero]

*

Quist.

[830] Al dese goeddunckenhejdt komt door den ouwden

[831] die haer den toom soo rujm geeft.

Dagh.

[832] Wie sejt daer teghens?

+

Quist.

+39

[833] De malloot is soo neuswijs en soo brooddroncken

[834] datse self niet en weet hoe se wil.

Dagh.

[835] Den baes is oock geck.

Quist.

[836] Quaed is hij dat erger is.

Dagh.

[837] Dat schut jck beter quaed als mal.

Quist.

[838] Hij ist waerachtigh allebeij.

Dagh.

[839] Maer wat raed om excujs, waer wij soo lang

[840] geweest hebben.

* 830 ouwden wd en e (*gedeeltelijk*) *overgetrokken als in r. 808 - 834 weethoesewil verbonden*
- 836 ≤hij≥

[naar Bredero]

*

Quist.

[841] Wisten wij soo goe raedt om geldt.

Dagh.

[842] Wat docht v van dat paer Cappaenen dat daer

[843] vercoft wierd.

Quist.

[844] Zij waeren schrickelijck swaer.

Dagh.

[845] Wast goecoop?

Quist.

[846] Half te geef.

Dagh.

[847] Hoe soudense best smaecken gesoden oft

[848] gebraeden.

Quist.

[849] Jck soudse laeten stoven, had jckse, met

[850] limoenen sujcker en kaneel, o dats een

[851] sop voor een graef.

* 849 soud[e+]□s□r *het teken voor de r functioneert m.i. na de correctie als e - [-een] laeten*

[naar Bredero]

*

Dagh.

[852] En jck soudse laeten bordujren met crujd-
 [853] naeghelen *ende* dan aen 't spit gesteken *ende*
 [854] wel gedroopt sij smelten in vw mondt, gij
 [855] souter een jeuchd aen eeten.

Quist.

[856] Vermaledijt moet hij wesen die goedt heeft
 [857] en durft niet antasten.

Dagh.

[858] Jn hujs maer een houten backes voor,
 [859] en d'ooren dicht.

Quist.

[860] Daer is de scheuck.

Dagh.

[861] Wegh nae binnen.

+2 B. 8 Toonneel.

⁺40

Belij. Slockspeck.

[862] Die hujshouden wil moet overal selve bij wesen.
 [863] Jck en ben van dat gemackelijcke volck
 [864] niet dien de handen tot den elleboogh af zijn,

* 858 hujs [-met] *Op deze bladzijde (40) bevinden zich de resten van een aantal lakzegels; zie de Inl., blz. 56 - vóór 862 [-9] ≤ 8 ≥ - □ Belij □ [-Marij.] correctie in potlood, herhaald met inkt in een andere hand dan die van het handschrift. Ook in 895, 901, 904, 906. Zie de aant. bij r. 371 - 863 gemackelijcke op de eerste c een vlek*

[naar Bredero]

*

- [865] die haer handen niet eens in koudt water
 [866] souden steken, die een helen tijdt sitten door
 [867] de tralij, oft op 't planchier de straet
 [868] te bewaeren, en daer van daen roepen
 [869] en gebieden met lujder stem. over
 [870] de booden; maer jck steeck self handt
 [871] wt de mouw, jck slae self hand aen werck,
 [872] Soo de vrouw 'er niet nae en siet wanneer
 [873] raeckt het vleisch over? Wanneer de
 [874] sael geveeght, de bedden gemaect, de
 [875] pottebanck opgeschickt? Daer heb jck⁸⁷⁵
 [876] self de vrienden wesen nooden tegens tavondt,
 [877] jck doese allegaer even vol, om geen leep
 [878] oogh te maecken. Wat wasser lestent een
 [879] redjement, doe moejtjen Aeltjen door de⁸⁷⁹
 [880] knecht genoot was; het scheen in geen
 [881] vaeten te koelen. Siet het was
 [882] nufjenichts schuldt, sij mochter selfs
 [883] gegaen hebben. De lujj weten't niet over te
 [884] leggen 't schicken ist al seg ick tegens onse
 [885] ⁺volck. Jck heb daer sulcken hujs vol doch-
 [886] ters te vrijen, elck quixer als ander.

⁺41

* 866 [v+]□d□oor(?) *misschien* [d+]□v□oor - 867 planch□i□er *de i is er klein tussen geschreven, in donkerder kleur inkt. Door Hooft?* - 868 [b+]□d□aer - 869 over [-t gesin] - 870 steeck [-[h(?)+]□s□] - 871 werck *komma(?)* - 881 was [-nicht]
 875 *de pottebanck opgeschickt*: het aanrecht opgeruimd.
 879 *redjement*: herrie.

[naar Bredero]

*

[887] hoe soud jck het gemaect hebben had jck

[888] het niet geweten te schicken? Slockspeck

[889] waer zijdij.

Sloc.

[890] Och tis goedt Joffrouw datje thujs comt,

[891] het heerschap is daer achter wtgegaen

[892] en berst schier van booshejt, om dat Quist-

[893] tijdt *ende* Daghdief soo lang wtgebleven

[894] zijn. Sij comen daer effen eerst in.

Belij.

[895] Wat rabauwen zijn dat 't is ses wren geleden

[896] dat jck haer mee op de vismarckt nam,

[897] *ende* ziende niet dat mijn gading was, sondse

[898] terstondt nae hujs.

Sloc.

[899] Joffrouw Alijt wordt desperaet dat haer

[900] juweelen niet en comen.

Belij.

[901] En tis sulcken tijdt geleden dat jckse mijn

[902] man gegeven heb.

Sloc.

[903] Sij sijn noch niet te voorschijn gecomen.

Belij.

[904] Daer speelt den Jcker mee.

* 889 zijdij *punt* of *vraagteken*(?) *Er staat een stip boven aan de regel. Is de pen bij het schrijven van het vraagteken drooggevallen?* - 893 [-Bederfdendans *sic*] ≤ daghdief ≥ *correctie in potlood*
- 895 dat □?□ *correctie in potlood*

[naar Bredero]

*

Sloc.

[905] Jck denck 't heerschap saller om gegaen zijn.

Belij.

[906] Doet de deur toe.

2 B. 9. Toonneel.

Lubbert.

[907] In somma die weet wat blijschap is dat ben

[908] jck. Doen jck de roock vande schoorsteenen

[909] ⁺vanden Haegh sagh op gaen ick meende te

[910] schrejen van beweeghenis. in somma Oost⁹¹⁰

⁺42

[911] West, 't hujs best. treck jck mijn leven weer

[912] op vreemde vaerten jck ben te vreden

[913] datmen mij de kaeck geef tot mijn welcoom

[914] als jck keer. Js dat door straete Magelanes

[915] vaeren? 't sal mij heughen al leefd jck

[916] dujsend jaer. Gans lijden niemandt weet

[917] wat het is ander lien hoeft waer te nemen

[918] als die 't besocht heeft. Nu dats over.

* *vóór* 907 [-10] \leq \geq *correctie van Hooft?* - 909 vand en *niet verbonden* - 913 welcoom *komma*
of *punt(?)* - 915 sal *mogelijk* sel

910 *in somma*: kortom.

[naar Bredero]

*

- [919] als jck nu maer in genae genomen ben van
 [920] mijn schoonvaêr en schoonmoeder *ende* van
 [921] Alijt mijn huisvrouw, soo weet jck van
 [922] geen heer als van de kajsar.

2 B. 10 Toonneel.

Wijbrant van Wijdermeer. Catrijne.

Wij.

- [923] Noch heb jck best gevonden bij mijn meestresse
 [924] te gaen dus inde rejsklederen op datse mij niet
 [925] kenne, *ende* jck haer harte beproeven moghe.
 [926] Js sij 't niet die daer aen de deure staet. Och
 [927] jae zij ist, jck worde het wel gewaer aen 't
 [928] straelen vande ooghen die mij ontfonckt hebben.
 [929] Och jck die van soo veel wilde monsters niet
 [930] en ben verandert geworden van verwe,
 [931] wat verschiet jckse nu om de tegenwoordichejt
 [932] ⁺van mijn grootste goedt op aerden. Goeden
 [933] dagh me Joffrouw.

⁺43

Catrijn.

- [934] Goeden dagh vriendt, begeerdij ijets?

Wij.

- [935] Jae jck breng V een boodschap wt verre
 [936] landen.

* *vóór* 923 1[1(?)+]□0□ *correctie van Hoofst?* - [-Wispeltuit] ≤van Wijdermeer≥ *correctie in potlood, heraald met inkt in een andere hand dan die van het handschrift. Zie de aant. bij r. 371 - 924 rejskle□d□eren(?) - 927 worde mogelijk wordt*

[naar Bredero]

*

Catrijn.

[937] Van waer is de koomst dan?

Wij.

[938] Wt Oostjndien. Maer jck hebbe om sekere
 [939] negotien op te doen aldaer aen 't vaste
 [940] landt te doen gehadt, *ende* gevonden eenen
 [941] genaemt Wijbrandt van Wijdermeer, die
 [942] aldaer gestorven is *ende* op sijn wterste
 [943] mij gebeden heeft dat jck aen v dit
 [944] paxken bestellen wilde soo jck emmermeer
 [945] in Hollandt keerde.

Catrijn.

[946] Js hij doodt dan? van wat sieckte is hij

[947] overleden.

Wij.

[948] Maer komende in Arabien ter plaetse daer
 [949] de voghel Fenix besigh was met
 [950] vier te stoken om sich te verbranden, soo
 [951] quam hij t selve soo nae dat gelijk
 [952] hij meestendeel oock niet dan hitte
 [953] was, hij aen dat vujr ontstack *ende*
 [954] verbrande tot asch toe,
 [955] dewelcke jck hier in dit paxken over
 [956] gebracht heb in een doosjen met sommige
 [957] vederen vanden selven voghel. Ende gelijk
 [958] ⁺wt haer' assche de verbrande Fenix wederom

⁺44

* 941 [-Wispeltujt] ≤van Wijdermeer≥ *correctie met potlood, herhaald met inkt. Zo te zien is de correctie met potlood van dezelfde hand als die bij r. 924, maar de hand van de correctie in inkt ziet er heel anders uit dan die bij r. 924 - 951 gelijk mogelijk gelijk, met de k gedeeltelijk over de c heen geschreven - 952 niet da[t+]n correctie in donkerder inkt. Van Hoofst? - 954 [-tot asschen toe] verbrande - 958 [-d]≤haer≥ bij de doorhaling is de apostrof van d' blijven staan*

[naar Bredero]

[959] verrijst, soo staet hij oock wt sijn assche

[960] op *ende* hier voor vwe ooghen.

Catrijn.

[961] Zijt ghij 't?

Wij.

[962] Jck ben 't.

Ca.

[963] En dit de vederen?

Wij.

[964] Dit zijnse. Maer waerom wordt ghij flaeuw?

[965] ist v leedt dat jck leve.

Ca.

[966] Neen 't.

Wij.

[967] Wat dan?

Ca.

[968] Maer dat jck niet doodt en ben.

Wij.

[969] O verlooren rejse! O vergeefs swerven!

Ca.

[970] Zijt niet beducht, jck heb liever lijveloos

[971] te werden als trouweloos. Och daer hoor jck

[972] Vader *ende* moeder schreeuwen, daer is een

[973] groot getier. Gaet ghij naer hujs jck sal

[974] t'hans bij v comen.⁹⁷⁴

974 *t'hans*: straks.

[naar Bredero]

*

Wij.

- [975] Jck duchte dat den uitgang van mijn hoop *ende*
 [976] 't loon van mijn verdienste wel wtcomen
 [977] moght op een droevigh treurspel. Ende
 [978] jck heb geen reden om anders te gelooven, de-
 [979] wijl zij haer niet ontsette in 't hooren van
 [980] mijn doot, maer in 't verstaen van mijn leven.

2 B. 11 Toonneel.

Rieuwert. Belij. Quisttijd. Daghdief.

+

+45

Rieuw.

- [981] Weetje waerom jck soo lang stond of jck
 [982] stom geweest had? maer om dat mijn
 [983] krop soo vol was dat het daer al
 [984] t'effens wt wilde en soo den wegh
 [985] stopte, gelijck het met de nauhalsde
 [986] kannen gaet. Maer jck behoor dus te
 [987] vaeren om dat jck soo geck geweest ben
 [988] dat jck v de broeck liet draeghen.

Belij.

- [989] Schoon beschejdt.

Rieu.

- [990] Waer hebt ghij mij de perlen *ende* de keten
 [991] gegeven?

* *na 980 2 B. de B is met een donkerder kleur inkt bijgewerkt - [-12]≤11≥ correctie in een donkerder kleur inkt. Door Hoofd? - [-Marij]≤Belij≥ correctie in potlood, herhaald met inkt in een andere hand dan die van het handschrift. Zie de aant. bij r. 371 - [-Bederfdendagh.] ≤Daghdief≥ correctie boven de regel, met inkt, in een andere hand dan die van het handschrift - [-Bederfdendagh.] ≤Daghdief≥ correctie in potlood, onder de regel - 983 daer [-niet] - 986 behoor over or een vlek - 987 geck over de c een vlek*

[naar Bredero]

*

Belij.

[992] Op straet, ten bijwesen van bejd dese knechs.

Dagh.

[993] 'T is alsoo mijn heer.

Rieu.

[994] Ghij rabauwt ghij lieght het door al de hal-

[995] sen van de werelddt.

Quist.

[996] Mijn heer staet vrij te seggen wat hem belieft.

Belij.

[997] Denckt dat ghij een ander knecht bij v had

[998] daer ghij mee stond en praete.

Rie.

[999] De plaegh op vw hals.

Dagh.

[1000] Gewisselijck tis als zij sejt.

* 996 [-Gh] Mijn - 997 ghij [-m(?)] - 1000 [-V~] Gewisselijck

[naar Bredero]

*

Rie.

[1001] O gauwedieven!

Quist.

[1002] Gedenckt mijn heer niet dat Joffrouw doen

[1003] sijse v gaf tegen ons sejde dat wij met

[1004] haer gaen souden?

Rie.

[1005] O schelmen!

Belij.

[1006] Vw hoeft is opter loop.

+

Rie.

+46

[1007] O o o o o!

Belij.

[1008] Al saghjes seg jckje.

Rie.

[1009] Zijt ghij mijn wijf, ghij mooght mijn quaên

[1010] engel wesen.

[1011] Mijn goedt! mijn goedt?

Quist.

[1012] Wie heeft het v ontnomen?

Rie.

[1013] T wijf om ('t moeder doch wt) het met

[1014] haer laerijsters en kaketen te verslampampen.¹⁰¹⁴

* 1011 [-Rie.] Mijn - goedt *komma* □ *uitroepteken* (of *vraagteken*?) □ mijn - 1012 □ Quist. □ [-Marij.] - 1014 laerijsters *de t is in donkerder inkt overgetrokken of toegevoegd. Door Hoofd?*

1014 *kaketen*: babbelaars, klets-kousen.

[naar Bredero]

*

Belij.

[1015] Wat blaft ghij al?

Rie.

[1016] ghij, verken, ghij sack, ghij flaers.

Belij.

[1017] Ghij onwetende raeskop.

Rie.

[1018] Selmen mij dat spelen?

Belij.

[1019] Ghij droncken fun.

Rie.

[1020] Bijtje, bij Gorts ackermenten?

Quist.

[1021] Al hoogh genoegh.

Dagh.

[1022] Niet, doet het quaeste niet.

* 1016 [-Hae~t(?)] ghij *komma*(?) - 1022 (a) Bed. [-Rie] - (b) Dagh. [-Bed.]

[naar Bredero]

*

Rie.

[1023] Och jck ben doodt.

Quist.

[1024] Laet hem op.

Belij.

[1025] Jck ben een vrouw met eeren.

Dagh.

[1026] Al de bujren comen loopen.

Belij.

[1027] Dat sulje gewaer worden.

Rieu.

[1028] Slockspeck help me.

Slockspeck comter bij.

Sloc.

[1029] Wat schand, wat mallichejdt is dit staet op

[1030] staet op.

Rie.

[1031] Help seg jck.

Belij.

[1032] Jck een slampamster?

+

Rie.

[1033] Dat booze pandt heeft mij bestolen, en mijn armen *ende* beenen wt

[1034] het lidt geslaeghen.

⁺47

* 1033 ≤mij bestolen, en≥

[naar Bredero]

*

Sloc.

[1035] Aij Joffrouw.

Belij.

[1036] Wat baerje al?

Sloc.

[1037] Niet.

Rie.

[1038] Mijn fijne hujsvrouw steeltme mijn goedt

[1039] en daer nae bewijstse met v rabauwen

[1040] dat zij't mij gegeven heeft.

Dagh.

[1041] O mij! O mij!

Rie.

[1042] En ghij eerloose stucke diefs.

Quist.

[1043] Och jck ben om den hals.

Rie.

[1044] Verscheuren wil jck v.

Sloc.

[1045] Wegh in hujs.

* 1042 ghij[~]

[naar Bredero]

*

Rie.

[1046] ter spijt van dese sogh.

Sloc.

[1047] Joffrouw gaet doch binnen.

Rie.

[1048] Verslinden sal jck v.

* 1046 [-Jn] ter

3 Bedrijf. 1^e Toonneel.

[naar Bredero]

*

Catrijn in dienstmaeghds klederen.

[1049] De doolwegh op den welcken mijn geest gebracht

[1050] is door het schielijck *ende* onverwacht wederkeren

[1051] van Wijdermeer is van sulcker nature dat

[1052] jck niet dencken en magh op de twist die

[1053] tusschen mijn vaeder *ende* moeder is, *ende* de

[1054] resolutij dien jck genomen heb doet mij¹⁰⁵⁴

[1055] wenigh achten wat mijn ouders seggen doen oft

[1056] ⁺dencken sullen soo zij verstaen dat jck in dus-

[1057] daenighe clederen op straet gesien magh zijn.

⁺48

[1058] Ick was vol hoops doen jck den vrijer

[1059] gewaer wierd dat jck daetlijck soude ge-

[1060] storven hebben, maer die goede hoop ver-

[1061] quickte mij 't hart soo zeer dat jck niet

[1062] geraecken conde den geest te geven.

[1063] Sulx dat jck inder daedt wel ellendigh ben

[1064] naerdien de doodt mij niet hebben en wil,

[1065] nu jck het leven niet houden en wil. Maer ter

[1066] spijt van doodt en leven sal jck gaen haelen

[1067] soo veel fenijns dat het mij in cort sal

* 1051 [-Wispeltujt] ≤Wijdermeer≥ *correctie in potlood*

1054 *resolutij*: besluit.

[naar Bredero]

*

[1068] leven *ende* doot doen vergeten ende op dat niemand quaed vermoeden hebben soude soo heb jck mij dus vercleedt beducht zijnde datmen mij t venijn anders niet vertrouwen soudt. Daer comt

[1069] een man die mij dient

3 B. 2 Toonneel.

D. Lamfert Loskop. Catrijn.

[1070] Al seg jck het self. Maer *ab occasu ad ortum*

[1071] Al seg jck het self. Wijster mij noch een,

[1072] Wijstme, al seg jck het self noch een sulcken

[1073] man als jck ben. *Ego sum* al seg jck het

[1074] self *Gallenistus et Paracelcistus* allebej

[1075] al seg jck het self. *Efteneo* al seg jck

[1076] het self *totam medicinam in pugno*

[1077] †in mijn vujst al seg jck het self. Laetse

+49

* 1068 vergeten \leq ende op dat niemand quaed vermoeden hebben soude soo heb jck mij dus vercleedt beducht zijnde datmen mij t venijn anders niet vertrouwen soudt. \geq *in de marge toegevoegd* - 1074 Paracelcistus *mogelijk* Paracellistus - 1076 *door* in pugno *loopt een scheur in het papier*

[naar Bredero]

*

- [1078] comen al, seg jck het self, wie dat willen.
 [1079] Al de doctoren van Leuven met haer grepen
 [1080] en mit haer grillen, *Ego* al seg jck het
 [1081] self, *illos tarto omnes ad vnum*, al seg
 [1082] jck het self. Jck ben *Philosophus*, *Phij-*
 [1083] *siologus*, *Phisionomus*, *Astrologus*, *Astro-*
 [1084] *nomus*, *Oculistus* al seg jck het self,¹⁰⁸⁴
 [1085] en dat het niet te quacksalverachtigh
 [1086] stondt al seg jck het self, jck soud soo
 [1087] wel ijemandt vande steen snijden als
 [1088] de best, al soudt noch vijftigh boeren
 [1089] costen, al seg jck het selver. Jck verstaet
 [1090] mij op de alchijmij soud jck seggen de
 [1091] anatomij al seg jck het self, trots
 [1092] al de doctoren van 't landt, en als t
 [1093] met praeten te doen is al seg jck het
 [1094] self *tantum est meus facundia*,
 [1095] dat, al seg jck het self, als jck op mijn
 [1096] revelstoel coom jck verdwael schier
 [1097] *in copiam verborum et rerum*. Jck
 [1098] selje daer op een stel op een sprong
 [1099] met krijt of met kool gaen
 [1100] beschrijven een boom van den oorsprong
 [1101] van de koortsen, al seg jck het self,
 [1102] †En berekenen haer afkoomst van lidt tot
 [1103] lit, van aver tot aver, die is haer
 [1104] vaer, die haer bestevaer die haer over-
 [1105] bestevaer, die haer broer, die haer
 [1106] susterling, al seg jck het, self, die afters-
 [1107] kindt en die eerstelidt, al seg ick het

+50

* 1078 al *komma (sic)* - 1083 *phisionomus* door io een *vlek* - 1085 quacksalverachtigh door de tweede c een *vlek* - 1098 [~+] □stel □(?) - 1099 gaen [-~] - 1100 boom [-van den afkoomst] ≤van den oorsprong≥

1084 *Oculistus*: oogarts.

[naar Bredero]

*

- [1108] self. Jae, dat men de koortse (al seg
 [1109] jck het self verdaghvaerde door
 [1110] de Pedel, al seg jck het self, om getuighe-
 [1111] nis der waerhejdt te geven al seg jck
 [1112] het self, ter requisatie vanden *rector*
 [1113] *magnificus facultatis medici* van
 [1114] Leuven *doctor Gratianus Grimbeck*,
 [1115] al seg jck het self, zij souden moeten
 [1116] bekennen *ende* belijden niet anders al
 [1117] seg jck het self, al gaefjer oock strop
 [1118] pele corde, al seg jck het self, als
 [1119] dat *Doctor Lamfertus Losco-*
 [1120] *pius Amersfordensis Stichtius: Vltra-*
 [1121] *jectinus* sulcken kennis heeft van haer af-
 [1122] komst, staet, qualitejt, Gelegenhejdt
 [1123] *ende* Stirredomstantien, datter al seg
 [1124] jck het self, geen houwen aen en is, al
 [1125] seg jck het self.

Catrijn.

- [1126] Jck dien hem niet te steuren in sijn propoost,¹¹²⁶
 [1127] ⁺de man maeckt zijn sinnen bijster veel te
 [1128] doen. Siet dese Paracelsisten sijn doc-
 [1129] toren *ende* aptekers van bejds.

⁺51

* 1109 door [-een] - 1110 □de pedel□ [-steeboo] *toevoeging in de marge* - 1112 requisatie
mogelijk requisitie - 1114 doctor [-d] - 1117 *na* strop *ontbreekt een afbrekingsstreepje* - 1119
 Doctor [-L(osk?)] - 1125 [s+]□h□et *misschien* [se+]□*apostrof*□et. - 1126 propoost
puntkomma(?) mogelijk is er tweemaal een komma geschreven
 1126 *propoost*: redenering, rede.

[naar Bredero]

*

Lamf.

[1130] Jck laetse kakelen die willen, al seg jck het
 [1131] self. Hoe sullense staen al dese professoren
 [1132] al seg jck het self, als jck nu doe druc-
 [1133] ken voor den dagh *ende* in 't licht coomen
 [1134] de schoone tractaten, al seg jck het self,
 [1135] die jck onder handen heb, al seg jck het
 [1136] self, *de venasectione, de lotione,*
 [1137] *de gestione et de pulsu.* Jck argueer,
 [1138] al seg jck het self, en debateer en kloof
 [1139] al seg jck het self al die materiaelen, al
 [1140] seg jck het self, tot een haijr toe, al seg
 [1141] jck het self.

Catrijn.

[1142] Goeden dagh domine doctor.

Lamf.

[1143] *Et te salvere jubeo, quis es?*

Catrijn.

[1144] Jck verstaet v niet heer. Jck ken geen latijn.
 [1145] En jck geen duitsch. al seg ick het self. *Ego sum solitum*
 [1146] al seg jck het self, *cum vxor, cum pueris,*
 [1147] *cum ancilla, cum rusticus in villa,* al seg

* 1136 de lotione,[-et] - 1137 pulsu *punt* of *komma*(?) - 1140 haijr *op de r een vlek* - 1144k[a+]□e□n(?) - 1145 duitsch. ≤al seg ick het self.≥. Ego

[naar Bredero]

*

[1148] jck het self, anders niet als latijn te spreken

[1149] al seg jck het self. En konnen zij 't niet ver-

[1150] staen sij moghen 't laeten, al seg jck het self.

+

+52

Catrijn.

[1151] Sijnse niet wel beraeden die 't leven bij dit

[1152] volck soecken en de gesontheit? soecken magh-

[1153] menser maer 't geen daer t mij om te doen

[1154] is naemelijck de doot, die mochtenser vinden.

Lamf.

[1155] *Quis es tu? Hoc est.* Waer koomje van daen?

[1156] Waer woonje *ende* wie heeftje gesonden

[1157] al seg jck bet self, *ende* wat js vw begeeren,

[1158] al seg jck het self.

Catrijn.

[1159] Jck ben de dienstmaeght van Joffrouw, dats

[1160] alleens, en had gaeren een wejnich-

[1161] jen fenijns.

Lam.

[1162] *Quid faceres cum? Hoc est,* al seg jck het

[1163] self, wat souwjer mee doen?

Ca.

[1164] Maer wij hebben sooveel ratten t'onsent

* 1157 j[ck+]□s□ vw - 1158 self. [-?(?)] *misschien is een mogelijk vraagteken alleen uitgevlekt*
- 1160 gaeren [-~ wat ven] - 1164 [-mujsen] ≤ratten≥

[naar Bredero]

*

- [1165] datter geen eindt aen is, dat schelmsche
 [1166] goedt heeft mij een gat in mijn beste hujck
 [1167] gebeten, en een paar flueelen mujlen van
 [1168] onse Joffrouw keel aen stucken gecapt:
 [1169] Watwe doen wij kunnense niet vangen, soo
 [1170] datwe ander raedt moeten soecken.

Lam.

- [1171] Wat gebrabbel heb jck hier? al seg jck het
 [1172] self. die elementse meer, al seg jck het
 [1173] self, sietme voor een rottecrujds man aen,
 [1174] al seg jck het self. 't is bij gort de croon
 [1175] [†]*pileum* sond jck seggen van de facultejt te nae, al seg jck het
 [1176] self. Maer *qui nesck is simulare*,
 [1177] *nesck is regnare*, jck sal mijn houwen
 [1178] al oft jck het mij niet aen en trock, al seg
 [1179] jck het self, en in plaets van rattecrujt
 [1180] haer tarwen meel geven met slaepkrujdt gemengt dat de rotten wel
 [1181] groeijen en toenemen moghen, al seg jck
 [1182] het self, en kappen bij gort, al haer beste

†53

* 1168 gecapt: [-~] - 1175 □ *pileum* soud jck ≤seggen≥ □ van *in de marge* - 1176 [-nescit] ≤nesck is≥ *simulare*, [-nescit] - 1177 *regnare komma of punt(?)* - 1180 □ *haer* □ [-tar(?)] *toevoeging in de marge* - ≤met slaepkrujdt gemengt≥

[naar Bredero]

*

[1183] kleeren aen stucken al seg jck het self.

[1184] Sij moghen, al seg jck het self leeren

[1185] *respectum* draeghen al seg jck het self.

Catrijn.

[1186] Aij lieve domine geeft me doch wat daer

[1187] zij lang aen moghen gaen quijnen eerse

[1188] sterven, dat se wat lijden de dieren voor al

[1189] de schae en 't verdriet diese ons gedaen

[1190] hebben. Hij moght anders dencken dat

[1191] het voor mij waer.

Lam.

[1192] *A morte repentino libera nos.*

Ca.

[1193] Wats dat gesejdt domine? suljet gaen

[1194] haelen?

Lamf.

[1195] *Jta.*

Ca.

[1196] Slujten sijn Latijnsche redenen niet beter als

[1197] zijn duitsche, zij waeren genoeg om

[1198] katten en honden te vergeven jck laet rotten

[1199] en mujsen staen.

Lam.

[1200] Siet hier mejsken.

* 1186 [L+] □C□atrijn. - 1188 dat ≤se≥ - 1190 Hij *de H is bijgewerkt*; mogelijk om misverstand met S te voorkomen - 1197 zijn [-duis]

[naar Bredero]

*

Cat.

[1201] Hoe salmen't moeten, gebruycken.

+

Lam.

+54

[1202] Ghij sult het mengen, al seg jck het self, met

[1203] schoon claer regewater, al seg jck het

[1204] self, en setten 't dan in een schotel, al

[1205] seg jck het self, *in loco, hoc est*, ter

[1206] plaetsen *vbi* al seg jck het self, de

[1207] rotten haer daeghelijxschen burgerlijcken

[1208] ommegang, *conversationem civilam*

[1209] handel en wandel hebben, al seg jck het

[1210] self.

Ca.

[1211] Hoeveel moetje hebben domine?

Lam.

[1212] Een schelling voor de consutatij, al seg jck

[1213] het self, en vijf stuyvers voor 't venijn.

[1214] *Facit*, laet sien, vijf en ses is twaelf.

[1215] al seg jck het self. Jck schelje met een

[1216] paer schelling quijt.

* 1205 self, [d~te] - 1212 consutatij *sic*

[naar Bredero]

*

Ca.

[1217] Jst heel fijn dan.

Lam.

[1218] Van 't alderfijnste datter gemaect wordt,

[1219] al seg jck het self.

Ca.

[1220] Daer is v geldt, goeden dagh.

Lam.

[1221] Gaet heen. *Tu venies matrem tuam*

[1222] *bene domum. hoc est* al seg jck het self

[1223] ghij sult vw moêr wel t'hujs coomen.

[1224] *Nunc tempus est* al seg het self, dat

[1225] jck gae visiteren mijn patienten, *hoc est*

[1226] den advocaet Grillestein, al seg jck het self,

[1227] ⁺Kaeijendijck en Nescenhujsen.

[1228] *Ego haebeo tantam practicam*, al seg

[1229] jck het self, dat jck wel een muilesel

[1230] van doen had, al seg jck het self, als de

[1231] *liberalitas* van de lujden, al seg jck het

[1232] self, het afwerpen moght, al seg jck het

[1233] self.

⁺55

* 1227 [-den advocaet] Kaeijendijck - Ne[j(?)+]□s□cenhujsen - 1228 practicam, [-d(?)] [e(?)+]□a□1

3 B 3 Toonneel.

[naar Bredero]

*

*Schijnhailigh. Simon.***Schijn.**

[1234] De heer starck v in Liefde me joncker,

[1235] ontmoet jck v hier.

Simon.

[1236] Goeden dagh, vriendt geliefd v ijet.

Schijn.

[1237] Jck heb v te spreken van een saeck van groot

[1238] belang, *ende* bid den heer naeder Liefden

[1239] dat hij vw verstandt verlichten wil.

Simon.

[1240] Wat magh dat zijn?

Schijn.

[1241] Maer dewijl ghij nu doch brujloft van

[1242] twee dochters te weten Alijt en Catrijn

[1243] sult houwen, soo soud jck v raeden met

[1244] eenen t'accorderen het huwlijck van Jaque-¹²⁴⁴

[1245] mijne, 't soude nu met een moejte doorgaen.

Simon.

[1246] Wat Alijt? Wat Catrijn? Wat Jaquemijn?

[1247] 't is vande geck met vw. al mee droncken.

[1248] al mee droncken.

* *vóór* 1234 [-4]≤3≥ Toonneel. - □Schijn□[-Landt]hailigh. *de oorspronkelijke correctie is nog eens met donkerder inkt overgetrokken.* - 1234 □Schijn.□[-Land.] *zie de voorafgaande aantekening*

1244 *accorderen:* toestaan.

[naar Bredero]

*

Schijn.

[1249] De liefde dringt mijn gemoedt om v ten besten

[1250] ⁺te raeden, voor waer Joncker Eelhart is

[1251] een edelman van goedt getuighenis, al

⁺56

[1252] heeft hij wel eer wat wildt geloopen, hij is nu

[1253] heel bedaert, *ende* gelijk het spreekwoordt

[1254] zejdt, niet gekoot best, beter eerst als lest.

Simon.

[1255] Hij is wel gequelt die met gecken gequelt is.

Schijn.

[1256] Hoe dus vreemdt me Joncker?

Simon.

[1257] Jck seg datje deur gaet of jck maeckje

[1258] voeten.

Schijn.

[1259] De man maeckt hem selven soo veel becom-

[1260] merinx datter hem 't hoofd af ommeloopt.

[1261] Jck sorgh van sijnen't weggen seker dat

* 1252 heeft \leq hij \geq - hij \leq is \geq - 1253 bedaert *punt(?) Of is het een vlekje?* - 1259
 □Schijn□[-Land.] *correctie in potlood* - 1261 sijnen't [-~] weggen

[naar Bredero]

*

- [1262] hij noch eens in een doorkist raecken sal.
 [1263] sijn peetooms dolhujs hangt hem noch aen 't
 [1264] oor. Wat sijnder oock al geslachten daer
 [1265] de kaeij in 't bloedt is? tis evenwel pe-
 [1266] ricleus werck met dat volck, zij comt
 [1267] altemet eens opdonderen, principaelijck
 [1268] alsse met brandewijn oft Spaensche wijn
 [1269] begooten wordt, soo wordtse in weinigh
 [1270] wren wel soo groen, datje een heelen somer
 [1271] voor geen verdorren sorghen durft. Maer
 [1272] dees js juist op sijn quaedste, niet wijs genoegh
 [1273] om alleen te gaen en niet malle noegh om te
 [1274] slujten. Maer wil hij sijn dochter niet aen
 [1275] ⁺Eelhart geven met sijn danck, jck sal wel
 [1276] maecken dat hij blijdt toe is dat hijse neem
 [1277] tegen sijn danck, jck sal haer gaen oproc-
 [1278] kenen datse met de vrijer duergae. Hij¹²⁷⁸
 [1279] heeftme bijloo mooije hondert daelers be-
 [1280] looft soo 't hijlick voort gaet, 't is geen
 [1281] brock om te vermujlen.

⁺57

* 1269 soo [-groejtse] ≤wortse≥
 1278 *duergae*: er van door zal gaan.

3 B. 4 Toonneel.

[naar Bredero]

*

*Wijbrandt. Dirck.***Dirck.**

[1282] Hoe nae bij oock dat de dagh om is noch ken

[1283] jck mij niet gerust stellen, t hart tujghtme

[1284] datter noch een swarte kat sal comen in¹²⁸⁴

[1285] 't hijlick van mij en van Joffrouw Catrijn.

Wij.

[1286] Hoor jck daer Joffer Catrijn niet noemen?

Dirk.

[1287] Niettemin jck laet alle ding gereedt maken

[1288] als brujdegoom.

Wij.

[1289] Wat praet hij van brujdegoom?

Dirc.

[1290] En jck toon een vroolijck aensicht.

Wij.

[1291] Jck moet hier wat staen luisteren.

* *vóór* 1282 [-5]≤4≥ - 1289 *door het vraagteken een vlek*1284 *datter noch een swarte kat sal comen*: dat er iets tussen zal komen, dat het niet door zal gaan (vaste uitdr., vgl. Harrebomée III, blz. 247).

[naar Bredero]

*

Dirck.

[1292] Jck denck vast om 't geen dat zij sejde in de

[1293] tegenwoordighejdt van de Stille.

Wij.

[1294] Jck ducht.

Di.

[1295] Als de fortunaer haer dwars ging versetten

[1296] tegens mijn liefde t'uwerts, soo soud jck

[1297] ijct aen rechten daer t'heele land af waghē soude.

+

+58

Wij.

[1298] Jck weet niet waer 't vast is.

Dirck.

[1299] Als jck sejde dat het quaelijck over gelejdt¹²⁹⁹

[1300] was dat zij den anderen sich had doen op

[1301] reyse geven om sulcken vreemden boodschap.

Wij.

[1302] Hij heeftet van mij voor.

Dirck.

[1303] Soo swoerseme dat sij 't gedaen had wt

[1304] medoghenhejdt *ende* niet wt liefde

Wij.

[1305] Wat sal jck beginnen?

* 1303 Soo [-sejds]

1299 *quaelijck over gelejdt*: niet goed overwogen, ondoordacht.

[naar Bredero]

*

Di.

[1306] Achtende dat den tijdt, de lanckhejdt van
 [1307] de reyse *ende* d'onmoghelijckhejdt van't vol-
 [1308] brengen hem sijn hete liefde vercoelen soudent.

Wij.

[1309] Oime!

Di.

[1310] Ende dat niemant haer genieten soude als
 [1311] jck.

Wij.

[1312] Jck ben verlooren.

Di.

[1313] Daerom soo ras als de bestemde wr
 [1314] verlopen sal sijn, sullen wij 't huwlijck slujten.

Wij.

[1315] Moght ick het niet wel dencken t'hans
 [1316] doense soo verschoot mits zij hoorde van
 [1317] mijn leven, datse mij wtgesonden had om mij
 [1318] ontslaeghen te wesen. Daerom sonder veel
 [1319] beschejds te geven vaerdighdse mij af,

* 1313 als de [-Son drie wren onder] ≤ [-wre(?)] bestemde wr ≥ - 1314 [-geweest] ≤ verlopen ≥
 - [~+] □ z □ ijn - 1315 [-[O(?)+] □ S(?) □] Moght

[naar Bredero]

*

[1320] zeggende daer is groot gerucht in hujs.

[1321] Gaet heenen jck sal bij v comen

[1322] want jck ben liever lijveloos als trouweloos.

[1323] Nu jck magh t'hujs gaen vertoeven.

+3 B. 5 Toonneel.

+59

Lubbert. Steven.

Lub.

[1324] Wat lejder maere verstaet jck daer wt mijn

[1325] vrienden? mijn hujsvrouw de brujdt, met

[1326] eenen de Stille?

Ste.

[1327] Wat heeft hij mij daer te noemen?

Lub.

[1328] Maer alsser geen recht in den Haegh en waer,

[1329] soo soud jck noch willen sien wie mij mijn

[1330] wettighe huisvrouw onthouden soude.

Ste.

[1331] Het hart klopt mij.

* 1320 [s(?)+] □z□eggende - 1321 [Jck heb bee(?)] Gaet - 1322 trouweloos *punt of komma(?)*
- *vóór* 1324 [-6] ≤ 5 ≥ - 1331 [-slaet mij.] □klopt mij. □

[naar Bredero]

*

Lub.

[1332] Neen alsoo niet.

Ste.

[1333] Jck sweet het main.

Lub.

[1334] En oft een jongman een fantasij krijght om¹³³⁴

[1335] wat te besoecken, soud men hem daerom

[1336] van sijn vrouw setten?

Ste.

[1337] Jck wil hem aenspreken. Goeden dagh mons^r.

[1338] mij dunckt jck v wel meer gesien heb.

Lub.

[1339] Dat moght wel.

Ste.

[1340] Zijt ghij hier van daen?

Lub.

[1341] Jae jck in trouwen, en hebber goedt, vrunden,

[1342] en een huisvrouw, met de welke jck hoor

[1343] dat eenen de Stille rekening maeckt te

[1344] trouwen, en jck hebse wel over dertien

[1345] jaer getrouwt.

* 1342 en ≤een≥

1334 *fantasij*: gril.

[naar Bredero]

*

Ste.

[1346] Wat avontuir?

Lub.

[1347] Dat mooghdij wel seggen.

+

Ste.

+60

[1348] Wat komt mij over!

Lub.

[1349] De geen diese meent te trouwen, jck sweer

[1350] hem dat hijse laeten sal oft een van ons

[1351] bejden saller 't leven inschieten.

Ste.

[1352] Ellendigh man!

Lub.

[1353] Jck seg 't waer tegens alle eerbaerhejdt en

[1354] billijckheidt.

Ste.

[1355] Jck heb wel gehoort dat seker Rieuwert

[1356] Rompslop.

Lub.

[1357] Segtme niet meer, dats de man.

* 1350 een [-b(e?)] van - 1353 eerbaerhe[~+]□j□dt - 1355 Rieuwert [-R(om?)] - 1356 Rompslop
sic

[naar Bredero]

*

Ste.

[1358] Indien de tijdt om is, ten ejnde vande
 [1359] welcke den vrouwen vrij staet, soo sij geen
 [1360] tijding van haer man gecreghen hebben, een
 [1361] ander te trouwen, soo mooght ghij'er vw
 [1362] muts nae werpen. Want in sulcken geval
 [1363] en soude hof provinciael nocht hooghen
 [1364] raedt met al haer mandamenten, inter-
 [1365] dicten, nocht relieven niet kunnen helpen.

Lub.

[1366] 'T hof magh doen soo 't de saeck verstaet,
 [1367] en jck sal doen soo jck verstaet, ghebreeckt
 [1368] het mij aen 't recht jck sel't met geweldt
 [1369] wtvoeren, al soudt mijn craegh costen.¹³⁶⁹

Ste.

[1370] Jck hebber meer geweten die de vlag voerden
 [1371] maer als zij voor de justitie quamen, och
 [1372] zij leerden soo cleen singen.

Lub.

[1373] Jck weet waer ghij wesen wilt. Ghij wilt
 [1374] staen op de seven jaer en drie daeghen,
 [1375] maer al waerense dubbeld om jck passer

* 1358 [d+]□t□ijdt - [-b(inne?)] ten ejnde - 1363 soude [-'t] *mogelijk alleen een vlek op 't* -
 1367 verstaet [punt+]□komma□(?) - 1368 sel *misschien* sall
 1369 *craegh*: hals.

[naar Bredero]

*

[1376] †niet op. En indien dese nieuwe vrijer van
 [1377] mijn hujsvrouw vw vriendt is, segt hem
 [1378] van mijnen 't wegghen dat hij quaelijck ende
 [1379] oneerlijck gehandelt heeft.

†61

Ste.

[1380] De geen die 't is, is evenveel oft
 [1381] jck het self waer: daerom jck gae 't hem
 [1382] terstondt alles te kennen geven.

Lub.

[1383] Jck wil dese saeck niet anders nedergelejd
 [1384] hebben als met rappier en pognard. alhoe-
 [1385] wel jck bewijzen kan dat jck verschejden
 [1386] brieven geschreven heb wt Japan en anders.¹³⁸⁶
 [1387] Wel hij comt wederom.

Stev.

[1388] Hoort.

Lub.

[1389] Wat isser?

Ste.

[1390] Niet met allen, niet met allen.

* 1379 [-gedaen] gehandelt - 1380 [-evenwe(?)] evenveel - 1386 wt [-Oostindien] ≤Japan≥
 1386 anders: andere plaatsen (deze toepassing niet in het WNT).

[naar Bredero]

*

Lub.

[1391] Ghij sult mij altijd gereedt vinden om te

[1392] staen dat jck gesejdt heb.

Ste.

[1393] De tijdt sal leeren.

3 B 6 Toonneel.

Slockspeck. Quistijdt inde stoep. Lubbert.

Sloc. singende.

[1394] 't moest een lange waeghen zijn

[1395] t moest een lange waeghen zijn

[1396] Daermense' al op souden voeren,

[1397] Knechjens die den elleboogh roeren,

[1398] Majsjes die geen maeghd en zijn.

[1399] Wat segjer toe quistijdt?

Quist.

[1400] *Fa la/ fa la/ fa lale lale lale lale la.*

+

+62

Lub.

[1401] Hij sal sonder sijn waerdt gerekent hebben.¹⁴⁰¹

Sloc.

[1402] Wel en wanneer sult ghij tot m^r. Pieters gaen?

* *vóór* 1394 [-7]≤6≥ - ≤Lubbert.≥ - 1397 Knechjens *punt*(?) - 1402 ≤tot≥ m^r. *toevoeging in potlood*

1401 *sonder sijn waerdt gerekent*: buiten de waard gerekend (nog over Steven).

[naar Bredero]

*

Lub.

[1403] Sulcken Rompslomp heeft mijn schoonvaêr
 [1404] al zijn leven geweest, soo weet hij de saken
 [1405] over te leggen.

Sloc.

[1406] Wat snoeshaen komt daer aen? Wel hij
 [1407] heeft het hier gemunt.

Lub.

[1408] Laetme deur jck moet in hujs wesen.

Sloc.

[1409] Monsr. ghij sijt in een onrecht hujs.¹⁴⁰⁹

Lub.

[1410] Eh! laet mij deur.

Quist.

[1411] Ghij zijt verdooft, ghij sult hier niet wesen.

Lub.

[1412] Ghijlie soeckt het, en ghij sult het vinden.

* 1404 soo [-wij] ≤weet≥ hij
 1409 *onrecht*: verkeerd.

[naar Bredero]

*

Sloc.

[1413] Al soetjes vriendt. wie past op vw quae

[1414] kop?

Lub.

[1415] Jck ben van den hujs.

Sloc.

[1416] Waert ghij een goude keten jck soud v ge-

[1417] loven, maer nu ghij een mensch zijt soo

[1418] geloof jck v niet.

Lub.

[1419] Jck seg v dat jck langhaer ben de man

[1420] van Juffer Alijt, swaegher van Joncker

[1421] Rompslomp.

Sloc.

[1422] Quistijdt, treck van leer bij get; sal hij hier¹⁴²²

[1423] tegens onsen danck in hujs comen?

Lub.

[1424] Salmen mij dit spelen?

Sloc.

[1425] Staet af seg jck, of dat gaeter door.

* 1413 op [-~] vw

1422 *bij get*: bastaardvloek, bij God.

[naar Bredero]

Quist.

[1426] Toeft soo lang tot dat den ouwen t'hujs komt,

[1427] ⁺en segt dan wat ghij te seggen hebt.

⁺63

Lub.

[1428] Roeptme d'ouwde Joffrouw.

Sloc.

[1429] Sij heeft het te drock, sij magh niet voor

[1430] comen al waerder sijn Excellentj selve.

Lub.

[1431] Joffrouw Alijt dan.

Quist.

[1432] 't comt haer ongeleghen.

Lub.

[1433] Een vande maissens.

Sloc.

[1434] Lapt de deur toe.

Quist.

[1435] Staet'er bujten soo waeijt v geen roock in

[1436] de ooghen.

3 B 7 Toonneel.

[naar Bredero]

*

Lubbert.

[1437] Ganslijden wat derteler overgeevener

[1438] gespuj van knechts. Dit komt alte-

[1439] mael door dien men haer soo veel toegeeft.

[1440] Kort moetmen dat geselschap houden bij den¹⁴⁴⁰

[1441] duim, oft men doeter geen deegh mee. Nu

[1442] jck magh gaen sien oft jck mijn schoon-

[1443] vaeder op het hof oft in 't bos kan vinden,

[1444] dat jck genaede van hem vercrijghe

[1445] ende in sijn hujs ontfangen worde.

3 B. 8 Toonneel.*Schijnhailigh. Jaquemine.***Schijn.**

[1446] Daer staet Joffrouw Jaquemijne aen de

[1447] poort.

Jaq.

[1448] Welcoom mijn heer.

+

Schj.

+64

[1449] Den heer der heeren sterck v in Liefde.

Jaq.

[1450] Js de brief bestelt.

* vóór 1437 [-8]≤7≥ - 1438 gespuj(?) *het is niet duidelijk of er een slotletter s oft staat of een doorgehaalde letter (s?). Het WNT geeft gespuut en gespu niet; wel een 16de-eeuws gespu - 1445 worde of werde(?) - vóór 1446 [-9]≤8≥ - [-Land]≤Schijn≥hailigh in de marge is vaag een S te zien*

1440 kort ... houden bij den duim: korthouden, weinig vrijheid van beweging geven.

[naar Bredero]

Schijn.

[1451] Al bestelt. Och wat hebt ghij daer een

[1452] serviteur, de liefde die ghij hem toe-

[1453] draeght wordt cent per cent bij hem

[1454] vergolden.

Jaq.

[1455] Och ist waer dat ghij segt?

Schijn.

[1456] 'T is soo. en 't kan niet anders wesen, want

[1457] 't is een perl van een knecht, dat de

[1458] natujr noch sulcken man scheppen wilde

[1459] zij soude genoeg te doen hebben.

Jaq.

[1460] T is wel te geloven.

Schijn.

[1461] De zedighejdt, de gevoelijckhejdt schijnt

[1462] dat hem alleen toecomen.¹⁴⁶²

Jaq.

[1463] Ach lieve!

1462 *toecomen*: eigen zijn, toebehoren.

[naar Bredero]

*

Schijn.

[1464] Sijn trouw, sijn oprechtighejdt winnen 'thart

[1465] van al de wereldt.

Jaq.

[1466] Mijn bloedt.

Schijn.

[1467] Soo weet hij hem te voeghen naer tijdt en

[1468] geleghenhejdt, hij can over een geklooft

[1469] rietjen gaen, soomen sejdt, hij kan lichten

[1470] en swaeren.

Jaq.

[1471] Wat een beschejdenhejdt!

Schijn.

[1472] Hij is deftigh met de deftighen, vroolijck

[1473] met de vroolijcken, lieflijck met de sachten,

[1474] vermaeckelijck met de boertighen,

[1475] ⁺openhartigh met de vrijen, en eerlijck met

[1476] de treflijcken.

⁺65

* 1468 geklooft *over ge een vlek* - 1474 [-b(o?)] vermaeckelijck

[naar Bredero]

*

Jaq.

[1477] Haelt vrij al sijn godlijcke begaeftheden op.

Schijn.

[1478] Jn't korte, hij denckt, hij wenscht, hij

[1479] begeert,

[1480] hij spreekt, hij doet niet als dat met

[1481] sijn geschickthejdt over een comt.

Jaq.

[1482] Och hoe geluckigh ben jck!

Schijn.

[1483] Hoort hier kindt, oudelien sijn oudelien *ende*

[1484] jongelien jongelien, dat ghijlie te wacker

[1485] zijt, zijn zij te traegh. Den ouderdoom die

[1486] haer afgemat heeft is niet te gelijcken bij

[1487] vlieden die van quicksilver zijt. Daerom

[1488] soudt ghij soo lang wachten tot dat vw vader

[1489] v wthouwen soud, ghij mocht licht eer

[1490] komen te sterven.

Jaq.

[1491] Wat raedt ghij mij dan best?

* 1479 begeert, [-geen ding ter wereltd, als dat] - *tussen* 1482 en 1483: 1482a [-Leest dit antwoord op vw brief, *ende* daer] - 1482b [-nae segt wat v van mij dunckt.] - 1484 tewacker *verbonden*

[naar Bredero]

*

Schijn.

[1492] Maer dat ghij hem vw hart inder daedt

[1493] bewijst, gelijk ghij 't hem in papier hebt

[1494] bewesen.

Jaq.

[1495] Kond jck slechts!

Schijn.

[1496] O ghij kundt soo wel.

Jaq.

[1497] Jn wat manieren?

Schijn.

[1498] Maer kom gaet met mij, jck sal v in sijn

[1499] caemer leveren *ende* dan voort Somma

[1500] ⁺sommarum, ghij sult het wel 't'saemen

[1501] maecken dat vw vaeder blijd is dat het

[1502] houwlijck voortgaet hoe eer hoe liever.

⁺66

Jaq.

[1503] Och jck ben niet getojt.

Schijn.

[1504] Wat lejdt daer aen?

* 1498 kom *komma*(?) - 1501 't'saemen *apostrof aan beide zijden van de t*

[naar Bredero]

*

Jaq.

[1505] Jck soud wel een geckin gelijcken.

Schijn.

[1506] Niet met allen, men moet de gelegenheit

[1507] waer nemen.

Jaq.

[1508] Laet ick mijn haijr een weinigh optoijen.

Schijn.

[1509] Komt dan ras weder.

Jaq.

[1510] Jn een ommesien.

Schijn.

[1511] Soo mij desen aenslagh wel geluckt, jck

[1512] sal den hondt slachten die aen enckele

[1513] lapjens leer eten leert; en claerener

[1514] soo veel als mij voorcomt. en wordt

[1515] ijemandt de rancken gewaer, jck sal¹⁵¹⁵

[1516] hem betaelen met de spreuck van den

[1517] Propheet *Septies cadit justus in die.*

* 1505 wel \leq een \geq - 1512 [z(?)⁺]□s□al
1515 *rancken*: listen, streken.

[naar Bredero]

*

Jaq.

[1518] De knechts sijn inde kelder, de maissens
 [1519] inde keucken, mijn moeder is inde kamer
 [1520] *ende* mijn susters bij haer, hier is niemand
 [1521] van kennis ontrent, gaenwe.

[1522] Niemant sal weten waer jck gestoven oft
 [1523] gevloghen ben.

Schijn.

[1524] Volghdme wat van veere dat het niemand
 [1525] en mercke.

Jaq.

[1526] Daer comt volck.

Schijn.

[1527] Komt slaenwe dit om.

+3 B. 9 Toonneel.

+67

Rieuwert. Slockspect.

Rie.

[1528] Js dat Justitij! 't magh zijn dat jck niet¹⁵²⁸
 [1529] seggen en wil. Jck heb 't de Procureur
 [1530] generael van stuckjen tot beetjen ver-
 [1531] telt hoe jck met het wijf gevaeren ben.
 [1532] Doe hij mij altemaal had laeten wt kallen,

* 1521 ontrent, [-men(?)] - 1527 om *punt* of *komma*(?) - *vóór* 1528 [-10] ≤9≥
 1528 *dat jck niet seggen en wil*: wat te erg is om te zeggen.

[naar Bredero]

*

- [1533] sejd̄t hij Eeleman houd vw rust 't is vw
 [1534] hujsvrouw, snijdij vw neus af ghij schent
 [1535] vw eighen aensicht, denckt datje kinderen
 [1536] te vrijen hebt, vergeten en vergeven ist
 [1537] alderbest. Men doet over dusdaenighe
 [1538] misverstanden tusschen man en vrouw geen
 [1539] recht. Daer blijven noch sacken genoegh¹⁵³⁹
 [1540] ongedecideert hangen al moejt hem 'thof
 [1541] met sulcke beuselmarten niet. Nu laet
 [1542] sien. patientij. Maer bij gort doe
 [1543] jck mijn mondt eens op, doe jckse eens
 [1544] op, ick sel bij Gorts elementen hele
 [1545] monden vol t'effens kallen. Daer komt
 [1546] Slockspeck. Wel hoe dus wildwaejjgh?
 [1547] Waer heen?

Sloc.

- [1548] Gans duisendt duickers heerschop, ick
 [1549] koom hier met duisendt quae tijdingen
 [1550] t'effens.

Rie.

- [1551] Hoe nae ist wijf inde put gesprongen?

* 1541 [t(?) +]□n□iet - 1542 [-siet] sien - 1543 eens [-d] - 1549 quae [-din]
 1539 *sacken*: zaken (zie voor *sack* = zaak in een tekst uit 1638: *Spiegel der letteren* 15 (1973), blz. 90).

[naar Bredero]

* +

+68

Sloc.

[1552] Neen mijn heer, waer 't anders geen noodt.

Rie.

[1553] Oft isser noch meer goeds verlooren?

Sloc.

[1554] Al argher.

R.

[1555] Slaetme de kop af.

Sloc.

[1556] Ten eersten soo is Catrijn desperaet geworden

[1557] en krijt en slaet de handen in't haijr dat

[1558] het een steenen hart beweghen soud.

Rieu.

[1559] Wijdermeer sal wedergekeert wesen.

Sloc.

[1560] Daer nae is Jaquemijn op de been getegen

[1561] men weet niet met wien.

Rie.

[1562] Sij mocht de donder doen.

* 1559 [-Wispeltujt] ≤Wijdermeer≥ *in potlood*

[naar Bredero]

*

Sloc.

[1563] 'T ander is dat we daer aen de deur gehadt
 [1564] hebben een vreemdt snoeshaen seggende
 [1565] dat hij Langhaijr heet *ende* de man is van
 [1566] Alijt, en hij woud met geweld in hujs
 [1567] wesen.

Rie.

[1568] Wat komtmij al t'effens over!

Sloc.

[1569] Met gewaepender handt heb jck hem
 [1570] moeten keeren.

Rie.

[1571] Ten waer dat jck het te vooren te gemoet
 [1572] had gesien 't waer om sijn sinnen te missen.

Sloc.

[1573] Jck meende vanden avont over maeltijdt
 [1574] beschickal te wesen, en daer komt de
 [1575] boose Satan en steurt ons al de vreught.

Rie.

[1576] Jck weet niet te seggen.

* 1566 [-em(?)] en - 1573 avont [-'t(?)] - 1575 al ≤de≥

[naar Bredero]

*

Sloc.

[1577] Waer wildij heen met mij.

Rie.

[1578] Daer mij niemandt vinden kan.

+3 B 10 Toonneel.

⁺69

Snoep. Schijnhailigh

Sn.

[1579] Och 't heerschop is soo in v gehouden, soo

[1580] in v gehouden, hij wil v niet alleen de

[1581] hondert dalers geven, maer hondert

[1582] pondt vlaemsch.

Schijn.

[1583] Danck heb zijn goedthejdt.

Sn.

[1584] En vw behendighejdt, raedt en belejdt.

Schijn.

[1585] Jck en kan niet laeten de wercken der Liefden

[1586] te oeffenen.

Sn.

[1587] Dan seggen de Geusen noch datter niet meer

[1588] mirakel schiedt.

* 1580 nietalleen *verbonden* - □de□(?) *de inkt is lichter opgedroogd* - 1581 [-croonen] ≤dalers≥

[naar Bredero]

*

Schijn.

[1589] De Liefde gaet het al te boven.

Sn.

[1590] Ghij hebt mijn heer vanden doodt verweckt.

Schijn.

[1591] En haer het leven gegeven.

Sn.

[1592] Dat zijn twee.

Schijn.

[1593] Nu wil Jck gaen sien de baen klaer te maken

[1594] met de vaeder, en hoop het wel afloopen

[1595] sal, want de broosheidt des vleesch, de jonckheidt

[1596] van jaeren en de sachtighejdt van natuwr

[1597] hebben altydt de reden op haer sijde.

Sn.

[1598] Wat schooner parablen!

Schijn.

[1599] Daerbenevens ist een eer voor de vaeder

[1600] een dochter te hebben die eel van hart is,¹⁶⁰⁰

* 1593 [g(?)+]□J□ck - 1596 □van□ [-der] *toevoeging in de marge* - 1597 haersijde *verbonden*
- 1598 [-exempelen] parablen

1600 *eel van hart*: woordspeling met de naam *Eelhart*.

[naar Bredero]

*

[1601] gemerckt de Schrift nergens anders van en
 [1602] spreekt als van Liefde, *ende* die geen Liefde
 [1603] en heeft, gaet *in ignem aeternum*.

Sn.

[1604] Goeden dagh domine.

Schijn.

[1605] *tabula est in lupus*.

+3 B. 11 Toonneel.

⁺70

Rieuwert. Slocspec. Schijnhailigh.

Rie.

[1606] Sij mocht het haer wel schaemen.

Sloc.

[1607] Wie

Rie.

[1608] De Fortuin.

* 1605 [~ +] □t□abula

[naar Bredero]

*

Sloc.

[1609] Waerom.

Rie.

[1610] Maer datse haer komt versetten tegens een

[1611] man van vijftigh jaeren.

Schijn.

[1612] Mijn heer Rompslomp, zijt gegroet.

Rie.

[1613] Onse lieven heer sejndt v tot mij, want jck

[1614] weet niet wat aengaen, soo heeft mij het¹⁶¹⁴

[1615] ongeluck wtgestreken.¹⁶¹⁵

Schijn.

[1616] Hebt goeden moedt.

Sloc.

[1617] Met goe moedt, en purgation, geneestmen

[1618] de Spaensche pocken.

* 1611 [- tsestigh]≤vijftigh≥ in een afwijkende hand - 1617 □Sloc.□ [-Rie.]

1614 *wat aengaen*: wat te doen.

1615 *wtgestreken*: bedrogen, te pakken genomen.

[naar Bredero]

*

Rie.

[1619] De man wt Arabien is t'hujs gecomen

[1620] en die door Strate

[1621] Magelanes oock.

Schijn.

[1622] Wat meer?

Rie.

[1623] De dochters op ter loop, en alleding in't wildt.¹⁶²³

Schijn.

[1624] Daer veel ramps is, is veel raedts.

Rie.

[1625] O o o o!

Schijn.

[1626] Met een recepjen dat jck v geven sal tegens

[1627] 't ongeluck, sullen wij alles te recht helpen.

Rie.

[1628] Jck hael mijn adem wat.

Schijn.

[1629] Jck heb wel eer oock half fantastijck geweest¹⁶²⁹

* 1619 [-Jndien] ≤Arabien≥ - gecomen [-met] - 1620 [-de fenixveeren] en - 1626 saltegens *verbonden*

1623 *in 't wildt.* in de war, in het honderd.

1629 *fantastijck:* zwaarmoedig, melancholiek.

[naar Bredero]

*

[1630] en quelde mij selven met de slangen de ketens

[1631] de gloeiende ovens, en de peck en't sulfer

[1632] ⁺van 't helsche vier, en elckerejs als

[1633] de tentatien des vleesch mij overquaemen,

+71

[1634] soo schrickte jck van Lucifer en voor

[1635] Heintjen Pick, maer soo haest als jck een

[1636] moedt greep soo had jck 'er den Lejdsen

[1637] dril af. jck

[1638] verclaert v in der

[1639] liefden.

Rie.

[1640] Laet ons tot de recepte koomen.

Schijn.

[1641] T geen dat ghij te doen hebt, is nergens op

[1642] te passen.

Rie.

[1643] Ofmen kan of niet?

Schijn.

[1644] 'T is altemael daer in geleghen datmer

[1645] sich nae set.

Sloc.

[1646] Daer houd jck het oock voor.

Rie.

[1647] Houdt ghij vw mondt, ghij bock.

* 1632 van [-den] - 1637 dril af. [-ghij mooght gelooven] jck [-segt vw] - 1638 [-naeder aerdt der L] verclaert - *tussen* 1643 en 1644:1643a [-Land. Men hoeft sijn lijf maer nae te setten.] - 1644 (a) □Land. □ [-Sloc]. - (b) [-Land.] ≤Schijn≥.

[naar Bredero]

*

Schijn.

[1648] Dat ghij't verstaet, de Fortuin is van een
 [1649] aerdt als de hoeren, dewelcke alsse sien
 [1650] datse een goên sul van een pol hebben
 [1651] die op haer verslingert is, daer springense
 [1652] meede om als de kat met de mujs: maer
 [1653] alsse een lidsert voor hebben die voor een
 [1654] gat niet te vangen is, en die'r altemet met
 [1655] een ejndt houts achter her sit, jck verseker
 [1656] v datse klein singen.

Sloc.

[1657] En was mij't spreken niet verboden jck soud
 [1658] den lof van vw geperfumeerde gelijkenis
 [1659] ten hemel toe verheffen.

+

+72

Rie.

[1660] Zij gaet mij oock ter harten.

Schijn.

[1661] De diefsche fortuin is min nocht meer als
 [1662] een wijnverlaeter, die gewaer wordt dat
 [1663] sulcken voeder, oft sulcken pijp, oft¹⁶⁶³
 [1664] die aem, oft dat oxhooft leckt, soo¹⁶⁶⁴
 [1665] steekt hij se terstondt op een ander vat
 [1666] dat dicht is, en de verlooren droppelen
 [1667] gaen hem van 's hartsen bloedt af. Alsoo

* 1650 een [-s of f?] goen - 1653 alsse *over de e een vlek* - 1663 [-die] sulcken - 1664 oxhooft [-niet]

1663 *voeder*: groot wijnvat.

1664 *aem*: wijnvat (± 150 l)

[naar Bredero]

*

[1668] wil jck seggen dat de Fortuin niets anders
 [1669] en doet als opvullen met ramp met
 [1670] ongeluck en met tegenspoedt, maer
 [1671] als zij een man raect die een van die lecke vaeten
 [1672] slacht, daer't niet in en blijft, soo wort
 [1673] haer de kop kroes en sij giet haer schelmerij
 [1674] op een ander.

Sloc.

[1675] Ofje een propheet hoorde. Waer magh 't
 [1676] de man van daen haelen?

Rie.

[1677] Jck word
 [1678] een ander mensch.

Sloc.

[1679] Als een man gaeter mee voort.

Rie.

[1680] Wat sal jck v meer seggen, jck krijgh een
 [1681] nieuw hart in mijn lijf.

Schijn.

[1682] Indien ghij v houden wilt aen mijn vermae-
 [1683] ningen, jck set de verdienste van twintigh
 [1684] vastel daeghen tegen een sprengsel wijwaters
 [1685] dat al vw hartzeer ten lachen en
 [1686] te singen vergaen sal.

+

Rie.

[1687] Jck ben de selve man niet.

+73

* 1671 die ≤een van ≥ d□i□e - 1672 [-g(?)] slacht - 1674 [-in] op - 1675 [-~] Ofje - 1677 [-Wat sal jck v meer seggen jck] Jck - 1685 [-in lac] ten lachen

[naar Bredero]

*

Sloc.

[1688] 'T is v wel aen te sien.

Rie.

[1689] Jck ben hondert pondt gelicht.

Schijn.

[1690] Gaet thujs, totdat jck coom sien hoe

[1691] de medicijn gewrocht sal hebben. *miserere*

[1692] *mei, Secundum.*

Rie.

[1693] Jck sal v verwachten

Schijn.

[1694] Jck sal komen soo ras jck noch wat

[1695] van mijn getijen gelesen heb. *magnam*

[1696] *misericordiam tuam.*

* 1692 [-Rie. Jck] mei

4^e. Bedrijf. 1^e Toonneel.

[naar Bredero]

*

*Steven. Dirck. Riewart. Slockspec.***Ste.****[1697]** Doet ghij 't woordt.**Di.****[1698]** Hebdij wel gehoort van Langhajr?**Rie.****[1699]** Jae'ck.**Dir.****[1700]** En van Joncker Wijbrandt?**Ri.****[1701]** oock al.**Dirck.****[1702]** Wat sult ghij'r in doen?

* *vóór* 1697 Steven. [-Lubbert.] Dirck. - Riewart *komma*(?) - 1697 [-Sy(?)] Doet - 1698 Langh-
[ij(?)+] □a□jr - 1700 Wijbrandt *vraagteken* of *uitroepteken*(?) - 1701 [-Jae] oock

[naar Bredero]

*

Ri.

[1703] Niet.

Dir.

[1704] Houdij't voor geck spel?¹⁷⁰⁴

Rie.

[1705] Jck verstae's mij niet.

Dir.

[1706] Wat wilt ghij, dat sij de dochters trouwen

[1707] die ons belooft zijn?

Rie.

[1708] Die 't lust breker sijn hoofd meê.

Dir.

[1709] Wat een spreken?

Rie.

[1710] Wat een swijghen?

+

Dir.

+74

[1711] Wij begeeren de vrouwen.

Rie.

[1712] Siet datje se crijght.

* 1705 [-Ac(?)] Houdij't - 1706 ghij *komma*(?) - 1709 (a) Welcken [-reden(?)] - (b) [-Welcken] ≤Wat een≥ *in een afwijkende, modernere, hand - spreken punt* □ *vraagteken* □ *de toevoeging aan het leesteken in donkerder inkt. Door Hooft?* - 1710 [-Welcken] ≤Wat een≥ *in een afwijkende, modernere, hand - swijghen punt* □ *vraagteken* □ *de toevoeging aan het leesteken in donkerder inkt. Door Hooft?* - 1712 begeeren [-dat onse huwlijcken voortgaen.] ≤de vrouwen.≥

1704 *geck spel*: spotternij (Kiliaen: *gheck-spel*: ludibrium).

[naar Bredero]

*

Dir.

[1713] Wij sullen v gehoorsaem sijn als ghij vw

[1714] woordt houdt.

Ri.

[1715] Mijn woordt was het niet.

Dir.

[1716] Wiens dan.

Rie.

[1717] Mijn tongs.

Di.

[1718] Een schoon antwoord.

Ri.

[1719] Jck hoor gaeren datse v behaeght.

Di.

[1720] 'T is een schand.

Ri.

[1721] Dat magh het wesen.

* 1715 [-Jck(?)] Mijn

[naar Bredero]

*

Di.

[1722] Ons toecomende schoonvaeder.

Ri.

[1723] Mijn toekomende swaeghers.

Di.

[1724] De droefhejdt oft de blijschap van haer

[1725] t'hujs koomst heeft hem 't hoofd ontstelt.

Rie.

[1726] Nocht 't een, nocht 't ander.

Di.

[1727] Waer toe dit spotten?

Rie.

[1728] Die 't weet, seg't v.

Di.

[1729] Waer heen Joncker Steven?

* 1728 seg □apostroft(?)

[naar Bredero]

*

Ste.

[1730] Jck gae door om geen straetgerucht te maken.

Dir.

[1731] Wij sullen elckander spreken: zij moghen

[1732] wacht houden hoe't haer becomen sal.

4 B. 2 Toonneel.

Slocspec. Daghdief. Rieuwert.

Sloc.

[1733] 't volck sal niet weten hoe sij 't met

[1734] v hebben.

+

Rie.

+57

[1735] Ah, ah, ah.

Sloc.

[1736] Past op den haspel.

Rie.

[1737] Die doorgegaen is, sijn schae, en die weêr-

[1738] gecomen is, ter goeder wren.

* vóór 1733 [-Bederfdendagh] ≤Daghdief ≥ correctie in potlood - 1733 [-De] 't volck - [we(?)+]
□sal□

[naar Bredero]

*

Sloc.

[1739] Siet daer Daghdief aen komen grijnsen.

Daghd.

[1740] Catrijn.

Rie.

[1741] Wat heeftse?

Daghd.

[1742] sij is.

Rie.

[1743] Wat?

Daghd.

[1744] Wegh gelooopen.

Rie.

[1745] Waer?

Daghd.

[1746] Och 't moejtme soo.

Rie.

[1747] Waer heen?

Daghd.

[1748] Men weet niet.

* 1739 [-Bederfden]daghd ≤dief≥ in *potlood* - 1740 □Daghd. □ [-Bed.] *correctie in potlood, herhaald met inkt, in een andere hand. Dezelfde correctie ook bij r. 1742, 1744, 1746, 1748, 1763, 1767.* - 1742 [d+]□B□ed. - 1744 [D+]□W□egh

[naar Bredero]

*

Rie.

[1749] Jck wil een stuck aenrechten om inde

[1750] Cronijck te setten.

Sloc.

[1751] Waer mee?

Rie.

[1752] Met de fortuna 't hoeft te bieden.

Sloc.

[1753] Ghij sult haer den beck breecken.

Rie.

[1754] Jck wilse levendigh raebraecken.

Sloc.

[1755] Zij sal haer rechte loon hebben.

Rieu.

[1756] Vat ghijse.

Sloc.

[1757] Ah, ah, ah.

Rie.

[1758] Meenje niet dat het in druck gaen sal.

Sloc.

[1759] Wat weet jck het?

Rie.

[1760] Waer om niet?

Sloc.

[1761] Om dat haer sententij niet eerst gelesen is.

* 1756 [~+]□V□at *mogelijk slechts een vlek* - 1757 A[-c]h(?) - 1760 [-Het] Waer om

[naar Bredero]

*

Rie.

[1762] Loop kacken Wlespiegel.

+

Dagh.

+76

[1763] Wel, wat spel is dit?

Sloc.

[1764] Siet ghij niet hoe't heerschap om dat hij

[1765] een man van verstandt is, den brits heeft

[1766] van de fielterijen die hem de Fortuin speelt?

Dagh.

[1767] Moij, heel mooiij seker.

Rie.

[1768] Gaet in hujs en komt de geen die'r thans

[1769] met geweldt in wilde wesen, wederom, laet

[1770] hem loopen; komt Steven doet oock soo.

[1771] komt Dirck, alevelleens; komender

[1772] andre, min nocht meer.¹⁷⁷²

Sloc.

[1773] Een resolutij van een Coning.¹⁷⁷³

* 1763, 1767 □Dagh. □ [-Bed.] *correctie in potlood* - 1770 soo *punt of komma*(?)

1772 *min nocht meer*: precies hetzelfde.

1773 *Een resolutij van een Coning*: een koninklijke beslissing.

4 B. 3 Toonneel.

[naar Bredero]

*

Rieuwert. Wouter:

Rie.

[1774] Wie soudt gelooven dat dien hajlighen man
 [1775] mij soo in een oghenblick had connen
 [1776] opschicken al de pottebanck van de be-¹⁷⁷⁶
 [1777] commeringen in mijn hart? O fortuna
 [1778] jck acht v niet meer als een appelteef,
 [1779] een vlasteef, een asschevijster, een sletvinck¹⁷⁷⁹
 [1780] en een sengkat.

Wouter.

[1781] Daer is 't heerschap. Mijn heer den ring
 [1782] daer biedt mij een goudtsmit vijf en
 [1783] tnegentigh pondt vlaemsch voor 't sal
 [1784] op de hondert aencomen soo ghij se vercopen¹⁷⁸⁴
 [1785] wilt. daer isse, en daer zijn de hondert
 [1786] pistoletten mede, jck kanse niet gewisselt
 [1787] ⁺crijghen als met tien ten hondert schaele.
 [1788] jck gae nu naer een lijnwaetwinckel sien
 [1789] oft jck craeghen gemaect kan vinden, die v
 [1790] dienen.¹⁷⁹⁰

⁺77

* 1774 [~+]□W□ie - gelooven(?) *de tweede o is niet duidelijk* - 1775 mij [-'t hart] - 1780
 □en□ *in de marge* - 1782 [~+]□d□aer - goudtsmit [-h~] - 1789 [-beffen] ≤craeghen≥ -
 k[o(?)+]□a□n *of een vlek op de a?*

1776 *opschicken al de pottebanck*: het hele aanrecht opruimen.

1779 *asschevijster*: scheldwoord voor een luie oflaffe figuur.

1784 *op de hondert aencomen*: tegen de honderd (pond) lopen.

1790 *dienen*: aanstaan.

[naar Bredero]

*

Rie.

- [1791] Gaet waer't v lust en gelieft, t haijligh¹⁷⁹¹
 [1792] crujs achter v. Wat segdij daer af?
 [1793] Vrouw fortune begint alree van anxt
 [1794] in haer pack te pissen. Daer
 [1795] seintse alree een van haar boden om mij
 [1796] te paeijen en te vreên te stellen. Maer
 [1797] dit Sulje weten rijvarcken, dat jck v¹⁷⁹⁷
 [1798] geen danck weet voor ketens nocht
 [1799] voor pistoletten, jck achtse niet meer
 [1800] als slijck en dreck. Nu jck magh in
 [1801] hujs gaen.

4 B. 4 Toonneel.

Dirck. Catrijn.

Dir.

- [1802] Jck en de Stille sijnder oevel aen, wij en¹⁸⁰²
 [1803] weten niet oft wij voor oft achter gaen. Hij
 [1804] is vervoert door de liefde dien hij tot Alijt
 [1805] draeght *ende* door gramschap op Lang-
 [1806] haijr, *ende* jck van gelijcken door de liefde
 [1807] tot Catrijne. Wat sal er nu werden;
 [1808] van mij, die denck het geen jck wel njet
 [1809] dencken wilde, *ende* gedacht heb op 't geen men
 [1810] ⁺minst denckt. Jck denck vertwijfelt
 [1811] te werden, 't welck een ongeoorlooft dencken is,
 [1812] Ende jck heb gedaght op sterven, 't welck
 [1813] men ongewoon is te dencken. Daer nae heb jck

⁺78

* 1792 Wa[~+]□t□[~-] - 1794 [-bij haer] in haer - 1802 Stille [-wij] - 1805 door [-de 't~] -
 1807 ≤er≥ nu [-van mij] werden [vraagteken+]□puntkomma□ - 1810 [-mist] minst -
 vertwijfelt *punt(?) of rust van de pen?* - 1811 is *punt* of *komma(?)*

1791 *t haijligh crujs achter v*: verwensing, uitgesproken wanneer men iemand die zich verwijdert,
 niet terug hoopt te zien.

1797 *rijvarcken*: scheldwoord (niet in het WNT-Van Vloten had hier *zy-varcken* en zijn uit; gave
 is voor het WNT gebruikt).

1802 *oevel aen*: slecht aan toe.

[naar Bredero]

*

[1814] altijdts seer gewenscht om de heughnis te be-¹⁸¹⁴

[1815] houden, om datter de naem in bewaert wort

[1816] van de geene die mij nu doet wenschen dat

[1817] jckse quijt waere, want had jck geen heu-

[1818] ghenis ick had geen smarte.

Catrijn.

[1819] Jck ben gesint een eeuwighen naem nae te laeten vande

[1820] liefde die jck Joncker Dirck en van

[1821] de trouw die jck Joncker Wijbrandt bewijsen sal.

Dirck.

[1822] En tot meerder deerlijkhejdt, soo sal mijn lijden

[1823] eeuwigh zijn, want daer geen leven is kan geen

[1824] doodt komen.

Cat.

[1825] O me Joncker!

Dir.

[1826] O me Joffrouw voortgebraght vande natuujr

[1827] om van de wereld verwondert te werden!¹⁸²⁷

* 1817 [~+]□w□aere - 1819 Tussen regel 1818 en 1819 is er een breuk in het schrift. Vanaf 1819 is de tekst met een dunnere pen geschreven. Het schrift mist de zware verticalen die we ervoor aantreffen en het heeft een wat 'krulliger' karakter. Zie hierover DST, blz. 73-74.
- 1820 jck [-tot] Joncker Dirck [-draeghe] - 1825 ≤me≥

1814 *altijdts*: in elk geval.

1827 *verwondert*: bewonderd.

[naar Bredero]

*

Cat.

[1828] Ojme!

Dir.

[1829] Heeft het mij niet op mijn leden geleghen?

Cat.

[1830] Jck heb besloten dat een behoorlijcke wreedthejd¹⁸³⁰

[1831] wraecke doe over d'onbehoorlijcke medogenhejt¹⁸³¹

[1832] dewelcke mij gebracht heeft tot het eischen

[1833] des oorsaex van mijn doot.

Dir.

[1834] O Godt

Cat.

[1835] Jck soude wel willen dat jck coste niet willen een¹⁸³⁵

[1836] saecke die ghij wenscht dat jck niet en wilde.

Dirck.

[1837] Ajme!

* 1832 eischen [-van] - 1835 \leq coste \geq - 1836 nieten *verbonden*

1830 *behoorlijcke*: passende.

1831 *onbehoorlijcke*: verkeerde.

1835 *coste*: kon.

[naar Bredero]

* +

+79

Cat.

- [1838] Al ist dat jck niet achterhaelen en kan de gloorie
 [1839] van soo veel befaemde vrouwen die door minne
 [1840] ter doot gebracht zijn, gelijk jck: soo ben
 [1841] jck nochtans van wil *ende* cloeckmoedighejdt
 [1842] niet minder als zij, sulx jck hem mijnen vrijer
 [1843] niet behoer te leur
 [1844] te stellen, *ende* v
 [1845] mijn brujdegom te vreden.

Dir.

- [1846] Waent ghij dan dat jck beholpen ben met vw doot?

Cat.

- [1847] Jck seg het om dieswille dat het ejndt 't welck v
 [1848] wt den ooghen nemen sal vw geschende brujdt,
 [1849] v voor ooghen stellen sal een eewighen lof.

Dir.

- [1850] Dat soudt ghij moghen seggen, indien, daer geen toe-
 [1851] stemming van wil is, sonde wesen conde.

Cat.

- [1852] Het schijnen is een half wesen.

* 1838 ≤jck≥ - 1840[-aen haer] ≤ter≥ doot [-ge[~+](?)□bracht□] ≤gebracht≥ - 1843 leur [-te stellen, nocht v mijn] - 1844 [-bruijdegoom te vreden] te stellen

[naar Bredero]

*

Dir.

[1853] Beter is de kupshejdt des harten als de mijdenthejdt

[1854] des lichaems.

Cat.

[1855] Dat is wel waer.

Dir.

[1856] Ist zoo, men gaeder dan nae te werck.

Cat.

[1857] Men kan niet, want d'alleropperste schelmerij

[1858] begaense, die overtreden de beloften aen

[1859] een man gedaen voor God ten getuighenisse

[1860] van 't selve geroepen zijnde.

Dir.

[1861] Laet straf lijden de geene om wiens wille ghij

[1862] waent te sondighen *ende* laet het vonnis

[1863] dat ghij over vselven geeft, gaen over mij die

[1864] die man ben.

Cat.

[1865] 'T geen datmen met woorden sejdt moetmen nae-

* 1858 aen [-haer] - 1862 laet [-de sen] *mogelijk*: [-desen] - 1863 die *met potlood omcirkeld*

[naar Bredero]

*

[1866] comen met wercken, *ende* 't geen daermen sich toe

[1867] ⁺verbindt bij eede daer behoortmen sich af te

[1868] quijten metter daedt oft met de doodt.

⁺80

Dir.

[1869] Och welcken vreughde ist mij wel eer geweest

[1870] tot mijn brujdt verworven te hebben soo wt-

[1871] nemenden Joffrouw!

Cat.

[1872] Mijn lesen en betrachten vande schrijften der

[1873] voortreffelijcke vernuften dient mij wijder

[1874] niet, als om beter te sterven dan jck heb geweeten

[1875] te leven. Ende om dat mij bekent is dat de

[1876] onwetenhejdt het leven acht *ende* de voorsichtichejdt

[1877] de doodt veracht, soo sal jck met onver-

[1878] andert gelaet, onvertzaeght gemoedt,

[1879] *ende* gewilligher handt innemen dit venijn.

Dir.

[1880] Ghij sult niet.

Cat.

[1881] Men moet des Hemels wil gehoorsaemen.

* 1866 werck[~+]□en□ - 1869 [~+]□v□reughde - 1872 schr[i+]□j□ften - 1875 [-jck] mij -
1876 leven [-prijst] ≤acht≥ - 1877 doodt [-mi] - 1878 [-aenschijn] gelaet

[naar Bredero]

*

Dir.

[1882] Indien ghij dat glas drincken wilt soo suldijs mijn
 [1883] deel doods daer in laeten, oft niet drinckende
 [1884] gedoghen dat jck nevens v des levens deelaghtigh
 [1885] zij.

Cat.

[1886] Nu, mijn rampsaligh lot hebbe sijnen wil.

Dir.

[1887] Onthouwt v van woorden ter wijl jck 't inslicke.

Cat.

[1888] Ojme!

Dir.

[1889] Gemerckt jck minnende v die doot waere, soude
 [1890] haeten mij selven die levend bleeve, soo heb jck
 [1891] de quellingen willen beroven van't kortswijl
 [1892] datse aen mijn hartsweer hebben soudent.

Cat.

[1893] Waer 't dat ghij niet en leedt, jck soude niet lijden.

* 1884 [t+]□d□es levens - 1886 [Sch(?)+]□N□u [-laet(?)] - 1887 ter [-tij] wijl - 1891 van[de+]□t□ - 1893 e[r+]□n□

[naar Bredero]

* +

†81

Dir.

[1894] Jmmers sal jck v nu geselschap houden inde eewighe
 [1895] duisternissen, *ende* v toelichtende met mijnen brandt
 [1896] sal jck v lantaeren voerder wesen op
 [1897] de schrickelijcke rejse, ende v versekeren in
 [1898] de vreesselijcke plecken des middelpunts. Maer
 [1899] indien 'er eenigh God is dewelcke de getrouwigh-
 [1900] heden der minnaeren ter harten neemt, diens
 [1901] medoghenhejt bid jck dat hij onse geesten bestel
 [1902] ter plaetse daerse elckander gestaedelijck moghen
 [1903] hanteren.

Cat.

[1904] De tijdt is gecomen, mijn lief, die geen tijdt en heeft
 [1905] om tijdt te verbejden. Ende daerom wil jck
 [1906] onbekende vrouw onder de exempelen der
 [1907] doorlughtighe mannen stellen 't werck
 [1908] van de trouwe, die jck in soo korten stondt
 [1909] van leven moet bewijsen aen J^r. Wijbrandt.
 [1910] Daerentusschen geven dese armen dien niet
 [1911] heeft moghen gebeuren te ketenen *ende* te prangen
 [1912] vw zijden *ende* vw borst, met het omringen van
 [1913] vw en hals ende schouderen te kennen de wellust

* 1896 lantaeren[-draegher] voerder - 1905 te [-b] - 1907 [-helden] mannen - stellen [d+] □'t □
 - 1908 in [-ko] - 1910 [-Midlertijdt, laet] ≤Daerentusschen geven≥ - niet [-hebben]

[naar Bredero]

*

[1914] dien v gedaen souden hebben de knoopen van
[1915] haer omvaedemen inde versaminge des huwelijx.

Dir.

[1916] O mijn Catharine! mijn Catharine Oh!

Cat.

[1917] Naerdien wij onse wtvaert met geen
[1918] schreijen hebben gehouden nocht onse doden ver-
[1919] eert met traenen, laet ons voorts d' wterste
[1920] deughd des kloeckmoedighejds gebrujcken, op
[1921] dat jck door middel van de selve mijn wtersten oor-
[1922] lof van v verwerve *ende* ghij van mij de heushejt
[1923] van 't laeste scheijden.

+

Dir.

+82

[1924] Soo veel als mij belangt jck geefse v op voorwaerde
[1925] dat vw geest op sijn verschejden de mijne aenspreeck,
[1926] want jck saller op wachten.

Cat.

[1927] Dat Sal niet anders gaen, want mijn siel verbejdt
[1928] in vw borst om 't saemen met d'uwe te vertrecken,
[1929] ter tijdt toe dat jck volbraght hebbe mijn
[1930] doodlijcken arbejdt.¹⁹³⁰

Dirck.

[1931] Gaet heenen.

* 1917 [-Dewijl] Naerdien - wtvaert [-soo] - 1923 sche[-j(?)]□ij□den - 1924 [-met] ≤op≥
voorwaerde - 1925 ≤op sijn verschejden≥ de mijne aenspreeck□*komma*□(?) - [-als hij wtgae]
- 1929 [d+]□t□oe

1930 *doodlijcken arbejdt*: doodstrijd.

4 B 5 Toonneel

[naar Bredero]

*

Quisttijdt. Daghdief.

Quist.

[1932] Waer hebt ghij geweest.

Dagh.

[1933] Bij Lijsjen Leuterpels.¹⁹³³

Quist.

[1934] Maght v beuren in bordeelen te loopen nu 't hier¹⁹³⁴

[1935] soo drock te doen is.

Dagh.

[1936] Waarom niet?

Quist.

[1937] Hoe soo?

Dagh.

[1938] Wel 't heerschap sejde dat hem alleding alleens

[1939] was. Jck vraeghd hem oft jck een deel slockers¹⁹³⁹

[1940] inde kelder broght wat hij doen soude, hij sejde,

[1941] niet. En oft ick in 't hoerhujs liep¹⁹⁴¹

[1942] en liet v hier staen. Niet. Wel wat soud jck

[1943] min doen als beproeven oft de man standt-

[1944] vastigh was en sijn wercken over een quaemen

[1945] met zijn woorden?

Quist.

[1946] Wel gedaen. Maer Langhaijr is achter in

[1947] gekomen.

* *vóór* 1932 [-Bederfden]dagh. □ dief. □ *correctie in potlood* - 1933 □ Dagh. □ [-Bed.] *correctie in potlood; dezelfde correctie telkens in dit toneel* - 1941 [-bordeel] hoerhujs - 1944 [-woorden] ≤wercken≥ - 1945 [wercken+] □ woorden □

1933 *Lijsjen Leuterpels*: *leuteren* is lett. (slap) heen en weer bewegen; hier wschl. met obscene toespeling.

1934 *beuren*: te beurt vallen.

1939 *slocker*: slokop, of: drinkebroer.

1941 *niet*: niets.

[naar Bredero]

*

Dagh.

[1948] Wel hoe is hij ontfangen?

Quist.

[1949] 'T heerschap keert hem aen geene saecken.

+

Dagh.

+83

[1950] De basin?

Quist.

[1951] Die is soo blijdt oft se haer selve gevonden had.

Dagh.

[1952] En Alijt?

Quist.

[1953] Sij weet niet wat vriendschap datse hem doen wil.

Dagh.

[1954] Wel hij was immers een mallen bloedt, een field,

[1955] een lichthoofd, een cranckop en een wispeltuir.

Quist.

[1956] Nu ist de liefste swaegher

Dagh.

[1957] Gort schen d'oude meer.¹⁹⁵⁷

* 1949 [-is] keert
1957 *Gort*: God.

[naar Bredero]

*

Quist.

[1958] Alijt wild hem niet weer onder haer ooghen

[1959] lijden.

Dagh.

[1960] Die de wijven lest spreeckt heeftse eerst.

Quist.

[1961] Korts was 't Joncker de Stille altemael, zij lonckte

[1962] zij wenckte, sij kuste de handtschoenen die hij

[1963] haer gegeven had.

Dagh.

[1964] Nu vlooghse Langhaijr terstondt om den hals, en

[1965] d'ander is een dronckert geworden, een tujscher,¹⁹⁶⁵

[1966] een boldeelbroeck.

Quist.

[1967] Al een ding een wijf en een weerhaen.

Dagh.

[1968] Ghij spreeckt Evangelij.

Quist.

[1969] En den anderen die in Abbenaers geweest is om

[1970] pisdieven te hael, wil Catrijn voor recht

[1971] roepen.

* 1958 Alijt [-macht] wild ≤hem≥ niet - 1961 wa[t+]□s□ - 1962 wenckte, [-sij] sij - 1966 boldeelbroeck *sic* - 1970 pis[v(?)+]□d□ieven - 1971 roepen [*komma+*]□*punt*□ [-hoor jck]
1965 *tujscher*: dobbelaar.

[naar Bredero]

*

Dagh.

[1972] Dat hoor jck.

Quist.

[1973] Jakemijn is haes op.

Dagh.

[1974] Aen een zij daer komt Joffrouw.

Quist.

[1975] Wat droes oft zij 't oock geluistert heeft?

Dagh.

[1976] We sullen't thans gewaer worden.

⁺4 B.6 Toonneel.

⁺84

Belij. Lubbert.

Belij.

[1977] Gaet heenen gaet en siet oft ghij Rieuwert kondt

[1978] vinden, ende hem vertoghende hoe dat

[1979] onse dochter vw getroude vrouw is voor God

[1980] en voor de wereltd siet oft ghij hem kondt be-

[1981] wegghen om te gedooghen dat ghij weder 't'saemen

[1982] in hujshouding treedt. Ben jck oock geck, niet,

[1983] gaet niet bij hem, mij komt het toe inde saeck

[1984] te doen als jck het verstaet, en goedt

[1985] te vinden dat jck goedt vind, en te willen dat

[1986] jck wil.

* 1973 [-Den ouwen] Jakemijn - 1974 [j(?) +] □z□ij - 1975 d[~+] □ro□es - *vóór* 1977 □Belij, □[-Marje]. *correctie in potlood; ook voor 1987 - 1977* □Belij. □[-Ma]. *correctie in potlood; een dergelijke correctie ook in 1992 en 1996 - 1978* hem [-gevende te kennen] ≤vertoghende≥ - 1981 wegghen [-dat hij] ≤om te≥ - 't'saemen *sic* - 1984 als [-'t behoort] jck

4 B. 7 Toonneel.

[naar Bredero]

*

Alijt. Lubbert. Belij.

Alijt.

[1987] Waer wilt ghij gaen?

Lub.

[1988] Hier dichte bij, troosjen.

Alijt.

[1989] Jck sal krijten, krijten sal ick.

Lub.

[1990] Jck koom op staende voet weder.

Alijt.

[1991] Vh. v!

Belij.

[1992] Maeckt haer niet aen 't schreijen.

* 1991 [-Vh. v!] Vh. v!

[naar Bredero]

*

Lub.

[1993] Jn een ommesien sal jck weêr hier wesen.

Alijt.

[1994] Jck wil niet.

Lub.

[1995] Jck oock dan niet.

Belij.

[1996] Jn hujs dan.

4 B 8 Toonneel.

Wouter.

[1997] Jck heb mijn heerschap seven jaer lang gedient

[1998] ⁺soo getrouw als moghelijck is, en nu komt hij

[1999] en scheldt mij voor een dief, en loochendt dat

⁺85

[2000] hij den ring en de pistoletten weder van mij

[2001] ontfangen heeft. Seker jck soud dencken

[2002] dat jckse aen een ander in sijn plaets gegeven

[2003] had, gelijk aen hem de perlen en de keten

[2004] gegeven zijn in plaets van een ander, en jck

[2005] soud het recht wt belijen, en had²⁰⁰⁵

[2006] jck hem soo claerlijck niet gekent, aen²⁰⁰⁶

[2007] troonij haijr, baert, spraeck en klederen.

* *vóór* 1997 [9(?)⁺]□8□(?) - 2003 [e⁺]□a□en(?) *of een a met een uitermate lange ophaal?* - 2005 [-bekennen] belijen - 2006 aen [-komma] *misschien alleen uitgevlekt* - 2007 ha[e⁺]□ij□r - baer[d(?)⁺]□t□

2005 *recht wt belijen*: oprecht bekennen.

2006 *claerlijck*: duidelijk.

[naar Bredero]

*

- [2008] Maer evenwel hij heeftme mijn sack gegeven
 [2009] ende de perlen met de keten vergeten af te
 [2010] eischen, jck wilse hem weder brengen tot
 [2011] een bewijs van mijn getrouwheidt. Oock weet
 [2012] jck wel dat hij berouw hebben sal, hij magh
 [2013] mij niet ontbeeren. Daght jck het niet
 [2014] daer komt hij mij naetreên.

4 B. 9 Toonneel.

Slocspec. Rieuwert. Wouter.

Sloc.

[2015] Wilt ghij dat jck naer hujs gae he?

Rie.

- [2016] Jae, maer jck beding, oft 'er de brandt in quaem
 [2017] dat ghij 't sult staen aenkijcken en komen mij
 [2018] een oratioen doen hoe 't er mee gegaen is.

Sloc.

[2019] Al ree man. Daer gae jck heen.

Rie.

- [2020] Wat heb jck 'er mee te doen oft mij ijemandt in
 [2021] hujs wacht, oft 'er bujten, oft nergkens, en offer
 [2022] meer ten achteren als te vooren is?

* 2008 gegeven *punt(?)* - 2014 hij [-aen(?)] - 2017 mij[-n] - 2019 [~+]□D]aer - 2021 en oft□er□(?) - 2022 [-het ander(?)] meer - vooren is *vraagteken* of *punt(?)* *er bevindt zich een vlek op de plaats van het leesteken*

[naar Bredero]

* +

+86

Wou.

[2023] Om dat jck v niet begeer t'onthouden 't geen

[2024] 't geluck v verleent heert, houdt daer ist al.

Rie.

[2025] Jck seg Fortuin datje een doorslepen arghe trijp sijt.²⁰²⁵

Wou.

[2026] belieft het v niet mij mijn afschejdt

[2027] met vriendschap te geven, soo moet jck patientij

[2028] hebben.

Rie.

[2029] Jck gae door.

Wou.

[2030] Daer gaet hij heen en wilmen niet eens adieu

[2031] seggen. O bloedt, is dat dienen? heeftmen

[2032] sulck loon te verwachten voor 't behartighen

[2033] van sijn meesters saecken?

4 B. 10 Toonneel.

Simon. Wouter.

Si.

[2034] Wouter.

* 2025 Jck \leq seg \geq - 2026 [-Nu 't v niet en] belieft \leq het v niet \geq - 2027 \square met \square vriendschap *in de marge*

2025 *doorslepen arghe trijp*: doortrapte sluwe feeks.

[naar Bredero]

*

Wou.

[2035] Jst moghelijck dat de lieden schaemt nocht

[2036] eer in haer lijf hebben?

Si.

[2037] Hoort hier.

Wou.

[2038] Neen, jck wil mistroostigh werden.

Si.

[2039] Ghij hebt het spreekwoordt wel gehoort, die

[2040] steelt doet een sond, en die hem laet besteelen

[2041] doeter dujsendt.

Wou.

[2042] Nu heb jck v altijdt den ketten en de perlen weder²⁰⁴²

[2043] gegeven.

Si.

[2044] Wanneer?

Wou.

[2045] Hier terstondt.

Si.

[2046] Jck word schier aêrs.

Wou.

[2047] Kondmen mij mijn sack niet geven sonder mijn

[2048] eer te nemen?

* 2043 gegeven [komma+]□punt□ [-die] - 2047 m[e+]□ijn□
2042 *altijdt*: in elk geval.

[naar Bredero]

*

Si.

[2049] Jck denck vast en herdenck, en al denckende en her-
[2050] denckende sal vw een goe tijding brengen.

+

Wou.

+87

[2051] Doch, de lieden te cruissen en dan haer wonden te
[2052] kussen.

Si.

[2053] Mijn verstandt schietende met den pijl des over-
[2054] legs, wt den boogh des gedachts heeft het
[2055] wit getroffen.

Wou.

[2056] Hebt ghij eenighe andere potterij bedacht die
[2057] ghij seggen wilt dat jck v gespeelt heb?

Si.

[2058] Neen.

Wou.

[2059] Wat dan?

Si.

[2060] Dat jck mijn broeder gevonden heb.

* 2049 ≤a| ≥ - 2051 dan [-de] ≤haer ≥ - 2053 Mij □ n □ verstandt schietende [-met] ≤met ≥ *het eerste met gevlekt* - pijl de ≤des ≥ *heel klein erboven geschreven, in afwijkende hand*

[naar Bredero]

*

Wou.

[2061] Dat waer wel een saeck om mijn gramschap te
[2062] doen over gaen.

Si.

[2063] Jck ben t'hans een man gemoet die mij soo wel
[2064] geleeck van aensicht, haijr, baert, lengte,
[2065] dicke, spraeck, gelaet, en dat oock te
[2066] verwonderen is, van klederen, dat jck dacht
[2067] waeren de lieden spieghels hier in Hollandt
[2068] jck soud meenen dat jck mij selven in een ander
[2069] sagh. Dees sal voor seker mijn broeder wesen
[2070] en d'oorsaeck van dese brabbeling, 'K en
[2071] weet niet wat bottigheid gedaen heeft dat
[2072] jck 't niet eer bevroedt heb.

Wou.

[2073] 'T moght wel.

Si.

[2074] 'T gaet vast. Let eens op dat wandelen van
[2075] die perlen met de keten, en op dat weergeven van
[2076] den ring en de pistoletten.

Wou.

[2077] 't sal soo wesen.

* 2065 [-en] gelaet

[naar Bredero]

*

Si.

[2078] Jn somma ghij zijt een knecht met eeren.

Wou.

[2079] Mij dunckt schier dat jck het waert ben dat ghij 't

[2080] bekennt.

+

Si.

+88

[2081] Nu moeten wij vernemen naer de man,

[2082] nae sijn naem, sijns vaeders naem,

[2083] en sijn geslacht, en oft hij oijt een broeder gehadt

[2084] heeft.

Wout.

[2085] Soo't mijn heer gelieft.

Si.

[2086] Komt gaenwe naer de herbergh.

* 2081 man, [-hoe hij] - 2082 [-heet,]

5^e. B. 1^e. Toonneel.

*

[naar Bredero]

*Wijbrandt. Catrijn.***Wij.**

[2087] Verlangen magh wel verlangen heeten, want

[2088] het doet den tijdt seven mael langer schijnen

[2089] danse inder daedt is.

Cat.

[2090] Jck sweet, en ben soo coud als ijs.

Wij.

[2091] Mij docht dat de wr noijt om komen soude, en

[2092] nochtans slaetse daer.

Ca.[2093] Goedt voor Joncker Dirck *ende* voor mij mede

[2094] gebrack mij soo veel trouws als mij overvloejt.

* 2089 daed [~+]□t□

[naar Bredero]

*

Wij.

[2095] Jck hoor haer.

Cat.

[2096] Jck vreeser voor.

Wij

[2097] De nuchterhejdt van mijn begeerte

[2098] hongert soo zeer nae v me Joffrouw, datse

[2099] mij doet in vw woorden vallen.

Ca.

[2100] Eer mij de straffe overcome die jck selve heb weten

[2101] op mijnen hals te haelen, soo doet vw believe

[2102] met mij, want jck beken d'uwe te wesen,

[2103] volghens mijn gegeven woordt *ende* beloften

[2104] van v te believe.

+

Wij.

+89

[2105] Een grooten strijdt is tegenwoordigh in mijn

[2106] gemoedt, want de gulsigheidt van mijn be-

[2107] geerte wil dat jck v ontfange, *ende*

[2108] de heushejdt van mijn gemoedt dat jck v wej-

* 2097 De [-nucherhe] - 2099 in [-h] vw - 2102 beken [-dat] - 2107 v [-aenneme] ontfange

[naar Bredero]

*

[2109] gere. Sulx jck bekenne dat het groote ver-
 [2110] metelhejdt is v te houden *ende* overgroote
 [2111] beleefthejdt v te laeten. In veughen dat jck
 [2112] wel wilde 't geen jck niet en wil, *ende* wil
 [2113] 't geen jck niet en wilde.

Ca.

[2114] Spoejt v met vw beslujt.

Wij.

[2115] Dewijl ghij de mijne sijt, soo laet v niet
 [2116] mishae ghen dat jck v geniete door 't aenschouwen.

Ca.

[2117] Gebrujckt het recht dat ghij op mij hebt,

* 2110 ende [-gro] overgroote - 2114 [-Gaet v] Spoejt - 2116 geniete[-n(?)] *misschien een vlekje* - 2117 hebt, [-dewijl]

[naar Bredero]

*

[2118] aengesien het venijn ingenomen van mij *ende*

[2119] Joncker Dirck, het v haest sal t'ontbrujck

[2120] maecken.

Wij.

[2121] Wat hoor jck?

Ca.

[2122] Hoort, Catrijne vwen arbejdt niet connende

[2123] beloonen met het leven dat se quijt was, soo

[2124] comt haer dwaeshejdt v beloonen met haer

[2125] doodt.

Wij.

[2126] De saeck sulx zijnde, soo houdt ghij mij niet dat²¹²⁶

* 2122 Catrijne [-die] vwen arbejdt niet [-conde] ≤connende≥

2126 *houdt ghij mij niet.*: komt gij niet na.

[naar Bredero]

[2127] ghij mij schuldigh zijt.

Ca.

[2128] Ben jck in vw gewout niet?²¹²⁸

Wij.

[2129] Jae ghij.

Ca.

[2130] Wat hebdijs dan te claeghen?

Wij.

[2131] Maer dat ghij v niet en quijs.

Ca.

[2132] Jck heb mij gequeten.

+

Wij.

⁺90

[2133] Dat mocht ghij seggen waerdij levendigh ende

[2134] niet doot tot mij gecomen.

Ca.

[2135] Ojme!

2128 *gewout*: macht.

[naar Bredero]

*

Wij.

[2136] Soo dat de trouw veel eer door v verkloecht is,

[2137] als verheerlijckt.

Ca.

[2138] Mij ellendighe!

Wij.

[2139] Sedert de doodslagh in menschen hart

[2140] quam, en was noijt looshejt te gelijkken bij

[2141] dese daer ghij mij mede komt moorden.

Ca.

[2142] Minnende een ander, cond jck v niet minnen.

Wij.

[2143] Ghij hebt mij, (dewijler geen ander wegh was om

[2144] mij den geest te doen wtaedemen) wel

[2145] kunnen vergeven met het venijn dat ghij in hebt

[2146] genomen.

Ca.

[2147] Waer om wacht jck met dees ooghen te slujten?

Wij.

[2148] Om de lust die ghij hebt aen mij te sien

* 2136 verkloecht *onderstreept*; *erboven*, *eveneens onderstreept*, *staat*: delusa - 2138
ellendi[~+]□g□he - 2139 [-mens(?)] doodslagh - 2144 [-geven]) wtaedemen) - 2147 Waer
[-mee] ≤om≥ - 2148 mij [-in ellen]

[naar Bredero]

*

- [2149] sieltoghen, en om dat jck mij niet wreken en
 [2150] soude over de wreetheden tegens mij gepleeght,
 [2151] met de waepenen der heushejdt. Hoe? was
 [2152] het v niet genoegh dat ghij mij gesloten hadt
 [2153] den wegh om v te besitten, sonder mijn groot-
 [2154] moedighejt te nae te doen, alleenlijck met v
 [2155] te goedt te kennen om te schenck van haer te
 [2156] eischen 't geen ghij in mij gehouden waerdt? maer
 [2157] jck wil v straffen over v wantrouwen en ondanck-
 [2158] baerhejdt met de goedighejdt *ende* met de heusheit,
 [2159] *ende* over sulx herstel jck v inden staet daer ghij²¹⁵⁹
 [2160] waert voor't doen van soo loosen beloftenisse.
 [2161] ⁺ende dees kus, denwelcken de kajsheit van mijn
 [2162] begeerte v op den wang plant, bevestighe ⁺91
 [2163] d'ontslaekinghe die v gaen laet daer ghij²¹⁶³
 [2164] van daen gecomen zijt.

Ca.

- [2165] Nu jae, dat mij de doodt smart, niet om dat²¹⁶⁵
 [2166] jckse vreesse, maer om dat jck stervende v
 [2167] geen geduirighe menichte van danckseggingen
 [2168] sal konnen doen. Maer de siel sal op den
 [2169] dienst passen, die de tong behoorde te doen.
 [2170] Dese verstendighende den onderaerschen den

* 2151 Hoe *komma*+□*vraagteken*□ - 2153 groot *koppelteken*(?) - 2155 van [-mij] ≤*haer*≥ -
 2163 [(*onvolledige w*)+]□d□*aer* - 2168 op d[~+]□e□*n* - 2170 ver[k(o?)+]□st□*endighende*
 2159 *over sulx*: daartoe.
 2163 *ontslaekinghe*: verlossing.
 2165 *Nu jae*: klemtoon op *Nu*.

[naar Bredero]

*

[2171] aerdt van vw heushejdt, sal

[2172] vwen lof soo bij haer wtbrejden als bij de

[2173] levenden soo eedelen daedt eeren waerdigh is.

Wij.

[2174] Overmits mij soeter sal zijn dien lof wt vwen

[2175] mondt te hooren als wt des werellds, soo wil

[2176] jck deselve rejse naer beneden mede aennemen,

[2177] ende met dit beslujt schejd jck van v.

5 B 2 Toonneel.

Catrijn. Dirck.

Ca.

[2178] Met Groote verwondering sal den afgrondt onder

[2179] haer vujren sien verschijnen de brandende

[2180] schimmen van drie minnaers.

Di.

[2181] Binnen blijven verveelt mij *ende* bujten comen

[2182] verdriet mij.

Ca.

[2183] Daer is hij.

* 2171 sal [-v soo veel lofs] - 2178 □Met□ Groote *toevoeging in de marge*

[naar Bredero]

*

Di.

[2184] Alhoewel de quelijckhejdt van den tijdt *ende* de
[2185] traeghejdt van de quelling haest met mij einden sal.

+

+92

Ca.

[2186] O me Joncker het Conincklijck gemoet van
[2187] Joncker Wijbrandt levert mij v weder
[2188] ongerept *ende* vrij.

Dirc.

[2189] Wist jck woorden te bedencken die bestaen
[2190] mochten bij sijn ongemeten goedertierenhejdt,
[2191] Jck soud hem roemen in sulcker veughen, dat
[2192] de naecomelingen gedwongen souden sijn hem
[2193] nae te volghen *ende* te benijden.

Ca.

[2194] De genaedighejt sijner minne heeft haer ge-
[2195] paejt met een kus alleen.

Di.

[2196] God geve dat het geen onsen daeghen afaen sal
[2197] aenwasse aen de zijne, sulx dat hij levende

* 2185 ≤met≥ mij [n(?) +] □e□inden - 2187 mij [-aen] v - 2197 aenwa[e(?) +] □s□se

[naar Bredero]

*

[2198] sijn eighen natuirlijcke jaeren *ende* de geene
 [2199] die wij noch hadden moghen leven, aen alle
 [2200] minnaeren getuighenisse geven moghe hoe
 [2201] hij *ende* wij gemint hebben.

Ca.

[2202] 'T gesicht beswalckt mij.

Di.

[2203] Gaenwe in hujs.

5 B. 3 Toonneel.

Wouter. Schijnhailigh.

Wouter.

[2204] Dats'er altijdt een van den hoop die mijn heer
 [2205] aengesien hebben voor een onrecht. Dit
 [2206] is de man die hem aen 't hooft quam lemmen²²⁰⁶
 [2207] van een hijlick.

Schijn.

[2208] Jck moet eens gaen sien oft Rompslomp mijn les
 [2209] onthouden heeft.

* 2205 [-voor] aengesien - 2206 he[e(?)+]□m□ - hooft [-lagh(e?)]
 2206 *lemmen*: zeuren.

[naar Bredero]

* +

+93

Wou.

[2210] Domine heught v wel dat ghij mijn heerschap

[2211] t'hans quaemt aenspreken van een hijlick,

[2212] meenende dat hij een ander man was?

Schijn.

[2213] Wat vraeght ghij daer nae?

Wou.

[2214] Om sekere goede redenen.

Schijn.

[2215] Wel?

Wou.

[2216] Maer 't zijn broeders.

Schijn.

[2217] Jnder liefden, dat sal waer wesen.

Wou.

[2218] Hij is de minnemoeder van den arm genomen

[2219] door een soldaet.

Schijn.

[2220] Jck heb genoeg zij zijn gewisselijck broeders *ende*

[2221] tweelingen gebooren in 't begin van den oorlogh.

* 2210 [-hoe] dat - 2218 Hij *zie de aant. bij 1190* - [-(a?)(!)(t?)] van

[naar Bredero]

*

Wou.

[2222] Een Crijchsman heeft hem opgevoedt als zijn eighen

[2223] soon.

Schijn.

[2224] Dits seker wat nieuws.

Wou.

[2225] En erfgenaem gemaect van al zijn goedt.

Schijn.

[2226] Daer leggen de mosselen.²²²⁶

Wou.

[2227] Hij magh teeren tegens een graef.

Schijn.

[2228] Dat gaet wel. Want de Liefde sonder 't goedt,²²²⁸

[2229] is gelijk een dove kool.

Wou.

[2230] O de schoone landtgoederen die

[2231] hij heeft in Lombardien: En etlijcke duisenden

[2232] aen baer geldt.

Schijn.

[2233] Gebenedijt moet hij wesen.

Wou.

[2234] Simon is zijn naem.

* 2230 [-Etljcke dui] O

2226 *Daer leggen de mosselen*: dat is het eigenlijk, dáár gaat het om.

2228 *wel*: goed.

[naar Bredero]

*

Schijn.

[2235] Al littekens genoegh daer de baere penningen²²³⁵

[2236] spreken.

+

+94

Wou.

[2237] Die naem heeft hij op het funt gecreghen.

Schijn.

[2238] Gaet al vw best en haelt hem, Jck begeer de

[2239] geen te wesen die haer onder des anders ooghen

[2240] brenge.

Wou.

[2241] Daer gae jck heen.

Schijn.

[2242] Rieuwert had geen sorghe voor sijn t'huyscomen

[2243] maer voor de beestighejdt van deelen van 't

[2244] goedt: Want de helft van sijn middelen te missen

[2245] is om heel desperaet te worden. Gelijk het ter

[2246] contrarien, een heerlijcken troost is twee treffelijcke

[2247] boedelen in een te moghen smelten.

[2248] Jck wil nae Rieuwert gaen en sien oft hem

[2249] dese boodschap benuchteren kan vande Phi-

[2250] losophie die jck hem heb doen in't hooft

[2251] loopen.

5 B. 4 Toonneel.

D Lamfert.

Lam.

* 2235 Al [-g] - 2238 hem, [-want] - 2245 Gelijk \leq het \geq □ter□(?) - 2246 □contrarien, □ *in de marge* - 2247 boedelen [-tot] \leq in \geq een te [-maecken] - *vóór* 2252 D Lamfert. [-Wijbrandt].
- 2252 Daer [-soud(?) (*of* seid?) jck voor] - 2253 [-den] meester - [~+]□K□aeijendijck -
2254 [-al die] sitten - vande [-[k(?) +]□p(?)□]

2235 *baere*: contante.

- [2252] Daer heb jck voor 't bed van
[2253] meester Claes van Kaeijendijck, al seg jck
[2254] het self, sitten argueren vande

[naar Bredero]

*

- [2255] *prima materia* vande koortsen al seg jck het
 [2256] self. En jck heb al die elementse fleersen
 [2257] meeren scheucken en prijen van
 [2258] onderkoortsen bovenkoortsen opperkoortsen
 [2259] bujtenkoortsen binnenkoortsen en slujpkoortsen
 [2260] ⁺over de hekel gehaelt dat het een lust was al
 [2261] seg jck het self. En ick soudsem allemael van
 [2262] d'eerst tot de lest opgetelt hebben,
 [2263] maer dat jck 'er in bleef steecken quam
 [2264] daer bij dat jck vingers te kort quam om te
 [2265] rekenen. Sonder dat. al seg jck het self.
 [2266] *Et interim. (Jnterea AEnaeas sejdt Virgilius,)*
 [2267] *dum divido, subdivido, distribuo et distinguo,*
 [2268] *(quia qui bene dividit bene docet, per paren-*
 [2269] *tesim) omnes febres et febriculas,*
 [2270] *et febricitationes et febricitatiunculas*
 [2271] al seg jck het self *ego accipio* een inval,
 [2272] *veluti* al eveleens, al seg jck het self, oft daer
 [2273] een gecomen had en gesejdt had; *Clarissime*

+95

* 2256 fleer□s□en(?) - 2257 meeren [-en] - prijen [-sitten (o?)] - 2260 [~+]□w□as -2262 tot [-het] ≤de≥ - hebben, [-sonder] - 2263 [-miss] maer - 2264 ≤dat≥komma(?) - 226 haken later toegevoegd? - 2269 febriculas, [-al seg] - 2271 self [-komma(?) door de komma een lange schuine streep

[naar Bredero]

*

[2274] *Domine Doctor Lamferte Loscoppie Amers*

[2275] *fordiense Medice, Phisice et Naturaliste,*

[2276] al seg jck het self, dat wijf dat het venijn

[2277] van v coopen wilde, al seg jck het self

[2278] wil daer mee haer man of haer moer of

[2279] haer suster oft haer broer vergeven, al seg

[2280] jck het self. Ende alhoewel *hoc est quamvis*

[2281] dat ghij haer gegeven hebt *somniferum* slaep-

[2282] crujdt, *tamen* nochtans de persoon die 't

[2283] inneemt coomende in slaep te vallen mocht

[2284] het gebeuren, al seg jck het self, dat haer

[2285] ⁺wijf die swanger is, oft haer man die met kindt

[2286] is, oft haer suster die groot gaet al seg jck

⁺96

[2287] het self, daer in soo seer mocht verschieten, datse

[2288] al seg jck het self een storting oft een mis-

[2289] draght creghen, al seg jck het self, *quod*

[2290] het welcke v moght geweten worden al seg het

[2291] self, *et commaculare claritatem nominis*

[2292] *famae et reputationis tuae.* al seg jck het

[2293] self. *quod* het welcke een punt is om op te

* 2274 Amers *koppelteken ontbreekt; door de rand van het papier?* - 2279 bro[~+]□e□r -
2290 seg het *sic*

[naar Bredero]

*

- [2294] letten, *quia, omnia si praedas famam prae*
 [2295] *dare memento. Jta vt ego sum resolutus*
 [2296] te bevraeghen waer dat wijf gegaen gestaen
 [2297] gegeten oft gedroncken heeft, al seg jck het self.
 [2298] *Et miror* al seg jck het self *admirandam*
 [2299] *stupendam et incredibilem meam pru-*
 [2300] *dentiam singularem*, al seg jck het self.

5 B. 5 Toonneel.

Lamfert. Wijbrandt.

Lam.

- [2301] Daer staeter een in de deur. Fijmnan hebt
 [2302] ghij niet een vrouwpersoon, al seg jck het self,
 [2303] hier sien voor bij gaen die fenijn gecoft had
 [2304] al seg jck het self van *mea claritate* al
 [2305] seg jck het self.

Wijb.

- [2306] Ach *Domine Doctor*, vertrouwt ghij soo aen een
 [2307] onbekent persoon venijn toe? Jae jck hebse wel
 [2308] vernomen t'mijnen grooten leedtwesen.

* 2294 p[~+]□r□ae koppelteken niet aanwezig - 2298 admi[n(?)+]□r□andam - na 2300:2300a
 [-Daer stae]

[naar Bredero]

* +

+97

Lam.

- [2309] Ghij mooght van geluck spreken, al seg jck het
 [2310] self, *quia ego, dedi*, want jck heb dat wij[f]
 [2311] slaepkrujdt gegeven om vast te slaepen, al
 [2312] seg jck het self, *ende* geen venijn al seg jck het
 [2313] self, *quamvis pharmacum accipitur in*
 [2314] *bonum et malum partem apud Grecos.*
 [2315] al seg jck het self.

Wijb.

- [2316] O wonderlijcke voorsichighejdt!

Lam.

- [2317] *Hoc est quod dico.* Denckt broer dat Eva
 [2318] quaelijck een paer wren inde wereltd geweest
 [2319] had oft zij bedroogh haer man, wat wonder
 [2320] ist dan dat de wijven schelms loos zijn die
 [2321] soo veel jaeren lang op de wereltd geweest
 [2322] hebben? al seg jck het self.

Wijb.

- [2323] Jnde wanhoop is noch hoop.

* 2310 [-fel(?)] self - wijf de f ontbreekt, door afbrokkelen van de rand van het papier - 2317
 Ev[~+]□a□ - 2320 [z(?)+]□z□ijn poging tot verduidelijking?

[naar Bredero]

*

Lam.

[2324] Laet de hoeren loopen, laetse loopen seg jck,
 [2325] want, al seg jck het self, sij zijn niet anders
 [2326] als boeverij, potterij, schelmerij, popelsij, pesti-
 [2327] lentij, oorlogh *ende* duiren tijdt: en al den eenen
 [2328] preutel metten anderen, al seg jck het self, *et*
 [2329] *bonus dies hoc est* goên dagh.

Wijb.

[2330] Een goedt jaer voor soo goeden boodtschap.

5 B. 6 Toonneel.

Wijbrandt. Dirck.

Wijb.

[2331] Daer is de brujdegoom van de geene die meendt
 [2332] ellendigh te zijn *ende* is geluckigh.

Dirck.

[2333] Daer lejdt de schoone nu en mijn eenigh genot is
 [2334] geweest dat jck haer de ooghen heb geloocken.

+

Wijb.

[2335] O eenigh man ter wereltd die v beroemen mooght
 [2336] van vrouw bemint te wesen!

+98

* 2325 nietanders *verbonden* - 2327 de[r(?)+]□n□ - 2328 me[~+]□tt□en - 2329 da[ec(?)+]□g□h - 2334 jckhaer *verbonden*

[naar Bredero]

*

Dir.

[2337] Dit is Joncker Wijbrandt. O bloem van alle

[2338] heushejdt *ende* beleefthejdt.

Wijb.

[2339] Verdrijft de quellijckheden *ende* laet vw swaer-

[2340] moedighejdt vaeren.

Dir.

[2341] Dat is geschiedt mits dat jck v gewaer wierd.

Wij.

[2342] 'T geen jck gedaen heb is niet te gelijcken bij 't

[2343] geene jck nu koom doen.

Dir.

[2344] O wtnemend edel gemoedt!

Wij.

[2345] Alle jalouzijje ter zijden; *ende* laet ons te saemen

[2346] gaen nae Joffrouw Catrijn dien jck altijd

[2347] kuisschelijck bemint heb. Daerentusschen ont-

[2348] slaet v de banden vande vreesse des doods,

[2349] want de dranck sal v doen slaepen *ende* niet sterven,

Dir.

[2350] Ach comt binnen oorsprong van mijne vreughden

5 B 7 Toonneel.

Rieuwert. Slockspeck.

Rie.

[2351] Jck lach om mijn lachen.

* 2337 Dit is [~] - 2341 Dat [-jck] ≤is≥ - 2345 [~+] □z□ijden - 2349 sterven *komma(?) mogelijk een uitgevlakte punt* - 2350 vreughden *punt ontbreekt; door de rand van het papier?*

[naar Bredero]

*

Sloc.

[2352] Gaet ghij soo voort met vw leven, ghij sult metter
 [2353] tijdt weer aersling gaen en allejaers een jaer
 [2354] jonger werden, soo dat ten ejnde van veertigh jaer
 [2355] nae desen dagh, en sultgh'er maer tien oudt wesen.

Rie.

[2356] Ah, ah, ah.

Sloc.

[2357] Mij dunckt dat ghij bequaem soudt wesen om school
 [2358] te houden voor de geen die wilden leeren
 [2359] jeughden.²³⁵⁹

Rie.

[2360] Meenigh beest soud vertwijfelt worden.

Sloc.

[2361] Waerom.

+

+99

Rie.

[2362] Om de dochters die wegh gelooopen zijn.

Sloc.

[2363] Denckter niet om.

* 2357 Mij[-n] dunckt - 2358 leeren [-verjeu] - 2360 [-Een(?)] Meenigh
 2359 *jeughden*: verjongen.

[naar Bredero]

*

Rie.

[2364] Die 'er mee opter loop zijn moghener om dencken.

Sloc.

[2365] Die biddense aen.

Rie.

[2366] Sijn't dan santinnen geworden?

Sloc.

[2367] Jae, voor soo veel als haer aen gaet.

Ri.

[2368] En t'hujs blijvende blevense dujvelinnen.

Sloc.

[2369] Voor mij jck houd de eerbaerhejdt voor een nufje

[2370] neuswijs.

Ri.

[2371] Wat is Eerbaerhejdt voor een dier, wat maxel

[2372] heeftet? en wat officij te hoof.

Sloc.

[2373] Geen met allen.

Ri.

[2374] Soo isse dan niet met allen, want waer sij wat,

[2375] sij soud dujsent officien hebben, zij soud

[2376] hofmeesteres, staetjoffer, secretarisin, schildt-

[2377] knaepin, boel en mignonne wesen.²³⁷⁷

* 2369 [~+]□n□ufje *komma*(?), of *koppelteken*(?), of *schuine streep*(?) - 2374 dat [t+]□n□
in *potlood* - 2375 zij soud [-staetjoffer]

2377 *mignonne*: gunsteling.

[naar Bredero]

*

Sloc.

[2378] Jae 's trouwen, heerschap.

Rie.

[2379] 'T proffijt is van een soort als zij.

Sloc.

[2380] Dats mijn seggen en mijn wijfs seggen mee.

Rie.

[2381] Dese twee esellinnen nemen de wereltd te

[2382] brillen met haer eerbiedigheden, mijdentheden,

[2383] sorghvuldigheden en becommertheden.

Slo.

[2384] Ghij hebt mij soo gepromoveert met vw

[2385] discoursen dat in 't stuck van philosophien

[2386] mij dunckt jck soudt al de

[2387] mutsen van lejden wel te raên geven hoe²³⁸⁷

[2388] scharpkantigh datse oock zijn.²³⁸⁸

+

+100

Ri.

[2389] Daer komt Schijnhajligh.

Sloc.

[2390] Dats een patriarch.

* 2379 proffijt [-datter af comt(?)] - 2379a [-'t ander.] - 2381 te [-brille] - 2386 mij[-n d(u?) k(?)] - al de [-viercante] - 2389 [-Landt]≤Schijn≥hajligh. *correctie in potlood*

2387 *mutsen*: metonymisch voor doctores, dragers van de doctorsmuts.

2388 *scharpkantigh*: scherpzinnig.

5 B. 8 Toonneel.

[naar Bredero]

*

*Schijnhailigh. Rieuwert. Slockspeck.***Schijn.****[2391]** Hoe springt het gemoedt al met v om?**Rie.****[2392]** Gelijk als jck met hem.**Sloc.****[2393]** *Nota.***Schijn.****[2394]** Inder liefden het is mij lief.**Rie.****[2395]** Het bejegt mij gelijk jck het bejegen.**Sloc.****[2396]** De saecken gaen d'een als d'ander.**Schijn.****[2397]** Nu seg jck v dat de gunst des fortuins**[2398]** stiefmoeder is van onse saecken *ende* de genaede**[2399]** Gods moeder, et *sic de singulis.*

* 2393 [-Een] Nota. - 2397 fortuins [-onse] - 2399 sic [-in] de

[naar Bredero]

*

Rie.

[2400] Ah ah ah.

Schijn.

[2401] De gewoont van dit lachen sal vw tweede natuwr

[2402] werden.

Rie.

[2403] Sij ist al.

Schijn.

[2404] 'T is mij lief als ghij der maer middelmaet in

[2405] kunt gebruycken.

Rie.

[2406] Mijn ooren hebben geswooren nemmermeer ijets

[2407] het hart te boodtschappen daer 't behaeghen

[2408] oft mishaeghen in heeft.

Schj.

[2409] Wilt ghij niet dat sij overdraeghen dat Joncker

[2410] Eelhart van Westen vw dochter Jaquemijne

[2411] getrouwt heeft.

Rie.

[2412] Ghij mooght dencken dat 'tgeen daer ghij mij van

[2413] spreeckt een roos is, ende jck een verkoude neus.

* 2407 [-aen] het hart - 2408 mishaeghen [-oft behae] - 2409 [~+]□Jo□ncker

[naar Bredero]

* +

+101

Schij.

- [2414] Daer nae, de Stille in plaets van moeje te
 [2415] maecken om Alijt, is te vreden dat hij Dujf
 [2416] trouwe.

Rie.

- [2417] Dit gaet mij ter harten gelijk een die sit en
 [2418] slujmert, wtgewaecht zijnde de rede van een²⁴¹⁸
 [2419] ander doen, daer hij in plaets van jae neen *ende*
 [2420] in plaets van neen jae op antwoordt.

Schijn.

- [2421] Joncker Rieuwert, weet ghij niet dat hoewel de lujden
 [2422] meest geneghen sijn tot het wterste, nochtans
 [2423] de middelwegh meest te prijsen is, als²⁴²³
 [2424] daer de deught op bestaet.

Rie.

- [2425] Domine Schijnhajligh, weet ghij niet dat die
 [2426] de steen wt der handt geworpen heeft canse
 [2427] niet te rug doen keeren als zij inde lucht vlijedt?

* 2421 □Schijn□[-[R +]□L□andt]. - dat ≤hoewel≥ - 2423 [-het m] de middelwegh - 2424 [-wesende al]daer - 2425 [-Landt]≤Schijn≥hailigh *correctie in afwijkende hand?* - 2427 vl[~+]jedt

2418 *wtgewaecht*: ontwaakt.

2423 *als*: indien (een causale bet. zou hier goed passen, maar WNT, Van der Veen 1905 noch Overdiep 1931-35 vermelden een causaal *als*).

[naar Bredero]

*

Sloc.

[2428] Dats een man.

Rie.

[2429] Wil hij Dujf hebben hij maghse nemen, wil hij niet

[2430] hij maghse laeten.

Sloc.

[2431] Wel geantwoordt.

Schijn.

[2432] Maer hoort de vaeder moet sorghe draeghen

[2433] inder redelijckhejdt voor sijn kinderen, gelijk

[2434] een Prins voor sijn ondersaeten.

Sloc.

[2435] Toont v standtvastigh.

Rie.

[2436] 'T is onmoghelijck dat ghij mij anders maeckt

[2437] dan ghij mij gemaect hebt.

Sloc.

[2438] Soo moest het gaen.

* 2436 □Rie.□ [-Sloc.]

[naar Bredero]

*

Schijn.

[2439] En sal in v naer de kinderlijcke Liefde, de broe-

[2440] derlijcke niet ter harten gaen?

Rie.

[2441] Wat hoor jck van een broeder?

+

Schijn.

+102

[2442] Hij is in't leven, rijck, sonder kinderen ende hier

[2443] in Den Haegh, sulx dat ghij eenigh erfgenaem

[2444] van sijn goedt sult wesen.

Rie.

[2445] Jck ben die jck was, en die jck was die ben jck.

Sloc.

[2446] Dat het mij niet quaelijck en paste, mijn

[2447] Heer v te willen raeden, jck soud seggen

[2448] nu hij rijck en sonder kinderen is, dat ghij

[2449] hem daetelijck gingt inden arm nemen met

[2450] een afgrijsselijcke furij van stujpen en kniebujghen.²⁴⁵⁰

Schijn.

[2451] Hij sal niet in gebreecke zijn vande wercken der

[2452] Liefden te bewijzen.

* 2441 van [-broederlij] ≤een≥ - 2443 [t+]□D□en - 2446 [-wel en] quaelijck - 2447 seggen [-dat] - 2448 [-ghij (apostrof?)] nu - 2449 ging□t□ toevoeging in potlood - [-ee(?)] inden - 2451 Hij is dit woord overgetrokken?

2450 *stujpen*: zich (voorover) buigen.

[naar Bredero]

*

Sloc.

[2453] Rijck en sonder kinderen, he!

Rie.

[2454] Een Ruitter en een maisjen jong.

Sloc.

[2455] Ah, ah, ah.

Rie.

[2456] Op een riviertjen dat zij saeten.

Schijn.

[2457] Waer soudmen beter heerschap vinden?

Rie.

[2458] Hoe stille maer dat dat waeter stondt.

Schijn.

[2459] *Exsultant Justi in Domino.*

* 2457 Schijn. *sic*; in het oorspr. zegt de knecht dit

[naar Bredero]

Rie.

[2460] Wat raffelje?

Schijn.

[2461] *Canticum Canticorum.*

Rie.

[2462] Js hij rijck en sonder kindt soo is hij 't, en is hij 't

[2463] niet, soo is hij 't niet.

Schijn.

[2464] 'T is die man dien wij voor v aengesien hebben.

Sloc.

[2465] Weet ghij niet, heught het v niet?

Rie.

[2466] Het heught mij en 't heught mij niet.

Schij.

[2467] Hebt ghij mij desen morghen niet gesejdt dat

[2468] vw verlooren broertjen Simon geheeten was?

Rie.

[2469] Oft jck jae seg oft neen dats evenveel, want het

[2470] ⁺zij niet, oft het zij, jck raeck niet wt mijn

[2471] fantazij.

⁺103

[naar Bredero]

*

Schij.

[2472] Gaenwe in hujs. Jck ben versekert dat het geluck

[2473] v soo bedroopen sal, dat schencken schans²⁴⁷³

[2474] ,niet soude konnen wederstaen

[2475] tegens de scheuten der soetighejdt

[2476] van kinderen, broeder, swaeghers en 't goedt.

Sloc.

[2477] 'T lest was 't best. 't goedt is de brujdt daer 't al

[2478] om danst.

5 B. 9 Toonneel.

Simon. Wouter.

Simon.

[2479] Wel wat sejdt die persoon die mij van 't huw-

[2480] lijck quam toepraeten, dat hij mijn broeder

[2481] is?

Wou.

[2482] Dat seg jck niet.

Si.

[2483] Wat dan.

* 2473 dat [-de] - schencken schans [-jck] *correctie in potlood en inkt, die door het gebruik van één dunne doorhaling afwijkt van de meeste andere.* - 2474 [-vw hart staen], niet zie de aant. bij r. 2473 - wederstaen [-de] - 2475 [-cracht va] tegens - 2476 van [-de] - 2479 persoon d[~+]□ie□ - 2480 dat [-d'ander] ≤hij≥

2473 *bedroopen*: bevoordelen.

[naar Bredero]

Wou.

[2484] Maer dat den anderen die v soo wel gelijckt, vw

[2485] broeder is.

Si.

[2486] Soo meen jck het.

Wou.

[2487] Soo ist oock, mijn heer.

Si.

[2488] Ach welcken vreughdt!

5 B. 10 Toonneel.

Wouter. Simon. Schijnhajligh.

Wou.

[2489] Siet daer den man.

Schijn.

[2490] *Domine labia mea aperies.*

Wou.

[2491] Och hij is soo devoot.

[naar Bredero]

*

Schijn.

[2492] Al wetende dat v l Joncker Simon is, kan jck niet

[2493] laeten te gelooven dat ghij Joncker Rieuwert zijt.

+

Si.

+104

[2494] Die schijn heeft mij heden veel moejtens gecost.

Schij.

[2495] 'T geluck heeft v door ommeweghen aen den andren

[2496] willen helpen.

Si.

[2497] Ach een wr duirt mij een jaer soo lang jck hem

[2498] niet en sie.

Schijn.

[2499] Het bloedt dat treckt.

Si.

[2500] 'T hart is bij hem.

Schijn.

[2501] Gierighejdt is een schandelijcke sonde.

* 2497 jaer [-dat] - 2501 een [-g~]

[naar Bredero]

Si.

[2502] Hij spreekt in sich selven.

Schijn.

[2503] Die geeft daer 't besteedt is, eer heeft hij 'er af.

Wou.

[2504] Mij dunckt jck verstae v.

Si.

[2505] Hij verblijdt hem in sijn eighen geest.

Schij.

[2506] En 't geenmen geeft aen de geene die 't waert is, dat²⁵⁰⁶

[2507] is overwinst.

Wou.

[2508] Die ooren heeft om te hooren, hoore.

Si.

[2509] Laet ons t'saemen vroolijck wesen.

2506 't geenmen ... overwinst: niet als spreekwoord genoteerd door Harrebomée; overwinst: winst.

[naar Bredero]

Schij.

[2510] De milthejdt is een deughd der grootmoedighen.

Wou.

[2511] Hebt geen sorgh dat het heerschap sal ondanckbaer zijn.

Sch.

[2512] Hij dujde doch de wercken der Liefde ten besten.

Wou.

[2513] Dat doet hij oock.

Si.

[2514] Jck ben mij selve niet.

Wou.

[2515] Betaelt hem sijn maeckelgeldt en gaenwe met hem.

Si.

[2516] Houdt daer tot een nieuwen mantel.

[naar Bredero]

*

Schij.

[2517] Liefde is Liefde.

Si.

[2518] Ghij sult bij mij te cost gaen.

Schij.

[2519] Sijns naestens moejten te vergelden is vanden
 [2520] geslachte des goeds: d'ellendighe te helpen, de
 [2521] tong te bedwingen, 't ongelijck te vergeven *ende*
 [2522] de waerdighe te eeren is van den afcoomst des
 [2523] goedertierenhejds.

+

Wou.

+105

[2524] Ghij sijt een geleerder man.

Schij.

[2525] Och jck ben een jdioot, een jdioot ben jck.

Si.

[2526] Heeft hij kinderen?

Schijn.

[2527] Een hujs vol.

* 2517 [-De] Liefde is - 2520 goeds *puntkomma? of puntkomma verbeterd tot dubbele punt?*
 - 2526 Heeft hij [-veel huisgesins.]kinderen *punt* □ *vraagteken* □ *corr. in potlood*

[naar Bredero]

*

Si.

[2528] Soonen oft dochters?

Schijn.

[2529] Jnden eersten een hujsvrouw, Noach souder mee²⁵²⁹

[2530] bewaert geweest hebben, sulcken hujshoudster is 't,

[2531] soo wetende en soo deughdelijck, vijf dochters

[2532] elck fraeijer als anders, vande welcke desen

[2533] avondt, favente Deo, de huwelijcken sullen gesloten²⁵³³

[2534] werden.

Si.

[2535] Hoe juist coom jck te pas!

Schijn.

[2536] Maer hoort. Jck wil v gewaerschouwt hebben dat

[2537] om redenen van sekere tegenspoedt jck vw

[2538] broeder heb geraeden *ende* in 't hoofd gehangen de

[2539] fortun t'eenemaal te verachten, sulx dat

[2540] hij niet en doet als lachen om

[2541] geluck en ongeluck.

Si.

[2542] Seer wijsselijck.

Wou.

[2543] Dat sal jck hem niet nae doen.

Si.

[2544] Draeght respect alsser een man spreekt gelijk dit is

* 2532 ander□s□(?) *mogelijk*: ander[-□s□] - 2540 hij niet [-meer werx(?)] - 2544 is *geen punt; door rand van papier?*

2529 *souder mee bewaert geweest hebben*: zou er goed mee voorzien zijn geweest.

2533 *favente Deo*: met Gods gunst.

[naar Bredero]

*

Schijn.

[2545] Daer lejdt niet aen, maer jck soude niet gaeren

[2546] hebben dat ghij 't v belghde indien vw broeder

[2547] v wat oubolligh bejegende, en met luttel vriendschaps²⁵⁴⁷

[2548] bewellecoomde. Kom gaet met mij.

Wou.

[2549] Ghij zijt heel bestorven.

Schijn.

[2550] Een teecken der broederlijcker Liefde.

Wou.

[2551] Beswijmt niet.

Schijn.

[2552] Siet daer het nest daet ghij wtgenomen zijt

[2553] eer uw leven vlug was.

+

Si.

+106

[2554] O vaeders hujs wel gevonden. Welgevonden o vaeders

[2555] hujs!

* 2546 v [-aen] belghde - 2547 en ≤met≥ luttel
2547 *oubolligh*: raar, eigenaardig.

[naar Bredero]

*

Schijn.

[2556] Laet ons in gaen en verbaesen 't hujsgesin met de
[2557] schielijke vreughdt.

5 B. 11 Toonneel.

Slocspec. Wouter.

Sloc.

[2558] Hoor hier laet haer lachen en ginnegabben, en
[2559] hujlen als hofhonden soo't haer best aenstaet.
[2560] Jck sie v voor een eelen baes aen.

Wou.

[2561] Jck v mee.

Sloc.

[2562] Sullen wij broers wesen?

Wou.

[2563] Jck ben te vreên.

Sloc.

[2564] Dits een van die hujsen.

* 2558 ginne[lac(?)]□gab□ben

[naar Bredero]

*

Wou.

[2565] Het staet mij wel aen.

Sloc.

[2566] Eeten en drincken is van 't swaerste werck

[2567] datmer doet.

Wou.

[2568] Hij kan immer zijn broêr niet ontkennen.

Sloc.

[2569] Alhoewel dat hem een sekere gril over gecomen is

[2570] dat hij nergens nae geeft oft het wel oft quaelijck

[2571] gaet.

Wou.

[2572] Dat hoor jck.

Sloc.

[2573] Ghijlie hebt ons van daegh op een lutjen nae²⁵⁷³

[2574] geck gemaect.

Wou.

[2575] En ghij ons.

Sloc.

[2576] Speelje?

Wou.

[2577] Altemet jae.²⁵⁷⁷

* 2566 is [-een] van - 2567 [-datwer doen] datmer doet - 2575 [-Hij] En

2573 *een lutjen*: weinig.

2577 *Altemet*: soms, af en toe.

[naar Bredero]

*

Sloc.

[2578] Dat troeven is een geneught van dujsendt galghen.²⁵⁷⁸

Wou.

[2579] Jae wierdmer niet kael af.

+

Sloc.

+107

[2580] Dat roemsteken.

Wou.

[2581] En landsknechten.

Sloc.

[2582] Dat het aen v stond, wat tij soudt ghe slaepen gaen?

Wou.

[2583] Te sevenen.

Sloc.

[2584] En wanneer op staen?

Wou.

[2585] Ten elven.

* 2582 slaepen \leq ;gaen? \geq - 2583 *Misschien*: sevene[-n]

2578 *van dujsendt galghen*: versterkende uitdrukking, niet genoemd door WNT en Harrebomée.

[naar Bredero]

*

Sloc.

[2586] Wij sijn een paer.

Wou.

[2587] Dat warmen van't bed 's winters confijt v

[2588] de leên.

Sloc.

[2589] Wat houdt ghij vande croegh?

Wou.

[2590] Niet wejnigh.

Sloc.

[2591] Drinckt ghij liever een licht wijntjen oft starcke.

Wou.

[2592] Geeftme vrij mannewijn.

Sloc.

[2593] Ghij hebt verstandt.

Wou.

[2594] Die andere sijn voor maeghjens van Camerix doeck.

Sloc.

[2595] Keunje wel van't grootjen scheijen?

Wou.

[2596] Jck seller geen landt om koopen.

* 2595 [-Ve (of: -W)] Keunje - 2596 Jck [~+] □se □ller

[naar Bredero]

*

Sloc.

[2597] Legt ghij wel een vechtwerckje mee altemet,

[2598] oft houdt ghij 't met de pais en vree?

Wou.

[2599] Jck heb altemet al schrap gestaen.

Sloc.

[2600] Die mij soeckt vint mij oock.

Wou.

[2601] Jck plagh een droes te wesen.

Sloc.

[2602] Twee alleens klapmuts.

Wou.

[2603] Daer ist al gekalt.

Sloc.

[2604] Daer word jck geroepen.

Wou.

[2605] Gaenwe binnen.

* 2598 met de pais en vree? *inktvlekken op:* t de is n ? - 2601 m[j(?)+]□ij□ - 2602 een [-duivel] droes

5 B. 12 Toonneel.

[naar Bredero]

*

Schijnhailigh. Belij.

+

Schijn.

+108

[2606] Onse lieven heer sejndt v dus een swager**[2607]** tot vergelding van de liefde.**Belij.****[2608]** Jck ben soo vol blijschaps, soo vol dat jck niet en**[2609]** weet wat jck doe.**Schijn.****[2610]** Wel maghmen seggen, meer gelijx als eighen.**Belij.****[2611]** Rieuwert met sijn lachen gelijk beter cranck-**[2612]** sinnigh als bij sijn verstandt.**Schijn.****[2613]** Hij doet wel *ende* hij doet quaelijck. Hij doet wel**[2614]** dat hij hem niet laet verwinnen van 't geluck,**[2615]** en hij doet qualijck dat hij 't niet aenneemt.**[2616]** Niettemin sijn verw wijst wel wt dat hij ver-**[2617]** heught is.**Belij.****[2618]** Dats goedt te sien.

* na 2605 [-Landt] ≤Schijn≥ hailigh. - [-Marij], Belij. *correctie in potlood, herhaald met inkt; zie de aant. bij r. 371 - 2606 [-God] Onse lieven [-heeft] - 2608 □Belij.□ [-Marj.] correctie in potlood; een dergelijke correctie telkens in deze scène - 2611 gelijk sic - 2612 sinn[en+]□igh□ correctie in potlood - 2613 Hij zie de aant. bij 1190*

[naar Bredero]

*

Schij.

[2619] Vw dochters die haer oom gelijcken oft zij
 [2620] wt sijn aensicht gesneên waeren, doen hem al de
 [2621] vriendschap die sij bedencken kunnen. En hij sit
 [2622] en schreijt van blijschap.

Belij.

[2623] Gaet doch en siet eens oft ghij Joncker Wijbrandt
 [2624] vinden kunt, Catrijn sejdt dat hij onse Machtelt
 [2625] wel in haer plaets ten huwlijck begeeren soude,
 [2626] segt hem dat jck te vreden ben, laet hem comen
 [2627] om't huwlijck
 [2628] te slujten *ende* te teeckenen: Ende brengt doch
 [2629] Jaquemijne met haer vrijer mede om 't selve
 [2630] te doen. 'T is mijn mans schuldt dat hij 't met
 [2631] vrundschap niet toelaeten wilde. 'T is
 [2632] een deughd van de jongman nu hijse in sijn macht
 [2633] [†] heeft dat hij se noch trouwen wil, hij hadse moghen
 [2634] beswangeren en ons weêr t'hujs senden; en wij †109
 [2635] hadden noch al gedult moeten nemen mee.²⁶³⁵

Schijn.

[2636] Een kleene saeck. Sij soud al evenwel wel
 [2637] een vrijer gecreghen hebben. De liefde tot den
 [2638] even naesten is nu soo groot, datmen hem langer
 [2639] niet en stoot aen sulcke beuselingen, welver-
 [2640] staende als ser goedt is. De wereld is verlicht.

* 2619 die [-hem] - 2622 □en□ *in de marge* - 2627 om [-de huwlijcksche voorwaerden te] -
 2632 'T is [-noch] - 2636 saeck. [~] Sij - even wel(?) - 2638 datmen [-niet] ≤hem≥ - 2639
 □niet□ en *met potlood in de marge toegevoegd* - beuselingen [-alsser],
 2635 *gedult moeten nemen*: het moeten dulden.

[naar Bredero]

*

Belij.

[2641] Wij sullen v wachten, domine.

Schijn.

[2642] Noch een woordtjen.

Belij.

[2643] Gaeren.

Schijn.

[2644] Was't niet gesejdt, dat steven Joffrouw Dujf

[2645] trouwen soude, *ende* niet alleen inde pekel

[2646] blijven steecken.

Belij.

[2647] Jae 't trouwen jck hebber in geconsenteert.

Schijn.

[2648] Jck sal sien oft jck hem met een kan vinden

Belij.

[2649] Domine. Noch wat. Laet Jaquemijne achter

[2650] in comen om d'opsicht vande gebujren.²⁶⁵⁰

Schijn.

[2651] Dat wijst hem selven.

Belij.

[2652] De poort sal open wesen.

* 2642 [-Adieu. Goeden dagh. Joffrouw] Noch - 2648 [-Ghij] Jck - vinden *geen punt; door rand van papier?*

2650 *om d'opsicht van:* wegens het (oplettend) toezien van.

5 B. 13 Toonneel.

[naar Bredero]

*

*Snoep. Sch[ijn]hailigh.***Snoep.****[2653]** Och Domine hoe heb jck v loopen soecken?**Schijn.****[2654]** Wat isser dan te doen?**Snoep.****[2655]** *Mijn Joncker heeft mij om een siecketrooster ge-**[2656]** sonden, want hij is van meening te nacht den geest

+110

[2657] te geven, ten zij dat ghij hem sijn pais weet te**[2658]** verwerven van d' ouders van Joffrou**[2659]** Jaquemijne, soo hardt valt hem datse in schande**[2660]** soude komen.**Schijn.****[2661]** Alleding is van een Leijendackjen afgeloopen, gaet**[2662]** segt hem dat hij brujgoom is, laet haer achter**[2663]** in komen tot haer vaeders en hij mij wachten**[2664]** in de kerck, jck sal daer datelijck koomen.* *vóór* 2653 [-Lan] ≤Sch≥ dthailigh. *sic* - 2653 [-Sp] □Snoep.□ - 2658 van [-Rom] d'ouders van [-Jaquem]

[naar Bredero]

*

Snoep.

[2665] Jck vliegh; bij get wat sal hier een slemperij

[2666] op loopen?

5 B. 14 Toonneel.

Schijnhajligh. Wijbrandt. Steven.

Scheij.

[2667] Daer is hij. Jae hij ist.

Wijb.

[2668] Het spreekwoordt zejdt men moest

[2669] kaj oft koning gebooren wesen, maer die

[2670] kaj nocht Coning is werd een geveinsde hajligh

[2671] en hij sal daer verder mee komen dan

[2672] oft hij kaj oft Coning waer.

Schijn.

[2673] Die daer achter hem komt dats Joncker Steven.

[2674] Sepertjes mijner liefden is oft jck de seilsteen van de

[2675] menschen waer, soo sneeuwen sij mij op het lijf.

Ste.

[2676] Als't soo lucken wil.

Schijn.

[2677] Joncker Wijbrandt, Joncker Steven.

Steven.

[2678] Domine.

Wijb.

[2679] Hoe gaen de saecken?

* 2665 hiereen *verbonden* - *vóór* 2667 [-Rieuwert] Landthajligh. - [-Landt] ≤Schijn≥ hajligh.
- 2667 Scheij *sic* - 2668 [-Die] Het - (a) men [-k] moet(?) - (b) men [-moet] ≤moest≥ - 2669
koning [-wese] - 2671 sal [-meer (wt?)] - 2674 ≤oft jck≥ - 2675 [-Steve] Wijbrandt

[naar Bredero]

* +

+111

Schij.

- [2680] Al voor windt. Ghij sult Joffrouw Machtelt en
 [2681] ghij Joffrouw Dujf trouwen met vrienden²⁶⁸¹
 [2682] wil, ende Joncker Eelhart Joffrouw Jaquemijn.
 [2683] Hij sal inde kerck bij ons koomen.
 [2684] Komt gaen wij derwaerts, om t'saemen nae
 [2685] 't hujs van de brujden te gaen.

Wijb.

- [2686] Gaenwe.

Steven.

- [2687] Jck volgh. Zedert dat jck vernomen heb
 [2688] hoe Alijt met de man gevaeren is, ist alleens²⁶⁸⁸
 [2689] gelijk oft zij mij met een nijptang wt mijn
 [2690] hart getrocken was: En jck heb al mijn sinnen
 [2691] aen Joffrouw Dujf gehangen, om aen 't selve
 [2692] hujs te huwelijcken.

5 B. 15 Toonneel.

Simon. Rieuwert.

Si.

- [2693] Jck sal voortaan min nocht meer zijn dan v believ
 [2694] dat jck zij.

Rie.

- [2695] Soo sult ghij dan nocht luttel nocht veel zijn.

* 2683 [-Komt ga] Hij - 2687 volgh. [-V~] - 2692 [-ge] hujs - 2693 believ *door de rand van het papier is alleen een rest van de f zichtbaar; waarschijnlijk ontbreekt er ook een t*
 2681 *met vrienden wil*: met toestemming van de familie
 2688 *ist alleens gelijk*: is het precies alsof.

[naar Bredero]

*

Si.

[2696] Hoe dat?

Rie.

[2697] Om dat mij niet belieft dat ghij luttel zijt

[2698] oft veel.

Si.

[2699] O broeder!

Rieu.

[2700] Wat mach hier al dit gedrocht van hoeren en

[2701] jongens voor door doen. Jsser dus veel aen²⁷⁰¹

[2702] een bruidgoom vier of vijf te sien? 't sijn

[2703] immers menschen.

Si.

[2704] O mijn broeder!

+

Rie.

+112

[2705] Den deun die wij van daegh in hujs gehadt hebben

[2706] is al den Haegh over dunckt mij.

Si.

[2707] Jck ben opgetooghen.

* 2702 sien *over de i een vlek* - 2705 Den *mogelijk*: De + *vlekje*
2701 *voor door*: buiten de deur.

[naar Bredero]

*

Rie.

[2708] Jck leg de Amsterdamsche Comedianten hier

[2709] een spel af te speelen, maer

[2710] jck passer

[2711] niet op.

Si.

[2712] Och wat een ding ist vrienden te hebben?²⁷¹²

Rie.

[2713] En oft jck 'er al op paste, soo moght jck 'er mij

[2714] mee troosten dat het niemand verstaen soud

[2715] als de man die 't gemaect had trouwen.²⁷¹⁵

Si.

[2716] Wat schooner nichten heb jck daer. Een hujs

[2717] vol schoone kinderen hebt ghij broeder.

Rie.

[2718] *Todos es nada* sejd de Spagnardt.

Si.

[2719] Siet daer komt Schijnhajligh. O Wat schooner

[2720] Jongmans sijn daer bij hem!

Rie.

[2721] *Vanitas vanitatis et omnia vanitas.*

* 2709 maer [-als jck er al soo] - 2710 [-veel (*of*: wel) op pasten als jck niet en doe soo sa] jck
- 2716 h[e(?)+]□uj□s - 2718 Spagnardt. [-id est] - 2719 [-Landt] ≤Schijn≥ hajligh *correctie*
in potlood

2712 *vrienden*: verwanten.

2715 *trouwen*: voorzeker.

5 B. 16 Toonneel.

[naar Bredero]

*

*Schijnhailigh. Simon. Rieuwert. Eelhart. Wijbrandt. Steven.***Schij.****[2722]** Volght ghijlieden mij al voetjen voor**[2723]** voetjen.**Simon.****[2724]** Welcoom Domine.**Schij.****[2725]** De liefde zij met v.**Ste.****[2726]** Maer lieve siet eens hoe zij den anderen gelijcken.**Wijb.****[2727]** Die 't niet en saeghe soudet niet gelooven.**Eel.****[2728]** 'T is seker zoo.

* 2722 al [-soetjen] - 2724 [-Siet] Welcoom

[naar Bredero]

*

Schij.

[2729] De swaeghers die ghij krijght sijn vijf lelijen ge-

[2730] ⁺wossen in den hof der beleefthejdt. O bloeiende

[2731] jeughdt! O groene jaeren! O vermakelijcken

⁺113

[2732] ouderdoom! O edel bloedt! hoe helder blinckt

[2733] ghij in dese persoonen! Den Heere sij lof en danck.

[2734] *Soli Deo gloria.*

Rie.

[2735] *Nada es todos. Todos es nada. Vanitas*

[2736] *vanitatis*, sejdt de wijseman.

Schijn.

[2737] Joncker Simon onthaelt haer persoonen gelijk

[2738] zij waerdigh zijn.

Si.

[2739] Och mijn Heeren een vrundt en bloedoom

[2740] sal jck vlieden verstrecken.

Rie.

[2741] *Et omnia vanitas.*

* 2733 DenHeere *verbonden*

[naar Bredero]

*

Schijn.

[2742] Daer komen de brujden aen. Och het schijnt

[2743] een legioen Engelen!

5 B. 17 Tooneel.

Belij. Dochters. Brujdegooms, Heeren Knechts. Schijnhailigh. D Lamfert.

Belij.

[2744] Och mijn hart is soo vol van vreughden dat het bijnae

[2745] beswijckt! O gesegendt lichaem dat

[2746] sulcke dochters gedraeghen heeft! gesegende borsten

[2747] die haer gesooght hebben: Want

[2748] het sogh dat zij trecken wt de borsten der min

[2749] nemoederen ontsteelt ons de quintessentie

[2750] van de kinderliëfd in sulcker maniere dat zij haer nauwlijcks en

[2751] voelt trecken van haer eighen bloedt.

+

+114

Schijn.

[2752] De Sibilla Erijthrea, Delfica ende Cumana t'samen

[2753] in den anderen gesmolten en conden niet meer wijshejt²⁷⁵³

[2754] te voorschijn brengen.

Rie.

[2755] Ah, ah, ah.

Belij.

[2756] Kinderen nu geef jck v mijn benedictij met de mondt

[2757] ende metter harten, ende consenteere Alijt,

* *vóór* 2744 [-Marij] ≤Belij, ≥ *in potlood gecorrigeerd; dez. correctie elders in deze scène* - [-Landt] ≤Schijn(?) ≥-hailigh. - 2744 bijnae *de e slechts gedeeltelijk aanwezig op rand van papier* - 2745 [-Och lief] O gesegendt - 2747 hebben □: □ [-ende aenge(vo?)edt] - 2748 min *geen koppelteken* - 2749 ons de [-(-k~?)] - 2750 ≤in sulcker maniere ≥ - 2757 consenteere [-dat] [a+] □A □lijt

2753 *in den anderen:* in elkander.

[naar Bredero]

*

[2758] Catrijn, Duive, Machtelt, en Jaquemijne ten
 [2759] huwelijck aen Joncker Lubbert, Dirck, Steven,
 [2760] Wijbrandt, en Eelhart.

Rieu.

[2761] *Todos es nada.*

Si.

[2762] Jck heb soo veel vreughds dat mijn hart se niet
 [2763] en weet te berghen.

* 2762 hart [-nu(?)]

[naar Bredero]

*

Schij.

[2764] Gaet en begroet de broeder van vw toecomende
 [2765] schoonvaeder die God hem op heden weder heeft
 [2766] doen vinden.

Si.

[2767] Mij is leedt vrienden dat jck mij selven niet en
 [2768] kan verdeelen in soo veel persoonen als ghijlieden
 [2769] zijt op dat jck in 't hujs van elcke nichte een
 [2770] in persoon moght tegenwoordigh wesen.

Belij.

[2771] O waerde swaegher.

Rie.

[2772] Ah, ah, ah!

Si.

[2773] Maer d'een van V L sal mijn gedachten hebben,
 [2774] de tweede mijn gemoedt, de derde mijn sin,
 [2775] de vierde mijn hart, en de vijfde mijn geest.

* 2770 [-lichaem] ≤in≥

[naar Bredero]

*

Schijn.

[2776] O philosophie der Liefden!

Si.

[2777] Sulx dat jck bij v wesen sal al ben jck 'er

[2778] niet, *ende* 'er niet wesen al ben jck 'er.

+

Rie.

+115

[2779] Ah, ah, ah.

Si.

[2780] Ende alsoo sult ghij wesen d'wtspanning van de

[2781] sorghen mijns ouderdooms, de verquickening van

[2782] de swaermoedichejdt der jaeren, ende de soeticheit

[2783] van mijn rust, *ende* door V L sal de pijnlijckhejdt

[2784] des tijds mij verkeeren in spelen gaen.

Belij.

[2785] Ach komt altsaemen binnen, gaet voor docht[er]s

[2786] *ende* ghij brujdegooms. Domine Schijnhailigh

[2787] comt binnen.

Schijn.

[2788] Jck sagh nae Wouter, die comt daer met de

[2789] bagagie.

* 2777 jck [-w(?)] bij - 2781 verquic[-qu]king - 2782 soeticheit *de laatste letter vrijwel onleesbaar op de rand van het papier* - 2785 □Belij.□ [-Maj] □Belij□ *correctie in potlood, weggeplakt onder de papierstrook waarmee het blad vastzat, en daarna herhaald met donker opgedroogde inkt en in een ook van die van de eerdere correcties afwijkende hand* - dochters op de plaats van er een gaatje in het papier - 2786 [-Landt]≤Schijn≥-hailigh *correctie in potlood* - 2788 □Schijn□[-Land.]≤Schijn≥. *correctie van dezelfde aard als die in r. 2785: Schijn (correctie in inkt) is weggeplakt, daarna in donkerder inkt en afwijkende hand herhaald*

[naar Bredero]

*

Wout.

[2790] De paerden worden achter in de stal gebracht.

[2791] Comt in maets laet v eens schencken, jck

[2792] sal v aen geldt helpen.

Sloc.

[2793] Komt binnen maets.

Dagh.

[2794] Komt, jck sal v de kamer wijsen daer t goedt moe[t]

[2795] wesen.

Quistijdt.

[2796] Houw Lijsbet, waer zijje?

[2797] de sleutel van de kelder.

5 B. 18 Toonneel.

D. Lamfert. Rieuwert.

Lam.

[2798] Wel dat loopt wel af, al seg jck het self, nae 't

[2799] quaelijck geschooren was al seg jck het self.

Rie.

[2800] Wel oft quaelijck *todos es nada*.

* 2794 gecompliceerde correctie van de persoonsaanduiding; mogelijk is de volgorde deze geweest: (a) Bed. (b) [-Bed.]□S.□ (c) □Bederfden□[Bed.+]□dagh□[-S.] (d) [-Bederfendagh]≤dagh≥ deze laatste correctie in *potlood*; daarna onder de papierstrook weggeplakt en met inkt herhaald: ≤dagh≥ Vgl. de correctie bij r. 2785 en 2788 - moe[t] door de afgebrokelede rand van het papier is de e slechts gedeeltelijk en de t niet aanwezig - 2796 Quistijdt de Q is weggeplakt - Hou[t+]□w□ - zijje? [-tap terstont geeft] - 2798 't door afbrokkeling van de pierrand is alleen de apostrof aanwezig.

[naar Bredero]

*

Lam.

[2801] Selmer soo vijf hijlijcken teffens slujten, hoe

[2802] wilmer t'avont bancken al seg jck het self.

Rie.

[2803] *Nada es todos.*

+

+116

Lam.

[2804] *Ego preservavi filiam et socerum tuum*

[2805] *contra venenum.*

Rie.

[2806] Hebje soo hebje, hebje niet soo hebje niet.

Lam.

[2807] *Ego volo dicere quod ratio honestatis* al

[2808] seg jck het self, dat de eerbaerhejdt wil

[2809] vereischt flagiteert ende medebrengt, al

[2810] seg jck het self, dat mijn *Claritas*, t'av[ont]

[2811] mede op het bancket behoort te wesen, oft

[2812] te bruiloft, oft al seg jck het self ten min-

[2813] sten om een voetjen genoodt al seg jck het sel[f].

* *Deze laatste bladzijde (116) is sterk vervuild, de rechterrind is afgebrokkeld, het blad dat eraan vastgeplakt is geweest, is er afgetrokken waarbij van de zich onder de lijmrind bevindende letters slechts bleke resten zijn blijven staan. De onderrand is ingescheurd en afgebrokkeld - 2808 [ve(?)+]□w□il - 2810 t'av[ont](?) op de rand van het papier: alleen t'av is aanwezig - 2811 [-h] behoort - 2812 min- nauwelijks te lezen; mede uit SHB afgeleid - 2813 sel[f] op de rand van het papier; de f ontbreekt*

[naar Bredero]

*

Rie.

[2814] Ah, ah, ah.

Lam.

[2815] *Non propter Slempe Sluris, sed ego sum adhuc*

[2816] *Galiardus* weeuwenaer al seg jck het self,

[2817] Een gladdert een gladdert.

Rie.

[2818] Wilje komen ghij meught wilje niet ghij moogd

[2819] het laeten.

Lam.

[2820] *Satis habeo*, al seg jck het self, *ago gratias*

[2821] als jck het heb, al seg jck het self.

Rie.

[2822] Mijn Heeren, toekijckers, de poet die 't spel

[2823] gemaect heeft, heeft alalleens grillen inde

[2824] kop als jck, daerom weet jck wel dat jck ee[n]

[2825] sonderlinge dienst doe aen v te seggen, dat soo 't

* 2815 *Non komma(?)* - [s+]□S□lemp [s+]□S□luris(?) - 2818 moog(d?) - 2823
a[~+]□l□alleens *de gecorrigeerde letter lijkt op een k; men zou ook akalleens kunnen lezen.*
De berijming heeft akelliers. - 2824 ee[n] *op de rand van het papier; de n is afwezig*

[naar Bredero]

*

- [2826] v wel behaeght heeft t'is hem lief, en soo 't
 [2827] v niet behaeght heeft, alderliefst, want hij past
 [2828] al soo veel op lof als op laster, op laster als op
 [2829] lof. Want al is 't niet, en daerom die sterft
 [2830] sterve, die gebooren word werde gebooren,
 [2831] ende sonder meer werx te maken van sonneschijn als
 [2832] van reghen, die afbreken wil breeck af, en die timmer[en]
 [2833] wil timmere. Want *todo es nada* al is niet behal[ven]
 [2834] Godt die al in al is. En wilje klappen klapt, wi[]
 [2835] []

* 2827 past slecht leesbaar; mede uit de berijming afgeleid - 2829 is □'□t(?) sterft [-ma(g?)] - 2830 sterve[-n] - werde gebooren, [-die] - 2832 timmer[en] op de rand van het papier: tim is goed leesbaar, me nauwelijks, ren niet leesbaar - 2833 behal[ven] op de rand van het papier: beha goed, l nauwelijks, ven niet leesbaar - 2834 klappen [-gh(?)] - klapt, wi[] op de rand van het papier: alleen de w is goed leesbaar - 2835 De laatste regel ontbreekt vrijwel geheel door afbrokkelen van het papier. De berijming heeft hier: wilje Niet, soo laet het staen. Er zijn in het handschrift enige kleine resten van letters aanwezig die zouden kunnen corresponderen met de t van niet, de s van soo en òf de h van het, òf de s van staen. Ook de lezing van Van Vloten (Hooft, Brieven 1855-57, blz. 475): wilje het laeten, laet het., zou hierop kunnen passen, maar daaraan kan minder autoriteit verleend worden, tenzij het handschrift toen Van Vloten het raadpleegde, nog veel beter leesbaar was op deze plaats, iets wat mij onwaarschijnlijk voorkomt.

Aantekeningen

74 *Naeckt* enz.: de eenvoudigste verklaring van de ondoorzichtige zinsconstructie zou zijn, dat voor *naeck* het woord *Hem* is uitgevallen. Men kan de zin echter ook lezen alsof de verzen 71 t/m. 73 tussen haakjes staan; in dat geval is *naeck* persoonsvorm bij *dese man* (vs. 70) en moet *Hiet* (vs. 71) worden gelezen als ‘hij heet’. Dit is aannemelijker dat dan er na *vastelijck* een nieuwe hoofdzin zou moeten aanvangen, met *sonder lichten en swaren* als bepaling bij *naeck*. Dan klopt de betekenis van die uitdrukking namelijk niet met wat het WNT (VIII, kolom 1968) geeft.

75 *so wijs of mal ghebroet*: in de 17de eeuw wordt de zegswijze *iemand mal* (resp. *gek* of *dwaas*) *broeden* gebruikt voor: iemand weten te belezen tot het doen van dwaze dingen, hem het hoofd op hol brengen (WNT III, kolom 1419).

82 *Niet eens te pas en comt*: het motief van het ingenomen vergif dat achteraf onschuldig blijkt te zijn, komt vaak voor (o.a. in Bredero's *Lucelle*). Bij Hooft wordt dat ook als zodanig meegedeeld: *een lammerij die doch in vijftigh spullen comt*. Bredero voegt een ontkenning toe. De mededeling wordt hierdoor ironisch.

113 *Op 't hof of op de sael by Winckels en Boeck-kasjes*: op het Haagse Binnenhof bevonden zich tal van permanente of semi-permanente optrekjes voor diverse handelaars. De boekhandel nam daarbij een belangrijke plaats in. Dat gold in het bijzonder voor de ‘groote zaal’, waar de ‘kraemen’ van de boekhandelaars in de loop van de zeventiende eeuw de andere negoties steeds meer verdreven. Zie Kossmann 1932.

132 *als een Enghel des licht*: zie 2 Cor. 11:14 ‘de satan zelf doet zich voor als een engel des lichts.’ En vgl. Jan Vos, *Klucht van Oene*, vs. 255-56 (ed.-Buitendijk, blz. 256): ‘(...) as de Duivel ien Engel wil lijken, Zoo gaet hy hum met 'et blanketsel van sulke schijn-heyliche Boekverkoopers bestrijken.’

156 *siet mijn druckt*: ik interpreteer *druckt* als persoonsvorm, en *siet* als tussenwerpsel. Een verklaring van *siet* als gebiedende wijs met *mijn druckt* als lijdend voorwerp lijkt me niet juist. Het WNT (III, kolom 3518-20) vermeldt bij het znw. *drukke* alleen bewijsplaatsen van na 1700. Bovendien zal hier een ‘drukte’ van Rieuwert moeilijk in de handeling kunnen blijken, terwijl het feit dat hem iets dwars zit, overeenkomt met *Ick steeck in swaricheyt* (vs. 159).

182 *na Magelanes*: het vermelden van *Magelanes* en ook van *Japan* (vs. 1219), namen die we niet in *l'Hipocrito* vinden, kon voor het Nederlandse publiek een zekere actualiteit bezitten. In 1598-1600 had Olivier van Noort zijn befaamde reis om de wereld via de Straat van Magelhães gemaakt.

222 *hoe de swaghers moesten wesen*: Schyn-heylich heeft kennelijk gelezen in: *Tgulden boeck, van tleuen ende seyndbrieuen vanden welsprekenden orateur ende keyser Marcus Aurelius, in de welcke veel schoone leeringen ende sententien begrepen zijn, seer nut ende bequaem allen menschen*. Het was een populair boek: de UB-Amsterdam heeft exemplaren van edities uit 1565 (Antwerpen, Ameet Tavernier; het privilege is gedateerd 12-10-1563), 1595, 1603, 1605, 1612, 1640. Hoofdstuk 11 heeft als opschrift: ‘Hoe Marcus de Keisere zijn Swaghers wtcoese, ende ondersochte.’ Over deze zaak handelen ook hfst. 12 en 13 (‘Hoe datmen den Swagher seer behoort te examineren al eermen hem in huys ontfanghe.’). Het werkje gaat terug op Antonio de Guevara's *Libro aureo del emperador Marco Aurelio* (1529).

242 *Mercurius*: SHH r. 249-51 heeft hier: *indien de losheit van sijn hóóft den Mercurius con vast maecken*. Mercurius of kwikzilver is een van de voornaamste stoffen waarmee de alchimist werkt. ‘*Le Mercure est considéré comme le dissolvant universel, grâce auquel l'alchimiste peut envisager la désagrégation moléculaire ou la mort des métaux imparfaits et l'extraction d'un noyau nommé soufre du métal, correspondant symboliquement à son souffle ou à son esprit.*’ (Caron/Hutin 1970, blz. 159-60). Het *fixeren* van het kwikzilver (vgl. de redactie van SHH) is één van de fasen in de bereiding van de steen der wijzen (ibidem, blz. 156). In de tekst van SHB speelt misschien mee, dat de god Mercurius ook geassocieerd kan worden met studie en geleerdheid (Lewis 1967, blz. 107), in het bijzonder met de retorica en dichtkunst (Iansen 1971, blz. 63 en vlg.). Over alchemie: Constantijn Huygens. *Zes zedeprinten*. Utrecht 1976, blz. 74-78 (met literatuuropgave).

263 *'T gaet so wat heen*: volgens WNT VI, kolom 309, betekent *het gaat heen* o.m. ‘het kan er mee door’; *zoo wat heen* wordt verklaard als ‘zoo wat voort, of verder: maar zoo'n beetje voort, t.w. met niet heel veel gang of kracht’ (WNT VI, kolom 297). Een vertaling ‘dat loopt zo'n vaart niet’ lijkt echter niet juist, omdat Rieuwert het telkens met Schyn-heyligh eens is. De Italiaanse tekst heeft hier *Sta bene* (in orde), wat eerder schijnt te slaan op het feit dat over de rechtsgeleerden niet verder gepraat hoeft te worden, dan op de *inhoud* van Schyn-heylighs uitspraak over hen.

284 *Dat Aristot'les ... schimmen*: het feit dat deze passage betrekkelijk duister is, ligt in hoofdzaak aan de niet geheel correcte vertaling van Hooft uit het Italiaans. In HC, ed. 1588, staat ‘Aristotele non concede a Platone, che il chaos sia senza forma, ma che pregno de le Idee partorisce l'uniuerso’ (Aristoteles is het niet eens met, geeft niet toe aan, Plato dat de chaos zonder vorm is, maar dat deze, zwanger van de Ideeën, het universum voortbrengt). Hooft heeft met *soo veel mans is als* (SHH r. 303) een andere betekenis gekozen van ‘non concede a’. De door Aristoteles verworpen opvatting van Plato wordt hierdoor in de Nederlandse teksten aan Aristoteles toegeschreven. Ik neem aan dat Aretino op een bepaalde plaats bij Aristoteles en/of Plato zinspeelt, maar ik heb deze niet kunnen opsporen. Plato schrijft over de Chaos in *Timaios* 52D-53C (vgl. Cornford 1937, blz. 197 vgg.). Een notie over de ‘zwangerschap’ van de chaos heb ik daar niet aangetroffen, en evenmin in Aristoteles' kritiek op Plato's wereldbeeld in *Physica* I 10-II 1.

294 *oostersche brieven*: wat hiermee wordt bedoeld, is mij niet duidelijk geworden. Het WNT geeft i.v. *oostersch* (XI, kolom 214-19) en i.v. *brief* (III, kolom 1318-38) geen verklaring voor deze plaats. Ik heb alle literatuur die ik kon vinden over de geschiedenis van het (lager) onderwijs in Nederland doorgenomen, om te zien of er schoolboeken waren, waarop de benaming *oostersche brieven* van toepassing zou kunnen zijn. Het meeste materiaal geeft De Planque's dissertatie over Valcoogh (1926). Daaruit valt op te maken dat er wel brievenboeken als lesmateriaal werden gebruikt (zoals Ew. Corn. Muller, *Ghemeine Seyndtbrieven*, 1597), maar daarop paste het adjectief *oosters* (in de bet. afkomstig uit het oosten, i.c. uit het Oostzeegebied, of uit het nabije of het verre oosten) volstrekt niet. Bovendien waren deze brievenboeken niet zozeer bestemd voor het leren *spellen*. Daartoe gebruikte men ABC-boeken (zie Holsteijn 1968) en bijvoorbeeld het zgn. *Groot Embder*. Met *brief* kunnen uiteenlopende geschriften worden aangeduid, maar *oosters* kan moeilijk

op iets uit Emden slaan; vgl. het citaat uit Van Meteren in WNT XI, kolom 215: ‘Fransoysen, Schotten, Emdenaers, Oosterschen en Denemerckers’.

305 *dat de key haar leyt en leutert*: lett. dat de key bij hen (in het hoofd) ligt te rollen. *De key leutert hem* is een gebruikelijke uitdrukking voor ‘hij is niet goed wijs’ (WNT VII, kolom 2050; zie hierover ook de aant. van M. de Vries in zijn editie van Hoofts *Warenar*, Leiden 1843, blz. 190-92). ‘Men wordt van den *key* genezen door dien te laten *schrapen* (of door zich *achter 't oor* te laten schrapen); door zich *van den key* te laten *snijden*; door den *key* te laten *trekken*, enz. (...) Voor het *snijden*, *schrapen* of *slijpen* van den *key* worden de lijders vaak naar *Leiden* verwezen.’ Misschien berust het op een associatie daarmee, dat de berijmer Rieuwert in vs. 312 laat spreken over ‘met de Laytsche kay (lopen)’.

310 *gras-duyvel* komt o.a. ook voor in *Moortje* vs. 2073. Stoett (ed. *Moortje*) en WNT V, kolom 589 noemen het een soort boze geest, de oorsprong van de benaming is volgens hen niet duidelijk. Vgl. echter het *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*. I. Berlin, Leipzig 1927, kolom 1151 i.v. Besessenheit: ‘Der Teufel kann in Grashalme gebannt werden oder fährt aus Besessenheit dahinein (...) weil er auf diese Weise ins Vieh und durch den Fleischgenuss wieder in Menschen gelangen kann; (...)’ Over het *vangen* van grasduivels wordt ook elders gesproken: ‘Te Freyburg woonde een zeeker Geelgieter, die meede een zulk Wijfjen hadde, dat men 'er lichtelyk jonge Gras-duyvets meede hadde konnen vangen’ (over een zeer lastige vrouw). In: *Spiegel der boose wyven* (...). Beschreven door Parthenophilus; en in 't Nederduitsch overgezet, door Jacob Spiegel. Amsterdam 1735, blz. 12. De verwante uitdrukking: men zou er jonge nikkers (d.i. duivels) mee vangen, komt bij Bredero voor in *Kl. van de Koe*, vs. 150, en in ‘Van Dieuwertjes Vryer’ (*Lied-boeck* 1975, nr. XVI, vs. 40).

361 *sijn hoof hanght op sijn schouwers*: de in de voetnoot vermelde betekenis wordt gegeven door het WNT XIV, kolom 939 met alleen deze plaats erbij. Harrebomée II, blz. 260 geeft: ‘Het is een ootmoedige schalk, hij kan het hoofd over ééne zijde laten hangen (of op den schouder leggen)’, met als bron o.m. *'t Mergh van de Nederlandsche spreekwoorden* (...), Amsterdam [1644]. Daarin op bl. Hlr: ‘Hy hanghd het hoofd opte schouder’. Dit trekje van Schyn-heylich komt niet voor onder het hoofd *Simulatores* in het gezaghebbende werk over de fysiognomie van die tijd (zie de aant. bij vs. 993, hieronder): Ioannis Baptistae Portae *De humana physiognomonia libri IV* (...). Ursellis 1601, blz. 512.

364 *met de blaauwe staert*: het WNT (III, kolom 367) noemt de uitdrukking ‘bekend als de bonte hond’, met de hier voorkomende aanvulling tussen haakjes. Als bewijsplaats wordt echter alleen het citaat uit Hoofts *Schijnheiligh* gegeven. Harrebomée I, blz. 319 heeft ‘Hij is bekend als de bonte hond met den blaauwen staart’. In de enige oude bron die hij noemt, de *Gemeene Duytsche Spreekwoorden* (Kampen 1550), staat echter slechts ‘Hy is bekend als een bont Hont’. Het is derhalve niet uitgesloten dat het hier gaat om een eigen variatie van Hooft op een bekende uitdrukking.

429 *Het treffelijckste dorp*: als een zo aanzienlijke plaats zonder stadsrechten vormde Den Haag een unicum dat Nederlanders en buitenlanders frappeerde. Huygens sprak in zijn *Dorpen en Stedestemmen* (1624) over ‘Het Dorp der Dorpen’. Pas in 1811 werd Den Haag door Napoleon tot stad verheven.

460 *al wieck en warmtjes*: niet als vaste uitdrukking vermeld door WNT, Halma, Oudemans 1857, Harrebomée, Stoett *Ned. Sprw.*, Stoett ed. *Moortje*, Van Rijnbach in *Kluchten* 1926. In Van Moerkerken 1899 wordt verwezen naar *Meulenaer vs. 578*, waar de combinatie *warm en wieck* voorkomt, maar met een obscene betekenis die hier niet van toepassing kan zijn. Ik zie twee mogelijke aspecten in het gebruik van *wieck en warmtjes* hier: a) als uitdrukking van genoegen, b) als uitdrukking van snelheid ('nu de zaak nog warm is, onverwijld'). 'Zacht en warm' zou ook kunnen zinspelen op de eigenschappen van een pasgeboren kind. Dat lijkt is hier wel toepasselijk: Symon heeft de buit immers pas verworven en koestert die.

481 *de Palts*: paltsgraaf is hier mogelijk alleen gebruikt als aanduiding van een groot heer; het kan ook zijn dat Hooft een toespeling maakt op het Heidelbergse hof van Frederik IV en Frederik V van de Palts, dat door de *Allgemeine Deutsche Biographie* VII, i.v. Friedrich V, Kurfürst von der Pfalz, 'glänzend und verschwenderisch' wordt genoemd. In 1624 had de vermelding van de paltsgraaf voor het publiek een extra lading gekregen, aangezien Frederik V sinds 1622 als balling in Den Haag resideerde.

540 *die meest doch in u leven*: dat de minnaar leeft in (de ziel of het hart van) de geliefde, is een van de conventionele motieven in de petrarkistische liefdespoëzie. Verwante motieven zijn: de geliefde heeft het hart van de minnaar gestolen, of hij heeft het haar geschonken; de minnaar is hierdoor haar slaaf geworden, of ook wel een levende dode (vgl. vs. 1533) die slechts werkelijk zal leven indien de geliefde hem wederliefde schenkt. Soms ook is er sprake van uitwisseling van de zielen van minnaar en geliefde (vgl. de woorden van Katryn in vs. 1630-31: *mijn siel sal d'uw verwachten, Sels in u eyghen borst*). Wybrant zegt in vs. 539-40 dat hij zich volledig aan Jaquemijne heeft weggeschonken, hij is van háar; en als zij hem aan hemzelf zou teruggeven, zou hij zich weer aan haar geven. De bijzin *die... leven* sluit aan bij *ick* (vs. 538). De vorm *leven* zou een aanvoegende wijs kunnen zijn met een wensend element (moge leven, zou willen leven), in aansluiting bij SHH r. 576-77: *die liever heb te leven vwe als mijne*. (Vgl. echter de vorm *leve* (vs. 666) in een overeenkomstige positie, waar m.i. geen aanvoegende wijs wordt uitgedrukt.) *Meest* kan verwoorden dat in deze toestand de hoogste vervulling is gelegen: 'die geen hoger, vollediger leven erken dan in u te leven'.

543 *dat sy de keyssel-steenen bewegen*: vgl. *Griane vs. 976-78*: 'Ick sal des Keysers Hart, en Kiezel-steen Gemoet/Met wiecke tranen blanck ... ontlaten en versachten.' Het stenen hart is overigens een gebruikelijk attribuut van de geliefde in de petrarkistische liefdespoëzie.

608 *Jan de Backer (...) hy kon sijn selven niet*: WNT II, kolom 890 i.v. bakker: 'Spreekwoordelijk was vroeger de eigenaam *Jan de Bakker*, bedoeld is zeker de bekende martelaar. [Jan de Bakker of Johannes Pistorius, † 1525]. Het WNT citeert deze regel en twee plaatsen bij Roemer Visscher. Harrebomée I, blz. 354 vermeldt de complete uitdrukking: 'Hij slacht Jan de Bakker: hij kent zich zelven niet' en meent dat Jan de Bakker mogelijk *Jan Matthijszoon* is, bakker te Haarlem, de bekende wederdoper die als profeet in Munster heerste. In Roemer Visschers *Strijdt tusschen waerheyt en schijn* bevinden zich onder het gevolg van *Schijn* o.m.:

‘Beyermans, dansers, speelluy, musijckers,
Aessack-speelders, Guychelaers, aertighe bedriegers,
Jan de backers, roockmakers, en overvliegers’
(vs. 104-106)

Aangezien hier over het algemeen per versregel een bepaalde categorie personen ten tonele wordt gevoerd, zou *Jan de backers* qua betekenis verwant kunnen zijn met *roockmakers* (door Van der Laan verklaard als ‘druktmakers’) en *overvliegers* (Van der Laan: ‘opsnijders’). In *'t Lof van de mutse*, vs. 196-97, staat *Jan de Backer* in tegenstelling tot *slordigert* (slordig = haveloos?); Van der Laan suggereert hier de bet. ‘fat’. De plaatsen bij Roemer Visscher suggereren eerder een verband met Jan Matthijszoon (gezien als hoogmoedige opschepper, die zichzelf, d.w.z. zijn plaats niet meer kent), dan met de martelaar Johannes Pistorius. De uitdrukking komt ook voor in *Kl. vande Koe*, vs. 293, waar met *Jan de Backer* eveneens een pronker wordt aangeduid.

650 *'t weste Arabya* enz.: SHH r. 689-91 heeft *'t Woest Arabien*, *'t steenigh* en *'t gelukkighe*, wat beter overeenkomt met de klassieke indeling van het Arabisch schiereiland in drie landschappen: *Arabia Deserta* (het binnenland met de Syrische woestijn), *Arabia Petraea* (het Noorden met de hoofdstad Petra) en *Arabia Felix* (het relatief vruchtbare en rijke Westen).

653 *den voghel Phenix*: over de feniks en zijn wonderbaarlijke wedergeboorte bestaan al in de oudheid (Herodotus, Ovidius, Tacitus) uiteenlopende mythologische verhalen. In *Schyn-heyligh* wordt kennelijk gezinspeeld op de bekendste versie daarvan, waarin de feniks (een arend-achtige vogel met gouden en purperen veren), als hij 500 jaar oud geworden is, zelf in Arabië een brandstapel bouwt uit welriekend hout, die dan door de zon wordt aangestoken. De feniks verbrandt tot as en daaruit rijst een nieuwe feniks op. Dit verhaal vinden we bijvoorbeeld ook in Vondels *Vorstelijcke Warande der Dieren* (1617), nr. 123.

739 *Wat soeter wonden*: de paradox *zoete wonden* wordt veel gebruikt in de petrarkistische minnepoëzie. *Soeter* is geen vergrotende trap; in het 17de-eeuws heeft het bijv. nw. vaak een *er*-uitgang na uitroepend *wat* en *hoe*. Zie: P.C. Paardekooper. ‘Wat vriendelijker schijn ...’. *De nieuwe taalgids* 63 (1970), blz. 15-17 en L. Koelmans. ‘Wat twivelsamer licht...’. *De nieuwe taalgids* 63 (1970), blz. 299-300.

761 *Die van het mild gheluck zijn gunstich toe ghedaen*: de constructie van de zin is merkwaardig. Men zou verwachten *wie het mild gheluck is gunstich toeghedaen* (vgl. WNT XVII, kolom 452 i.v. togedaan). Onder *toedoen* vermeldt het WNT geen vergelijkbare gevallen. Misschien is er sprake van contaminatie met iets als *die door het geluk gunstig zijn toebedeeld*.

774 *duytjes uyt jou billetjes eklopt*: komt niet als vaste uitdrukking voor in het WNT, bij Harrebomée en in Stoett, *Ned. Sprw.*, onder *duit* of *bil*. Wel vermeldt het WNT (VII, kolom 4354 i.v. *kloppen*) bij de uitdrukking *Iemand geld uit zijn zak kloppen* de volgende plaats uit Costers *Teeuwis de Boer* (vs. 1392-93): ‘We sellen hem een vrees an jaghen, ic zweer hem dat, En cloppen hem een deel gheluts uyt sijn gat.’ In de aantekening bij deze regels verwijst de editie-Stoett/Wijngaards naar onze plaats in Hoofts *Schijnheyligh* (*wat heb jckje wel dujten wt je billen 'eklopt*) en naar Van Moerkerken, blz. 436, waar we in Klaerbouts *Klucht van het Kalf* (Middelburg 1662) lezen: ‘ick sel de Schout met u laten spelen en om-

springen, Die mach een hondert gulden of twee uyt u gat wringen.’ De betekenis ‘geld afpersen of afhandig maken’, die we bij Coster en Klaerbout aantreffen, past niet in *Schyn-heyligh* vs. 774. Het gaat hier m.i. eerder om een of andere handeling met een klein kind, die met een zeker plezier gememoreerd kan worden door een oudere vrouw. Misschien is het ‘voor de billen slaan’ als bestraffing, maar men kan ook denken aan een spelletje als dat van een goochelaar die een kind een ei (hier een muntstukje) uit de broek tovert.

779 *Mr. Ian Smeertenborst van Delft*: waarschijnlijk is dit een historische persoon. Het WNT (III, kolom 593) i.v. borst verwijst naar J. Soutendam. *Een wandeling langs Delfts straten en grachten in 1600*. Delft 1882. Soutendam vond in het register van het *haertsteedegelt bynnen de stadt Delff ende jurisdictie van dyen*, opgemaakt in november 1600, dat in de Vlaming-straat *Mr. Jan Smeerdeborst* woonde. Soutendam veronderstelt dat het een chirurgijn geweest kan zijn. Unger, in Bredero's *Werken*, ed. Ten Brink e.a., II, blz. 284 vermeldt dat te Rotterdam op 17 november 1602 als overleden werd ingeschreven: ‘Mr. Jan Smeert de borst inde steur, woonde hier niet’. Zie de aant. van Kruyskamp in zijn editie van *Stommen Ridder* bij vs. 1218, waar eveneens sprake is van *Meester Jan smeerten borst*. Voor mogelijke associaties bij deze naam vgl. de mededeling in WNT III, kolom 593 dat *de borst smeren* voorheen zeer gebruikelijk was voor: lekker eten en drinken, smullen, brassen. Een heel ander gebruik van *de borst smeren* vinden we in een ongedateerde verzameling komische geschriften, *De Vermakelijckheyt selfs, ofte Alle-Mans Gadingh* (UB-Amsterdam 1154 B 47), waar *smeer-borsten* de benaming is voor bedelaars die een ernstige ziekte simuleren door zich met zalf in te smeren. Het boekje wordt beschreven in *De Librye* nr. 2 van nov. 1887 (verwijzing vanuit het WNT).

781 *koeck*: het WNT (VII, kolom 4900) noemt het verkleinwoord *koekje* als apothekerswoord en verwijst naar de verklaring in het woordenboek van Marin (4de dr., 1768): ‘Composition médicinale, mise en forme de tablette’. Vgl. ook Joh. van Beverwijck, *Schat der ongesontheydt*, Amsterdam 1663, I blz. 28: ‘Het eerste en enkelste onder de vaste Geneesmiddelen is het Poeyer, het welck daer na oock in andere Fatsoenen verkleet werdt, als daer zijn *Conserven, Pillen, Koeckskens, &c.*’ Elders spreekt hij over *Hoest-koeckskens* (II blz. 126) en *Suycker-koeckskens* (II blz. 128). Als we hier aan deze betekenis moeten denken, is de vorm *koek* op zijn minst ongewoon.

800 *'t is beter quaet als mal*: in de *Twee-spraeck Vande Moeder en de Dochter* in Bredero's *Lied-boeck* (1975, blz. 76-77) eindigt een drietal strofen op de regel ‘Ist niet beter quaet as mal?’

815 *Hondts-backes*: SHH r. 858 heeft hier *een houten backes*, d.i. een uitgestreken gezicht (WNT VI, kolom 1188). Een dergelijke betekenis wordt door het WNT i.v. *hond* niet genoteerd. Misschien is er sprake van een leesfout, maar men kan ook denken dat de knechten in SHB zich voornemen een nors, ontevreden gezicht te trekken. Bij Aretino vertonen ze een uitgestreken gelaat: ‘Hora in casa, ma col volto invetriato & con l'orechie impecciate.’ (Nu in huis, maar met een verglaasd gezicht en met dichtgestopte oren.) De knechten zullen zich daar derhalve doof willen houden voor de verwijten over hun te lang wegblijven. Eventueel zou in SHB deze regel ook nog kunnen slaan op de rijkelui uit vs. 813-14, die hun bezit niet gebruiken. In dat geval zou een *Hondts-backes*

iets moeten zijn als een ontevreden, of een honds, schrikbaar gezicht en zou *d'ooren dicht* betekenen dat men doof is voor smeekbeden van arme stakkers. Die interpretatie lijkt me echter minder voor de hand te liggen.

817 *by de back zijn*: WNT II, kolom 871-4 geeft dit niet als uitdrukking. In verband met *een hangt in 't kouwe water steken* (vs. 820) zou met *de back* de regenbak bedoeld kunnen zijn, als de plaats waar veel van de schoonmaakactiviteiten zullen beginnen. Een andere mogelijkheid is 'de plaats waar het eten wordt opgeschept', maar het WNT geeft dit alleen als scheepsterm, met niet erg sprekende citaten voorzover het de zeventiende eeuw betreft. Harrebomée I, blz. 27 vermeldt 'Kom bij (*of: aan*) den bak' en verwijst naar Winschooten, *Seeman*, blz. 13. Deze noemt o.m. 'de *Bak* daar de Boots gesellen uit eten: (...) waar van daan komt: *aan den Bak koomen*'.

868 *Soo weet ick van gheen Heer als van den Keyser trouw*: de normale uitdrukking is 'Hij weet van geen heer als van de keizer' (WNT VI, kolom 337 en VII, kolom 2066): hij stoort zich aan niemand of niets, hij gaat ongeremd zijn gang. De toevoeging van *trouw* in SHB zal voortkomen uit rijm dwang en contaminatie met 'ik ben geen heer dan de keizer trouw'.

981 *sulcken man als ick ben*: de pedante, opschepperige arts behoort tot de standaardfiguren uit het komische toneel. Het type werd in ons land geïntroduceerd door Samuel Coster; Bredero gebruikt het ook in zijn *Stommen Ridder*. Zie J.B.F. van Gils. *De dokter in de oude Nederlandsche tooneelliteratuur*. Haarlem 1917, en in het bijzonder over de dokter in *Schyn-heylich* Thijssen-Schoute 1932 en DST blz. 233-34.

987 *Galenus, Paracelsus*: Galenus (ca. 130-ca. 200 na Chr.) heeft een immense invloed uitgeoefend tot aan de opkomst van de moderne geneeskunde in de negentiende eeuw. Theophrastus Bombastus Paracelsus von Hohenheim (1493-1541) bestreed de uitgangspunten van Galenus. Hij gaf de aanzet tot de biochemische richting der iatrochemie in de geneeskunde. Gezien de onverenigbaarheid van de galenische en de paracelsische geneeskunde mist SHB de pointe van de formulering van SHH r. 1073-74: *Ego sum al seg jck het self Gallenistus et Paracelcistus allebej*.

993 *Physiognomicus*: de fysiognomie of gelaatkunde, waartoe de Oudheid aanzetten had geleverd (Aristoteles), beleefde een opbloei in de Renaissance. Een opsomming van autoriteiten op dit terrein vindt men bij Robert Burton. *The anatomy of melancholy* [1621¹]. Ed. with an intr. by Holbrook Jackson. London 1972, blz. 208. Van belang is vooral *De humana physiognomoniam libri IV* van Giambattista Dellaportè (1538-1615). De tekst van Aretino drijft sterker de spot met de 'fysiognomische kwaliteiten' van de dokter dan de Nederlandse bewerking.

997 *alghemy*: de alchemie ging in het begin van de zeventiende eeuw in dienst staan van de geneeskunde, speciaal binnen de zg. iatrochemische richting daarvan, en kreeg daardoor ook in de medische literatuur veel aandacht. Zie: Constantijn Huygens. *Zes zede-printen*. Utrecht 1976, blz. 76. Over *iatrochemie* levert Buijnsters enige gegevens in zijn editie van H. Smeeks. *Beschryvinge van het magtig Koningryk Krinke Kesmes*. Zutphen [1976], blz. 44-45.

1000 *in copiam verborum & rerum*: de goede redenaar moet volgens Quintillianus (X, 1, 5) een

copia rerum ac verborum te zijner beschikking hebben: een hoeveelheid gedachten en formuleringen. Hij verwerft deze o.m. door *oefening*. Vgl. Lausberg, par. 1092. Met het oog hierop schreef Erasmus zijn *De duplici copia rerum ac verborum commentarii duo* (1512), een leerboek voor de hoogste klas van de latijnse school, dat in de zestiende eeuw meer dan 100 edities heeft gekend (*Erasmus en zijn tijd*. [Catalogus van de] tentoonstelling ter herdenking van de geboorte (...) van Erasmus (...) Rotterdam 1969, nr. 170).

1009 *rector magnificus facultatis medici van Leuven*: deze woorden hebben een plaats in de komische karikatuur van dokter Lamfert. Een rector magnificus *van de medische faculteit* is onzin. De rector magnificus is het hoofd van de universiteit als geheel. In Leuven was dat meestal geen medicus, omdat de rector uit de geestelijke stand afkomstig moest zijn. Zie J.A. van Houtte. '550 jaar Universiteit te Leuven (...)'. *Spiegel Historiae* 11 (1976), blz. 84). De rector had in principe een uitgebreid gezag, o.a. wat betreft de jurisdictie over de studenten, maar juist in het laatste kwart van de zestiende eeuw (tot de hervormingen van 1617) was dit sterk aangetast. Van 1600-1608 waren er hevige studentenonlusten (F. Camerlynckx. 'L'université de Louvain depuis le dernier quart du XVIe siècle jusqu'à la 'visite' des Archiducs Albert et Isabelle (1575-1617). In: L. van der Essen (ed.). *L'université de Louvain à travers cinq siècles*. Etudes historiques. Bruxelles 1927, blz. 42). Juist vanwege de slechte reputatie zal Leuven wel door Hooft zijn gekozen als alma mater van Lamfert Loscop.

1010 *Grimbecq*: WNT V, kolom 775 vermeldt *grimbekken* bij Vondel in de bet. 'Een grimbek, een grijnzend gezicht trekken; schamper grijnzen'. Van *grimbek* in de bet. 'grompot, zuurmuil; knorrig ontevreden wezen' geeft het *Sara Burgerhart* als oudste vindplaats. De naam is hier wel om het komisch effect gekozen. Een associatie met de Leuvense hoogleraar Jean van Groesbeek of Van Gruysbeke, die in 1614 in een hevig conflict betrokken was over de jurisdictie van de universiteit (Camerlynckx [zie de vorige aant.], blz. 61-62) lijkt mij niet waarschijnlijk.

1013 *Amersfordensis*: vgl. voor de afkomst van Lamfert *Sp. Brabander* vs. 422-23: *Heer Floris, Lycentiaat van Amersvoort* en de aantekening bij deze plaats in *Spaanschen Brabander*, ed. Verwijs/Nauta (1895), blz. 240-41.

1019 *dese Paracellisten zijn Aptekers en Doctoren Van beydts*: tussen apothekers en medici bestond in de 17de eeuw een voortdurende competentie- en concurrentiestrijd. Zie Van Andel 1946. Overigens is de opmerking van Katryn juist: de volgelingen van Paracelsus hielden zich meer dan die van Galenus met de vervaardiging van medicijnen bezig. 'Paracelsus appreciated medical chemistry. Hence his use in therapy of chemicals such as mercury, arsenic, antimony - in themselves superior in action to the Galenic herbs. At the same time, the study of chemistry enabled him to derive extracts from herbs which were bound to achieve more than the medical "soup-kitchen" of his time.' (Pagel 1958, blz. 127-28; in hetzelfde boek wordt op blz. 144 gesproken over een afzonderlijke 'Paracelsian pharmacy', gebaseerd niet op 'composition of ingredients', maar op 'separation'.

1023 *de venasectione, de lotione, de gestione & de pulsus*: *venaesectio* (aderlating) en *pulsus* (het kloppen, inz. van het hart) zijn normale medische termen. *Lotio* en *gestio* komen niet voor in Jo. Gorraeus. *Definitionum medicarum libri XXIII*. Frankfurt 1578 of Barth. Castellio.

Lexicon medicum Graeco-latinum. Rotterdam 1651. De gewone betekenis van *gestio* is behartiging, uitvoering, verrichting, wat voor deze plaats te ruim lijkt. Gorraeus heeft wel *gestatio* voor bepaalde bewegingen van het lichaam. Voor *lotio* geeft Lewis/Short ‘a washing’. Het kan ook zijn dat Lamferts *de lotione* een ‘fout’ is voor *de lotio*, over de urine.

1068 *A morte Repentino libera nos*: ik heb geen aanwijzingen dat Lamfert hier citeert (niet in de Concordantie op de Vulgaat i.v. repente, repentinus; niet in Lewis/Short i.v. repentinus). De woordgroep *mors repentina* wordt door Lewis/Short bij Cicero op twee plaatsen aangewezen.

1087 *ghy sult u moer wel 't huys comen*: Harrebomée I, blz. 342 en II, blz. 91 heeft: ‘Hij is zijne moeder besch... t'huys gekomen’, met verwijzing naar de *Gemeene Duytsche Spreckwoorden* (Kampen 1550) en ‘Hij is zijne moeder in 't eind al t'huys gekomen’, met verwijzing naar Sartorius en Tuinman. Car. Tuinman. *De oorsprong* etc., 1720, I, *nalezing* blz. 22 heeft: ‘zulke (...) komen hunne moêr met de kous op 't hoofd t'huys’. Joannes Sartorius. *Adagiorum chiliades tres* (...). Leiden 1656, blz. 550 vermeldt onder het hoofd *Improbi consilium in extremum incidit malum*: ‘Hy is sijn moeder in 't eynt al t'huys gekomen’, met als verklaring: over degene die na lang ongestraft gezondigd te hebben, eindelijk in zo grote ramspoed vervalt, dat hij in één keer boet voor al zijn misdaden.

1202 *Hof Provinciael, hoogen Raet*: het *Hof van Holland, Zeeland en West-Friesland*, vanouds een landsheerlijk bestuurscollege met enige buitengewone rechtspraak belast, werd onder de Republiek overwegend een rechtsprekend college, o.m. belast met de rechtspraak in beroep in burgerlijke zaken en soms in strafzaken. In 1582 werd in de vorm van de *Hoge Raad van Holland en Zeeland* een nieuw appel-college ingesteld, omdat beroep op de *Grote Raad van Mechelen* niet meer mogelijk was. Een hoofdtaak van de Hoge Raad was het kennisnemen van beroepen en sententies van het Hof. Tussen de twee colleges bestond een sterke concurrentie (S.J. Fockema Andreae. *De Nederlandse staat onder de Republiek*. Amsterdam 1961, blz. 46-47).

1210 *de seve jaer Drie dagen*: gevallen van spoorloos verdwijnen van een persoon kwamen vroeger zeer frekwent voor (men denke aan gevaarlijke reisomstandigheden, krijgsgevangenschap, slavernij). De kwestie of iemand na een bepaalde termijn als dood beschouwd mocht worden, van belang voor o.m. het huwelijksrecht en het erfrecht, wordt dan ook zowel in het Romeinse recht en het kanonieke recht, als in het burgerlijk recht van de nieuwere tijd besproken. Zie Max Kaser. *Das römische Privatrecht*. München 1955, blz. 278; Ernst Levy. ‘Verschollenheit und Ehe in antiken Rechten’. In: *Gedächtnisschrift für Ernst Seckel*. Berlin 1927, blz. 145-93; C.G. Bruns. ‘Die Verschollenheit’. In: idem, *Kleinere Schriften*. I. Weimar 1882, blz. 48-135 en L.J. van Apeldoorn. *Geschiedenis van het Nederlandsche huwelijksrecht vóór de invoering van de Fransche wetgeving*. Amsterdam 1925, blz. 184-89. Het Romeinse recht stond een nieuw huwelijk toe na langdurige afwezigheid van de echtgenoot zonder bericht. De gestelde termijn is niet uniform; vijf jaar is het meest gebruikelijk. Het motief komt ook voor in de literatuur: in Plautus' *Stichus* (die teruggaat op Griekse stof) wil een vader zijn dochters laten hertrouwen wier echtgenoten al drie jaar van huis zijn (Levy, blz. 150-51; over eventuele invloed van de *Stichus* op Aretino's *Hipocrito* zie DST, blz. 21-22). Het kanonieke recht verbood een nieuw huwelijk voordat

de dood van de echtgenoot volledig vaststond. Het *decretale* van Clemens III uit 1188, waarin dit is vastgelegd, geeft echter wel een indicatie dat er destijds met een termijn van *zeven* jaar gewerkt werd (Bruns, blz. 76-77). Interessant in verband met het feit dat Aretino hier de termijn noemt, is het feit dat de kwestie in Italië in de late Middeleeuwen druk in discussie was. Overeenstemming over de termijn bestond er echter niet (Bruns, blz. 73-74). In Frankrijk en Vlaanderen hanteerde men zeven jaar (Bruns, blz. 78), evenals in Engeland (E. Heymann. 'Überblick über das englische Privatrecht'. In: *Enzyklopädie der Rechtswissenschaft*. 7. Aufl. II. München 1914, blz. 303). Hugo de Groot noemt voor Holland echter 16 jaar. Daarmee zou deze plaats in *Schyn-heyligh* een voorbeeld zijn van onvoldoende aanpassing aan 's Landts gheleghenthey'. In het midden van de 17de eeuw geldt bij ons een termijn van vijf jaar, vgl. het *Echtreglement* van de Staten-Generaal (1656), art. 90: 'sal de verlatene, sonder te hertrouwen na de gemeene rechten afwachten den tijdt van vijf jaren' (Van Apeldoorn, blz. 189). De *drie dagen* ben ik nergens tegengekomen.

1230 *na miester Pieter*: de betekenis van de vraag van Slockspeck is mij niet duidelijk geworden. SHH r. 1402 luidt: *Wel en wanneer sult ghij m^r. Pieters gaen?* In het manuscript is voor *m^r. Pieters* met potlood *tot* ingevoegd (zie voor de problematiek van dit type correcties DST, blz. 74-84). Kennelijk is dit de bewerking van Aretino's *E quando e quando andrastu al monte* ('En wanneer, en wanneer zou jij naar de berg gaan?'). Volgens mondelinge mededeling van prof. G. Innamorati (Florence) zou dit de beginregel zijn van een liedje, met ongeveer de zin van 'boertje wanneer ga je weer naar je schapen terug'. In dit geval zet deze claus het gezang van de knecht voort waarmee de scène begint. Het woordenboek van Tommaseo, I blz. 430 en IV blz. 357 vermeldt *andare a monte* als uitdrukking in verband met het kaartspel, waar *monte* een stapeltje kaarten is, dat opzij gelegd wordt. *Andare a monte* heeft dan de betekenis: het spel afbreken, en vandaar: nutteloos blijken, de zaak erbij laten liggen. In dat geval zou het een vraag tot Malanotte (= Quistyt) kunnen zijn. In SHH en SHB maakt de claus niet de indruk een regel van een liedje te zijn. Als Hooft de betekenis heeft willen weergeven die we bij Tommaseo vinden, zou *Naar mr. Pieter gaan* iets kunnen betekenen als 'het bijltje er bij neerleggen'. *Meester Pieter* wordt niet als vaste combinatie gegeven door het WNT i.v. meester of piet(er), en evenmin door Stoett, *Ned. Spreekw.* en Harrebomée. *Meester* kan de titel zijn van personen uit diverse beroepen. Daaronder is dat van de beul. Blijkens WNT IX, kolom 424 wordt Meester + eigennaam juist in kluchten geregeld als benaming voor de beul gebruikt (vgl. ook de aant. bij vs. 1974 in Stoetts editie van *Moortje*). Als ook hier de beul bedoeld is, zou het een ironische vraag van Slockspeck kunnen zijn: wanneer zal het met jou verkeerd aflopen? Het gebruik van *streven* in SHB doet daarbij echter merkwaardig aan, omdat dit ook in de verzwakte betekenis ('zich begeven') normaliter een wilsaspect in zich heeft. In verband met het zingen van Quistyt (r. 1229) zou men ook nog aan een *zangmeester* kunnen denken.

1270 *loflijk*: SHH r. 1460 heeft: *T is wel te geloven*, zodat men hier eerder (ge)loflijk zou verwachten.

1313 *septies cadit justus in die*: de toevoeging *in die* (reeds in *l'Hipocrito* III, 12: *septies in die cadit*

justus) zou het gevolg kunnen zijn van contaminatie van Prov. 24:16 *Septies enim cadit iustus, et resurget* (want de rechtvaardige valt zeven maal, doch staat weer op) en Lucas 17:4 *si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit (...) dimitte illi* (en zelfs indien hij [uw broeder] zeven maal per dag tegen u zondigt en zeven maal tot u terugkomt (...) zult gij het hem vergeven).

1318 *gaeuwe*: over deze ‘allegro-vorm van *gaan we* bij bilabiale uitspraak van de W’ (Verdenius) schrijft o.m. Hellinga, in *De nieuwe taalgids* 37 (1943), blz. 169 en vlg.

1330 *parten*: SHH r. 1539 heeft hier *sacken* (= zaken?). Men zou kunnen twijfelen of we hier met *part* I (WNT XII, kolom 525-29) of met *part* II (WNT XII, kolom 529-34) te maken hebben. I heeft als betekenis ‘list, streek’ (vgl. *parten spelen*), of ‘gril, (malle) kuur’. In dat geval zou het hier moeten gaan om iets als ‘niet gevonniste misdaden’. II betekent ‘deel, aandeel’. Als rechtsterm komt het ook voor in de bet. ‘partij’ (*Land-recht der beyden Old'ambten* [Groningen 1618]): *Geen richter moet enige parten dwingen tot vrundlike handelinge*. Die bet. lijkt me hier echter (mede om de vindplaats) niet bruikbaar. Ik vind II het aannemelijkst; de betekenis van *ongedecideerde parten* zou dan kunnen zijn: ‘kwesties waarvan niet beslist is, wat ieders aandeel erin is’. Ik vertaal vagelijk met ‘onbesliste zaken’.

1402 *Den dril van iets hebben* wordt door WNT III, kolom 3361 verklaard als er genoeg van hebben, er een afkeer van hebben. Dit wordt ondersteund met *Rodd'rick ende Alphonsus* vs. 1895. De claus van Nieuwen Haan luidt daar: ‘Nouw laat mijn los, segh ick, ick wil niet by jouw slapen; As me jouw pap biedt, versta gy dat wel, soo selje gapen: Ick hebber den dril van.’ Kruyskamp vertaalt *dril* met ‘brui’. *Den Lejdsen dril* (SHH) wordt door het WNT vermeld als de naam van een dans. ‘Het is echter ook mogelijk dat *Leidsche* niet meer is dan eene comische versterking en *dril* eigenlijk de kracht heeft van “trilling”.’ Hierbij moet worden aangetekend dat Aretino (HC III, 17) ter plaatse heeft ‘non gli stimai vn bagaro’, geef ik er geen duit om. Deze betekenis, die in SHH en SHB goed in de context past, zou ook in *Rodd'rick ende Alphonsus* mogelijk zijn.

1403 *Verklaert u inder liefden*: SHH r. 1637-39 heeft *jck* [volgt een doorhaling] *verclaert v in der liefden*, wat eenvoudiger te interpreteren is (‘ik verklaar het in de naam der liefde’) dan een gebiedende wijs als in SHB. Als we uitgaan van *verklaren* in de bet. ‘te kennen geven’, zou hier iets kunnen staan als ‘spreek vrijuit’, maar dat past slecht in de situatie (Rieuwert heeft al zijn hart gelucht). Misschien moet men eerder denken aan *verklaren* in de bet. ‘verhelderen’ en kan *verklaert u* vertaald worden met ‘verkwikt uzelf, verheugt u’, naar analogie van *zijn gezicht verklaren*, d.i. zich verlustigen in het zien van iemand of iets. Deze laatste uitdrukking wordt door Stoett besproken in zijn editie van *Moortje*, naar aanleiding van vs. 1086.

1457 *in sijn hoeft en haspelt leyt*: in geen van de citaten i.v. haspel (WNT VI, kolom 102-106) komt het woord met paragogische -t voor en geen van de daar gegeven betekenissen lijkt hier bruikbaar. Onder *haspelen* (WNT VI, kolom 109), bet. B 1, b: ‘wriemelen, wemelen, zich onrustig bewegen of gedragen, en vandaar verder: onrust teweeg brengen’, wordt deze plaats uit SHB aangehaald, maar dan geëmend tot de normale hendyadis-vorm: *in sijn hoeft leyt en haspelt*. De betekenis komt dan overeen met wat we in SHH r. 1725

vinden: *heeft hem 't hoofd ontstelt*. Een onoplosbaar probleem blijft dan dat de regel vanwege het rijm op *droefhey* op *leyt* moet eindigen. Is hier terwille van het rijm (voorlopig?) onzin geaccepteerd? Of had er een grappig bedoeld *haspelt en leyt* moeten staan?

1478 *Loopt katten, uylenspieghels*: verbastering (door een leesfout?) van SHH r. 1762: *Loop kacken Wlespiegel*. WNT VII, kolom 901 vertaalt *Loop kacken* met loop heen, vertel geen onzin, zank niet. Dit wordt hier kennelijk gericht tot Slockspeck. *Wlespiegel* is overigens een mooie vertaalvondst van Hooft. Aretino heeft hier *Incaco Mariola*. Nu gold *Mariolo* als naam van een gewiekste Venetiaanse oplichter (Tommaseo IV, blz. 25). Gezien de vrouwelijke uitgang van het woord in HC moet het op Fortuna slaan. *Incaco* is het meest adequaat weer te geven met 'ik heb schijt aan'. Hooft heeft deze claus dan met behoud van het scatologische element een andere wending gegeven. De versie van SHB kan alleen begrepen worden als uitdrukking van het door het dolle heen zijn van Rieuwert.

1493 *sengh-kat*: WNT VII, kolom 1804 i.v. kat I vermeldt *zengkat* niet bij de samenstellingen. Misschien moet gedacht worden aan kat II: een soort kanon. In het Duits heet dit *Feuerkatze* (WNT VII, kolom 1805). *Vuurkat* wordt volgens het WNT in een Wiskundig Woordenboek uit 1740 'een oude soort van Kanon' genoemd. Kiliaan geeft als synoniemen van elkaar: *sengh-roer/vier-roer*. Hij geeft als commentaar, na *sinck-roer* behandeld te hebben: *Non malè sengh-roer, siue vier-roer, dici posse, mihi videtur à roer, id est, arundo fistula. & senghen .i. vrere, adurere*. Mogelijk ook speelt bij dit scheldwoord de betekenis *kat* = snol (oudste plaats *Van Effen*) mee (zie WNT VII, kolom 1783). - *weer-maekster*: Oudemans, *Wb. op Bredero* (1857), blz. 480, verklaart *weer-maekster* als 'tooverheks, tooverkol', zich beroepend op Kiliaans *weder-maekster*. *Saga, venefica, pharmaceutria: mulier tempestates excitans incantationibus*. Het woord komt als scheldwoord ook voor in *St. Ridder*, vs. 17: 'Nachtmerry, groote kol, weermaeckster, boose geest'. Kruyskamp wijst daarbij op het voorbeeld van *Geeraerd van Velsen* vs. 978: 'Nachtloopster, luystervinck, weermaeckster, groote kol.'

1507 *op den dijk setten*: in de plaatsen die het WNT (III, kolom 2598) citeert met 'op de dijk stellen of zetten', zou *dijk* worden gebruikt in de zin van 'verblijfplaats voor wie elders verjaagd of verdreven is'. De uitdrukking betekent dan iets als 'op straat zetten, aan de kant zetten'. Die betekenis lijkt hier, nu Rieuwert geschenken krijgt van Fortuna, niet goed bruikbaar. Misschien is er verband met het bij Westerbaen aangetroffen *iemand den mallen dijk op zenden*, hem misleiden, met een kluitje in 't riet sturen.

1537 *een redelijck beweghen* (niet bij Hooft): Coornhert onderscheidt in zijn *Zedekunst dat is wellevenskunste* (Boek I, hfst. 3) onder de 'nederste krachten der zielen gheenaamt hertstochten of stoornissen' twee soorten: die welke tegen de menselijke natuur zijn en die welke daarmee overeenstemmen: 'Alzo en zyn deze verstoringhen niet dan beweghinghen des ghemoeds, te weten onredelyck, wanneer zy teghen, maar redelyck als zy met die menschelycke natuyre zyn.' Katryn wil duidelijk maken, dat ze niet door een blinde hartstocht gedreven wordt (zie ook vs. 1576-82).

1541 *De oorsaek van mijn dood*: in SHH r. 1833, waar *nu* in de zin ontbreekt, zou 'de oorzaak van mijn dood' kunnen slaan op de terugkeer van Wybrant met de gevraagde feniksveer,

resultaat van een door Katryn uit medelijden verstrekte opdracht. In SHB wordt hiermee mogelijk het vergif bedoeld dat ze gaat innemen.

1551 *Ick segh het* enz.: in SHH r. 1847-49 is de zin minder duister: *Jck seg het om dieswille dat het ejndt 't welck v wt den ooghen nemen sal vw geschende brujdt, v voor ooghen stellen sal een eewighen lof.*

1552 *gheschende Bruyd*: Dirck bestrijdt in vs. 1554-57 deze opvatting van Katryn dat ze geschonden is, door te stellen dat ze niet zondigt, als dit tegen haar wil gebeurt; ze behoudt dan de *cuyscheyt van het hart* (vs. 1558). Vgl. de volgende aantekening. Merkwaardig is, dat de vraag of zelfmoord acceptabel is, hier buiten beschouwing blijft.

1555-59 *sonder toestaen en de willen*: achter de discussie tussen Dirck en Katryn speelt het verschil mee dat de theologen maken tussen materiële en formele zonde. Vgl. de *New Catholic Encyclopedia* XIII. New York etc. 1967, blz. 241, i.v. *sin (theology of -)*: ‘There are two ways of looking at an action that is in disaccord with God's law. It can be considered objectively and in its kind or subjectively, as it is in the consciousness of the individual who performs it. (...) The performance of an objectively evil act is called by the theologians a material sin; when all the conditions necessary to subjective imputability are present, the act is said to be a formal sin.’ (...) Het werk vervolgt op blz. 244: ‘As a human act, sin must proceed from the will as from a cause. The will, “lacking the direction of reason and of the divine law, and intent upon some mutable good, causes the act of sin directly and the inordinateness indirectly and without intending it. The lack of order in the act results from the lack of direction in the will” (Aquinas, ST 1^a, 2^{ae}, 75.1)’

1663 *abben naers*: het woord komt als *nabben naars* ook voor in *Stommen Ridder* vs. 1927 en *Moortje* vs. 2235. Stoett vermeldt in zijn aant. bij dit vers uit *Moortje* een gissing van J.W. Muller dat *Abbe* (van *Albert*) een naam voor de duivel geweest zou zijn.

1664 *pis-dieven*: de alruinwortel of *mandragora* (Aretino heeft hier *mandragoli*) werd o.m. gebruikt voor tovermiddelen en liefdesdranken. Volgens het volksgeloof groeide de *mandragora* onder de galgen op uit de urine van de gehangenen (WNT I, kolom 237).

1846 *behendich*: het woord lijkt ten behoeve van het rijm gekozen (SHH r. 2138 heeft na *verheerlijckt* direct Katryns uitroep *Mij ellendighe*, die verwerkt is in SHB vs. 1847). *Behendich* zou een bijwoordelijke bepaling kunnen zijn, maar een verklaring als achtergeplaatst adjectief lijkt de woordvolgorde minder gewild aan te doen. Wegens de betekenis van *behendich* kan de bepaling met *door* moeilijk alleen bij *verheerlijckt* aansluiten. Ze hoort daarom wel bij de gehele constructie *is eer verkloecht, Als wel verheerlijckt*. Met de *liefdien behendich* bedoelt Wybrant dan Katryns wisselvallige liefdesbetoon, eerst voor de één, dan voor de ander.

1891 *blaffeturen vel*: een *blaffetuur* is een raam waarop perkament of doek gespannen is, en dat voor een vensteropening werd geplaatst (WNT II, kolom 2774). Het liefdesvuur dat in de drie minnenden brandt, schijnt derhalve door hun huid heen.

1947 *Prima materia* is een belangrijk begrip in de alchemie. Het is de geheimzinnige ‘grondstof’ waar de alchemist van moet uitgaan op zijn lange weg naar de bereiding van goud (Caron/Hutin 1970, blz. 132 en vlg.). Lamfert heeft dan ook in vs. 997 gezegd: *ick verstaet my op de alghemy*. Vgl. de aant. bij dat vers.

1957 *interea Aeneas*, *Seyt Virgilius*: Vergilius verbindt in zijn *Aeneis* vaak een nieuwe passage aan het voorafgaande door het gebruik van *interea* (ondertussen...). De woordgroep *Interea* + persv. + *Aeneas* bijv. in I vs. 180, V vs. 1 en VI vs. 703. Lamferts ‘aanhaling’ komt woordelijk voor in X vs. 287-88: *Interea Aeneas socios de puppibus altis pontibus exponit*.

1959 *qui bene dividit, bene docet*: de normale vorm van deze uitdrukking is *qui bene distinguit, bene docet*, wie goede onderscheidingen maakt, doceert goed. Montijn 1889, blz. 155 vermeldt *qui non bene distinguit, non bene docet* onder de ‘citaten aan niet-klassieke bronnen ontleend’. De uitdrukking komt dan ook niet voor in de verzamelingen van Romeinse spreekwoorden van A. Otto en W. Binder, en evenmin in Erasmus' *Adagia*.

1961 Alleen *febris* (koorts) en *febricula* (lichte koorts) worden door Lewis/Short vermeld als klassiek latijn.

2002 *Quamvis pharmacum accipitur* enz.: in de door mij geraadpleegde werken over de Griekse geneeskunde (in het bijzonder over de Hippokratische geschriften) heb ik deze ‘regel’ niet teruggevonden.

2061 *fijn, doortrap, kloeck, loos* en *arch* komen alle zowel in ongunstige betekenis voor (sluw, geslepen), als in gunstige (slim, handig). Op de corresponderende plaats heeft SHH r. 2390 alleen *Dats een patriarch*. Slockspecks voorafgaande uitingen t.o.v. Schyn-heylich (bijv. in III 11) zijn hoogstens als lichtelijk ironisch te interpreteren. Een niet-negatieve gevoelswaarde lijkt mij daarom hier het meest aannemelijk.

2113 Het lied *Een ridder ende een meysken jonck* komt in 17de-eeuwse liedboeken vaak als wijsaanduiding voor. De tekst van de eerste strofe luidt in het *Antwerps Liedboek* (nr. 45):

Een ridder ende een meysken jonck
Op een rivierken dat si saten.
Hoe stille dat dat water stont
Als si van goeder minnen spraken.

Zie Van Duyse I, blz. 156 en Vellekoop e.a. 1975, nr. 23.

2138 *drievoetich*: WNT III, kolom 3313 vermeldt drievoetig in obscene zin. Vgl. het gebruik van *drievoetich* in *Symen s.S.* vs. 90: ‘Wel Dochters wat dunckie nou van mijn drievoetichheit? En heb ie nou geen sin in Symen songer Soeticheit?’ en de aant. daarbij in ed. Daan, blz. 225. Een obscene betekenis lijkt in SHB echter moeilijk te passen; men verwacht in eerste instantie iets gunstigs. Of is het hier een reactie op *aperies* (rijmend op *kies!*) in vs. 2137? *Aperie* (WNT II, kolom 539) komt in de 17de eeuw voor in de bet. zotternij, dwaze handeling.

2157 *Wat het hy brave seen* kan een opmerking van Wouter zijn over Symon die aan Schynheylich een royale fooi heeft gegeven, of een reactie van Wouter op uitingen van dankbaarheid bij Schyn-heylich.

2159 *Huns naestens ... voornoemste* (vs. 2163): corrupte(?) passage met slechte rijmen, vgl. SHH r. 2519-23. Voor *vanden geslachte Godes* heeft Hoofd *vanden geslachte des goeds*, voor *deylinge te helpen* leest men bij hem *d'ellendighe te helpen*, in plaats van *ongeluck ongelijck* (onrecht). *Gods geslacht* wordt in de Bijbel gebruikt als aanduiding van de mensen (vgl. Hand. 17:29). Bij *deylinge* is een betekenis ‘uitdeling’ (van aalmoezen) wel mogelijk

(WNT III, kolom 2339), een andere bet. ‘deling van een erfenis’ lijkt hier niet adequaat te zijn. Een betekenis ‘breuk, conflict’, waarbij *helpen* ‘verhelpen, herstellen’ zou kunnen zijn, wordt door het WNT niet genoemd. Vgl. verder voor de variant *ongelijck-ongeluck* vs. 2225, waar eveneens *luck* in de plaats is gekomen van *lijck*.

2219 *Twee alleens klapmuts*: WNT VII, kolom 3436 noemt alleen deze plaats en geeft als betekenis: ‘zooveel als: twee die elkaar gelijken als 't eene ei het andere; of je de(n) een of de(n) ander neemt, ze zijn precies gelijk. De letterlijke beteekenis is misschien: twee makkers van 't zelfde gild (verg. OUDEMANS, *Woordenb. op Bredero* blz. 176), en moet *klapmuts* hier worden opgevat als: lid van het klapmutsen-veem (...).’ SHH r. 2602 heeft dezelfde uitdrukking als kernachtige vertaling van ‘Poi che la tua natura è fatta al mio dosso, e la mia al tuo, quel che vorrà l'uno, vorrà [*sic*] l'altro’ (HC 1588, blz. 280; vert.: Aangezien jouw aard mij op het lijf geschreven is, en de mijne geheel past bij jou, zal wat de één wil, de ander ook willen). Een *klapmuts* is eigenlijk een mansmuts met om-of opgeslagen rand en (oor)kleppen. In Amsterdam bestond als een van de waagdragers-veemen het klapmutsenveem. Vgl. *Sp. Br.* vs. 1831: *Hy het al de blauw hoeden en de klapmutsen int werck*.

2225 *u komt nu meer lux als eyghen toe*: In SHH r. 2610 zegt Schijnheilig: *Wel machmen seggen, meer gelijx als eighen*. De woorden slaan op de gelijkenis van Rieuwert en Symon en betekenen iets als ‘gelijkenis betekent nog geen identiteit’. Hooft vertaalt hiermee een claus in HC V 14, waarin hetzelfde omslachtiger wordt uitgedrukt: ‘La similitudine è piu differente, che la simiglianza, che ha l'un de l'altro, e questo di quello.’ In de *Klucht vande Koe* gebruikt de dief dezelfde uitdrukking wanneer de boer zijn koe meent te herkennen: Ele-man, schijn bedrieght, daer is meer gelijx as eygen. Men kan veronderstellen dat *lux* in SHB vs. 2225 terugaat op een mislezing *gelux* voor *gelijx* (vgl. ook *ongeluck* in SHB vs. 2161 voor *ongelijck* in SHH r. 2521). Het werkwoord *toekomen* past echter wel bij *luck* (vgl. SHB vs. 83-84 *het aldergrootste luck, Dat hem daer na toe comt*), maar is zinloos in de uitdrukking *meer gelijx als eighen*. De toevoeging van *toekomen* maakt het daarom waarschijnlijk, dat reeds de berijmer (*ge*)*luk* heeft gelezen. De claus van Schijnheilig in SHH is ook wat onduidelijk, doordat hij geen direct verband houdt met de voorafgaande en volgende clausen. Ik kan de tekst in SHB het beste binnen de situatie plaatsen, als ik *eyghen* als zelfstandig naamwoord interpreteer. Het WNT (III, kolom 3987) noemt dit in de bet. eigendom, met als bewijspplaatsen o.m. Hoofts *Ned. Historiën* (‘Antwerpen ... zoude des vyands eyghen worden’) en Hofferus' *Ned. Poëmata* (‘Toont, ô God ..., Dat ghy dat [het water] als eyghen dwinght’). Schyn-heylich zegt hier dan tot Marry dat het geluk dat haar ten deel valt, de ontvangen rijkdommen nog overtreft. Een vertaling met ‘u valt nu meer geluk te beurt, dan uw eigendom is, dan waarop u recht hebt’ levert een uitspraak op die m.i. contrasteert met de positieve stemming in deze scène.

2268 *Het spreek-woort seyt*: in SHH wordt de eerste claus van V 14 door Wijbrandt gesproken (r. 2668-72). Eraan vooraf gaat een claus van Schijnheilig: *Daer is hij Jae hij ist*, waarbij *Die daer achter hem komt* (SHH r. 2673, SHB vs. 2271) weer aansluit. In de berijming hangt deze zin in de lucht, doordat *hem* niet goed terugverwijst. De uitspraak van vs. 2268-70 zou desnoods wel als zelfkarakteristiek van Schyn-heylich opgevat kunnen worden.

2301 *Todes esnada*: Rieuwert gebruikt deze uitdrukking, samen met de omkering *Nada es todos* zeven keer in de laatste scènes. Spaanse spreekwoordenboeken noemen verscheidene uitdrukkingen met *Todo es nada*, alles is niets (zie DST, blz. 144). In Aretino's comedies komen vaker Spaanse uitdrukkingen voor. *El Todo es Nada* is ook de zinspreuk die door Jacob van Campen geplaatst werd bij de vanitas-voorstellingen, die zijn slaapvertrek in het 'Hogerhuis' op het buiten Randenbroek sierden (H. Halbertsma. *Zeven eeuwen Amersfoort*. [Amersfoort 1957], blz. 129 en afb. 23).

2372 *slemp sluris* komt ook voor in Costers *Teeuwis de Boer*, vs. 1533, waar de Joncker zegt: *Plus valet slemp sluris quam tota scientia Juris*, 'een eetpartij is meer waard dan de hele rechtswetenschap' (vert. Stoett/Wijngaards). Een *slemp* is een zwelgpartij (WNT XIV, kolom 1669), maar de vorm *sluris* is minder duidelijk. Bij Coster kan deze gecreëerd zijn om het rijm op *juris* en met het oog op de alliteratie. Misschien een verlatijnsing van *sleur*, gewoonte, gebruik?

2374 *een gladdert*: het WNT (V, kolom 15) suggereert voor deze plaats: 'misschien: gauwerd, slimmerd'. Gezien het voorafgaande *Galiardus Weuwenaer* zal eerder verband gezocht moeten worden met de uitdrukking *een gladde weduwnaar* (WNT V, kolom 10), d.w.z. een weduwnaar zonder kinderen, met wie te huwen geen bezwaren heeft. Het WNT geeft als oudste bewijsplaats een citaat uit *Cornelia Wildschut* 1, blz. 234 (1793). De uitdrukking komt echter ook al voor in *List tot welstandt, ofte Bekeerde dronckaert*, een klucht uit 1660, opgenomen in Van Moerkerken II, blz. 399, vs. 72: *Wel Pleun ick ben een gladde Weeuwenaer, en nu staet het my vry* (t.w. achter de vrouwen aan te gaan). In *Schyn-heylich* geeft Lamfert derhalve te kennen dat het hem bij het feest niet om eten en drinken gaat, maar om het vrouwvolk.

Aangehaalde literatuur

Allgemeine deutsche Biographie. Leipzig etc. 1875-1912. 56 Bde.

VAN ANDEL 1946

Andel, M.A. van. *Chirurgijns, vrije meesters, beunhazen en kwakzalvers*. De chirurgijngilden en de praktijk der heelkunde (1400-1800). Tweede druk. Amsterdam 1946.

Angeniet, zie Bredero

ARETINO, *Hipocrito* 1588

Aretino, Pietro. *Quattro comedie (...)*. Cioè *Il Marescalco, La Cortegiana, La Talanta, L'Hipocrito*. Nouellamente ritornate, per mezzo della stampa, a luce, a richiesta de conoscitori del lor valore. [Londen] 1588.

ARETINO, *Hipocrito*, ed. De Sanctis

Aretino, Pietro. *Tutte le commedie*. A cura di G.B. De Sanctis. Milano 1968.

BACHRACH 1970

Bachrach, A.G.H. 'Bredero en de Engelse toneelspelers'. In: *Random Bredero*. Een viertal verkenningen door A.G.H. Bachrach, H. de la Fontaine Verwey, A. Keersmaekers [en] G. Stuiveling. Culemborg 1970, blz. 71-89.

BAILEY/BURTON 1968

Bailey, Richard W. and Dolores M. Burton. *English stylistics. A bibliography*. Cambridge (Mass.), London 1968.

VAN DEN BERGH 1972

Bergh, Hans van den. *Konstanten in de komedie. Een onderzoek naar komische werking en ervaring*. Amsterdam 1972. Diss. Utrecht.

BINDER

Binder, W. *Novus thesaurus adagiorum latinorum (...)*. 2. Ausgabe. Stuttgart 1866.

BREDERO, *Angeniet*, zie: Bredero, *Werken* 1890.

BREDERO, *Griane*

Bredero, G.A. *Griane*. Ingeleid en toegelicht door Fokke Veenstra. Met fragmenten uit het volksboek van Palmerijn. Culemborg 1973.

BREDERO, *Kluchten* 1971

Bredero, G.A. *Kluchten*. Ingeleid en toegelicht door Jo Daan. Met een studie over de bouw van Bredero's kluchten door G. Stuiveling. Culemborg 1971.

BREDERO, *Kluchten* 1926

Bredero, Gerbrand Adriaensz. *De kluchten*. Met een inleiding, aantekeningen en een woordenlijst uitgegeven door A.A. van Rijnbach. Amsterdam 1926.

BREDERO, *Lied-boeck* 1975

Bredero, G.A. *Boertigh, amoreus, en aendachtigh groot lied-boeck*. Uitgegeven en toegelicht door G. Stuiveling met medewerking van A. Keersmaekers e.a. Culemborg 1975.

BREDERO, *Lucelle*

Bredero, G.A. *Over-gesette Lucelle*. Ingeleid en toegelicht door C.A. Zaalberg met medewerking van M.J.M. de Haan. Met de tekst van het oorspronkelijke toneelstuk van Louis Le Jars. Culemborg 1972.

BREDERO, *Moortje*

Bredero, G.A. *Moortje*. Uitgegeven en toegelicht door F.A. Stoett. Zutphen 1931.

BREDERO, *Rodd'rick ende Alphonsus*

Bredero, G.A. *Rodd'rick ende Alphonsus*. Ingeleid en toegelicht door C. Kruyskamp. Met een studie over de structuur van Bredero's vers [door G. Stuiveling] en een fragment uit het volksboek van Palmerijn. Zwolle 1968.

BREDERO, *Sp. Brabander*, ed. Verwijs/Nauta

Bredero, G.A. *Spaansche Brabander* (...). Met eene inleiding en aantekeningen voorzien door Eelco Verwijs. Tweede druk, bezorgd door G.A. Nauta. Leeuwarden 1895.

BREDERO, *Sp. Brabander*, ed. Stutterheim

Bredero, G.A. *Spaanschen Brabander*. Ingeleid en toegelicht door C.F.P. Stutterheim. Met fragmenten uit Lazarus van Tormes. Culemborg 1974.

BREDERO, *Stommen Ridder*

Bredero, G.A. *Stommen ridder*. Ingeleid en toegelicht door C. Kruyskamp. Met een fragment uit het volksboek van Palmerijn van Olijve. Culemborg 1973.

BREDERO, *Werken 1890*

Bredero, G.A. *De werken*. Volledige uitgave, naar de beste oude drukken bezorgd en opgehelderd door J. ten Brink e.a. Met algemeene inleiding van G. Kalff. Amsterdam 1890. 3 dln.

BREDERO, *Werken 1918-29*

Bredero, G.A. *Werken*. Met inleiding en aantekeningen van J.A.N. Knuttel. Amsterdam, Leiden 1918-1929. 3 dln.

TEN BRINK 1859

Brink, J. ten. *Gerbrand Adriaensen Brederoô. Historiesch-aesthetische studie van het Nederlandsche blijspel der zeventiende eeuw*. Utrecht 1959.

CARON/HUTIN 1970

Caron, M. et S. Hutin. *Les alchimistes*. Parijs 1970.

Catalogus Arm in de Gouden Eeuw

Arm in de Gouden Eeuw. [Catalogus van de tentoonstelling in het] Amsterdams Historisch Museum, 23 oktober 1965 tot 17 januari 1966. Amsterdam [1965].

Catalogus Tot Lering en Vermaak

Tot lering en vermaak. Betekenissen van Hollandse genrevoorstellingen uit de zeventiende eeuw. [Catalogus van de tentoonstelling in het] Rijksmuseum Amsterdam, 16 september t/m 5 december 1976. Amsterdam 1976.

COORNHERT 1942

Coornhert, D.V. *Zedekunst dat is wellevenskunste (...)*. Uitgegeven en van aantekeningen voorzien door B. Becker. Leiden 1942.

CORNFORD 1937

Cornford, F. MacDonald. *Plato's cosmology*. The *Timaeus* of Plato translated with a running commentary. London, New York 1937.

COSTER, *Boere-klucht*

Coster, S. *Boere-klucht van Teeuwis de Boer, en men Juffer van*

Grevelinckhuysen. Met aantekeningen van F.A. Stoett. Opnieuw van een inleiding en aanvullende aantekeningen voorzien door N.C.H. Wijngaards. Zutphen z.j.

COSTER 1883

Coster, Samuel. *Werken*. Uitgegeven door R.A. Kolléwijn. Haarlem 1883.

VAN DALE

Van Dale. *Groot woordenboek der Nederlandse taal*. Achtste, geheel opnieuw bewerkte en zeer vermeerderde druk door C. Kruyskamp. 's-Gravenhage 1961.

DE SANCTIS, zie: Aretino.

VAN DEN DOEL 1967

Doel, Huibrecht Gerrit van den. *Daar moet veel strijds gestreden zijn. Het leven van Dirk Rafaelsz Camphuysen*. Meppel 1967. Diss. Amsterdam.

DOLEŽEL/BAILEY 1969

Doležel, L. and R.W. Bailey (eds.). *Statistics and style*. New York 1969.

DST, zie: Grootes.

VAN DUYSE

Duyse, Fl. van. *Het oude Nederlandsche lied*. Wereldlijke en geestelijke liederen uit vroegeren tijd. Teksten en melodieën, verzameld en toegelicht door -. 's-Gravenhage, Antwerpen 1903-1907. 3 dln.

ELLEGÅRD 1962a

Ellegård, Alvar. *A statistical method for determining authorship. The Junius Letters, 1769-1772*. Göteborg 1962.

ELLEGÅRD 1962b

Ellegård, Alvar. *Who was Junius?* Stockholm etc. 1962.

ERDMAN/FOGEL 1966

Erdman, David V. and Ephim G. Fogel (eds.). *Evidence for authorship*. Essays on problems of attribution, with an annotated bibliography of selected readings. Ithaca, New York 1966.

EYMAEL 1895

Eymael, H.J. 'De berijmer van den "Schijnheiligh"'. *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde* 14 (1895), blz. 182-225.

GASKELL 1972

Gaskell, Philip. *A new introduction to bibliography*. Oxford 1972.

GREG 1942

Greg, W.W. *The editorial problem in Shakespeare. A survey of the foundations of the text*. Oxford 1942.

Griane, zie Bredero.

GROOTES 1973 (DST)

Grootes, E.K. *Dramatische structuur in tweevoud. Een vergelijkend onderzoek van Pietro Aretino's Hipocrito en P.C. Hoofts Schijnheiligh*. Culemborg 1973. Diss. Amsterdam.

HALMA

Halma, François. *Woordenboek der Nederduitsche & Fransche taalen (...) / Dictionnaire*

Flamand & François (...). Derde druk, nauwkeurig overzien, verbeterd, en op nieuw zeer veel vermeerderd. Leiden, Utrecht 1758.

VAN HAMEL 1918

Hamel, A.G. van. *Zeventiende-eeuwsche opvattingen en theorieën over litteratuur in Nederland*. 's-Gravenhage 1918.

Handwörterbuch des dt. Aberglaubens

Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. Herausgegeben unter besonderer Mitwirkung von E. Hoffmann-Krayer und Mitarbeit zahlreicher Fachgenossen von Hanns Bächtold-Stäubli. Berlin usw. 1927.

HARREBOMÉE

Harrebomée, P.J. *Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal of verzameling van Nederlandsche spreekwoorden en spreekwoordelijke uitdrukkingen van vroegeren en lateren tijd*. Utrecht 1856-70. 3 dln.

HC, zie Aretino, *Hipocrito*.

HELLINGA 1943

Hellinga, W. 'De geschiedenis van de bilabiale w (...)'. *De nieuwe taalgids* 37 (1943), blz. 169-77.

HÖSLE 1969

Hösle, Johannes. *Pietro Aretinos Werk*. Berlin 1969.

HOLSTEIJN 1968

Holsteijn, F.M. *Nederlandse ABC boeken voor kinderen*. 1968. Werkstuk tweede cyclus van de Bibliotheek en Documentatieschool in Amsterdam. [Typoscript; U.B.-Amsterdam].

HOOFT, *Brieven* 1855-57

Hooft, P.C. *Brieven*. Nieuwe, vermeerderde, en naar den oorspronkelijken text herziene uitgave; met toelichting, aantekeningen, en bijlagen. [Uitgeg. door J. van Vloten]. Leiden 1855-57. 4 dln.

HOOFT, *Gedichten voor Huygens*

Hooft, P.C. *Gedichten voor Huygens*. Tekstverzorging door P. Tuynman.

Commentaar door F.L. Zwaan. Amsterdam 1968. Proeven van tekst en commentaar voor de uitgave van Hoofts lyriek. II. Verhandelingen der Kon. Ned. Akademie van Wetenschappen, afd. letterkunde, N.R. 73, no. 4.

HOOFT, *Warenar* 1843

Hooft, P.C. *Warenar*. Met eene inleiding en aantekeningen door M. de Vries. Leiden 1843.

HOOFT, *Warenar* 1967

Hooft, P.C. *Warenar*. Met inleiding en aantekeningen van J. Bergsma, herzien door C.A. Zaalberg. 3e druk. Zutphen [1967].

HUET 1883

Huet, Cd. Busken. *Litterarische fantasien en kritieken*. XVIII. Haarlem 1883.

HUYGENS, *Zes zedeprinten*

Huygens, Constantijn. *Zes zedeprinten*. Ingeleid en voorzien van annotatie en cultuurhistorische toelichting door een werkgroep van Utrechtse neerlandici. Utrecht 1976.

IANSEN 1971

Iansen, S.A.P.J.H. *Verkenningen in Matthijs Casteleins Const van Rhetoriken*. Assen 1971.

JEFFERY 1969

Jeffery, Brian. *French Renaissance comedy 1552-1630*. Oxford 1969.

KILIAEN

Kilianus, Cornelius. *Etymologicum Teutonicae linguae, sive dictionarium Teutonicolatinum*, (...). Editio tertia, prioribus auctior & correctior. Antwerpen 1599. Reprint Amsterdam 1972.

KLEERKOOPER/VAN STOCKUM 1914-16

Kleerkooper, M.M. en W.P. van Stockum jr. *De boekhandel te Amsterdam voornamelijk in de 17e eeuw*. Biographische en geschiedkundige aantekeningen. Verzameld door M.M. Kleerkooper, aangevuld en uitgegeven door W.P. van Stockum jr. 's-Gravenhage 1914-16. 2 dln.

Kl. vande Koe, zie Bredero.

KOSSMANN 1932

Kossmann, E.F. *De boekverkoopers, notarissen en cramers op het Binnenhof*. 's-Gravenhage 1932.

LAUSBERG

Lausberg, Heinrich. *Handbuch der literarischen Rhetorik*. Eine Grundlegung der Literaturwissenschaft. München 1960. 2 Bde.

LEED 1966

Leed, Jacob (ed.) *The computer & literary style*. Introductory essays and studies. Kent(Ohio) 1966.

LEWIS/SHORT

Lewis, Charlton T. and Charles Short. *A Latin dictionary* (...). Oxford 1969 (1879¹).

LEWIS 1967

Lewis, C.S. *The discarded image*. An introduction to medieval and renaissance literature. Cambridge 1967.

Lied-boeck, zie Bredero.

LIPSIUS 1948

Lipsius, Justus. *Twee boecken vande stantvasticheyt*. Vertaald door J. Mourentorf, met inleiding en aantekeningen door H. van Crombruggen. Amsterdam, Antwerpen 1948.

Lucelle, zie Bredero.

MCKERROW 1960

McKerrow, Ronald B. *An introduction to bibliography for literary students*. Oxford 1960. [Reprint van de tweede uitgave, 1928].

MCKERROW 1939

McKerrow, Ronald B. *Prolegomena for the Oxford Shakespeare*. A study in editorial method. Oxford 1939.

Meul., zie Bredero, *Kluchten* 1971

VAN MOERKERKEN 1899

Moerkerken, P.H. van. *Het Nederlandsch kluchtspel in de 17de eeuw*. Sneek 1899. 2 dln.

MONTIJN 1889

Adagiarius [= J.F.L. Montijn]. *Latijnsche citaten in het dagelijksch leven*. Bijeengebracht, vertaald en met opgave der bronnen voorzien. Utrecht 1889.

Moortje, zie Bredero.

MOSTELLER/WALLACE 1964

Mosteller, Frederick and David L. Wallace. *Inference and disputed authorship: The Federalist*. Reading (Mass.) etc. 1964.

Ned. Rymen, zie Bredero, *Werken* 1890.

OTTO

Otto, A. *Die Sprichwörter und sprichwörterlichen Redensarten der Römer*. Hildesheim, New York 1971 [1890¹].

OUDEMANS 1857

Oudemans, A.C. *Woordenboek op de gedichten van G. Az. Bredero*. Leiden 1857.

OVERDIEP 1931-35

Overdiep, G.S. *Zeventiende-eeuwsche syntaxis*. Groningen etc. 1931-35. 3 dln.

PAGEL 1958

Pagel, Walter. *Paracelsus*. An introduction to philosophical medicine in the era of the Renaissance. Basel, New York 1958.

DE PLANQUE 1926

Planque, P.A. de. *Valcoogh's Regel der Duytsche Schoolmeesters*. Bijdrage tot de kennis van het schoolwezen in de zestiende eeuw. Groningen 1926. Diss. Utrecht.

PLANTIJN, *Thesaurus*

De Thesaurus van Plantijn van 1573. Opnieuw uitgegeven met een inleiding van F. Claes. 's-Gravenhage 1972.

Proeven 1968, zie Hooft, *Gedichten voor Huygens*.

RADCLIFF-UMSTEAD 1969

Radcliff-Umstead, Douglas. *The birth of modern comedy in Renaissance Italy*. Chicago, London 1969.

RENS 1975

Rens, L. '[Recensie van] E.K. Grootes. *Dramatische structuur in tweevoud* (...)'. Tjeenk Willink/Noorduijn, Culemborg 1973, 338 blz.'. *Spiegel der letteren* 17 (1975), blz. 51-55.

Rodd'rick ende Alphonsus, zie Bredero.

DE SANCTIS, zie Aretino.

SCHINGS 1971

Schings, Hans-Jürgen. 'Consolatio tragoediae. Zur Theorie des barocken Trauerspiels'. In: R. Grimm (ed.). *Deutsche Dramentheorien* (...). Frankfurt 1971, blz. 1-44.

SMITS-VELDT 1975-76

Smits-Veldt, Mieke B. 'Samuel Costers Teeuwis de Boer: "vol soeticheyt van sin en woorden"'. *Spektator* 5 (1975-76), blz. 668-711.

Sp. Br., zie Bredero, *Spaanschen Brabander*.

SPINGARN 1963

Spingarn, J.E. *A history of literary criticism in the Renaissance*. With a new introduction by Bernard Weinberg. New York etc., 1963.

STOETT, *Ned. Sprw.*

Stoett, F.A. *Nederlandsche spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden*.

- Naar hun oorsprong en beteekenis verklaard door -. Vierde druk. Zutphen 1923-25. 2 dln.
- St. R.*, zie Bredero, *Stommen Ridder*.
- STUIVELING 1968
- Stuiveling, Garmt. 'Inleiding'. In: *'t Kan verkeeren. Gerbrand Adriaensz Bredero 1585-1618*. [Catalogus van de tentoonstelling in het] Amsterdams Historisch Museum, 29 september 1968 tot 25 november 1968. Amsterdam [1968].
- STUIVELING 1970a
- Stuiveling, G. 'Bredero en zijn tijd'. In: *Random Bredero*. Een viertal verkenningen door A.G.H. Bachrach, H. de la Fontaine Verwey, A. Keersmaekers [en] G. Stuiveling. Culemborg 1970, blz. 25-40.
- STUIVELING 1970b
- Stuiveling, Garmt. *Memoriaal van Bredero. Documentaire van een dichterleven*. Culemborg 1970.
- Symen s.S.*, zie Bredero, *Kluchten* 1971.
- THIJSSSEN-SCHOUTE 1932
- Thijssen-Schoute, C.L. 'Over de Hollandse Schijnheilig en de figuur daarin van de dokter'. *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde* 51 (1932), blz. 218-43.
- TOMMASEO
- Tommaseo, Nicolò e Bernardo Bellini. *Dizionario della lingua italiana*. (...) Nuova ristampa dell' edizione integra. Torino 1929. 6 dln.
- Tot lering en vermaak* 1976, zie *Catalogus -*.
- VAN TRICHT 1951
- Tricht, H.W. van. *P.C. Hooft*. Arnhem 1951.
- TUINMAN 1720
- Tuinman, Carolus. *De oorsprong en uitlegging van dagelyks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden*, (...). Middelburg 1720.
- UNGER 1884
- Unger, J.H.W. *G. Az. Brederoo. Eene bibliographie*. Haarlem 1884.
- Veelderhande Geneuchl. Dichten*
- Veelderhande geneuchlijcke dichten, tafelspelen ende refereynen*. Opnieuw uitgegeven vanwege de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leiden. Leiden 1899.
- VAN DER VEEN 1905
- Veen, Jasper Oene Sietse van der. *Het taaleigen van Bredero*. Eene bijdrage tot de

syntaxis van het Nederlandsch der zeventiende eeuw. Amsterdam 1905. Diss. Amsterdam.

VEENSTRA 1968

Veenstra, Fokke. *Ethiek en moraal bij P.C. Hooft*. Twee studies in renaissancistische levensidealen. Zwolle 1968.

VEENSTRA 1972-73

Veenstra, F. 'Enkele aantekeningen bij de edities van de *Griane*'. *Spektator* 2 (1972-73), blz. 225-42, 333-48.

VELLEKOOP e.a. 1975

Het Antwerps liedboek. 87 melodieën op teksten uit 'Een Schoon Liedekens-Boeck' van 1544. Uitgegeven door K. Vellekoop en H. Wagenaar-Nolthenius met medewerking van W.P. Gerritsen en A.C. Hemmes-Hoogstadt. Tweede druk. Amsterdam 1975. 2 dln.

ROEMER VISSCHER, ed. Van der Laan

Visscher, Roemer. *Uit Roemer Visscher's Brabbeling*. [Uitgegeven] door N.v.d. Laan. Utrecht 1918-23. 2 dln.

DE VOOYS 1952

Vooy, C.G.N. de. *Geschiedenis van de Nederlandse taal*. Vijfde, herziene uitgave. Antwerpen, Groningen 1952.

JAN VOS, ed. Buitendijk

Vos, Jan. *Toneelwerken. Aran en Titus, Oene, Medea*. Uitgegeven, ingeleid en van aantekeningen voorzien door W.J.C. Buitendijk. Assen, Amsterdam 1975. *Warenar*, zie Hooft.

WEINBERG 1961

Weinberg, Bernard. *A history of literary criticism in the Italian Renaissance*. Chicago 1961. 2 dln.

WILLIAMS 1970

Williams, C.B. *Style and vocabulary*. Numerical studies. London 1970.

TE WINKEL 1922-27

Winkel, J. te. *De ontwikkelingsgang der Nederlandsche letterkunde*. Tweede druk. Haarlem 1922-27. 7 dln.

WINSCHOOTEN, *Seeman*.

Winschooten, W.à. *Seeman*. Behelsende een grondige uitlegging van de Neederlandse kunst, en spreekwoorden, voor soo veel die uit de seevaart zijn ontleend (...). Leiden 1681.

WITSTEIN 1975

Witstein, S.F. *Bredero's ridder Rodderick*. Groningen 1975.

WNT

Woordenboek der Nederlandsche taal. Bewerkt door M. de Vries, L.A. te Winkel e.a.'s-Gravenhage enz. [1864]-.

WIJVEKATE 1970

Wijvekate, M.L. *Verklarende statistiek*. Het onderscheiden van toeval, schijn en werkelijkheid in cijfermateriaal. Utrecht, Antwerpen 1970.